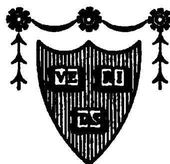

VE
RI
TAS

SKRIFTER

UTGIFNA AF

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND.

LXXIII.

FÖRHANDLINGAR

OCH

UPPSATSER.

19.

1905.

HELSINGFORS,

TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI.

1906.

INNEHÅLL.

Förhandlingar:

Uppsatser:

Förhandlingar.

Bestyrelsens sammanträde den 19 januari 1905.

I ordförandens frånvaro leddes förhandlingarna af viceordföranden professor F. Gustafsson. Ordförande.

Till medlemmar i Sällskapets folklòristiska kommitté återvaldes professor A. O. Freudentahl, rektor Ernst Lagus, docenten Herman Vendell och frih. R. F. von Willebrand. I stället för lektor Hugo Bergroth, som anmält sin önskan att afgå, invaldes direktor M. Wegelius. Folkloristiska kommittén.

Enär doktor Ossian Grotenfelts på senaste möte granskade förteckning endast omfattade Runebergs brefsamling, beslöts att förnya det åt honom redan tidigare gifna uppdraget att äfven utarbeta en förteckning öfver Runebergs öfriga manuskript. Därvid ansågs nödvändigt, att allt skulle förtecknas, men någon detaljbeskrifning af redan i tryck behandlade manuskript skulle ej ifrågakomma, utan endast hänvisningar till resp. publikationer, där desamma blifvit offentliggjorda eller refererade. Opublicerade manuskript af Runeberg själf borde afskrifvas och afskrifterna förvaras i Sällskapets Runebergsbibliotek. Runebergs manuskript.

Föredrogs följande Runebergsbiblioteket.

Berättelse öfver Svenska Litteratursällskapets Runebergsbiblioteks verksamhet och tillväxt under året 1904.

Under året har Runebergsbiblioteket haft glädjen ihågkommas med gåfvor af följande personer och föreningar: ingenjör C. Carstens, dr W. Eigenbrodt (Jena), artisten Alb. Edelfelt, lektor Aug. Furuhjelm, professor F. W. Gustafsson, professor

I. A. Heikel, förlagsaktiebolaget Helios, redaktionen för Hufvudstadsbladet, undert. Lagus, fröken Mathilde v. Leinburg (München), amanuensen Hj. Lenning, fröken J. W. Lundström, fil. mag. K. K. Meinander, „Medborgare och medborgarinnor i Helsingfors", doktor P. Nordmann, förlagsaktiebolaget Otava, rektor V. T. Rosenqvist, litteratören B. Schöldström (Stockholm), redaktör Torsten Sevonius, fröken Ida Strömborg, Svenska folkskolans vänner, fru A. Willhelms och professor E. Wrangel (Lund). Genom köp har förvärfvats ett antal äldre och nyare editioner af Runebergs skrifter på olika språk, talrika arbeten om skalden och hans diktning — bland dessa flertalet af de skrifter som sett dagen i anledning af hundraårsjubileet —, några byster och medaljer, porträtt m. m. Bland afskrifter, förvärfvade för Runebergsbiblioteket, bör särskildt framhållas en större samling bref från J. L. Runeberg och hans hustru till bokhandlaren Abr. Bohlin i Örebro och andra personer, hvilka bref i Kongl. biblioteket i Stockholm på för Runebergsbiblioteket mycket fördelaktiga villkor afskrifvits af borgmästarinnan E. Kuhlefelt. — Lika kärkommen som storartad var den gåfva af Fmk 2,053: 90, som af medborgare och medborgarinnor i Helsingfors öfverlämnades åt Sällskapet att användas för Runebergsbiblioteket, hvilket genom densamma kan i betydande grad komplettera sina samlingar utan att begära anslag ur Sällskapets strängt anlitade egna medel.

Serien A — omfattande manuskript, böcker, noter — ökades under året med 78 numror och innehöll den 31 december 1904:

12 originalmanuskript af skalden (under året ett nytillkommet);

19 andra manuskript (utom noter);

147 numror tryckta editioner af Runebergs arbeten på svenska, finska, tyska, franska, engelska, danska, latin, holländska och blindskrift — af dem flere ingående i kalendrar, tidskrifter och sammelverk;

172 musikalier, innehållande ett stort antal kompositioner till Runebergs dikter;

108 arbeten och uppsatser om Runeberg och hans släkt;

4 numror diverse,

således inalles 461 numror.

Serien B, som omfattar framställningar i bild af skalden och hans släkt, illustrationer till hans dikter m. m., innehöll nämnda dag 145 numror, af dem 33 nytillkomna år 1904.

Den 1 januari 1904 egde Runebergsbiblioteket i sin kassa 237 mark 32 penni. Då omkostnaderna för åtskilliga under det gångna året gjorda inköp öfverförts till innevarande år, ha de

faktiska utgifterna under 1904 uppgått till endast 191 mark 87 penni. I kassan funnos sålunda den 1 januari innevarande år disponibla 45 mark 45 penni, utan att Runebergsbiblioteket behöft anlita det anslag stort 300 mark, som Bestyrelsen tilldelat biblioteket för det gångna året. Ej heller har någon del af ofvannämnda 2,053 mark 90 penni — hvilka förvaltats af Sällskapets skattmästare — t. v. kommit till användning. Af sistnämnda medel anhåller Runebergsbiblioteket, att till dess disposition under 1905 måtte ställas 500 mark, emot sedvanlig redovisning.

Då utrymmet i det enda skåp Runebergsbiblioteket disponerar redan är öfverhöfvan strängt upptaget, och då en öfversiktlig systematisering af bibliotekets inom lås förvarade egendom af bibliotekskommittén förberedes, men icke kan genomföras med så begränsadt utrymme, anhåller kommittén förbindligast, att genom Bestyrelsens åtgörande ett andra skåp snarast möjligt måtte ställas till Runebergsbibliotekets disposition.

Som bilaga A medföljer en tablå öfver Runebergsbibliotekets inkomster och utgifter under 1904. Räkenskaperna ha insändts till Sällskapets revisorer.

Helsingfors den 19 januari 1905.

Ernst Lagus. *Elis Lagerblad.*
Thorsten Waenerberg.

Bilaga A.

Svenska Litteratursällskapets Runebergsbibliotek.

Debet.

1904 jan. 1 An *Anslagskonto:*

Behållning från 1903	Fmk	237: 32
	Summa Fmk	237: 32

Kredit.

1904 dec. 31 Per *Omkostnadskonto:*

1 st. kartong	Fmk	7: —	
Kopiering af noter	„	7: 79	
Afskrifning af bref	„	21: 84	
Frakt, porto m. m.	„	7: 09	43: 72
		Transport Fmk	43: 72

	Transport Fmk	43: 72

Litterära alsters konto:

Arbeten af och om Runeberg . . . . Fmk	48: 40	
Noter till Runebergs sånger . . . . . „	36: 75	85: 15

Konstverks konto:

3 st. Runebergbyster . . . . Fmk	63: —
Behållning till 1905 . . . . „	45: 45
Summa Fmk	237: 32

Ordföranden uttalade till bibliotekskommittén Bestyrelsens tacksamhet för förvaltningen under senaste år.

Kommitténs anhållan att af de till Runebergsbiblioteket af medborgare och medborgarinnor förärade medlen få under 1905 disponera öfver 500 mark bifölls. Tillika uppdrogs åt Sällskapets medlem i delegationen för de vetenskapliga föreningarna att hos delegationen anmäla om behofvet af tvenne nya skåp för Sällskapets räkning, det ena för Runebergsbiblioteket, det andra för arkivet.

1904 års deficit. Skattmästaren anmälde att bokslutet för senaste år var afslutadt och att räkenskaperna hade blifvit öfversända till revisorernas granskning. Den under senaste år uppkomna bristen utgjorde definitivt 20,699 mk 87 p.

Anbud å klichéer. Enär bokhandlaren J. Lindstedt erbjudit sig att köpa klichéerna till samtliga illustrationer i festskriften till Runebergs minne, uppdrogs åt arkivarien att till ett skäligt pris försälja desamma.

Granskning af insända manuskript. Doktor P. Nordmann väckte följande förslag:

Emedan det omedelbara tryckgillandet af inlämnade manuskript, hvilket förfarande hittills ofta följts, understundom vållat missräkningar i litterärt eller ekonomiskt afseende, föreslås, att Bestyrelsen en gång för alla ville fatta det beslut, att ingen uppsats eller afhandling, vare sig beställd eller icke, godkännes till intagning i skriftserien på det möte anmälan eller anbud därom sker, utan bordlägges ärendet till ett följande sammanträde, efter det att Bestyrelsen in casu bestämt om manuskriptet skall underkastas en förberedande granskning eller ej.

Förslaget bordlades till nästa sammanträde och uppdrogs åt Funktionärerna att afgifva utlåtande öfver detsamma.

Statsrådet W. Lagus hade till Sällskapets arkiv förärat en samling afskrifter af i Kongl. biblioteket i Stockholm förvarade bref af M. Calonius, hvilken gåfva emottogs med tacksamhet. Bref af Calonius.

Undertecknad Arvid Hultin väckte förslag om att Sällskapet i anledning af det snart instundande hundraårsminnet af Johan Jakob Nervanders födelse antingen skulle skrida till utgifvandet af en ny upplaga af skaldens dikter eller, ifall Sällskapets tillgångar för närvarande ej skulle medgifva det, i nästa häfte af „Förhandlingar och Uppsatser" bereda plats för en utförligare lefnadsteckning öfver Nervander. Förslaget bordlades till nästa sammanträde. J. J. Nervander.

Till Sällskapets ombudsman i Sibbo efter aflidne prosten F. V. Fredriksson antogs hofrådinnan Nadine Topelius å Savijärvi gård. Ny ombudsman.

Till Runebergsbiblioteket hade som gåfvor insändts Kung Fjalar i tysk öfversättning af Rudolf Hunziker, äfvensom ett nummer af danska Höjskolebladet, innehållande en uppsats öfver Runeberg af H. Rosendal. Runebergsbiblioteket.

Följande nya medlemmar inskrefvos i Sällskapet: Nya medlemmar.

Helsingfors: lärarinnan fru Elin Dahlberg. Stockholm: hr Ivar Thomé. Bjärnå: stationsinspektorn G. Rancken och possessionaten K. Bogel. Borgå: fröken Gunnel Rancken. Dalsbruk: banktjänstemannen G. Palmqvist. Kotka: lärarinnan fröken H. Freder. Nyslott: ingenjörerna Alvar Enlund och Torsten Nyman. Närpes: ständig medlem agronomen Jac. Tegengren. Saltvik: prosten Aug. Sjögren. Åbo: ständiga medlemmar: student A. Doepel, fru Jenny Doepel och bankdirektör A. L. Branders; årsmedlem fröken Mia Hallberg.

Dessutom hade friherrinnan Eugenie Wrede öfvergått från ständig till stiftande medlem.

Föredrogs följande utlåtande af kommittén för det Falckenska prisets bortgifvande: Falckenska priset.

Till Bestyrelsen för Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Af Bestyrelsen utsedde att för densamma föreslå något under året 1904 utkommet, till litteratur- eller kulturhistoriens

område hörande arbete, som företrädesvis vore förtjänt af att vid sällskapets nästinstundande årsdag med det Falckenska priset belönas, få vi afgifva följande yttrande:

De skrifter, vid hvilka i förevarande fall afseende torde kunna fästas, äro nedanstående:

A. Hultin, Den svenska vitterheten i Finland under stormaktstiden.

P. Nordmann, Per Brahe.

J. W. Ruuth, Viborgs stads historia.

H. Westermarck, Fredrika Runeberg.

R. v. Willebrand, Fredrika Runeberg.

Af dessa arbeten, hvilka samtliga hafva att uppvisa framstående förtjänster, hafva de af herrar Hultin och Ruuth författade synts oss främst vid ifrågavarande prisbelöning böra hos bestyrelsen komma i åtanke. Hvad det förra, doktor Hultins arbete vidkommer, torde detsamma, såsom ingående i Sällskapets skriftsamling, nogsamt vara för bestyrelsens medlemmar bekant, och dess framstående förtjänst såväl i afseende å forskning som estetisk kritik af enhvar till fullo uppskattadt, hvarför vi ansett något särskildt framhållande af dess berömvärda egenskaper icke här behöfligt.

Beträffande åter doktor Ruuths omfångsrika publikation hafva vi funnit densamma vittna om ett — såvidt man kan bedöma — samvetsgrant utnyttjande af ett mycket omfattande material. Dispositionen i densamma erbjuder en synnerligen god öfverblick af ämnet och åt själfva framställningen har ägnats en vård, som gör att man med intresse genomläser äfven partier, hvilkas material i och för sig är tämligen svårsmält. En brist vidlåder visserligen denna publikation, nämligen att den ej föreligger fullständig. Men då — enligt hvad för oss uppgifvits — manuskriptet till återstoden är fullt utarbetadt, och det alltså är blott en liten tidsfråga när afslutningen lämnar pressen, torde denna bristfällighet icke böra komma i betraktande.

Det är sannerligen svårt att vid bedömande af tvenne jämngoda arbeten från samma område gifva någotdera företrädet; men än mera är detta förhållandet, om skrifterna, såsom nu här, representera skilda grupper af vetandet. Om därför i föreliggande fall undertecknade för Bestyrelsen nu föreslå doktor Ruuths arbete *Viborgs stads historia* till erhållande af det Falckenska priset, så är det endast under den förhoppning att Bestyrelsen, då sällskapets tillgångar en gång månde sådant medgifva, skall finna det vara på sin plats att med ett sällskapets *eget* pris belöna doktor Hultins verk: Den svenska vitterheten i Finland under storhetstiden.

Lektor Lagerblad, som af Bestyrelsen utsetts att jämte oss

afgifva utlåtande, har af sjukdom varit hindrad att taga del i vår öfverläggning.

Helsingfors den 19 januari 1905.

Reinh. Hausen.

Om detta utlåtande förenar sig

C. G. Estlander.

Sedan undertecknad Hultin förklarat sig jäfvig att deltaga i behandlingen af ifrågavarande ärende, uppmanade ordföranden undertecknad Lagus att föra protokollet. Doktor P. Nordmann anmälde sig äfven jäfvig att besluta i denna fråga.

Kommitténs förslag godkändes af samtliga medlemmar; af herrar A. O. Freudenthal, R. F. von Willebrand och undertecknad Lagus under förutsättning att språket i doktor Ruuths „Viborgs stads historia" är bättre än i hans „Björneborgs stads historia", och af professor F. Gustafsson med tillägg, att äfven doktor P. Nordmanns arbete öfver Per Brahe borde framdeles komma i fråga att erhålla ett af Sällskapets större pris.

Tillkännagifvande om prisets bortgifvande skulle i vanlig ordning ske vid årsmötet.

Arvid Hultin. **Ernst Lagus.**

Årsmötet den 5 februari 1905.

Årsmötet inleddes på vedertaget sätt med en festlig akt i universitetets solennitetssal i närvaro af en talrikt församlad allmänhet. Akten öppnades af ordföranden, professor M. G. Schybergson med följande tal:

Den 9 november 1843, på en tid då nationalitetsrörelsen med kraft började gripa de ungas sinnen, höll Zakarias Topelius vid österbottniska studentafdelningens årsfest ett föredrag, som 1845 under titeln: Äger finska folket en historia? utkom i andra häftet af österbottniska afdelningens ströskrift Joukahainen och

nyligen blifvit tryckt ånyo bland skaldens samlade skrifter. Topelius framlägger i detta intressanta utkast satsen, att den väsentliga grunden för ett folks historia är en sig själf medveten och i positiva former utpräglad nationalitet, sammanfattad i staten och mäktig af ett lagbundet framåtskridande i alla riktningar. Ett sådant nationellt själfmedvetande fanns icke hos det finska folket före 1809, ty under det svenska väldets tid var dess utveckling inskränkt till en oupphörlig negation och assimilation af utifrån gifna former och bildningselement. Tidrymden 1157—1809 ger oss ännu icke det finska folkets historia, utan kan lämpligast betraktas såsom en skolans tid, hvilken förmedlat det finska folkets forntid och historiska framtid.

Gentemot denna Topelius' tankegång kan anmärkas, att ett utprägladt nationellt själfmedvetande icke är en nödvändig förutsättning för att ett folk skall äga en historia. Ingen har väl betviflat att det forngrekiska folket haft en historia, men det kan ifrågasättas, huruvida något nationalmedvetande fanns hos detta folk, hvars politiska och intellektuella utveckling framträdde i partikulära, ofta rent lokala företeelser. Det finska folket har, såsom Topelius riktigt säger, först i senare tider kommit till själfmedvetande, men det har långt förut haft ett historiskt lif. Visserligen är hvad vår historia förtäljer icke fullt vårt eget. De politiska händelser, som i vårt land försiggingo, de strider här utkämpades äro för oss af ett stort intresse, men de voro dock endast förgreningar af rikets allmänna politiska lif, hvilket hade sin hufvudhärd i Sverige. Kulturhistorien, den inre historien tillhör oss däremot på ett helt annat sätt. Den västerländska kulturen var, då den öfverflyttades till våra bygder, främmande, men assimilationsprocessen, hvarigenom denna kultur här blef lefvande, berodde på våra förfäders egen kraft. Det blef deras uppgift att föra den ursprungligen lånade kulturen vidare framåt, och vi kunna vara stolta öfver hvad som i sådan riktning gjorts i vårt land. Något vackrare har folkens historia knappt att uppvisa än det arbete som här släktled efter släktled fortgått, hvarigenom ödemarkerna förvandlats till hem för bildning och ordnadt samhällsskick. Detaljerna i vår historia kunna vid första anblicken synas små och värdelösa, men tillsammans bilda de ett betydande

helt, där den ihärdiga kampen för människans högsta uppgifter är den genomgående röda tråden.

Med afseende å den finska häfdens således eminent kulturhistoriska karaktär, kan Svenska Litteratursällskapet i Finland skatta sig lyckligt öfver att i det Falckenska priset äga ett särskildt premium, genom hvars utdelande Sällskapet kan gifva sitt erkännande åt framstående kulturhistoriska arbeten. Sällskapets bestyrelse har, i enlighet med en af bestyrelsen utsedd kommittés utlåtande, beslutit att priset, som nu för andra gången utgifves med 500 mk, skall tillfalla aktuarien i Finlands statsarkiv, fil. dr J. W. Ruuth för hans arbete Viborgs stads historia och får jag således tillerkänna honom detsamma. Dr Ruuth, som tidigare inlagt stor förtjänst genom sitt verk öfver Björneborgs stads historia, har i det nu ifrågavarande arbetet medels ofta skarpsinnig kombination vunnit vackra resultat ur det med omsorg sammanställda materialet. Dispositionen ger en synnerligen god öfversikt af ämnet och den omvårdnad, som ägnats åt framställningens form, bidrar till att väcka och upprätthålla läsarens intresse.

Såsom en glädjande omständighet i vårt Sällskaps lif under det nu förflutna verksamhetsåret, hvilket genom firandet af J. L. Runebergs sekularminne skall intaga en ensamstående plats i Sällskapets historia, bör jag framhålla den betydande anslutning Sällskapet vunnit, i det att mera än ett halft tusende medlemmar sedan det senaste årsmötet inträdt i detsamma. Det är också min plikt att med tacksamhet omnämna två andra bevis på sympati, som Sällskapet emottagit. Ett antal medborgarinnor och medborgare, hvilka bidragit till den med anledning af sekulardagen präglade Runebergsmedaljen, ha åt Sällskapet öfverlämnat en gåfva af 2,053 mk 90 p. att användas för Sällskapets Runebergsbibliotek. Och den för bildningens befrämjande nitälskande, nyligen bortgångna lärarinnan Anna Augusta Granberg har genom testamentarisk disposition förordnat, att sedan särskilda afgifter blifvit afdragna, öfverskottet af hennes efterlämnade förmögenhet skall tillfalla Sällskapet, som sedan kapitalet nått nödig storlek, bör använda räntan till pris för förtjänstfull författarinneverksamhet. Sällskapet skall vinnlägga sig om att i enlighet med gifvarinnans vackra syfte förvalta den

fond, som uppkommer, sedan testamentet vunnit behörig stadfästelse.

Sällskapet, som grundlades vid förberedande möte för i dag tjugo år sedan, den 5 februari 1885, och konstituerades den 7 maj 1885 kan, med tillit till sådana bevis på medborgerligt förtroende, förtröstansfullt afsluta det andra decenniet af sin verksamhet.

Därefter höll professor Robert Tigerstedt ett föredrag öfver ämnet „Naturforskning och världsförklaring". Föredraget åhördes med lifligt intresse och hälsades med varma bifallsyttringar.

Sedan därefter ett tjugotal af Sällskapets medlemmar samlats i fakulteternas sessionsrum, vidtogo förhandlingarna vid årsmötet.

Årsberättelse. Föredrogs af undertecknad Arvid Hultin en redogörelse för Sällskapets verksamhet under de tjugo år, som förflutit sedan dess stiftelse, äfvensom för Bestyrelsens verksamhet under senaste arbetsår.

Arkivariens årsberättelse. Arkivarien lektor Elis Lagerblad afgaf berättelse öfver arkivets tillväxt under senaste år.

Skattmästarens tablå. Föredrogs en af skattmästaren direktör Sigfr. Kullhem uppgjord tablå öfver Sällskapets utgifter och inkomster under tjugoårsperioden 1885—1904.

Revisorernas berättelse. Upplästes revisorernas berättelse öfver granskningen af Sällskapets räkenskaper under året 1904. I enlighet med revisorernas tillstyrkan och på förslag af kommunalrådet Ab. Landén beviljade årsmötet full ansvarsfrihet åt Bestyrelsen och skattmästaren.

Telegram. Till årsmötet hade anländt följande telegram:

I vördnadsfull erkänsla lifligt värderande Edra framgångsrika och kärleksfulla sträfvanden att värna och förkofra vårt svenska språk och vår fädernearfda västerländska kultur höja vi, festligt samlade, högt ett lefve för svenska litteratursällskapet i Finland. Lefve Runebergs anda! Lefve Fosterlandet!

Svenska bildningens vänner i Åbo

v. Essen.

Jag ber Eder till Svenska Litteratursällskapet framföra mina uppriktigaste önskningar om fortsatt framgångsrikt arbete i kulturens och fosterlandets tjänst

Edvard Krogius.

På ordförandens fråga huruvida någon af Sällskapets medlemmar önskade väcka något förslag, anhöll magister J. Hedengren om ordet och yttrade, att diskussioner ju icke plägat förekomma vid Sällskapets årsmöten; vanligen hade Bestyrelsens fullmakt förnyats utan vidare. Säkerligen skänkte äfven enhvar Bestyrelsen ett tacksamt erkännande för dess oförtrutna, kärleksfulla omvårdnad om Sällskapets syften. Ett synligt resultat af densamma förelåge ju i den ståtliga rad af 68, delvis mycket värdefulla tomer, som Sällskapets skrifter nu utgjorde; om allmänhetens sympati och erkännande för Sällskapets sträfvanden vittnade ju den stora tillströmningen af nya medlemmar. Om tal. nu likväl dristat sig att vid detta möte begära ordet, så hade det skett icke för att mästra, hvartill han ej ansåg sig äga fog, utan i anledning af en omständighet i Bestyrelsens protokoll af april och maj 1903. Tal. anförde därpå behandlingen af fil. kand. B. Sjöros' ansökan om ett resestipendium för studium af nordiska språk. Tal. ville ej uttala sig om själfva denna ansökans lämplighet, helst ärendet, i hvilket närmare handlingar ej förelågo, ju vore definitivt afgjordt af Bestyrelsen; men väl om det principiella motiv som anförts för afslaget, nämligen „att Sällskapets stadgar icke berättigade Bestyrelsen att utgifva resestipendier för studier, något som ej heller förut förekommit". Anslutande sig till den principiella delen af professor Gustafssons votum, ville tal. göra gällande, att den omständigheten, att stadgarna uppräknade vissa vägar för fullföljandet af Sällskapets syftemål, icke kunde utgöra ett hinder för att äfven andra åtgärder i mån af förhållandenas kraf skulle komma till användning. Allvarliga skäl tycktes äfven tala för att Svenska Litteratursällskapet skulle uppmuntra och understöda det nu synbarligen nyvaknade intresset för svensk språkforskning i Finland. Att ett sådant intresse inom yngre kretsar förefunnes, därpå utgjorde de talrika ansökningarna till Nyländska afdelningen om belöningar för högre vitsord i nordiska språk ett bevis. Emellertid medgåfvo icke afdelningens

Önskningsmål af J. Hedengren.

tillgångar något särskildt kraftigt understödande af vidsträcktare vetenskapliga studier på detta område. Den vetenskapliga svenska språkforskningen vore äfven i så månto ogynnsamt ställd, att efter hvad ett precedensfall vid universitetet tycktes ådagalägga, våra största vetenskapliga understöd, de Antellska, icke kunde påräknas för dessa studier annat än möjligen i undantagsfall; och svenska språkstudier i Finland vore ej heller i annat afseende lukrativa. Svenska Litteratursällskapet borde därför taga under armarna den svenska språkforskningen hos oss, i all synnerhet för såvidt den kunde tjäna till att befrämja en bättre kännedom och ans af det svenska språket i Finland, det litterära såväl som talspråket, hvilket, såsom bekant vore och äfven i pressen ofta framhållits, för närvarande befunne sig i ett tillstånd af vanvård, som verkligen innebure ett periculum in mora. Otvifvelaktigt tillhörde det i alldeles särskild mening just Svenska Litteratursällskapet att vårda sig om det svenska språkets i Finland studium och tillbörliga skötsel. Tal. ville icke i detta afseende väcka något bestämdt förslag, bl. a. för att icke ett eventuellt förkastande af ett eventuellt framställdt förslag skulle få gifva anledning till den uppfattningen, att de af tal. framhållna synpunkterna icke af Sällskapet ansåges värda beaktande; utan nöjde sig med att genom detta uttalande anbefalla till Bestyrelsens öfvervägande att söka, för såvidt tillgångarna kunde medgifva det, fullfölja sällskapets syften, på sätt tidsförhållandena tycktes kräfva det, äfven med andra medel än de traditionella och i andra riktningar än dem, i hvilka Bestyrelsen hittills med så utmärkt framgång ledt Sällskapets sträfvanden.

Då det af magister Hedengren uttalade önskningsmålet, som understöddes af frih. R. F. von Willebrand, icke framställts under formen af ett förslag, föranledde detsamma ej till någon åtgärd från årsmötets sida.

Val till Bestyrelsen.

Vid därefter anställdt val af fyra medlemmar i Bestyrelsen i stället för de i tur afgående, professorerna A. O. Freudenthal, F. Gustafsson och M. G. Schybergson samt frih. R. F. von Willebrand, blefvo samtliga återvalda, professor Schybergson med 14, professor Freudenthal och frih. v. Willebrand med 13 samt professor Gustafsson med 12 röster.

Revisorer.

Till revisorer för 1905 års räkenskaper valdes, sedan an-

målts att doktor G. Alb. Nordman önskat ej vidare komma i åtanke, professor G. Heinricius och hofrådet W. Westzynthius.

Till revisorssuppleanter utsågos frih. Tor Carpelan och magister J. Hedengren.

Till att jämte ordföranden justera årsmötets protokoll utsågs magister J. Hedengren.

Arvid Hultin.

Årsberättelse den 5 februari 1905.

Svenska Litteratursällskapet kan i år blicka tillbaka på en tjuguårig verksamhet i den fosterländska odlingens tjänst. Det var som bekant den 5 februari 1885 ett antal för det svenska språket och den svenska litteraturen i Finland intresserade personer sammanträdde härstädes och beslöto att utfärda en inbjudning till grundläggande af ett svenskt litteratursällskap i Finland. Sedan denna inbjudning mötts af ett för våra förhållanden sällspordt intresse, hölls Sällskapets konstituerande möte den 7 maj 1885, och på hösten samma år begynte Sällskapet sin verksamhet.

Tvåde cennier i ett sällskaps historia äro ju icke en lång tid, och vi hoppas att eftervärlden en gång skall kunna återblicka på långt flere och rikare skeden i Sällskapets verksamhet. Men jag tror dock, att Sällskapet icke utan tillfredsställelse kan se tillbaka på den nu tilländagångna tjugoårsperioden. Mycket hade utan tvifvel kunnat vara bättre, det erkännes villigt. Och många berättigade kraf ha måhända ej blifvit eller kunnat blifva tillbörligt tillgodosedda. Men Sällskapet har lyckats bevara och stegra allmänhetens intresse för den höga uppgift, som det eftersträfvat att fullfölja. Vår från början stora medlemskrets har varit stadd i ständig tillväxt. Våra litterära publikationer ha år för år ökats i antal, omfång och betydenhet samt redan nu uppnått en siffra, som torde kunna anses enastående under en så kort verksamhetsperiod. Stora och betydande skatter af sång

och saga och allt slags folklore ha under årens lopp samlats i våra svenska bygder. Och icke obetydande summor ha användts för att uppmuntra den litteratur, som i våra dagar uppvuxit på den gamla bildningsgrunden.

Vid tidpunkten för Sällskapets stiftande hade vittnesbörden om det sekellånga kulturarbetet i vårt land endast till ringa del blifvit samlade eller bearbetade. I synnerhet gällde detta om den äldre litteraturen i nästan hela dess utsträckning, men äfven beträffande bildningsanstalternas uppkomst och utveckling återstod mycket för forskningen. I afseende å de svenska folkdialekterna samt dithörande folksång och saga hade samlings- och forskningsarbetet visserligen påbörjats, men på långt när ännu icke slutförts.

Sällskapet hade sålunda från början en rik och omfattande uppgift sig förelagd. Det gällde att i forskningens ljus belysa det svenska odlingsarbetet i vårt land såväl i äldre som nyare tider. Medelpunkten i vår äldre bildnings historia utgjorde som bekant akademin i Åbo, och det ligger därför i sakens natur att flere af Sällskapets publikationer utgöras af bidrag till denna akademis historia. Bland våra tidigaste skrifter intager Åbo akademis studentmatrikel, restaurerad af Wilh. Lagus, ett framstående rum. Den har blifvit en ovärderlig kunskapskälla för alla forskningar i vår äldre bildningshistoria. Och värdet af denna publikation skall yttermera ökas, sedan det supplement, innehållande tillägg och rättelser, som den åldrige forskaren för närvarande håller på att afsluta, utkommit från trycket.

För att på ett värdigt och varaktigt sätt hugfästa minnet af Åbo akademis 250 års jubileum år 1890 begynte Sällskapet utgifva en serie af monografier, hvilka under den gemensamma titeln af Åbo Universitets lärdomshistoria skulle gifva en samlad bild af undervisningen och det vetenskapliga lifvet vid högskolan i landets gamla hufvudstad. Af denna serie, som i detalj belyser gången af det vetenskapliga arbetet vid Åbo akademi, ha som bekant under årens lopp åtta volymer utkommit. Den nionde och sista delen, behandlande filosofins studium, är för närvarande under utarbetning.

Såsom bidrag till belysande af en af de intressantaste epokerna i Åbo akademis bildningshistoria, den s. k. Porthanska

perioden, har Sällskapet i fyra stora volymer publicerat H. G. Porthans omfattande och för forskningen värdefulla brefväxling med sedermera prokuratorn M. Calonius och öfriga samtida, äfvensom Calonius' svarsbref till Porthan. Utgifvandet af en femte kompletterande volym, afsedd att innehålla öfriga samtidas bref till Porthan, hvartill en del förarbeten redan undangjorts, har tyvärr af ekonomiska skäl tills vidare måst inhiberas. Till den Porthanska perioden hör äfven en annan af Sällskapet utgifven brefväxling, nämligen J. H. Kellgrens bref till A. N. Clewberg. Ehuru af ringare omfattning gifver densamma äfven intressanta inblickar i tidsförhållandena under 18:de seklets slut samt upplysningar om gången af Kellgrens konstnärliga utveckling.

Utom den akademiska litteraturen och bildningsförhållandena öfver hufvud har Sällskapet äfven haft sin uppmärksamhet riktadt på att söka väcka intresse för vår äldre vitterhet. För vinnandet af detta syfte har Sällskapet skridit till utgifvandet af en serie publikationer under den gemensamma titeln „Finlands svenska vitterhet", omfattande såväl monografier öfver våra äldre mera bemärkta diktare jämte urval af deras dikter, som särskilda kollektivvolymer för de skilda epokernas mindre författare och spridda diktalster. Af denna serie ha tills dato fyra volymer utkommit, innehållande valda dikter af Jakob Tengström, Mikael Choraeus och Jakob Frese äfvensom dikter i urval af stormaktstidens vittra författare. De ännu återstående delarna, som skola utkomma så snart Sällskapets tillgångar medgifva det, komma att innehålla valda dikter af Creutz och Franzén äfvensom diktalster från frihetstiden, den gustavianska perioden och tiden från 1810 till 1830. Utom vår äldre vitterhet har Sällskapet på senaste tid i allt högre grad begynt uppmärksamma äfven vår nyare vitterhet, som begynner med J. L. Runeberg, till hvars åminnelse Sällskapet är instiftadt. Att Runebergsforskningen särskildt legat Sällskapet varmt om hjärtat, därom vittnar hela Sällskapets verksamhet, men i synnerhet de stora arbeten om Runeberg, som utkommo i fjol till hundraårsminnet af skaldens födelse. Dessa publikationer, som väckt samtidens uppmärksamhet, skola helt visst äfven för eftervärlden ställas bland de mera betydande produkterna af Sällskapets verksamhet. Äfven till kännedom af de nyare skalder, som följde på J. L. Runeberg, ingå i Sällskapets

skrifter många bidrag, och åt en af de senaste, Karl Aug. Tavaststjerna, har ägnats en särskild volym, innehållande en utförlig belysning af hans lefnad och skönlitterära verksamhet.

Det har hört till Sällskapets uppgift att offentliggöra källskrifter till belysning af Finlands historia. Bland de märkligaste hithörande må anföras ständernas protokoll vid Borgå landtdag 1809, utgörande fyra stora volymer, hvilken serie i dessa dagar afslutats med utgifvandet af Ridderskapets och adelns protokoll vid detta ständermöte. Hit höra äfven Finska prästerskapets besvär från slutet af 1620-talet till stora ofredens slut, Historiskt-politiska anteckningar af H. T. Adlercreutz 1743—1796, m. fl. Bland Sällskapets skrifter ingår äfven ett antal fristående större och mindre historiska monografier, bl. a. De finska klostrens historia, Helsingfors stads historia, Raseborgs slotts historia, en lefnadsteckning öfver Per Brahe m. fl. Såsom bidrag till de finska krigens historia ha utkommit auditören Ekmans dagbok under kriget 1788—90 och en Skildring af krigshändelserna i Öster- och Västerbotten 1808—09.

På området af den svenska språkforskningen, hvars främjande Sällskapet uppställt som en af sina främsta uppgifter, har äfven ett flertal publikationer sett dagen. Hit höra en ny edition af Östgötalagen, en framställning af Vöråmålet, en edition af vår äldsta litterära handskrift Jöns Buddes bok, en ordbok öfver de estländskt-svenska dialekterna och nu senast en ordbok öfver de östsvenska dialekterna, hvars första häfte utkom under senaste år.

Af Sällskapets Förhandlingar och Uppsatser, som innehålla en talrik mängd längre och kortare uppsatser till belysande af vår historia, vår kultur och vår vitterhet, ha tills dato 18 volymer utkommit.

Totalantalet af Sällskapets utgifna skrifter utgör för närvarande 68. Frånräkna vi Förhandlingar och Uppsatser, hvars talrika bidrag det skulle föra oss för långt att här uppräkna, ha nämnda publikationer utgifvits af följande personer:

Vilh. Lagus har utgifvit H. G. Porthans bref till M. Calonius, Åbo akademis studentmatrikel och M. Calonii bref till H. G. Porthan. K. G. Leinberg har publicerat Finlands territoriala församlingar intill 1885 års utgång, De finska klostrens historia och Finska prästerskapets besvär. Elis Lagerblad har utgifvit

Borgareståndets protokoll vid Borgå landtdag 1809, Historiskt-politiska anteckningar af H. T. Adlercreutz, Reseanteckningar af P. J. Bladh och C. F. Hornstedt (jämte J. O. I. Rancken), Bondeståndets protokoll vid Borgå landtdag, Prästeståndets protokoll jämte Handlingar rörande landtdagen samt Ridderskapets och adelns protokoll vid samma landtdag. A. O. Freudenthal har offentliggjort Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna (jämte H. A. Vendell), Vörâmålet och Östgötalagen. Erik Ehrström har författat Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden. L. W. Fagerlund har jämte Robert Tigerstedt författat Medicinens studium och Axel Liljenstrand Juridikens studium vid Åbo universitet. M. G. Schybergson har författat Historiens studium vid Åbo universitet samt utgifvit Jakob Tengströms vittra skrifter jämte en lefnadsteckning. Hugo Bergroth har utarbetat Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland för femårsperioderna 1886—1890 och 1896—1900. Herman Råbergh har författat Teologins studium och I. A. Heikel Filologins studium vid Åbo universitet. Henrik Schück har utgifvit J. H. Kellgrens bref till A. N. Clewberg och O. F. Hultman Jöns Buddes bok. Otto E. A. Hjelt har författat Naturalhistoriens studium vid Åbo universitet och Torsten Hartman Raseborgs slotts historia. Yrjö Hirn har uppgjort Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland under femårsperioden 1891—1895. K. F. Slotte har författat Matematikens och fysikens studium vid Åbo universitet. Ernst Lagus har utgifvit Bref från H. G. Porthan till samtida, Mikael Choraei valda dikter med en lefnadsteckning samt Bref, tal och andra skrifter af Mikael Choraeus. Robert Tigerstedt har författat Kemins studium vid Åbo universitet. T. S. Dillner har utgifvit en samling öfversättningar och bearbetningar från romerske och franske författare. R. Hausen har utgifvit Dagbok under kriget 1788—90 af auditören C. C. Ekman samt Skildring af krigshändelserna i Öster- och Västerbotten 1808—1809 af C. J. Ljunggren. Werner Söderhjelm har författat en lefnadsteckning öfver Karl August Tavaststjerna äfvensom Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och diktning I. Juhani Aho har offentliggjort En idéernas man, biografi öfver A. F. Soldan. Arvid Hultin har publicerat Valda skrifter af Jakob Frese, Torsten Rudeen samt Stormaktstidens vitterhet. Hugo Pipping har författat

Bidrag till Eddametriken och Petrus Nordmann en lefnadsteckning öfver Per Brahe. Herman Vendell har offentliggjort första häftet af Ordbok öfver de östsvenska dialekterna. Georg Schauman har å nyo utgifvit första delen af Pehr Kalms Resa till Norra Amerika.

Redan i början af sin verksamhet beslöt Sällskapet att använda räntan å de s. k. stiftarnes fond till prisbelöningar för uppmuntran till litterär produktion inom områdena för Sällskapets verksamhet. Prisbelöningen har fortgått sedan 1889, och ha pris af 2,000 mark tilldelats K. K. Tigerstedt, M. G. Schybergson, Carl von Bonsdorf och Th. Rein för historiska, A. O. Freudenthal, H. A. Vendell, O. F. Hultman och Hugo Pipping för lingvistiska samt Karl Aug. Tavaststjerna, Jac. Ahrenberg, Mikael Lybeck och Jacob Tegengren för skönlitterära arbeten. De af ständerna ur Längmanska fonden anslagna och till Sällskapets förfogande ställda prisen ha tilldelats Karl Aug. Tavaststjerna (två pris), Martin Wegelius, J. E. Strömborg och C. G. Estlander. Ett större extra pris af 5,000 mark har Bestyrelsen utfäst för W. Söderhjelms biografi öfver Runeberg, och äfven pris till mindre belopp ha på senaste tiden tilldelats våra yngre skönlitterära författare. En särskild testamentsfond, den Falckenska, för utgifvande af mindre årliga pris för arbeten i Finlands litteratur- eller kulturhistoria har sedan 1902 tillfallit Sällskapet. Dessutom har Sällskapet sedan 1898 jämte finska litteratursällskapet uppgjort förslag till utgifvande af de årliga statsprisen för skönlitterära originalarbeten på de båda inhemska språken. Sällskapets verksamhet för uppmuntrande af litteraturen har sålunda icke varit ringa.

På det folkloristiska området har Sällskapet verkat genom att årligen utsända stipendiater till landets svenska bygder, för att från folkets läppar uppsamla sång och saga och allt hvad för öfrigt inbegripes under namnet folklore. Härigenom har Sällskapet under årens lopp kommit i besittning af stora och omfattande samlingar af folkloristiskt material. Sedan samlingarna af visor och sagor befunnits fullständiga, har Sällskapet under de senaste åren uppdragit åt sina stipendiater att förnämligast insamla gåtor och ordspråk, melodier, enkannerligen dansmelodier, barnvisor, sånglekar m. m. Dessutom har Bestyrelsen på

senaste tiden utsändt särskilda stipendiater för upptecknande af ortnamn i våra svenska kommuner. Äfven på dessa områden ha rikliga skördar inhöstats, och den tidpunkt närmar sig alltmera, då Sällskapet skall kunna skrida till bearbetande och utgifvande af det stora samlade materialet.

Utom de folkloristiska samlingarna har Sällskapet förvärfvat en värdefull manuskriptsamling, hopbragt genom gåfvor af för Sällskapets verksamhet intresserade personer. Den består förnämligast af historiska handlingar, brefsamlingar, vittra skrifter, reseskildringar, vetenskapliga skrifter m. fl. År 1900 grundlade Sällskapet ett särskildt Runebergsbibliotek för uppbevarande af manuskript af skalden, hans arbeten, skrifter om honom, planscher och musikalier samt andra bidrag till kännedomen om hans verk. Äfven detta bibliotek har under sin femåriga tillvaro riktats med värdefulla bidrag såväl genom gåfvor som inköp.

Den för våra förhållanden omfattande verksamhet Sällskapet utöfvar har möjliggjorts genom den starka tillslutning af intresserade medlemmar, som Sällskapet haft att räkna på ända sedan dess stiftelse. Antalet af Sällskapets medlemmar, som redan år 1885 steg till 1276, har under de nu förflutna tjugo åren i det närmaste fördubblats, och stiga årsinkomsterna af Sällskapets betalande medlemmar för närvarande till omkring 13,000 mark. Vidare erhöll Sällskapet redan två år efter sin stiftelse den Höckertska donationen af Fmk 81,582: 09, hvars räntemedel, enligt testators förordnande, skulle „användas till åstadkommande af litterära alster, omfattande de bästa riktningarna inom svensk bildning". Sedermera har Sällskapet äfven ihågkommits med några smärre donationer för främjande af Sällskapets syften, nämligen Maria Lindemans testamentsfond, utgörande i det närmaste 5,500 mark, Hedvig Falckens donationsfond à 10,500 mark samt Werner Söderströms donationsfond à 3,000 mark. Sedan 1897 har Sällskapet varit i åtnjutande af ett statsanslag af 8,000 mark, hvilket 1902 höjdes till 10,000 mark om året. Äfven Finlands ständer ha beviljat Sällskapet anslag ur den Längmanska testamentsfondens medel.

Sällskapets angelägenheter ha alltsedan dess stiftelse handhafts af en bestyrelse, bestående af tolf personer. Af de på konstituerande mötet 1885 invalda medlemmarne i Bestyrelsen

kvarstå ännu Sällskapets första ordförande och numera hedersordförande statsrådet C. G. Estlander, professorerna A. O. Freudenthal, F. Gustafsson och M. G. Schybergson, statsarkivarien R. Hausen och lektor E. Lagerblad. Däremot ha afgått statsrådet W. Lagus, öfverste K. Antell, doktor R. A. Renvall, professor J. G. Frosterus, kanslirådet C. Synnerberg och professor F. Elfving. I de afgångnes ställe ha i Bestyrelsen invalts rektor E. Lagus, direktör S. Kullhem, doktor A. Hultin, doktor P. Nordmann, frih. R. F. v. Willebrand och docenten H. Pipping. Då den sistnämnde för ett år tillbaka flyttade från landet, invaldes i hans ställe musikdirektor M. Wegelius. Nämnas bör äfven att professor I. A. Heikel under treårsperioden 1899—1902 tillhört Bestyrelsen i ledigheten efter prof. F. Gustafsson, som afgick på årsmötet 1899, men återinvaldes 1902, då prof. Heikel på grund af sjuklighet afsade sig återval. Inom Bestyrelsen har ordförandeplatsen innehafts af statsrådet C. G. Estlander och professor M. G. Schybergson, viceordförande ha varit professor A. O. Freudenthal, M. G. Schybergson, I. A. Heikel och F. Gustafsson. Skattmästare ha varit öfverste K. Antell och direktör S. Kullhem. Arkivariens göromål ha under hela tjugoårsperioden handhafts af lektor E. Lagerblad. Sekreterare ha varit professor M. G. Schybergson, kanslirådet C. Synnerberg samt undertecknad, Arvid Hultin.

Till denna kortfattade återblick på Sällskapets tjuguåriga verksamhet bör jag tillägga några uppgifter om senaste verksamhetsår.

Af Sällskapets publikationer ha sedan senaste årsmöte följande volymer utkommit:

64:de delen: Ordbok öfver de östsvenska dialekterna af Herman Vendell. XLII + 280 s.

65:te delen: Den svenska vitterheten i Finland under stormaktstiden 1640—1720. Valda vitterhetsarbeten jämte en litteraturhistorisk inledning af Arvid Hultin CCLXXXVIII + 230 s.

66:te delen: Pehr Kalms Resa till Norra Amerika å nyo utgifven af Fredr. Elfving och Georg Schauman. Första delen. Med en inledning af Georg Schauman. LI + 400 s.

67:de delen: Ridderskapets och Adelns Protokoll vid Borgå landtdag år 1809. Utgifna af Elis Lagerblad. XII + 454 s.

68:de delen: *Förhandlingar och Uppsatser.* 18. 1904. XCVIII + 204 s.

Till sistnämnda i dag utkomna del af „Förhandlingar och Uppsatser“ ha under året följande bidrag anmälts:

Ett blad ur Johannes Terseri historia af P. Nordmann;

En otryckt dikt af A. I. Arvidsson jämte inledning och efterskrift af C. G. Estlander;

Finska medlemmar af Svenska Patriotiska Sällskapet af K. G. Leinberg;

Förebilder till J. J. Wecksells sorgespel Daniel Hjort af Arvid Hultin;

Ett kväde af Sigfridus Aronus Forsius, meddeladt af K. G. Leinberg;

Anteckningar om H. G. Porthans geografiska arbeten af M. G. Schybergson;

En tysk öfversättning af Runebergs „Svanen“ af Wolrad Eigenbrodt;

Bland Estlands svenskar, en illustrerad reseberättelse af Otto Andersson;

Ett förslag till karelskt landtvärn af Carl von Bonsdorff.

Några hittills obekanta Runebergsporträtt af Konrad Meinander;

Finlandismer i 1700-talets svenska af Evald Ljunggren.

Bestyrelsens verksamhet för förberedande af nya publikationer har under året varit något hämmad i följd af den rubbning i Sällskapets ekonomiska ställning, hvilken föranleddes af de stora och dyra arbeten, som utgåfvos till Runebergsjubileet. Denna tillfälliga rubbning i finanserna skall helt visst inom kort åter vara aflägsnad, men det torde äfven för framtiden komma att kvarstå ett visst missförhållande mellan de begränsade inkomsterna å ena sidan och utsikterna till en rikare utveckling af Sällskapets litterära verksamhet å den andra sidan. Gentemot den tilltagande verksamhetsifvern bland Sällskapets medlemmar tyckes äfven framgent ställa sig en budget, hvars inkomstsiffra icke visar någon tendens att stiga i motsvarande proportion. Såsom en illustration till det anförda må framhållas, att Bestyrelsen redan förbundit sig till publikation af inemot ett tjugotal

arbeten, hvilka under nuvarande finansförhållanden skola få vänta i många år, innan de kunna utgifvas från trycket. Under senaste verksamhetsår har det första gången sedan Sällskapets stiftelse inträffat, att Bestyrelsen nödgats afböja anbud å utgifvandet af nya publikationer inom områdena för Sällskapets verksamhet, enär utsikter till deras publicerande inom de närmaste åren icke förefunnits. Det tyckes sålunda för närvarande framstå som en bjudande plikt för Sällskapet att söka finna utvägar för förbättrandet och höjandet af Sällskapets ekonomiska ressurser.

Något skäl till misströstan förefinnes dock icke. Tvärtom visar det starka tilloppet af nya medlemmar under senaste år, att Sällskapet i hög grad kan räkna på allmänhetens understöd för sin fosterländska verksamhet. Under intet föregående år alltsedan Sällskapets stiftelse har ett så stort antal nya medlemmar inträdt i Sällskapet. Firandet af skaldekonungens hundraårsminne var den yttre anledning, som närmast vållade att så många slöto sig till det Sällskap, som är stiftadt till Runebergs åminnelse. Hela ökningen under senaste år stiger till 530 nya medlemmar, däraf 17 stiftande, 38 ständiga och 475 årsmedlemmar. Största kontingenten har Helsingfors att uppvisa med 139 nya medlemmar. Därnäst följer Åbo (ombudsman magister Artur Forsell) med 67 nya medlemmar, Tammerfors (ombudsman vicehäradshöfding Walter Björkstén) med 45, Vasa (ombudsman hofrättsrådet Knut Åkesson) med 25, Kotka (ombudsman magister Herman Hultin) med 23, Viborg (ombudsman räntmästaren G. Timgren) med 21 samt Borgå (ombudsman döfstumskoleföreståndaren Ossian Wichmann) med 11 nya medlemmar. Särskildt glädjande är det, att intresset för Sällskapets verksamhet begynt utsträcka sig äfven till landskommunerna, där under senaste år talrika nya medlemmar tillkommit. Bestyrelsen har också varit betänkt på att anställa ombudsmän i en del större landskommuner för att sålunda underlätta en lifligare anslutning till Sällskapet. Genom ett särskildt fattadt beslut har Bestyrelsen äfven möjliggjort för bibliotek, föreningar och sällskap att på vissa villkor inträda som medlemmar af Sällskapet. I rundt tal stiger Sällskapets medlemskrets för närvarande till något öfver 2,300 personer.

Bland händelser af mera solenn natur under senaste verk-

samhetsår må nämnas den minnesfest, som hölls den 16 mars på hundrade årsdagen af H. G. Porthans födelse i universitetets solennitetssal, hvarvid Sällskapets ordförande professor M. G. Schybergson höll ett föredrag om „Porthans minne tecknadt af våra skriftställare“. Bestyrelsen har äfven varit betänkt på en litterär hyllningsgärd med anledning af hundraårsdagen af Johan Jakob Nervanders födelse, som infaller den 23 instundande februari.

Sällskapets samlingar ha under året ökats såväl genom gåfvor som inköp. Om arkivets tillväxt lämnar arkivarien särskild redogörelse. Runebergsbibliotekets samling af manuskript, böcker och noter har under året ökats med 78 numror och omfattar för närvarande 461 numror. Samlingen af framställningar i bild af skalden och hans omgifning, illustrationer till hans verk m. m. omfattar för närvarande 145 numror, af dem 33 nytillkomna under året. En lika kärkommen som storartad gåfva har Runebergsbiblioteket fått under året mottaga af medborgare och medborgarinnor i Helsingfors, hvilka till biblioteket förärat en summa af 2,053 mk 90 p:i, utgörande öfverskottet af medel, som af dem samlats för att ägna skaldens minne en vacker hyllning. Genom denna gåfva skall Runebergsbiblioteket blifva i tillfälle att i betydande grad komplettera sina samlingar, utan att Sällskapets egna strängt anlitade medel härför behöfva tagas i anspråk.

Sällskapet har i dessa dagar fått underrättelse om ett testamente, hvarigenom aflidna f. d. lärarinnan vid svenska fruntimmersskolan i Åbo Anna Augusta Granberg, utom särskilda i testamentet uppräknade legat, till Svenska Litteratursällskapet donerat återstoden af sin förmögenhet för att, när den donerade summan vuxit till ett större belopp, af Sällskapet användas till prisbelöning af kvinliga skriftställare.

Med tacksamhet bör äfven nämnas, att handlanden K. H. Renlund härstädes välvilligt lofvat bekosta tryckningen af ett under utgifning varande arbete „Bidrag till Helsingfors stads historia“, en urkundssamling som hopbragts genom doktor P. Nordmanns försorg.

Bland Sällskapets ombudsmän i landsorten ha följande förändringar inträffat under senaste år. Genom döden ha afgått ombudsmannen i Kajana K. J. Lund och ombudsmannen i Sibbo

prosten F. V. Fredriksson. Från sina distrikt ha bortflyttat ombudsmannen i Nyslott stadsläkaren B. Edgren, ombudsmannen i Fredrikshamn lektor Sigurd Nordenstreng samt ombudsmannen på Åland kyrkoherden K. A. L. Tallqvist. På grund af hög ålder och bristande tid har ombudsmannen i Åbo kommerserådet Fr. von Rettig afsagt sig uppdraget. Till nya ombudsmän ha antagits: magister Artur Forsell i Åbo, doktor Eugène Perret i Kajana, tullförvaltaren F. Lindeqvist i Nyslott, doktor Georg Hornborg i Fredrikshamn, provincialläkaren L. V. Fagerlund på Åland, hofrådinnan Nadine Topelius i Sibbo samt godsägaren Wilh. Sumelius i Kyrkslätt, där Sällskapet tidigare ej haft någon ombudsman.

Efter de stora prisbelöningar, som utdelades vid senaste årsmöte, har Bestyrelsen i år endast varit i tillfälle att bortgifva det s. k. Falckenska priset à 500 mark, som, enligt hvad ordföranden redan tillkännagifvit, tillfallit aktuarien vid statsarkivet doktor J. W. Ruuth för hans arbete „Viborgs stads historia“.

Arvid Hultin.

Arkivariens årsberättelse den 5 februari 1905.

Efter de stora ansträngningar, som Svenska Litteratursällskapet pålade sig för ett värdigt firande af Runebergs hundraårsminne och som resulterade i att ett större antal tomer än någonsin förut mellan tvenne årsmöten utkommo, kunde man vänta, att en afmattning i Sällskapets verksamhet skulle under senaste år göra sig gällande. Men en sådan har icke i nämnvärd grad inträdt. Efter det sista årsmötet hafva fem nya tomer sett dagen, alla tämligen stora. Ännu under det nya året komma flere arbeten, hvilkas tryckning för länge sedan påbörjats, att afslutas och utdelas, men därefter torde ett par nödår följa, såvida icke Sällskapets ekonomi erhåller någon oförmodad förstärkning.

På det folkloristiska området har arbetet fortgått ostördt. Det har nu hufvudsakligen riktats på insamlandet af ortnamn,

historiska sägner och sagor, och har arkivet ökats med betydande sådana samlingar. Mest utgöras de af skördar, inhöstade af Sällskapets stipendiater, men ett par af dem har erbjudits Sällskapet till inlösen och anbudet antagits. Af folkmusik har ett värdefullt tillskott vunnits genom insamlingar, gjorda bland Estlands svenskar.

Arkivariens senaste årsberättelse slutade med uttalandet af en förhoppning om att det varma intresse för Sällskapets fosterländska sträfvanden, som tillförde det under senaste år ett så ovanligt stort antal nya medlemmar, också måtte få ett uttryck i gåfvor af värdefulla kulturhistoriska handlingar till dess arkiv. Tyvärr har detta hopp icke förverkligats. Utom de manuskript, som lämnats till „Förhandlingar och Uppsatser" och där blifvit tryckta, är det endast tvenne gåfvor, som antecknats i protokollen för hela det förflutna året. Den ena utgöres af en samling bref, under de senaste åren skrifna af en mängd personer i Finland och Sverige samt innehållande upplysningar och meddelanden till det biografiska verket „Fänrik Ståls män". Jämte brefven finnas i samma kartong några koncept till biografierna. Den andra gåfvan är en s. k. „Våg-bok", däri under de flesta af åren från och med 1788 till och med 1828 antecknats vikten i lispund och skålpund af personer, hvilka nämnda tid besökt Qvidja egendom nära Åbo. Bland annat får man där veta, att biskop Tengström, som i andligt afseende var en man af så stor vikt och betydelse, i lekamligt hänseende var ganska klen, ty han vägde endast 6 lispund 15 skålpund. Men hans fru, biskopinnan, tyngde så mycket mer i vågskålen, ty år 1813 steg hennes vikt till 12 *L℔*, och var hon således vid denna tidpunkt nära dubbelt så viktig som själfva biskopen. Också kan ur den lilla boken antecknas, att „magister J. L. Runeberg" år 1827 vägde 8 *L℔* 5 *℔*.

Elis Lagerblad.

Svenska Litteratursällskapet i Finland 1885—1904.

Utgifter:

Utgifna publikationer	Fmk	283,189: 86
Resestipendier, litterära understöd, Runebergs-biblioteket etc.	„	21,508: 36
Prisbelöningar	„	35,500: —
Summa	Fmk	340,198: 22
Förvaltnings- och distributionskostnader	„	48,525: 13
Summa	Fmk	388,723: 35

Inkomster:

Saldo af räntor och dividender	Fmk	98,526: 18
Influtna årsafgifter	„	155,445: 10
Statsbidrag	„	70,000: —
Bidrag ur Långmanska testamentsfonden . . .	„	28,000: —
Försäljning af skrifter etc.	„	16,052: 20
Summa	Fmk	368,023: 48
Utgifterna öfverstiga inkomsterna med	„	20,699: 87
Summa	Fmk	388,723: 35

Den 31 december 1904 utgjorde kapitalbeloppet af Sällskapets samtliga fonder *Fmk 246,626: 60.*

Revisionsberättelse.

Vid granskningen af Svenska Litteratursällskapets i Finland räkenskaper för år 1904 hafva vi funnit dem utvisa:

Vinst- och förlusträkningen:

I debet:

Prisbelöningar	Fmk	5,000: —
Författarehonorar	„	18,919: —
Trykningskostnader	„	31,879: 71
Resestipendier	„	600: —
Transport	Fmk	56,398: 71

Transport	Fmk	56,398: 71
Gratifikationer	„	100: —
Runebergsbiblioteket	„	191: 87
Inköpta samlingar	„	40: —
Kopieringskostnader	„	165: 50
Aflöningar	„	1,200: —
Annonser och öfriga omkostnader	„	3,565: 67
Stiftarenas fond godtgjord ränta	„	5,107: 75
H. L. Falckens fond godtgjord ränta	„	470: 56
Summa	Fmk	67,240: 06

I kredit:

Öfverföring från 1903	Fmk	4,157: 26
Årsafgifter	„	13,313: 10
Intressen	„	9,205: 23
Dividender	„	795: —
Agio	„	17: 28
Statsbidrag	„	10,000: —
Bidrag ur Längmanska fonden	„	2,500: —
Försålda skrifter	„	3,552: 32
Stiftarenas fonds bidrag till prisbelöningar	„	2,000: —
H. L. Falckens fonds bidrag till prisbelöningar	„	1,000: —
Brist, balanserande till 1905	„	20,699: 87
Summa	Fmk	67,240: 06

Balansräkningen vid årets utgång:

I debet:

Finska statens 3 $^1/_2$ % järnvägslån af år 1889	Fmk	7,783: 95
Finska hypoteksföreningens 4 % lån af år 1902	„	31,000: —
Helsingfors stads 5 % vattenledningslån af år 1876	„	18,500: —
Helsingfors stads 4 $^1/_2$ % regleringslån af år 1882	„	15,500: —
Ryska statens 5 % premielån af år 1864	„	580: 80
Transport	Fmk	73,364: 75

	Transport Fmk	73,364: 75
Moskva—Kiev—Voronesch 4 % järnvägslån af år 1895	„	49,600: —
Aktier	„	11,640: —
Skuldsedlar	„	35,000: —
Bankdepositioner	„	50,000: —
Förskott å författarehonorar	„	1,000: —
D:o åt Runebergsbiblioteket	„	45: 45
Arkivariens, särskilda ombudsmäns, årsmedlemmars och enskilda personers konti	„	1,313: 42
Löpande räkning i Föreningsbanken	„	1,163: 93
Kassa	„	1,158: 02
Upplupna räntor	„	1,651: 16
Vinst- och förlustkonto	„	20,699: 87
	Summa Fmk	246,636: 60

I kredit:

Victor Höckerts testamentsfond	Fmk	81,582: 09
Maria Lindemans d:o	„	5,493: 33
Hedvig Lovisa Falckens testamentsfond	„	10,516: 60
Verner Söderströms donationsfond	„	3,000: —
Fonden för Runebergsbiblioteket	„	2,053: 90
Stiftarenas fond	„	126,058: 06
Ständiga medlemmars fond	„	17,922: 62
Personkonto	„	10: —
	Summa Fmk	246,636: 60

Inkomsterna i räntor, dividender och agiovinst utgöra 4,3 % på Sällskapets vid årets början fonderade medel. Fondernas innehåll har under året stigit med Fmk 11,432: 21 och utgör nu sammanlagdt Fmk 246,626: 60; häri är inräknad den under året tillkomna „fonden för Runebergsbiblioteket“, stor Fmk 2,053: 90, hvilken i två särskilda poster för detta ändamål skänkts till Sällskapet af „Medborgare och medborgarinnor“.

Några af utgiftsposterna visa för året i jämförelse med föregående år mycket höga siffror. Detta är särskildt fallet med författarehonorar och tryckningskostnader, hvilka stigit från resp.

Fmk 8,628: 50 och 15,556: 17 för år 1903 till Fmk 18,919: — och 31,879: 71 för år 1904. Oaktadt äfven några af inkomstposterna — i årsafgifter och för sålda skrifter — i någon mån stegrats, öfverstiga därför utgifterna betydligt inkomsterna; men då de stegrade utgifterna hafva sin motsvarighet i och betingats af Sällskapets till Runebergsjubileet i hög grad stegrade verksamhet, så synes oss detta icke gifva skäl till några anmärkningar. Och då vid granskningen räkenskaperna befunnits i god ordning och Sällskapets värdepapper, som af oss den 2 dennes uppräknats, öfverensstämma med böckerna, så få vi förorda Sällskapets styrelse, skattmästare och öfriga förvaltning till erhållande af ansvarsfrihet för redogörelseåret 1904.

Helsingfors den 3 februari 1905.

G. Heinricius. G. Alb. Nordman.

Funktionärernas sammanträde den 13 februari 1905.

Beslöts att förelägga Bestyrelsen till stadfästelse följande af skattmästaren uppgjorda förslag till budget för år 1905: Budgeten.

Utgifter:

Anslag från föregående år, som ännu ej kommit till användning:

Ridderskapets och adelns protokoll vid Borgå landtdag .	Fmk	2,500: —	
G. A. Wallins bref	„	4,000: —	
H. A. Vendells ordbok II . . .	„	5,000: —	
Biografiska undersökningar om And. Chydenius	„	3,000: —	Fmk 14,500: —
		Transport	Fmk 14,500: —

		Transport	Fmk 14,500: —
Anslag för år 1905:			
Söderhjelm, J. L. Runeberg II	Fmk	15,000: —	
Förhandlingar o. Uppsatser 18	„	5,500: —	
Ridderskapets och adelns protokoll, tillskott	„	3,200: —	
Resestipendier	„	800: —	
Aflöningar	„	1,200: —	
Förvaltnings- och distributionskostnader	„	2,800: —	
Ränta å stiftarnes fond	„	6,000: —	
Ränta å Falckens „	„	500: —	Fmk 35,000: —
Brist från år 1904			„ 20,700: —
		Summa	Fmk 70,200: —

Inkomster:

Årsafgifter	Fmk	13,500: —
Räntor och dividender	„	11,000: —
Försäljning af skrifter	„	5,000: —
Statsbidrag	„	10,000: —
Ständernas bidrag till Ridderskapets och adelns protokoll	„	2,500: —
Brist vid år 1905 års utgång	„	28,200: —
Summa	Fmk	70,200: —

Chydenius biografin.

Arkivarien anmälde, att af de under utgifning varande arbetena tryckningen af „Biografiska undersökningar om Anders Chydenius" nu fortgick inpå femte året och att början af arbetet (8 ark) var tryckt i 1,700 exemplar, medan återstoden (15 ark) var tryckt i 2,200 exemplar. Med anledning häraf uppstod frågan, huruvida de första arken borde omtryckas och i sådant fall hvem som skulle ikläda sig kostnaderna härför. Kostnaderna för arbetet kunde nu redan beräknas att med dubbla beloppet öfverskrida det å budgeten för detsamma upptagna anslaget. Då emellertid, enligt uppgift, manuskriptet till arbetet ännu ej var slutfördt och det sålunda ej kunde beräknas, huru vidlyftigt det-

samma skulle blifva och när tryckningen kunde afslutas, beslöts att inställa tryckningen af arbetet, tills det återstående manuskriptet jämte eventuella bilagor blifvit fullständigt inlämnadt. Frågan om omtryckning af de första arken skulle först därefter tagas under ompröfning.

Med anledning af doktor P. Nordmanns på Bestyrelsens senaste sammanträde väckta förslag, hvaröfver Funktionärernas utlåtande begärts, beslöts att föreslå att Bestyrelsen ville besluta, att ingen uppsats eller afhandling, vare sig beställd eller icke, godkännes till intagning i skriftserien på det möte anmälan eller anbud därom sker, utan bordlägges ärendet till ett följande sammanträde och bestämmes huru med arbetets granskning bör förfaras, därest icke Bestyrelsen i särskilda fall anser saken omedelbart kunna afgöras. Granskning af manuskript.

Diskuterades frågan om friexemplar och öfvertryck ur Sällskapets publikationer. Beslöts att föreslå Bestyrelsen, att hvarje författare såsom hittills skulle erhålla 10 friexemplar af i Sällskapets skrifter utgifna publikationer, men att några öfvertryck af uppsatser icke skulle af Sällskapet bekostas. Öfvertryck.

Arvid Hultin.

Bestyrelsens sammanträde den 16 februari 1905.

Sedan det vid föregående sammanträde förda protokollet justerats, skreds till val af Funktionärer. Till ordförande återvaldes professor M. G. Schybergson, till viceordförande professor F. Gustafsson, till arkivarie lektor Elis Lagerblad, till skattmästare direktör Sigfr. Kullhem och till sekreterare undertecknad Arvid Hultin. Val af Funktionärer.

Till föreståndare för Runebergsbiblioteket återvaldes rektor Ernst Lagus samt till medlemmar i Runebergsbibliotekskommittén lektor Elis Lagerblad och artisten Th. Waenerberg. Runebergsbiblioteket.

Från ecklesiastikexpeditionen i kejs. Senaten hade ingått följande skrifvelse: Statsprisen.

Till Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Sedan Litteratursällskapet, på grund af Ecklesiastik Expeditionens skrifvelse af den 21 Januari 1904, i samråd med Finska Litteratursällskapet uppgjort och jämte skrifvelse af den 22 sistlidne November till Kejserliga Senaten insändt förslag till premiering af i landet under år 1903 utkomna skönlitterära originalarbeten, har Kejserliga Senaten, vid af ärendet i dag skedd föredragning af det för ändamålet anvisade anslaget femtusen mark tilldelat herr E. Lönnbohm (Eino Leino) för hans diktsamling „Helkavirsiä", innehafvaren af pseudonymen Johannes Linnankoski för skådespelet „Ikuinen taistelu", herr Teuvo Pakkala för romanen „Pieni elämäntarina", fröken Elvira Willman för skådespelet „Lyyli" och herr Jakob Tegengren för Samlingen „Nya dikter", enhvar ettusen mark, hvarjämte Kejserliga Senaten velat hafva Litteratursällskapet anmodat att, enligt stadgandet i nådiga brefvet af den 22 Februari 1898, i samråd med Finska Litteratursällskapet uppgöra och senast inom utgången af nästkommande November månad till Kejserliga Senaten inkomma med förslag till premiering af i landet under år 1904 på finska eller svenska språket utkomna skönlitterära originalarbeten under iakttagande af att premier till lägre belopp än ettusen mark icke föreslås till utdelning.

Det ofvanstående får Ecklesiastik Expeditionen, enligt Kejserliga Senatens beslut, Litteratursällskapet till kännedom och iakttagande härigenom meddela.

Arvid Genetz.

G. E. Leino.

Till medlemmar i en gemensam delegation för ärendets behandling utsågos professorerna F. Gustafsson och W. Ruin samt magister K. Flodin och till suppleanter doktorerna P. Nordmann och A. Kraemer.

J. J. Nervander.

Upptogs till behandling det på senaste sammanträde väckta förslaget att med anledning af den snart instundande hundraårsdagen af Johan Jakob Nervanders födelse ägna skaldens minne en litterär hyllningsgärd. Sedan meddelats att statsrådet C. G. Estlander, som därom vidtalats, på grund af hälsoskäl icke åtagit sig att författa en lefnadsteckning öfver Nervander, beslöts att uppdraga åt undertecknad Hultin att i nästutkommande häfte af „Förhandlingar och Uppsatser" gifva en öfversikt af Nervanders skaldskap och litterära utveckling.

Budgeten.

Föredrogs och godkändes det af skattmästaren uppgjorda budgetförslaget för 1905.

Granskning af manuskript.

Med anledning af det på senaste sammanträde af doktor P. Nordmann väckta förslaget angående sättet för antagandet af till Sällskapets skrifter anmälda uppsatser och afhandlingar, hvilket förslag förordades af Funktionärerna med ett därtill fogadt tillägg, beslöts att uppsats eller afhandling, vare sig beställd eller icke, ej godkännes till intagning i skrifterna på det möte anmälan eller anbud därom sker, utan bordlägges ärendet till ett följande sammanträde och bestämmes, huru med arbetets granskning bör förfaras, därest icke Bestyrelsen af särskilda skäl anser ett annat förfaringssätt kunna iakttagas.

Öfvertryck.

Upptogs till behandling Funktionärernas förslag angående friexemplar och öfvertryck. Antalet gratisexemplar fastställdes till tio. Då beträffande öfvertrycken flertalet af Bestyrelsens medlemmar syntes vara böjdt för att på Sällskapets bekostnad bevilja ett mindre antal öfvertryck, uppdrogs åt arkivarien att till nästa möte inkomma med definitivt förslag i frågan.

Minnespenningar i Finland.

Doktor P. Nordmann anmälde, att handlanden Mauritz Hallberg, själf ägare af en betydande medaljsamling och intresserad numismatiker, utarbetat en beskrifvande text till „Minnespenningar öfver enskilda personer födda eller verksamma i Finland I", samt välvilligt erbjudit sig att bekosta häftets tryckning under förutsättning att Bestyrelsen funne det lämpligt att införlifva arbetet med Sällskapets skrifter. Med erkännande af föreliggande manuskripts kulturhistoriska intresse och tacksam för anbudet beslöt Bestyrelsen att öfverlämna manuskriptet till granskning åt herrar Reinh. Hausen och M. G. Schybergson.

Folkloristiska stipendier.

Föredrogs följande betänkande och förslag från folkloristiska kommittén:

Till Bestyrelsen för Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Litteratursällskapets folkloristiska kommitté, som granskat den samling, som musikern O. Andersson insändt såsom resultat af sin stipendiatresa julhelgen 1903—1904 till Estlands svenska bygder, har äran att, på grund af samlingens i främsta rummet musikaliska värde, föreslå herr Andersson till erhållande af en gratifikation af 75 mark, dock med villkor att den verbala delen af samlingen omskrifves, så att den blir fullt läslig och om möj-

ligt konsekvent hvad ljudbeteckningen vidkommer, och vill undertecknad Vendell gärna, om stipendiaten det önskar, i sistnämnda afseende erbjuda honom sina tjänster.

Beträffande de folkloristiska uppteckningarna under instundande sommar tillåter sig kommittén föreslå:

1) att ett stipendium om 200 mk lediganslås för uppteckning af historiska sägner och lokaltraditioner, gåtor, ordstäf, lekar och spel samt om möjligt dansmelodier i Lappträsk, Pyttis och Strömfors socknar i Östra Nyland;

2) att ett stipendium om 200 mark anslås för uppteckning af ortnamn i Replot och Björkö församlingar i Österbotten;

3) att åt musikern O. Andersson, som förklarat sig villig att instundande sommar fortsätta sina uppteckningar dels i Österbotten emellan Vasa och Nykarleby, dels på Åland, måtte tilldelas ett stipendium stort 300 mark för uppteckning af dansmelodier och sånglekar uti nyssnämnda landsdelar; samt

4) att, i händelse Sällskapets tillgångar det medgifva, ett stipendium om 200 mark anslås för uppteckningar i Finström, Saltvik och Sund socknar samt Geta kapell af historiska sägner och lokaltraditioner, gåtor, ordstäf, lekar och spel, skrock samt vidskepliga bruk.

Då sällskapets stipendiat under sommaren 1903 folkskolläraren J. E. Weikar, som på Bestyrelsens sammanträde den 18 februari 1904 på därom gjord anhållan beviljades uppskof med inlämnandet af sina samlingar af ortnamn i Mustasaari socken till den 1 maj sagda år och sedermera anmält sig förhindrad att före den 8:de i nämnda månad insända dem — se prot. för sammanträdet d. 19 maj 1904 — ännu icke fullgjort sin skyldighet, föreslår kommittén, att hr Weikar måtte åläggas att inom den 15:de instundande mars inkomma med förklaring öfver sitt dröjsmål och samtidigt antingen insända sina samlingar eller ock återbära den del af stipendiet (150 mark), som han redan har lyft.

Helsingfors den 12:te februari 1905.

A. O. Freudenthal. *H. A. Vendell.*
R. F. v. Willebrand. *Ernst Lagus.*
M. Wegelius.

Kommitténs samtliga förslag godkändes.

Nervanders manuskript.

Professor F. Gustafsson anmälde till publikation i „Förhandlingar och Uppsatser“ ett bidrag med titel „Ur J. J. Nervanders manuskript“. Enligt Bestyrelsens nyss fattade beslut uppdrogs åt undertecknad att genomgå manuskriptet.

Till offentliggörande i Sällskapets skrifter hade insändts ett arbete om „Kvinnorörelsens natur“ af doktor O. L. Granholm. Då denna uppsats icke kunde räknas till Sällskapets verksamhetsområde, beslöts att afböja anbudet. Afböjdt anbud.

Runebergsbiblioteket hade fått mottaga särskilda föräringar af handlanden M. Hallberg, doktor P. Nordmann, lektor K. J. W. Unonius, redaktionen för Pedagogisk tidskrift, föreståndaren för Jakobstads reallärovrk samt redaktionen för Höjskolebladet. Till biblioteket hade äfven öfverlämnats en redogörelse för tillkomsten af Runebergsmedaljen, med villkor att densamma tills vidare ej skulle offentliggöras. Runebergsbiblioteket.

Till ombudsman i Nådendal antogs provinciall äkaren doktor A. A. Branders. Sedan anbud ingått å öfvertagande af ombudsmannaskap för Sällskapet i Stockholm, beslöts att öfverlämna åt Funktionärerna att efter inhämtande af nödiga upplysningar afgöra frågan. Nya ombudsmän.

Följande nya årsmedlemmar inskrefvos i Sällskapet: *Ekenäs:* fröken Ingeborg Lemström och lärarinnan E. V. W. Lundell. *Fiskars:* frih. Hj. von Troil. *Kuopio:* landskontoristen H. A. Granfelt. *Sibbo:* doktor Tor Waenerberg. *Svartå:* fröken Matilda von Hertzen. *Viborg:* hr J. Frankenhæuser. Nya medlemmar.

Arvid Hultin.

Bestyrelsens sammanträde den 16 mars 1905.

Meddelades att professor Alexander Blomqvists arfvingar till Sällskapet öfverlämnat en samling bref från grefve C. Mannerheim till professor Blomqvist. Brefven hade genomgåtts af ordföranden, som lämnade följande upplysningar om samlingens innehåll: C. Mannerheims bref.

Samlingen utgöres till hufvuddelen af bref skrifna under åren 1820—1841 af Carl Mannerheim, som slutligen var president i Viborgs hofrätt, till prof. Alexander Blomqvist, med hvilken han var nära lierad, sedan denne varit hans lärare. Inne-

hållet är för det mesta af privat natur och intresserar egentligen såsom belysande Mannerheims och Blomqvists lefnadsomständigheter. Särskildt framträder Mannerheims förkärlek för entomologiska studier. Politiska frågor beröras sällan och endast i förbigående. Omdömen om politiska personer t. ex. A. Zakrevski, R. H. Rehbinder, L. G. v. Haartman, C. J. Walleen, A. Armfelt och J. J. Nordström finnas strödda här och där i samlingen. I ett bref dat. Viborg d. 15 september 1840 heter det: „En glad nyhet fick jag med gårdagens post från Helsingfors, att senaten afgjort det ryktbara utterskinnsmålet och dömt 3,205 af de i beslag tagna skinnen förbrutne. Jag har således omsider vunnit en stor seger öfver alla de rackerier, som i detta mål hittills ägt rum och hvilka ibland annat föranledde Afzelii aflägsnande till Liffland". Denna passus ger ett bidrag till prof. A. E. Afzelii lefnadshistoria. Han fick 1835 tillstånd att bo på en landtgård i närheten af Willmanstrand, men bortfördes 1837 till Wenden i Liffland. Myndigheterna tyckas, att döma af Mannerheims ord, återigen hafva misstänkt att han haft sin hand med i en för dem obehaglig process.

Till en stor del af dessa bref har prof. Blomqvists son, afl. direktor A. Blomqvist fogat kortfattade resuméer af innehållet.

Samlingens värde ökas genom några bref till A. Blomqvist från gamle grefve C. E. Mannerheim, dennes fru samt L. G. v. Haartman och August Mannerheim.

Promemoria om dödsstraffet.

Till Sällskapets arkiv hade statsrådet Lennart Munck genom ordföranden förärat ett betänkande af år 1816 „Om rättmätigheten och nödvändigheten af dödsstraff i ett samhälle". Aktstycket, som hade tillkommit på grund af en önskan af kejsar Alexander I att få veta M. Calonius tankar om användbarheten af dödsstraff uti samhället, var undertecknadt af Calonius, men hade i själfva verket författats af professor Johan Bonsdorff. Om tillkomsten af denna promemoria ingår en redogörelse i „Juridiskt Album" af R. Lagus, där densamma äfven in extenso är publicerad.

Minnespenningar i Finland.

På förslag af herrar Reinh. Hausen och M. G. Schybergson, som hade genomgått och granskat handlanden Mauritz Hallbergs på senaste möte anmälda arbete „Minnespenningar öfver enskilda personer födda eller verksamma i Finland I", be-

slöts att offentliggöra detsamma i Sällskapets skrifter, i en upplaga af 600 exemplar. Författaren hade själf erbjudit sig att bekosta arbetet samt lofvat illustrera detsamma med ett femtiotal afbildningar af medaljer.

Nervanders manuskript.

Undertecknad, som på senaste sammanträde utsågs att genomse professor F. Gustafssons uppsats „Ur J. J. Nervanders manuskript", förordade skriftens publikation i „Förhandlingar och Uppsatser". Härtill bifölls.

Weikars samlingar.

Sällskapets stipendiat under sommaren 1903 folkskolläraren J. E. Weikar hade efter förnyad påminnelse insändt en del af sina uppteckningar af ortnamn i Mustasaari socken samt i en skrifvelse till Sällskapet utlofvat återstoden instundande sommar, sedan han blifvit i tillfälle att genom förnyade resor komplettera sina anteckningar.

O. Anderssons uppteckningar.

Musikern Otto Andersson inlämnade genom direktor M. Wegelius en samling „Ringlekar och dansmelodier samlade i Kumlinge, Föglö, Sund, Saltvik och Vårdö på Åland samt Nykarleby landsförsamling, Purmo, Esse, Pedersöre, Gamlakarleby landsförsamling och Nedervetil i Österbotten sommaren 1904". Inalles innehöll samlingen 400 melodier, däribland 14 brudmarscher, 63 polskor, 91 valser, 16 mazurkor, 17 kadriljer, 75 ringdanser m. m. samt ett häfte korta anteckningar jämte porträtt af de spelmän, af hvilka han fått melodierna i fråga. Samlingen öfverlämnades till granskning åt folkloristiska kommittén.

Granbergs testamente.

Skattmästaren meddelade följande transumt af f. d. lärarinnan Anna Augusta Granbergs testamente:

„Härmed förklarar jag min yttersta vilja och mitt testamente vara att med min kvarlåtenskap efter min död skall förfaras på följande sätt:

1:o — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

11:o Skulle, sedan alla utgifter äro gjorda, något öfverskott af penningar i boet finnas, böra dessa penningar lämnas till Svenska Litteratursällskapet i Helsingfors, för att i framtiden, då genom räntans läggande till kapitalet densamma stigit så, att Svenska Litteratursällskapet anser denna ränta möjlig att utdelas som pris — hvilket pris städse bör tilldelas endast kvinnlig författarinna.

12:o Skulle af en eller annan orsak den testamenterade egendomen icke förslå till alla ofvanstående utbetalningar, skola

omförmälda penningedispositioner till fullo utbetalas i den ordning desamma äro här uppräknade så att en föregående summa skall vara till fullo erlagd förrän den påföljande summan utgifves.

Åbo den 2 April 1901.

Anna Augusta Granberg
f. d. lärarinna i franska språket vid svenska fruntimmersskolan i Åbo.

(Sigill.)

Att Lärarinnan Anna Augusta Granberg för oss på en gång närvarande och därför tillkallade vittnen förklarat ofvanstående förordnande utgöra hennes yttersta vilja och testamente samt att hon af fri vilja och vid redig sinnesförfattning egenhändigt underskrifvit testamentet och därunder lagt sitt sigill, intyga:

Åbo såsom ofvan.

E. Bruno Lundenius f. d. kronolänsman. *Alfred Meurman* Hofrättsextrafiskal.

Alfred Holmström vice häradshöfding.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Transumtets riktighet intyga:

Axel P. Spoof stadsläkare. *Antti Mikkola* jurisutr. kandid.

Afskriftens riktighet intyga:

I. Lindström. *Selma Rundqvist.*

Testamentet hade genom skattmästarens försorg i vanlig ordning bevakats vid rådstufvurätten i Åbo.

Runebergsbiblioteket. Till Runebergsbiblioteket anmäldes föräringar af redaktionen för Finsk Tidskrift samt förlagsaktiebolaget Helios.

Nya medlemmar. Följande nya medlemmar inskrefvos: *Helsingfors:* friherre Johannes Indrenius och magister Torsten Söderhjelm; *Björneborg:* lärarinnorna Adèle Lojander och Signe Vilskman; *Simo:* forstmästaren Einar Stjernvall; *Tammerfors:* ständig medlem ingenjörskan Sigrid Durchman; *Åbo:* apotekaren Y. V. Jalander och kapten Otto Palmroth; *Stockholm:* grosshandlaren Ivar Hegardt.

Arvid Hultin.

Bestyrelsens sammanträde den 20 april 1905.

På förslag af Funktionärerna, som hade sammanträdt före mötet, antogs till ombudsman i Stockholm herr Fritiof Englund. Ny ombudsman.

Den tidigare väckta frågan om öfvertryck af uppsatser i Sällskapets „Förhandlingar och Uppsatser" upptogs till slutlig behandling, sedan densamma numera hade förberedts af Funktionärerna. Beslöts att på Sällskapets bekostnad bevilja 10 exemplar öfvertryck af hvarje i „Förhandlingar och Uppsatser" ingående uppsats med fortlöpande paginering och särskildt omslag, hvarå skulle angifvas, att uppsatsen var ett särtryck ur Sällskapets skrifter. Kostnaderna härför hade af tryckeriet beräknats till 3 mark 50 p:i per uppsats. Om någon författare på egen bekostnad önskade taga flere öfvertryck, borde anmälan därom ske hos arkivarien, som därest antalet öfverstege 50, ägde rådföra sig med Funktionärerna. Öfvertryck.

Föredrogs följande betänkande af folkloristiska kommittén: Folkloristiska stipendier.

Till Bestyrelsen för Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Återställande de nio till Sällskapet inlämnade ansökningarna om stipendier för folkloristiska och lingvistiska uppteckningar under sommaren 1905, har Folkloristiska kommittén äran att föreslå följande:

1) Att stipendiet för uppteckning af svenska ortnamn i Björkö och Replot detta år icke måtte utdelas, alldenstund ingendera af sökandena, småbarnsskolelärarinnan Jenny Hellström och studenten Arvid Nummelin, synes innehafva för ifrågavarande forskning nödig kompetens.

2) Att stipendiet för uppteckning af historiska sägner och lokaltraditioner, gåtor m. m. i Lappträsk, Pyttis och Strömfors, hvilket stipendium ansökts af fröken Huldi Torckell och sacri ministerii kandidaten V. E. V. Wessman, måtte utdelas åt den sistnämnde. Herr Wessman anmäler visserligen i sin ansökan, att af det område, som han 1904 fick att genomforska, ännu återstår hälften; men då han anser sig vara i stånd att under instundande sommar genomresa såväl denna återstod som det nya området, har han synts böra erhålla stipendiet. Och vill kommittén påminna Bestyrelsen om dess beslut den 21 april

1904, att herr Wessman skulle äga rätt att inlämna sina samlingar från sin senaste stipendiatresa inom september 1905.

3) Stipendiet för uppteckning i Finström, Saltvik, Sund och Geta af historiska sägner och lokaltraditioner, ordstäf m. m. föreslår kommittén att Bestyrelsen måtte tilldela folkhögskoleföreståndaren Alfons Takolander, känd för Bestyrelsen från tidigare forskningsresor. Öfriga sökande till det samma äro f. d. stationsinspektor Gustaf v. Numers, student Julius Eriksson, folkskollärarekandidaten Arthur Johansson och folkskoleläraren Th. Bertell.

Helsingfors den 17 april 1905.

A. O. Freudenthal. *Ernst Lagus.*
Herman Vendell.

Kommitténs förslag godkändes.

Släkten Bladh.

Från herr Eliel Vest hade ingått en så lydande skrifvelse:

Till Styrelsen för Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Till Styrelsen för Svenska Litteratursällskapet i Finland får undertecknad härmed vördsamt vända sig med förfrågan, huruvida Svenska Litteratursällskapet kunde på sitt förlag öfvertaga utgifvandet af ett arbete, betitladt *Släkten Bladh och Kaskö stads grundläggning,* hvilket jag i den närmaste framtiden torde fullborda.

Skildringen skall, efter en kort återblick på tidigare bemödanden att få till stånd en stadsanläggning å Kaskö, ägna uppmärksamhet åt de åtgärder, som för ändamålet vidtogos af handlanden i Vasa, sedermera innehafvaren af Benvik skattehemman Johan Bladh och dennes son, den bekante superkargören, riksdags- och landtdagsmannen Peter Johan Bladh, därefter beröra tiden för grundläggningen, ordnandet af ortens kommunala, judiciella, merkantila, kyrkliga och öfriga förhållanden samt slutligen lämna en öfversikt öfver stadens utveckling under de första decennierna efter fundationen, d. v. s. intill P. J. Bladhs död, 1816.

Såsom källor stå mig till buds, utom tryckt litteratur i ämnet, särskilda af mig gjorda anteckningar ur Kaskö ordningsrätts- och Kristinestads magistratsprotokoll, äfvensom diverse å Kaskö tullkammare funna papper från 1700-talet samt några andra äldre handlingar, likasom de förutnämnda hittills ej anlitade af forskningen, ej heller publicerade, däribland annotationer af P. J. Bladh, m. m. dyl.

Tvenne intressanta kartor öfver Kaskö och dess omgifningar

kan jag, om så önskas, ställa till Sällskapets disposition i och för införande i boken; likaså ett antal fotografier, bl. a. en fotografi efter ett i slutet af 1700-talet i Stockholm måladt porträtt af P. J. Bladh, en fotografi efter en litografisk afbildning af Benvik i början af 1800-talet, fotografier af P. J. Bladhs graf (å Benvik egendom), Kaskö på 1880-talet (100 år efter grundläggningen), m. fl. — alla synnerligen väl gjorda och lämpliga för reproduktion.

Arbetet i sin helhet torde komma att omfatta högst 200 sidor 8:o i den af Litteratursällskapet vanligen använda typografiska utrustningen.

I ett för allt ville jag betinga mig ett lämpligt honorar, hvars storlek Litteratursällskapets Styrelse, sedan manuskriftet antagits till publicering, äger bestämma och hvaraf jag önskade få uppbära åtminstone hälften, så snart Styrelsen fattat definitivt beslut efter granskningen.

Vasa, den 30 januari 1905.

Eliel Vest.

Enär Sällskapets tillgångar för närvarande ej medgifva utgifvandet af det föreslagna arbetet, beslöts att genom ordföranden underrätta herr Vest härom, äfvensom att Bestyrelsen ej kunde förbinda sig till något definitivt beslut rörande publikationen förrän tidigast på hösten 1907.

Sällskapets korresponderande ledamot, arkivarien Th. Westrin hade insändt afskrifter af tvenne bref från medlet af 1500-talet, det ena från lagman Axel Eriksson Bjelke till konungens sekreterare Rasmus Ludvigson, det andra till Bjelke från Klas Kristersson Horn. I båda brefven beröras äfven finska förhållanden. Bref fr. 1500-talet.

Ordföranden anmälde till publikation en uppsats om „Porthan som medlem af Finska hushållningssällskapet“ samt redogjorde i ett kort föredrag för uppsatsens innehåll. Såsom källor hade anlitats utom hushållningssällskapets tryckta publikationer de Porthanska brefsamlingarna i universitetsbiblioteket äfvensom hushållningssällskapets arkiv i Åbo. Ur dessa källor hade förf. samlat hufvuddragen af Porthans intresserade verksamhet i hushållningssällskapet, som hittills ej hade blifvit närmare belyst af någon af hans biografer. Uppsatsen öfverlämnades till granskning åt undertecknad. Porthan i hushållningssällskapet.

Granbergs testamente.

Skattmästaren meddelade, att det testamente, som aflidna före detta lärarinnan Anna Augusta Granberg i lifstiden till förmån för Svenska Litteratursällskapet i Finland upprättat, den 27 februari detta år blifvit vid Rådstufvurätten i Åbo behörigen bevakadt och jämlikt Rådstufvurättens förständigande den 22 därpåföljande mars delgifvet den aflidnas närmaste arfvingar, brodern sjökaptenen Knut Johan August Granberg och systern fröken Karolina Wilhelmina Granberg. Förutom dessa tvenne syskon upptager släktutredningsbeviset ännu en broder Johan Kristian Granberg, född den 17 januari 1820 i Åbo och 1854 utflyttad till Helsingfors, hvarest han dock enligt intyg från Pastorsämbetet icke kunnat påträffas i kyrkoböckerna. Då han emellertid, enligt hvad brodern, sjökaptenen Granberg uppgifvit, redan för flere år sedan aflidit och då andra än bröstarfvingar till testatrix icke med fog kunna klandra testamentet, ansåg skattmästaren något vidare i saken ej behöfva tillgöras från Sällskapets sida.

Härom förenade sig Bestyrelsen.

Runebergs-biblioteket.

Till Runebergsbiblioteket hade musikern O. Andersson som gåfva öfverlämnat två sånger med ord af Runeberg, komponerade af Fredrik August Ehrström. Sångerna voro afskrifna ur en notbok, som tillhört Ehrström och som numera förvaras af dennes familj. Den ena af sångerna, „Till Aftonstjärnan", utfördes första gången den 10 maj 1834 vid en soaré föranstaltad af „akademiska musiksällskapet".

Nya medlemmar.

Som nya årsmedlemmar inskrefvos bankkassören Mikael Bergroth i Kotka, forstmästaren A. B. Heikel i Nyslott samt professor Sven Clason i Lund.

Arvid Hultin.

Bestyrelsens sammanträde den 18 maj 1905.

Gratifikation åt Andersson.

På förslag af folkloristiska kommittén beslöts att tilldela musikern O. Andersson en gratifikation af 100 mark för hans under sommaren 1904 upptecknade samlingar af ringlekar och dansmelodier, hvilka af kommittén vitsordades såsom synnerligen omfattande och värdefulla.

Vendells ordbok.

Docenten H. A. Vendell hade i bref till ordföranden meddelat, att andra häftet af hans Ordbok öfver de östsvenska dialekterna numera vore färdig tryckt samt tillika riktat en anhållan till Bestyrelsen att i början af hösten få begynna tryckningen af det tredje häftet. Härtill biföllls. Priset för det nu färdiga andra häftet fastställdes till 5 mark.

Porthan i hushållningssällskapet.

På grund af afgifvet utlåtande af undertecknad, som på senaste möte utsågs att genomse professor M. G. Schybergsons uppsats „Om Porthan såsom medlem af Finska Hushållningssällskapet", antogs densamma till publikation i nästa häfte af „Förhandlingar och Uppsatser".

Ringlekar från Pargas.

Genom direktor M. Wegelius hade musikern O. Andersson till inlösen erbjudit en samling ringlekar och dansmelodier, upptecknade i Pargas under senaste sommar. Uppdrogs åt herrar Ernst Lagus, M. Wegelius och R. F. von Willebrand att genomgå och granska samlingen samt, ifall den befunnes förtjänt af att inlösas, bestämma ett pris för densamma, hvilket dock ej finge öfverstiga 200 mark.

Publikation af ringlekar.

Biföllls till en anhållan af Finsk Musikrevys redaktion, som hade för afsikt att på sitt förlag utgifva små, billiga och för menige man afsedda häften af ringlekar, att för ändamålet trycka omkring 25 af de af herr Andersson för Sällskapets räkning upptecknade ringlekarna. Därvid utfästes dock såsom villkor, att i publikationen skulle meddelas, att ringlekarna voro hämtade ur Svenska Litteratursällskapets samlingar och att de å titelbladet borde kallas „Svenska ringdanser i Finland".

Runebergsbiblioteket.

Till Runebergsbiblioteket hade musikern O. Andersson förärat en af provincialläkaren Aug. Forstén komponerad melodi till Torpflickan af Runeberg samt undertecknad Hultin ett öfvertryck af en i „Zeitfragen" publicerad uppsats „J. L. Runeberg und sein Finnland" af Hans Hertwig. Doktor Th. Tigerstedt hade till Sällskapet förärat en melodi till den dikt af A. I. Arwidsson, som publicerades i senaste häfte af „Förhandlingar och Uppsatser".

Nya medlemmar.

Som nya årsmedlemmar inskrefvos doktorinnan Sofia Stenbäck i Helsingfors, ingenjören Johan Nessling i Heinävesi samt skriftställaren Algot Ruhe och fröken Britta Wirström i Stockholm.

Föredrag om Wolffska filosofin.

Sedan förhandlingarna afslutats, höll undertecknad ett föredrag om den Wolffska filosofins inflytande på de akademiska studierna vid Åbo universitet i början af frihetstiden. Begagnande sig af den förändrade tidsriktningen och ortodoxins försvagade ställning hade vetenskaperna begynt afskudda sig det teologiska oket och gå sina egna vägar. Väckelsen på filosofins område kom från den Wolffska skolan i Tyskland. Redan i frihetstidens början framträdde i den akademiska litteraturen afhandlingar, som yrkade på filosofins frigörelse från allt förmynderskap. Förnuftet och erfarenheten proklamerades som filosofins enda kunskapskällor. På 1730-talet begynte dissertationer utgifvas i Wollfisk ontologi, logik och psykologi, men i all synnerhet i s. k. naturlig teologi, den gren af den Wolffska filosofin, som blef mest odlad och uppburen härstädes. Slutligen påpekades äfven denna nya filosofis inflytande på det allmänna tänkesättet i landet.

Arvid Hultin.

Bestyrelsens sammanträde den 21 september 1905.

Hedersbevisningar.

Ordföranden meddelade att han jämte flere af Bestyrelsens medlemmar hade uppvaktat vid aftäckningen af Z. Topelius' grafmonument och därvid nedlagt en krans från Sällskapet. Vidare hade Ordföranden efter samråd med några af Bestyrelsens medlemmar vidtagit åtgärd om nedläggandet af en krans från Sällskapet på sällskapets aflidne hedersledamots, professor Gustaf Ljunggrens graf. Med anledning häraf hade den aflidnes son, doktor Evald Ljunggren i bref till ordföranden framfört sin tacksägelse till Sällskapet.

Söderhjelms Runebergsbiografi.

Professor Werner Söderhjelm, som närvar vid mötet, lämnade upplysningar om fortgången af sitt arbete om Runeberg. I följd af ohälsa och däraf föranledd nedsatt arbetsförmåga hade den senare delen af arbetet, som beräknades komma att omfatta omkring 35 tryckark, blifvit fördröjd. Professor Söderhjelm hemställde till Bestyrelsen, huruvida Sällskapet önskade utgifva

denna senare del förslagsvis i trenne häften, i hvilket fall ett häfte, omfattande tiden från Runebergs flyttning till Borgå till Fänrik Ståls sägners utkommande, skulle kunna utgifvas redan till instundande jul, eller om det ej hellre vore skäl att utgifva hela den återstående delen af lefnadsteckningen i en volym, hvilken skulle blifva färdig under nästa års förlopp. Då flertalet af Bestyrelsens medlemmar uttalade sig för det senare alternativet, beslöts att utgifva andra delen af professor Söderhjelms Runebergsbiografi i en volym och uttalades förhoppningen, att arbetet skulle kunna slutföras under nästa års förlopp.

H:fors stads historia.

Doktor P. Nordmann föreslog, att Sällskapet skulle skrida till utgifvandet af en andra del af serien „Bidrag till Helsingfors stads historia". I detta häfte skulle ingå tvenne af prosten Henrik Forsius författade afhandlingar om Helsingfors, äfvensom dennes lefnadslopp, skildradt af honom själf. Handlanden K. H. Renlund, som bekostat första delen af serien, hade förklarat sig villig att betala tryckningskostnaderna äfven för den nu föreslagna andra delen. Bifölls till doktor Nordmanns förslag och beslöts att med tacksamhet mottaga handlanden Renlunds anbud.

Åbo akademis studentmatrikel.

Genom rektor Ernst Lagus hade statsrådet Wilh. Lagus insändt till Sällskapet manuskriptet till ett supplementhäfte till „Åbo akademis studentmatrikel", innehållande tillägg och rättelser till arbetet. Beslöts att omedelbart vidtaga med tryckningen af supplementet.

Gratifikation åt Andersson.

Sedan Sällskapets stipendiat, musikern O. Andersson numera fullgjort det honom af folkloristiska kommittén ålagda villkoret att med konsekvent ljudbeteckning omskrifva den verkala delen af sina uppteckningar från Estlands svenska bygder, förklarades han berättigad att utbekomma den för sagda samlingar tidigare beviljade gratifikationen af 75 mark.

Folkloristisk samling.

Af rektor Ernst Lagus anmäldes, att herr O. R. Sjöberg i Replot till Sällskapets samlingar förärat diverse folkloristiskt småplock, som han upptecknat å ort och ställe, äfvensom afskrift af en dikt, som på sin tid torde allmänt sjungits i landet. Beslöts att till herr Sjöberg som gåfva från Sällskapet sända Söderhjelms lefnadsteckning öfver Runeberg.

Bygdemålsberättelser.

Till inlösen af Sällskapet hade herr H. R. A. Sjöberg i Replot erbjudit en af honom insänd samling af „Österbottniska

bygdemåls berättelser". Beslöts att om samlingen inhämta folkloristiska kommitténs utlåtande.

Variant till „Främlingens syn".

Rektor Ernst Lagus meddelade om en variant till „Främlingens syn". I ett exemplar af Fänrik Ståls sägner (Örebro 1861), gifvet af skalden „med varm hand" åt Signe Hebbe, hvilket exemplar hamnat i Klemmings antikvariat i Stockholm, hade Runeberg själf ändrat en vers i „Främlingens syn" på följande sätt:

De fingo strida i sin styrkas vår,
De fingo falla för det land, dem födde,
I hoppets, kärlekens och lifvets vår.

Wessmans samlingar.

Anmäldes att Sällskapets stipendiat V. E. V. Wessman hade insändt sina uppteckningar, åtföljda af nedanstående reseberättelse och förslag till Sällskapet:

Till Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Undertecknad, som i april månad 1904 erhöll ett stipendium för folkloristiska uppteckningar uti Östra Borgå, Pärnå och Mörskom socknar samt Liljendal kapell, får efter fullgjordt värf afgifva följande redogörelse för min verksamhet:

Uti juni månad 1904 begaf jag mig till Borgå socken och besökte följande byar i den ordning, de uppräknas: Finnby, Teissala, Illby, Siggböle, Molnby, Sannäs, Renum, Ylike, Pirlax, Åby, Vårlax, Tirmo, Gäddrag, Kardrag, Ebbo, Stensböle, Bjurböle, Fagersta, Seitlax och alla byar på Vessölandet. Från Borgå Illby begaf jag mig till Pärnå socken, men besökte under denna resa endast Erlandsböle och Gammelby, hvarefter jag återvände efter att under fyra veckor varit på resa. Uti augusti månad besökte jag Pellinge landen och holmarna däromkring under en resa som räckte ungf. en vecka.

Sommaren 1905 begaf jag mig genom Illby, där jag kompletterade mina under föregående sommar gjorda samlingar, till Pärnå och begynte så den 3:dje juni därstädes mina resor, besökande följande byar: Erlandsböle, Pålböle och Gammelby, därpå byarna, som ligga långsmed vägen, som leder nedåt Sarfsalölandet: Tervik, Tjusterby, Sjögård, Isnäs, Fasarby, Labby, Rönnäs och Kärppä. Med båt färdades jag öfver till Sarfsalö och besökte där Härkäpää, Horslök och Rödsund, återvände så samma väg upp till Gammelby, hvarifrån jag reste österut genom Forsby till Rike, Vekarby och Malmgård och därifrån genom

Kuuskoski, Stor- och Lillteitom tillbaka till Forsby. Från Forsby färdades jag genom Segersby och Gisslarby till Kyrkoby. Därpå gjorde jag en afstickare till Pitkäpää och besökte sedan Sarvlaks byarna och så vidare genom Lovisa till Gislom, Haddom och Hardom, hvarifrån jag begaf mig till Skinnarby, Tavastby och Hommansby samt Andersby i Liljendal. Återvände därifrån till Hardom och reste därefter till Söderby i Liljendal och därpå till Embom och Garpom, så tillbaka till Säfträsk och därifrån genom Vekum till Eskilom och Mickelspiltom. Från denna by reste jag öfver ån till Mörskom Grefnäs, därifrån genom Muttom, Kyrkobyn och Konkjärvi till Kankböle och så vidare till Backböle, Övitsböle, Skomarböle och Labbom. Från Labbom for jag till Drombom i Liljendal och efter att ha besökt Hopom samt för andra gången Hommansby och Tavastby begaf jag mig den 22 juni från Hardom hem till Sibbo.

Genast efter midsommar begaf jag mig på min andra stipendiefärd och besökte jag därvid på nytt de långsmed stora vägen till Lovisa liggande byarna uti Pärnå socken samt därtill byarna Antby, Räfsby och Köpbacka invid Lovisa.

Befolkningen i de trakter, jag hade att besöka, är ganska meddelsam och till största delen ännu svenska talande förutom uti Mörskom, som håller på att alldeles förfinskas (mina samlingar från denna socken äro därför äfven till omfånget ganska obetydliga). Dansmelodier har jag ej hunnit med att uppteckna, men ville för sällskapet föreslå att för detta ändamål utsända en skild och skickligare person än jag, som skulle besöka alla svenska socknar österut från Borgå (Pellinge). Vid mina anteckningar har jag begagnat mig af Lundells landsmålsalfabet och har gjort mitt bästa att så noggrant som möjligt återgifva det språkidiom, hvar och en individ begagnat.

Till slut är det med nöje, jag omnämner det vänliga bemötande, som öfverallt på få undantag när från befolkningens sida kommit mig till del.

Sibbo Paipis den 12 sept. 1905.

V. E. V. Wessman.

Herr Wessmans samlingar hänsktöos för genomgående och granskning till folkloristiska kommittén.

Nya ombudsmän.

Meddelande hade ingått om att Sällskapets ombudsman i Uleåborg, rektor Gustaf Törngren, och i Kexholm, stadsläkaren Gustaf Winqvist, hade bortflyttat från sagda orter. I deras ställe antogos till ombudsmän bankdirektören Georg Hedman i Uleåborg och läneveterinären Wilhelm Henriksson i Kexholm. Till

ombudsman i Raumo, där Sällskapet hittills ej varit representeradt, antogs bankdirektören frih. W. Koskull.

Nya medlemmar. Som nya årsmedlemmar inskrefvos: kyrkoherden E. T. Modeen (Ingermanland), skoleleven Ejnar Petersén (H:fors), fröken Jenny Svanljung (Vasa) och professor Johan Widmark (Stockholm).

Handskrifter af C. Roos. Genom professor F. Gustafsson inlämnades till Sällskapet några efterlämnade handskrifter af kapellanen C. J. Roos, bl. a. en sockenbeskrifning öfver Replot, som måhända kunde komma i fråga för publikation i Sällskapets skrifter. Bestyrelsen uppdrog åt statsrådet C. G. Estlander och statsarkivarien R. Hausen att genomgå manuskripten och till Bestyrelsen afgifva utlåtande öfver desamma.

Släkten Wrede. Undertecknad meddelade i ett kort föredrag några upplysningar om tvenne medlemmar af släkten Wrede, hvilken i Finlands kulturhistoria märkliga ätt i dessa dagar hade kunnat fira sitt trehundraårsjubileum. Föredraget gällde de två under frihetstiden lefvande bröderna Fabian och Henrik Wrede, af hvilka den förre slutligen blef riksråd, den senare landshöfding i Kymmenegårds län. Några märkliga episoder meddelades rörande de båda brödernas uppträdande på riksdagarna strax efter 1741—43 års krig såsom ledare för de finska adelsmännen. Vidare redogjordes för Henrik Wrede såsom medlem af Svenska vetenskapsakademin, hans ekonomiska skriftställeri och hans i manuskript efterlämnade historiska memoarer, beträffande hvilka hans författarskap dock varit omtvistadt.

Arvid Hultin.

Bestyrelsens sammanträde den 19 oktober 1905.

Festföredraget. Att hålla det sedvanliga festföredraget vid instundande årsmöte utsågs professor Wald. Ruin, som förklarat sig villig att åtaga sig sagda uppdrag.

Roos handskrifter. Af de på senaste möte utsedda granskarena af kapellanen C. J. Roos' litterära kvarlåtenskap, statsrådet C. G. Estlander och

statsarkivarien R. Hausen, förordades till publikation i „Förhandlingar och Uppsatser“ en sockenbeskrifning „Underrättelser om kapellet Replot“, där lokal- och sedeskildringen samt de statistiska data äro af det värde, att de kunde publiceras, helst förf:s språk icke är utan behag. Vidare ansågos några utdrag ur författarens lefnadsteckning öfver sin fader, kyrkoherden Johan Henrik Roos, berörande 1808—1809 års krig, förtjänta att bevaras från glömskan och publiceras. Yttermera föreslogs att de upplysningar förf. meddelar om släkterna Roos och Vänman skulle afskrifvas och öfverlämnas till arkivet. Samtliga dessa förslag godkändes och uppdrogs åt professor F. Gustafsson och statsarkivarien R. Hausen att ombesörja publikationerna och afskrifterna för Sällskapets räkning. På förslag af granskarena uppdrogs åt professor A. O. Freudenthal att till Bestyrelsen afgifva utlåtande, huruvida de i sockenbeskrifningen öfver Replot ingående anteckningarna rörande dialekten borde utelämnas eller publiceras.

Finska kadetternas donation.

Från den revisionskommission, som af f. d. högre kamratskapet vid finska kadettkåren tillsatts för att tills vidare handhafva finska kadetternas till Sällskapet donerade fond, hade ingått följande skrifvelse:

Till Svenska Litteratursällskapet.

Jämte det närslutna protokoll biläggas för att införlifvas med f. d. Högre Kamratskapets vid Finska Kadettkåren arkiv, får jag vördsammast anhålla, det Svenska Litteratursällskapet ville, om så befinnes möjligt, omedelbart disponera de redan influtna medlen af f. d. Högre Kamratskapets kassa enligt de i donationsbrefvet af den 15 Juni 1902 angifna grunderna. Den revisionskommission, som numera handhar kassan, förbinder sig att inom utgången af instundande år inlämna redovisning öfver de ännu utestående medlen och att tillställa Svenska Litteratursällskapet donationsbrefvet af nämnda datum, ifyldt med den slutsumma Sällskapet då skall hafva emottagit i kontanta tillgångar, hvarvid det i Sällskapets vård befintliga dubblikatet af detsamma möjligen kunde öfverföras till Högre Kamratskapets arkiv.
Helsingfors den 12 oktober 1905.

Å revisionskommissionens vägnar:

T. Kurtén.

Efter uppläsandet af denna skrifvelse meddelade skattmästaren, att enligt den af revisionskommissionen, bestående af kaptenen T. A. Kurtén, ryttmästaren H. Åkerman, löjtnanten W. Stjernschantz och underlöjtnanten G. Neovius, aflämnade redovisningen för den 1 oktober 1905 utgjorde fondens tillgångar sagda dag . . . . *Fmk 6,747: 86*

Häraf hade till Sällskapet inlevererats:

den 26 september 1905	Fmk 4,600: —		
den 14 oktober 1905	„ 396: 07	„	4,996: 07
samt utestod i form af lån hos f. d. medlemmar af kamratskapet:			
i kapital	„ 1,176: 50		
och i ogulden ränta	„ 575: 29	„	1,751: 79
	Summa	Fmk	6,747: 86

Öfver de utestående medlen utlofvar kommissionen slutredovisning inom utgången af år 1906.

På förslag af skattmästaren beslöts att medlen skulle förvaltas i likhet med Sällskapets öfriga fonder och att den årliga räntan skulle läggas till kapitalet. Då donationsbrefvet förutsätter omedelbart lediganslående af ett pris för författandet af finska kadettkårens och det högre kamratskapets historia, men någon bestämning icke förefanns rörande det språk, på hvilket ifrågavarande arbete borde författas, beslöts att ajournera frågan om prisets utlysande till nästa sammanträde och uppdrogs åt skattmästaren att af någon bland revisionskommissionens medlemmar införskaffa utredning beträffande språket.

Granbergska testamentet. Skattmästaren meddelade, att mot det af f. d. språklärarinnan Anna Augusta Granberg den 2 april 1901 upprättade testamente, i hvilket hon förordnat att Svenska Litteratursällskapet skulle erhålla det öfverskott i penningar, som återstår då alla andra i testamentet omnämnda inrättningar och personer erhållit hvad dem genom testamentet tillförsäkrats, anmälts klander af sjökaptenen Knut Johan August Granberg i egenskap af förmyndare för Anna Augusta Granbergs sinnessvaga syster Karolina Granberg, för såvidt Anna Augusta Granberg genom sagda testa-

mente borttestamenterat ett belopp af 481 rubel 40 kopek eller 1,925 mark 60 p:i, äfvensom att ur den utredning, som med anledning häraf införskaffats, framgår att de 481 rubel 40 kopek, som den Sällskapet tillställda stämningen afser, utgöra den summa som vid arfskifte den 9 oktober 1863 efter Anna Augusta Granbergs moder Anna Kristina Granberg tilldelats Anna Augusta Granberg på grund af den förras af Rådstufvurätten i Åbo ändrade testamente af den 24 september 1857, enligt hvilket hennes döttrar Anna Augusta och Karolina skulle få hvar sin anpart, med villkor att vid enderas död det testamenterade skulle tillfalla den efterlefvande.

På grund af förenämnda utredning ansåg skattmästaren, att Anna Augusta Granberg icke haft rätt att borttestamentera det nämnda beloppet, hvilket bör tillkomma hennes syster Karolina, och att följaktligen kapten Granbergs anspråk på rättelse därutinnan af Anna Augusta Granbergs testamente vore fullt befogadt.

Med anledning häraf beslöt Bestyrelsen att för Sällskapets räkning i godo afstå från sina anspråk på ifrågavarande belopp, 481 rubel 40 kopek eller 1,925 mark 60 penni.

Arkivarien anmälde att Sällskapets ombudsman i Hangö apotekaren E. Kalm hade bortflyttat från orten och att ombudsmannaposten i Kouvola var obesatt efter aflidne provinsialläkaren Anton Landszett. På förslag af arkivarien antogos till nya ombudsmän å sagda orter apotekaren N. A. von Julin i Hangö och apotekaren Lars Winter i Kouvola. Nya ombudsmän.

Till publikation i Sällskapets „Förhandlingar och Uppsatser" anmäldes af professor K. G. Leinberg trenne uppsatser: „Bidrag till Frimureriets i Finland historia", „Svenska Uppfostringssällskapet och dess finska medlemmar" och „Samfundet pro fide Christianismo och dess finska medlemmar". Åt arkivarien uppdrogs att granska uppsatserna i fråga och till nästa möte afgifva utlåtande öfver desamma. Uppsatser af K. G. Leinberg.

Doktor P. Nordmann föreslog till offentliggörande i „Förhandlingar och Uppsatser" en af honom författad lefnadsteckning öfver Arvid Eriksson Stålarm, grundad såväl på tryckta som otryckta källor och omfattande omkring två tryckark. Till granskare utsågs professor M. G. Schybergson. A. E. Stålarm.

Runebergs handskrifts-samling.

Doktor Ossian Grotenfelt i Borgå hade numera insändt de af honom på uppdrag af Sällskapet utarbetade förteckningarna öfver Runebergs handskrifter och Runebergs brefsamling. Den förra var afsedd för att bevaras i Sällskapets Runebergsbibliotek, den senare för att publiceras i „Förhandlingar och Uppsatser". Sedan olika meningar uttalats rörande lämpligheten af att nu skrida till en publikation af denna brefsamling, öfverlämnades åt funktionärerna att granska ifrågavarande förteckningar, afgifva yttrande rörande brefsamlingens publikation och föreslå arvode åt författaren.

Längmanska bidraget.

Skattmästaren anmälde, att Sällskapet fått lyfta det af ständerna ur Längmanska fonden beviljade anslaget stort 5,000 mark.

„En sannsaga".

Statsarkivarien R. Hausen meddelade för publikation i Förhandlingar och Uppsatser „En sannsaga", innehållande en skildring af ett i kulturhistoriskt hänseende belysande rättegångsmål mot en sjöman från Signilskär på Åland, som år 1685 för smädelse mot Gud dömdes att steglas. Traditionen om denna händelse skall ännu fortlefva i dessa trakter. Granskningen af uppsatsen uppdrogs åt arkivarien.

Runebergs-biblioteket.

Till Runebergsbiblioteket hade orgelnisten Oskar Pahlmen förärat en af honom komponerad och enkom för bibliotekets räkning tryckt melodi till psalmen N:o 405 af Runeberg.

Runebergsbiblioteket berättigades att af de till biblioteket donerade medlen å innevarande års budget använda ett tillskottsanslag af 200 mark.

Nya medlemmar.

Som ständiga medlemmar af Sällskapet inskrefvos bankdirektörerna Nils Idman och Axel Tammelander i Tammerfors samt apotekaren Lars Winter i Kouvola; såsom årsmedlemmar fil. magister Allan Calonius i Jakobstad, apotekaren N. A. von Julin i Hangö, fil. kand. Elias Lodenius i Tammerfors och öfversten Gustaf Melart i Pitkäniemi.

Arvid Hultin.

Funktionärernas sammanträde den 15 november 1905.

Enligt Bestyrelsens uppdrag upptogs till granskning de af doktor Ossian Grotenfelt insända förteckningarna öfver Runebergs manuskript och Runebergs brefsamling. Den förra befanns vara uppgjord enligt den plan, som Bestyrelsen hade delgifvit doktor Grotenfelt. Beslöts att hemställa om godkännande af arbetet och att åt doktor Grotenfelt härför skulle tilldelas det af honom själf föreslagna arvodet af 300 mark. Runebergs manuskript.

Förteckningen öfver Runebergs brefsamling hade enligt Bestyrelsens önskan omarbetats af författaren och i språkligt hänseende nu befunnits vara något bättre än förut. Enligt arkivariens beräkning skulle förteckningen i tryck blifva omkring 7 ark (112 sidor). Då emellertid i det under utgifning varande häftet af „Förhandlingar och Uppsatser“ utrymme icke finnes för en så vidlyftig uppsats, beslöts att hemställa till Bestyrelsen, att frågan om förteckningens publikation framdeles skulle upptagas till pröfning. Dock borde författaren, som utfört arbetet på uppdrag af Bestyrelsen, omedelbart honoreras och beslöts att föreslå ett arvode af 450 mark, motsvarande det belopp, som skulle tillfalla författaren, om arbetet trycktes.

Arvid Hultin.

Bestyrelsens sammanträde den 16 november 1905.

Föredrogs följande utlåtande från svenska och finska litteratursällskapets gemensamma delegation för uppgörande af förslag till premiering af i landet under året 1904 på svenska eller finska språket utkomna skönlitterära originalarbeten: Statsprisen.

Torsdagen den 9 och tisdagen den 14 november 1905 sammanträdde i Helsingfors i Finska Litteratursällskapets hus den delegation, hvilken i anledning af en från Ecklesiastik-Expeditionen i Kejserliga Se-

naten för Finland till Finska Litteratursällskapet och Svenska Litteratursällskapet i Finland aflåten skrifvelse af den 25 januari 1905 blifvit af nämnda sällskap tillsatt för uppgörande af förslag till prisbelöning af de i landet år 1904 på svenska eller finska språket utkomna skönlitterära originalarbeten. Närvarande voro på Finska Litteratursällskapets vägnar magister O. Manninen, filosofiedoktor A. H. Bergholm, såsom suppleant för filosofiedoktor J. Hahl, och magister V. Tarkiainen, såsom suppleant för professor J. J. Mikkola, samt på Svenska Litteratursällskapets vägnar professorerne F. Gustafsson och W. Ruin samt magister K. Flodin.

1 §.

Till ordförande vid de delegerades sammanträden utsågs prof. F. Gustafsson och till sekreterare undertecknad A. H. Bergholm.

2 §.

I fråga om de delegerades befogenhet framgick att såväl Finska som Svenska Litteratursällskapet befullmäktigat sina representanter att rådslå och besluta i sällskapets namn, dock med förbehåll från Svenska Litteratursällskapets sida, att delegationens förslag skulle delgifvas sällskapets bestyrelse för att af densamma sändas till Kejserliga Senaten.

3 §.

Beslöts hos Kejserliga Senaten anhålla, att i likhet med, hvad fallet varit år 1898, de 2,000 Fmk, hvilka år 1903 icke utdelats af den till prisbelöning anslagna summan 5,000 Fmk, utan öfverförts till 1904 års anslag, men hvilka vid Kejserliga Senatens slutliga utslag af den 25 januari 1905 befunnos af förbiseende öfverförda på annat konto, nu måtte åter ställas disponibla för ändamålet.

4 §.

Enligt förslag af mag. Manninen, som understöddes af proff. Gustafsson och Ruin, mag. Flodin och mag. Tarkiainen, beslöts hos Kejserliga Senaten anhålla om ett anslag om 100 Fmk för aflönande af sekreterare och för bestridande af mindre expenser.

5 §.

Till protokollet antecknades, att delegationens medlemmar hade vid uppgörande af förslag till premiering tagit i betraktande följande år 1904 utkomna skönlitterära originalarbeten:

a) På finska språket:

S. Anttila: Kuvia työväen kaupungista.
I. Calamnius: Nuoren miehen kädestä.
F. Davidsson: „Hengetär“.
J. H. Erkko: Ilmojen lauluja.
A. Järnefelt: Elämän meri.
Kyösti Larsson: Musta hepo.
J. Lehtonen: Paholaisen viulu.
„ : Perm.
E. Leino: Kaunosielu.
„ : Simo Hurtta.
Kauppis-Heikki: Uran aukaisijat.
S. Ingman: Onnen aalloissa.
K. Järvi: Nousukas.

b) På svenska språket:

B. Gripenberg: Vida vägar.
N. Moberg: Lars Petri och hans vän.
H. Rönnberg: Brovaktens berättelser.
J. Tegengren: Miniatyrer.
F. Österblom: Dagrar i dalen.

6 §.

Bland dessa arbeten framställdes och understöddes förslag om premiering af Järnefelts „Elämän meri“, Gripenbergs „Vida vägar“, Kauppis-Heikkis „Uran aukaisijat“, Tegengrens „Miniatyrer“, Leinos „Simo Hurtta“ och „Kaunosielu“, Hanna Rönnbergs „Brovaktens berättelser“ och Lehtonens „Perm“ och „Paholaisen viulu“. Olika åsikter yppade sig särskildt om företrädet mellan Järnefelts „Elämän meri“ och Kauppis-Heikkis „Uran aukaisijat“, af hvilka den förra ställdes främst af prof. Gustafsson, mag. Flodin och undertecknad, den senare af prof. Ruin, mag. Manninen och mag. Tarkiainen. Äfven angående Hanna Rönnbergs „Brovaktens berättelser“ och Lehtonens „Perm“ samt „Paholaisen viulu“ voro åsikterna delade, i det det föregående arbetets skäliga obetydlighet och brist på originalitet påpekades, under det de sistnämnda af undertecknad framhöllos alltför mycket bära

prägeln af omoget debytarbete för att böra komma i fråga vid utdelandet af dessa pris. Utan meningsskiljaktighet förordades ett större belopp för Gripenbergs „Vida vägar". Det definitiva afgörandet uppsköts till ett nytt sammanträde tisdagen den 14 november.

7 §.

Vid det slutliga afgörandet framhölls af alla delegerade såsom särskildt förtjänta författarne Gripenberg, Järnefelt och Kauppis-Heikki samt i andra rummet Tegengren, Leino, Rönnberg och Lehtonen. Men då emellertid i afseende på de förstnämndes litterära alster från nu ifrågavarande år icke någon synnerligt stor betydenhet konstaterades och äfven de i andra rummet upptagna alla ansågos böra ifrågakomma, så stannade samtliga delegerade, efter sammanjämkning, vid det beslutet att äfven denna gång lika belopp 1,000 Fmk skulle föreslås för alla dessa författare i den ordning de här upptagas, under förutsättning att 7,000 Fmk äro disponibla: Gripenberg, Järnefelt, Kauppis-Heikki, Tegengren, Leino, Rönnberg och Lehtonen. I enlighet härmed skulle den skrifvelse affattas, som, undertecknad af delegationens samtliga medlemmar, skulle såväl på finska som på svenska språket till Kejserliga Senaten insändas. Skrifvelsen erhöll följande lydelse på svenska språket:

Till Kejserliga Senaten för Finland.

Sedan Ecklesiastik-Expeditionen i Kejserliga Senaten i skrifvelse af den 25 januari 1905 anmodat Finska Litteratursällskapet att i samråd med Svenska Litteratursällskapet i Finland uppgöra och till Kejserliga Senaten insända förslag till premiering af i landet under året 1904 på finska eller svenska språket utkomna skönlitterära originalarbeten, och enär Finska Litteratursällskapet för sin del utsett professorn J. J. Mikkola, filosofiedoktorn J. Hahl och filosofiekandidaten O. Manninen samt såsom suppleanter filosofiedoktorn A. H. Bergholm och filosofiemagistern V. Tarkiainen att för ärendets behandling samråda med de af Svenska Litteratursällskapet utsedda delegerade, nämligen professorerne F. Gustafsson och W. Ruin samt filosofiemagistern K. Flodin äfvensom filosofiedoktorerne P. Nordmann och A. Kraemer som suppleanter, samt äfven fullmakt gifvits de delegerade att besluta i sällskapens namn, dock så att förslaget af Svenska Litteratursällskapets delegerade skulle dess bestyrelse delgifvas för att af densamma insändas till Kejserliga Senaten, hafva undertecknade för ärendets handläggning sammankommit och därvid först beslutit hos Kej-

serliga Senaten anhålla, att i likhet med, hvad fallet varit år 1898, de 2,000 Fmk, hvilka år 1903 icke utdelats af den till prisbelöning årligen anslagna summan 5,000 Fmk, utan öfverförts till 1904 års anslag, men hvilka vid Kejserliga Senatens slutliga utslag den 25 januari 1905 befunnos af förbiseende öfverförda på annat konto, nu måtte åter ställas disponibla för ändamålet. Vid sammanjämkning af under rådplägningen om premiering yttrade olika meningar framhölls af alla delegerade såsom särskildt förtjänta författarne B. Gripenberg, A. Järnefelt och Kauppis-Heikki samt i andra rummet J. Tegengren, E. Leino, H. Rönnberg och J. Lehtonen. Men då emellertid i afseende på de förstnämndes litterära alster från nu ifrågavarande år icke någon synnerligt stor betydenhet konstaterades och äfven de i andra rummet upptagna alla ansågos böra ifrågakomma, så stannade samtliga delegerade vid det beslut att hos Kejserliga Senaten föreslå, att äfven denna gång lika belopp om 1,000 Fmk måtte tilldelas alla dessa författare i den ordning de här nedan upptagas, detta under förutsättning, att 7,000 Fmk äro disponibla:

friherre B. Gripenberg för diktsamlingen „Vida vägar“,

herr A. Järnefelt för en samling prosaberättelser „Elämän meri“,

herr Kauppis-Heikki (Heikki Kauppinen) för romanen „Uran aukaisijat“,

herr J. Tegengren för en samling prosastycken „Miniatyrer“,

herr Eino Leino (E. Lönnbohm) för novellen „Kaunosielu“ och diktsamlingen „Simo Hurtta“,

fröken Hanna Rönnberg för novellsamlingen „Brovaktens berättelser“,

herr J. Lehtonen för romanen „Paholaisen viulu“ och episka dikten „Perm“.

Tillika får delegationen anhålla, att Kejserliga Senaten ville utanordna ett årligt anslag om 100 Fmk för aflönande af sekreterare och bestridande af mindre expenser.

Delegationens vid ärendets behandling förda protokoll har inlämnats till Finska Litteratursällskapet och till Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Helsingfors den 16 november 1905.

A. H. Bergholm. *K. Flodin.* *F. Gustafsson.*
O. Manninen. *W. Ruin.* *V. Tarkiainen.*

8 §.

Af detta protokoll skulle ett exemplar på finska språket inlämnas till Finska Litteratursällskapet och ett svenskspråkigt till Svenska Litteratursällskapet i Finland.

In fidem:
A. H. Bergholm.

Justeradt:
F. Gustafsson.

Beslöts att insända det af delegationen uppgjorda förslaget till Kejs. Senaten.

Runebergs-manuskript. Funktionärernas förslag om godkännande af doktor Ossian Grotenfelts på senaste möte inlämnade förteckningar öfver Runebergs brefsamling och manuskript, äfvensom om utgifvande af honorar för desamma godkändes. Med tryckningen af förteckningen öfver brefsamlingen skulle tills vidare anstå.

Wessmans samlingar. Från folkloristiska kommittén anmäldes att stipendiaten V. E. V. Wessman insändt senare delen af sina samlingar, innehållande folkloristiska skördar från Strömfors, Lappträsk och Pyttis socknar. Utlåtande rörande herr Wessmans samlingar skulle afgifvas till nästa sammanträde.

På förslag af kommittén beslöts att inlösa herr H. R. A. Sjöbergs i Replot insända samling af „Österbottniska bygdemålsberättelser" för 50 mark.

Falckenska priset. Beslöts att tillsätta en prisnämnd för att till Bestyrelsen inkomma med förslag om bortgifvande af det Falckenska priset. Till medlemmar i nämnden utsågos statsarkivarien R. Hausen, frih. R. F. v. Willebrand samt undertecknad, Arvid Hultin.

Godkända uppsatser. På grund af arkivariens utlåtande godkändes till publikation i „Förhandlingar och Uppsatser" de af professor K. G. Leinberg på senaste möte anmälda bidragen, äfvensom den af statsarkivarien R. Hausen meddelade uppsatsen „En sannsaga".

Roos' handskrifter. Enär professor A. O. Freudenthal icke förordade publikation af de i kapellanen C. J. Roos' sockenbeskrifning öfver Replot ingående anteckningarna rörande dialekten på orten, beslöts att denna del af manuskriptet skulle uteslutas vid tryckningen. Om utrymmet medgifver, skulle för uppsatsen beredas plats i det under utgifning varande häftet af „Förhandlingar och Uppsatser".

Till publikation godkändes på tillstyrkan af professor A. O. Freudenthal en af fil. kandidaten V. E. V. Wessman insänd uppsats om „Äldre kort ä och u ljuds motsvarigheter i mellersta och östra Nylands svenska dialekter“.

Uppsats af Wessman.

Docenten Yrjö Hirn anmälde till publikation en uppsats om „Bernardin de S:t Pierre och Finland“ samt redogjorde i ett intressant föredrag för uppsatsens innehåll. Statsrådet C. G. Estlander hade tidigare i ett akademiskt program behandlat Bernardins som förlorad ansedda Mémoire om Finland samt ur hans skrifter sökt draga slutsatser rörande dess innehåll. Docenten Hirn hade emellertid i Le Havre's stadsbibliotek funnit en handskrift, innehållande Bernardins „Observations sur la Finlande“ samt ombestyrt en noggrann kopia af densamma. Detta manuskript, som är af obestridligt intresse för oss, erbjöd docenten Hirn till publikation af Sällskapet jämte en därtill fogad redogörelse för Bernardins resa i Finland år 1763, för innehållet af hans arbete och dess betydelse. Bernardin, som vid tidpunkten för sin resa var i rysk tjänst, sysselsätter sig förnämligast med landets fästningar och utkastar en försvarsplan gentemot ett fientligt anfall mot ryska Finland, och torde dessa hans taktiska studier vara af stort intresse för den krigshistoriska forskningen. Men därjämte redogör han äfven för landets geografiska och sociala förhållanden, i hvilket afseende hans arbete erbjuder ett allmännare intresse. Bernardins observationer om Finland är den store förf:s tidigast kända arbete. I vårt land har hans sinne måhända första gången väckts för naturens skönhet, och man återfinner i hans berömda skrifter bilder och enskilda ställen, som utvisa hvilket djupt intryck vårt lands natur hade gjort på den sedermera så berömda författaren.

Bernardin de S:t Pierre och Finland.

Beslöts att docenten Hirns uppsats utan föregången granskning skulle offentliggöras i nästa häfte af „Förhandlingar och Uppsatser“.

På förslag af ordföranden godkändes doktor P. Nordmanns på senaste möte anmälda lefnadsteckning öfver Arvid Eriksson Stålarm.

Biografi öfver Stålarm.

Sällskapets korresponderande ledamot arkivarien Th. Westrin hade insändt afskrifter af ett par „Couplets chantés à un repas chez le Prefet à Paris, ou assistaient le Baron de Sprengt-

Gåfva till arkivet.

porten et le General Clarcke". Dessa kupletter skulle förvaras i Sällskapets arkiv.

Gåfva till folkhögskolorna. Beslöts att till samtliga svenska folkhögskolor i landet förära ett exemplar af Sällskapets publikationer.

Verser af Arvidsson. Af framlidne senator Nykopps arfvingar hade Sällskapet som gåfva fått mottaga verser författade år 1845 af A. I. Arvidsson till f. d. adjunkten vid Åbo universitet, sedermera domprosten C. G. Nykopp.

J. J. Nervander. Undertecknad anmälde sig i det närmaste ha slutfört Bestyrelsens uppdrag att till „Förhandlingar och Uppsatser" författa en redogörelse för Johan Jakob Nervanders skaldskap och litterära utveckling. Då uppsatsen beräknades blifva omkring 5 à 6 tryckark, föreslogs att tryckningen omedelbart skulle vidtaga på det att häftets utkommande ej skulle fördröjas. Härtill bifölls.

Nya medlemmar. Följande nya årsmedlemmar inskrefvos: kyrkoherden Iv. R. Forsman i Esse, handlandene Gabriel Rivell och Julius Zachariassen i Nystad och folkskolelärarinnan Ninni Cronström i Vasa.

Arvid Hultin.

Bestyrelsens sammanträde den 21 december 1905.

Vetenskapliga sällskapens delegation. Enär mandatet för den nuvarande delegationen för de vetenskapliga föreningarna utgår med innevarande år, uppdrogs åt ordföranden professor M. G. Schybergson att äfven under nästa år fungera såsom Sällskapets medlem i delegationen. Till suppleant återvaldes professor F. Gustafsson.

Tavaststjerna på tyska. Professor F. Gustafsson önskade till protokollet med erkännande omnämna direktör F. Tilgmanns tyska öfversättning af valda dikter af Karl Aug. Tavaststjerna, hvilken tolkning, enligt hans mening, tyckes ha kommit originalet ännu närmare än samma författares tidigare utgifna välkända öfversättning af Fänrik Ståls sägner. Flere af Tavaststjernas dikter voro synnerligen lyckligt återgifna på tyska, hvarför det äfven

var att antaga, att detta arbete skulle bidraga till kännedomen om vår litteratur i Tyskland. Tillika omnämnde professor Gustafsson ett i Terni år 1905 tryckt litet arbete „Canti Nazionali della Finlandia" af *Diocleziano Mancini,* innehållande öfversättningar till italienskan af „Suomis sång" och „Vårt land", af hvilka isynnerhet den sistnämnda, ehuru utförd i daktylisk rytm, var af ganska stort intresse. Boken öfverlämnades af professor Gustafsson till Runebergsbiblioteket.

Trädgårdsmästarens bref.

Professor Verner Söderhjelm föredrog ett kapitel ur den blifvande andra delen af hans lefnadsteckning öfver Runeberg, hvilket kapitel handlade om „Den gamle Trädgårdsmästarens bref". Inledningsvis berörande den pietistiska rörelsen och Runebergs förhållande till densamma, lämnade professor Söderhjelm en intressant exposé af innehållet i Den gamle Trädgårdsmästarens bref, som kunde betraktas som ett litet drama i tre akter, och påpekade de härliga naturbilder och det skimmer af poesi, som hvilade öfver det hela, samt redogjorde för den ljusa optimistiska lifssyn, som skalden nedlagt i detta märkliga arbete. Det panteistiska draget i Den gamle Trädgårdsmästarens bref föranledde jämförelser med Spinoza, Rousseau, men i all synnerhet Goethe. Huru mycken gemenskap i åskådning än kunde påvisas mellan Runeberg och Goethe, var det dock endast en anboren frändskap, ingen direkt påverkan, ännu mindre någon imitation. Såsom en tendensdikt vändande sig med öfverdrift mot öfverdrifter och utgörande en poetisk vederläggning af pietismens asketiska riktning, framkallade Runebergs dikt såsom bekant en polemik med Stenbäck, för hvilken äfven redogjordes. Till slut påpekade föredragaren den Runebergska diktens stora inflytande på samtiden och dess enastående plats i vår litteratur. — Ordföranden tackade föredragaren för den synnerligen intressanta framställningen af det betydande ämnet.

Kadetternas donation.

Ordföranden i revisionskommissionen för finska kadetternas fond hade på förfrågan genom skattmästaren rörande det språk, hvarpå Kadettkårens historia, enligt donatorernas önskan, borde affattas, afgifvit följande skriftliga svar:

Till Svenska Litteratursällskapet i Helsingfors.

På anmodan får jag meddela, att vid det möte af f. d. finske kadetter, hvarvid beslutet fattades, att till Svenska Litteratursällskapet öfverlämna det högre Kamratskapets kassa, för att ur dessa medel prisbelöna det bästa historiska arbete om Finska Kadettkåren och dess högre kamratskap, det enligt min uppfattning allmänt antogs, att detta arbete skulle affattas på svenska språket och att anhållan om att sätta i verkställighet mötets beslut och öfvertaga förvaltningen af kassan på denna grund gjordes just hos Svenska Litteratursällskapet.

Helsingfors den 21 december 1905.

Högaktningsfullt

T. Kurtén.

Af förekommen anledning beslöts att till mars månads möte nästa år uppskjuta frågan om lediganslående af priset för författandet af finska kadettkårens och det högre kamratskapets historia.

Wessmans samlingar.

Rektor Ernst Lagus afgaf å folkloristiska kommitténs vägnar utlåtande öfver stipendiaten V. E. V. Wessmans tvenne samlingar, hvilka vitsordades såsom synnerligen omfattande och samvetsgrant utförda, hvarför kommittén förordade herr Wessman till utbekommande af det ännu innestående beloppet af de honom beviljade stipendierna samt därjämte föreslog att honom skulle tilldelas en gratifikation af 100 mark eller 50 mark för hvardera samlingen. Härtill bifölls.

Folkloristiska stipendier.

Enär Sällskapet under innevarande år utgifvit endast tvenne folkloristiska stipendier, beslöts på förslag af rektor Ernst Lagus att å nästa års budget upptaga en summa 1,100 mark för folkloristiska, lingvistiska och musikaliska uppteckningar under instundande sommar.

Anderssons samlingar.

Anmäldes att den kommitté, som på senaste maj månads möte tillsattes för att granska en af musikern O. Andersson inlämnad samling af ringlekar och dansmelodier från Pargas, hade ansett samlingen förtjänt af att inlösas och, enligt Bestyrelsens bemyndigande, bestämt ett pris af 200 mark för densamma.

Mortensen om Runeberg.

Rektor Ernst Lagus bad att få göra följande uttalande:

Det är med tillfredsställelse man konstaterar, att doktor J. Mortensen i sitt nyligen utkomna arbete „Från Aftonbladet

till Röda rummet" i ett rätt vidlyftigt kapitel ägnat tillbörlig uppmärksamhet åt Runeberg och hans skaldskap, och med glädje läser man herr Mortensens uttalanden af förståelse och beundran gentemot vår store skald. Att Runeberg i ett alltigenom så „modernt" arbete som detta ställes — vid sidan af Almqvist — såsom den centrale skalden i den period, som här behandlas, är ju anmärkningsvärdt nog och ett godt varsel för framtiden. Men tyvärr äger arbetet, vid sidan af obestridliga förtjänster, äfven brister, hvilka äro af den art, att de synas böra påpekas i detta Sällskap, som står all Runebergsforskning så nära. Jag åsyftar icke författarens subjektiva omdömen om skalden och enskilda af hans dikter, ej heller de enligt min mening stundom rätt egendomliga uttalandena om hans världsåskådning: allt detta må den litterära kritiken förkasta eller försvara. Det är mot de talrika faktiska fel, hvilka insmugit sig i herr Mortensens undersökning, som en reservation torde böra uttalas. Jag vill anföra några af dem.

Pag. 170 uppger förf. sålunda, att Runeberg var född i *Uleåborg.* — Det litet längre fram omtalade *Tallträsket* är någon mystifikation: Strömborg talar om Runebergs mete ute på „fjärden", och något „Tallträsk" finnes alls icke i de trakter, som här afses. — Pag. 173 talas om „Saarijärvi socken *vid en vik af sjön Päjäne*". — Pag. 174 säger förf., att Runeberg alltid omtalar Choraeus *med en viss öfverlägsenhet.* Jämför emellertid bl. a. dikten „Färd från Åbo". — Pag. 184 talas om kvinnorna i Älgskyttarne: torparhustrun Anna, tjänsteflickan *Hanna* och den gamla Rebecka. Är det *Hedda,* en af diktens hufvudpersoner, som åsyftas? Någon Hanna omtalas icke alls i dikten. Pag. 187 talas åter om *kommissarien* i dikten Hanna. Är det befallningsmannen eller gamle pastorn som afses? — Oförklarligt förefaller uttalandet pag. 188, att kritiken *i Sverige* i och med Hannas utkommande erkände Runeberg såsom „en af *fädernes-landets*" förnämste. — På tal om Julkvällen säger förf. pag. 188 att kaptenen anländer *frisk och oskadd* från kriget. Emellertid heter det i dikten: „fast bärande *sårad* vänstra armen i band". — Hvad som ger förf. anledning att pag. 189 tala om „den *hese* och *rödbrusige* majoren" i Julkvällen är väl för de flesta en gåta. — Icke heller är det riktigt, då förf. uppger att på jul-

aftonen bud ingått, att kaptenen *blifvit nedhuggen* af fienden. — Pag. 190 heter det, att Runeberg utnämnts till „rektor i klassiska språk" i Borgå — läs „till lektor i latin". — Pag. 194 talas om Runebergs legend *Chrysostomos* — skall vara Krysantos. — Af uttalanden pag. 199 framgår såsom författarens uppfattning, att tvifvel icke kan råda om, att det var *i det sista kriget* (1808—1809) som gubben Hanes sju söner gåfvo sitt lif för fosterlandet, detta ehuru redan diktens inledningsverser tydligt och klart peka på lilla ofredens blodiga dar. — Pag. 200 säger förf., att dikten Fänrik Stål är „till en viss grad tecknad öfver en historisk personlighet, ett minne .... från *Saarijärvitiden*". Skall naturligtvis vara Ruovesitiden.

Flere andra misstag kunde ännu påpekas, men det ofvananförda torde vara nog för att motivera den reservation som härmedels nedlägges mot en akademisk lärares i litteraturhistoria sätt att i ett betydande vetenskapligt arbete handskas med fakta, hänförande sig till Runebergs lif och diktning.

Möten 1906.

På förslag af undertecknad beslöts, att Bestyrelsens sammanträden under år 1906 skulle äga rum å följande dagar: 18 januari, 22 februari, 22 mars, 19 april, 17 maj, 20 september, 18 oktober, 15 november och 13 december.

Ny ombudsman.

Till Sällskapets ombudsman i Lauttakylä antogs vicehäradshöfdingen Gösta Munck.

Nya medlemmar.

Följande nya medlemmar inskrefvos i Sällskapet:

Bjärnå: possessionaten A. Lindstedt.

Gamlakarleby: bankdirektören A. Forss, landtmätaren A. O. Mether, pedagogen E. Rajander och magister Torsten Ström.

Kimito: kommunalläkaren K. A. A. Grönlund.

Kotka: fil. kand. Gustaf Johansson och bankprokuristen John Petrell.

Lahtis: jur. kand. Alex. Frey, ingenjören J. Th. Lindroos, hofrättsauskultanten P. Stadigh och frih. Rabbe Wrede.

Lauttakylä: kronofogden J. Ax. Bergroth, läneveterinären John Engdahl, agronomen Arth. Grönholm, bokhandlaren E. Mattsson, agronomen Edvin Pettersson, fru Maria Randelin och kronolänsmannen Reinh. Rosenlind.

Pikis: student Juho Tuominen.

Åbo: fröken Agda Hästesko.

Dessutom anmäldes att friherre W. v. Koskull i Raumo öfvergått till stiftarnes klass.

Arvid Hultin.

Naturforskning och världsförklaring.

Föredrag vid Svenska litteratursällskapets i Finland årshögtid den 5 februari 1905.

Af Robert Tigerstedt.

Högtärade församling.

Det rastlösa, med spänning af alla nerver fortgående arbete på alla områden af mänskligt vetande och mänsklig företagsamhet, som i så hög grad kännetecknar vår tidsålder, har icke minst hänfört sig till naturvetenskaperna och äfven inom dem ledt till resultat af enorm bärvidd. Genom dessa har såväl vår kunskap om naturen och dess lagar, som ock vår förmåga att i praktiska syften använda naturens krafter i en utomordentligt hög grad utvecklats.

Den moderna naturforskningen leder sina anor från renässansen, från den tid, då mänskligheten på nytt vann tilltro till sin förmåga att iakttaga naturföreteelserna och icke mera ansåg sig tvungen att blindt svära på åskådningar, som genom århundradens häfd vunnit karaktären af axiomatiska sanningar, äfven om de aldrig så mycket stredo mot verkligheten. Man fann, att kännedomen om naturen icke kunde vinnas ur böcker, vore de än skrifna af de mest vördnadsbjudande autorer, utan endast och allenast genom ett ödmjukt och förutsättningslöst studium af naturen själf. Och detta studium lönades med storartad framgång. Allt rikare blef den samlade skatten af säkert fastställda erfarenhetsrön, till allt mera omfattande teoretiska

föreställningar svingade sig vetenskapen, ända till dess att hon i principen om energins oförstörbarhet utbildade en åskådning, som tycktes i sig inbegripa hela naturen.

På samma gång vårt teoretiska vetande sålunda ökats i omfång och djup, har också vår förmåga att till praktiska syften använda detsamma i en förut oanad grad tillväxt. Den lifligaste, af inga skrankor bundna inbillningskraft skulle för ett hundratal år sedan icke hafva kunnat föreställa sig de möjligheter, som numera i verkligheten uppnåtts. Ty hvarje fantasi åt detta håll utgår dock från det förhandenvarande vetandet, dragande sina konsekvenser ur detsamma, utan att till detta foga något i princip nytt. Endast genom ett följdriktigt vetenskapligt arbete hafva nya vägar brutits, endast genom detta nya möjligheter att behärska naturen öppnats. Och dessa till verklighet blifna möjligheter äro icke den enes eller den andres särskilda egendom: de tillhöra hela mänskligheten och äro tillgängliga för en hvar. Genom dem har människans förhållande till naturen i mångfaldiga hänseenden förändrats och framför allt hafva härigenom alla jordiska afstånd reducerats till rena obetydligheter mot hvad de förr voro. På ett ögonblick kan människan meddela sig på distanser uppgående till hundratals mil, sig själf och sina egodelar kan hon numera fortskaffa långa vägar på lika många dagar, som förr veckor — att nu icke tala om att hon nu färdas ojämförligt säkrare än någonsin förr.

Till följd af denna förkortning af de jordiska afstånden kunna produkterna af människans arbetsflit, likgiltigt hvar de alstras, utan någon svårighet komma jordens alla bebyggare till del och det utan att de genom transporten i någon mycket väsentlig grad skulle fördyras. Den amerikanska spannmålen täflar, trots Atlanten, i Europa framgångsrikt med den där odlade. Också i vårt land hafva vi ju erfarit huru, tack vare de förbättrade kommunikationsmedlen, en felslagen skörd icke numera leder till de fasor, hvilka för icke så alldeles länge sedan ännu voro dess oskiljaktiga följeslagare. Och vi skola väl inom kort komma därhän, att hungersnöd öfverallt skall kunna förebyggas

eller väsentligt lindras, så snart någon del af jorden ännu har öfverflöd på spannmål.

Likaså hafva mänsklighetens allmänna existensvillkor i betydande grad förbättrats, dels genom de större möjligheterna till arbete, som den ständigt växande industrin lämnat, dels genom den af industrin åstadkomna större relativa prisbilligheten af människans viktigaste förbrukningsartiklar.

Härigenom hafva de ekonomiskt sämre lottade, men på samma gång talrikaste befolkningsgrupperna ernått en i yttre afseende mera människovärdig ställning än förr. På samma gång har äfven deras andliga synvidd i betydande grad vidgats. De hafva allt mer och mer blifvit intresserade för spörsmål rörande det allmänna samhällslifvet, de hafva med allt större ifver börjat deltaga i detsamma och med allt större kraft yrkat på sitt frigörande från det själftagna förmynderskap, den burgnare samhällsklassen hittills utöfvat öfver dem.

Sitt mål har denna arbetarrörelse ännu på långt när icke nått, men det är blott en tidsfråga, när denna sträfvan skall varda en full verklighet. Jag ser häri ett stort och viktigt villkor för mänsklighetens fortsatta utveckling, ty endast då medvetandet om skyldigheter är förenadt med medvetandet om rättigheter, kan människan komma till full insikt om det ansvar, som hvilar på henne, och sålunda söka att såvidt möjligt moget bedöma, hvad som bör göras och hvad underlåtas. Massornas välde, af så många fruktadt och betecknadt såsom ödesdigert för kultur och civilisation, skrämmer mig icke, ty jag är fullt och fast öfvertygad om den djupa sanningen i den ädle skaldens ord:

„im engen Kreis verengert sich der Sinn,
es wächst der Mensch mit seinen grössern Zwecken".

Många tecken tyda därpå, att de stora massornas utveckling till politiskt själfmedvetande därjämte kommer att i väsentlig grad bidraga till fredssträfvandenas omsättning i praktiken, till en verklig förbrödring mellan folken; den

utgör sålunda i sin mån gryningen till den nya tid, då de olika folkens täflan kommer att blifva en täflan i fredliga värf, en täflan om hvilket folk som mest och bäst skall kunna främja utvecklingen af den för jordens alla folk gemensamma, dem alla tillhörande civilisationen.

Det är ju klart, att naturforskningen vid detta fredsarbete icke är den enda verksamma faktorn, men att hon härvid genom sina tillämpningar spelat och spelar en utomordentligt betydelsefull roll, torde ingen på allvar vilja bestrida.

Men framför allt har naturvetenskapen på människans hela åskådning af världen utöfvat ett det mest betydande inflytande. Hon har lärt människan känna lagbundenheten i naturens företeelser och sålunda tillåtit henne bilda sig en vidt omfattande blick öfver naturen. I denna konception finnes ingen plats för de mot naturens ordning stridande underverk, som en tidigare tidsålder sett i hvarje för densamma oförklarlig naturföreteelse.

Hon har visat, att jorden utgör endast en af de mindre delarna af solsystemet och att detta endast är en obetydlig del af världsalltet. Det finnes väl ingen faktisk kunskap i vårt vetandes hela omfång, som för vår uppfattning af människans plats i naturen vore af större betydelse än denna. Härigenom har människan för alltid nedstigit från den tron, på hvilken hon satte sig, då hon föreställde sig vara härskaren på den himlakropp, kring hvilken hela solsystemet och stjärnevärlden kretsade. Ifrån att i sin egen mening hafva varit det viktigaste momentet i hela skapelsen blef hon nu endast det förnämsta utvecklingsskedet af den organiska naturen på en liten, obetydlig himlakropp.

Naturforskningen upplyste människan om den verkliga beskaffenheten af en mängd falska föreställningar, som århundraden igenom plågat och oroat henne. Genom sin oafbrutna strid mot villfarelser ådagalade hon att troll, gastar, spöken och onda andar endast voro alster af en förvänd inbillning och utrotade sålunda också tron på dessas skickelsedigra inflytande. Det var nog ej teologerna, icke heller i någon högre grad filosoferna, som

släckte häxbålen: äran häraf tillkommer framför allt naturforskarne.

Naturforskningen utbildade det metodiska induktiva tänkandet och lät det genomsyra människorna. Det var visserligen icke Francis Baco, ej heller någon af renässansens store naturforskare, som uppfann den induktiva metoden. Dess uppfinning ligger tvärtom i den gråa forntiden, i mänsklighetens barndom; den gjordes då människan kom till aning därom, att bestämda företeelser alltid framkallas af bestämda orsaker, då hon först lärde sig att under en enda gemensam synpunkt sammanfatta ett antal konkreta fakta eller föremål. Den induktiva metoden är det sunda praktiska förnuftets sätt att ifrån enstaka iakttagna sakförhållanden sluta sig till de allmänna regler, genom hvilka dessa sammanknytas med hvarandra.

Men denna metod hade särskildt under medeltiden undanträngts af ett annat tillvägagångssätt, framför allt där det gällde den då så kallade högre vetenskapligheten.

Människan äger en utomordentligt stor benägenhet att vilja lära känna det, som hon älskar att kalla tingens väsen. Hon låter sig icke lätt åtnöjas med att i afseende å sin kunskap komma till en viss gräns, hon vill öfverskrida alla gränser. Ju mindre hon i verkligheten vet, desto mera tror hon sig veta, desto lättare flyga hennes tankar ut, sväfvande i fria rymden, obesvärade af all verklig kunskap och ohejdade af hvarje sund kritik. Därför byggde man under den tid, som föregick renässansen, upp naturvetenskapliga åskådningar, som skulle förklara allt, men förklarade intet, åskådningar, i hvilka man lekte med ord och inbillade sig att dessa ord inneburo en verklig förklaring. Med afseende härpå kan den naturforskning, som vid renässansen frambröt, sägas hafva på nytt uppfunnit den induktiva metoden, och ju mera det naturvetenskapliga betraktelsesättet trängt igenom, desto mera har mänskligheten också lärt sig att åtminstone i sitt förhållande till naturen icke gifva sina tankar ett alltför fritt spelrum och att steg för steg gå framåt och uppåt. Och just genom den stränga tuktan, hon sålunda pålagt sig,

har naturforskningen gjort sina stora och betydelsefulla vinningar.

Slutligen skänkte naturforskningen mänskligheten tanken på möjligheten att afvärja en mängd naturolyckor, af hvilka hon hemsöktes, och räckte henne medlen härtill. Naturforskningen ryckte blixten från himlen och gjorde honom oskadlig. Hon lärde mänskligheten att missväxt, farsoter och dylikt icke hade sin grund i en vredgad gudoms yttringar af ovilja och hämnd mot skyldiga och oskyldiga. Hon visade huru människan genom eget arbete kan i väsentlig grad förekomma missväxt; hon ådagalade att farsoter bero på sjukdomsfrön, som kunna undanrödjas, blott människan kraftigt strider mot dem och icke nöjer sig med att i dådlös likgiltighet lägga händerna i kors.

Det ligger i öppen dag att allt detta måste utöfva en mäktig inverkan på människans hela världsåskådning, och ur denna synpunkt kan man fullväl tala om en naturvetenskaplig världsåskådning, d. v. s. en världsåskådning, hvars hufvudgrundsats utgöres af öfvertygelsen om lagbundenheten i alla naturföreteelser och som, där skenbara motsägelser uppdyka, är viss om att dessa endast bero på vår ännu så ofullständiga kunskap och vår därmed sammanhängande oförmåga att fullt behärska företeelserna i naturen.

För den tänkande naturforskaren innebär denna världsåskådning icke ett stelt fasthållande vid för ögonblicket gängse teorier, genom hvilka naturens företeelser sammanfattas under gemensamma synpunkter och sålunda, såsom det i dagligt tal heter, „förklaras“. Han vet mycket väl, att teorier endast hafva en begränsad lifslängd, att en teori förr eller senare får vika för en annan, — men på samma gång står det stora och väsentliga: lagbundenheten i naturen orubbligt fast för honom, och han stöder denna sin öfvertygelse därpå, att, huru än de skilda teoretiska åskådningarna växlat, aldrig något undantag i detta afseende ägt rum, att det aldrig ådagalagts, det samma orsaker under samma förhållanden skulle hafva framkallat olika verkningar.

Längre når icke naturforskningen såsom sådan; en-

dast till en viss gräns kan hon således gifva oss en världsåskådning, men denna blir icke fullständig, ty naturforskningen ger oss intet svar på frågan om världens ändamål och om människans verkliga ställning i världen — människan då naturligtvis uppfattad icke blott såsom ett högt stående däggdjur, utan såsom en med förnuft och medvetande utrustad varelse, förmögen af en stor andlig utveckling.

Det ligger i människans eget skaplynne, att många naturforskare icke nöjt sig härmed, utan, utgående från de förutsättningar, naturvetenskapen synts lämna dem, på dessa försökt uppbygga en *världsförklaring,* likasom andra finna en sådan fullt färdig i den religion, till hvilken de uppfostrats, och åter andra i ett filosofiskt system, som af dem omfattats.

Den i form af en bestämd religion uppträdande världsförklaringen grundar sig på heliga böcker, hvilkas ord uppfattas såsom härflutna ur en direkt uppenbarelse af gudomen och således icke kunna göras till föremål för en verklig kritik. Den i filosofisk dräkt klädda världsförklaringen hvilar på vissa af systemets grundläggare uttalade satser; dessa kunna emellertid, då de ju erkännas vara af mänskligt ursprung, af en motståndare i afseende å sin innersta kärna granskas och eventuellt förkastas, utan att denne därför anses göra sig skyldig till något slags hädelse.

I bägge fallen utgår världsförklaringen från vissa aprioristiska satser, som för systemet äro af axiomatisk natur och icke kunna direkte bevisas. Från dem utvecklas sedan en mer eller mindre fullständig världsförklaring, hvars berättigande beror dels på godkännandet af grundprinciperna, dels på den logiska konsekvens, med hvilken den utbildats ur dessa.

På detta sätt har man också gått till väga vid utbildandet af en på naturforskningens grund stående världsförklaring och sålunda ur de allmännaste naturvetenskapliga konceptionerna genom följdriktigt tänkande sökt ett svar på de frågor, som sammanfattats under namnet världsförklaring.

Att dessa försök, för så vidt de icke afvikit från sin rent naturvetenskapliga utgångspunkt, gifvetvis ledt till förnekande af alla utom sinnevärlden stående inflytelser är icke att undra öfver, ty naturforskningen själf hvilar ju på förutsättningen, att vid de företeelser, hon studerar, blindt verkande naturkrafter äro ensamt rådande; i och för sig kan hon icke lämna något rum åt det öfversinnliga, åt något, som ligger utanför naturen såsom sådan.

En dylik världsförklaring kan ju vara lika berättigad som hvilken annan som helst, ty sist och slutligen beror det dock på den enskilda människans godtfinnande, i hvad mån den ena eller andra världsförklaringen tillfredsställer henne. Af ett eller annat skäl kan man visserligen tvinga sig eller tvingas att till det yttre omfatta en viss doktrin: den inre öfvertygelsen låter sig dock icke bindas och gör sig alltid i större eller mindre grad gällande.

Åtskilliga af dem, hvilka ur naturvetenskaplig synpunkt utvecklat en mer eller mindre genomförd världsförklaring, hafva emellertid uppträdt med anspråket att deras doktrin borde uppfattas såsom en bindande konsekvens af naturforskningens resultat. Den stode således på en vida säkrare grundval än alla andra religiösa eller filosofiska konceptioner och måste betraktas såsom naturvetenskapligt bevisad.

En sådan fordran är oberättigad: om riktigheten af de resultat, naturvetenskapen hittills vunnit och hvilka ju så godt som uteslutande hänföra sig till vår jord och vårt solsystem, vore upphöjd öfver hvarje tvifvel och om dessa resultat vore så omfattande att något väsentligt nytt icke mera skulle kunna upptäckas, så skulle häraf följa, att vår på dem grundade allmänna teoretiska naturåskådning visserligen ägde full giltighet för vår jord, men ingalunda att den vore gällande för världsalltet i dess helhet. Redan härmed är tydligtvis än så länge en gräns satt för utvidgningen af naturforskningen såsom sådan till en allmän världsförklaring. Och å sin sida är antagandet, att utanför eller bredvid den af naturforskningen behandlade sinnevärlden intet annat finnes, blott ett postulat, som möjligen

är riktigt, möjligen alldeles falskt, och i ingen händelse af naturvetenskapen kan bevisas, ty detta spörsmål faller utanför naturforskningens område och är till sin art transcendentalt.

Såsom sådan kan naturforskningen alltså icke lämna en verklig världsförklaring, och naturforskaren måste i afseende å denna vidgå otillräckligheten af sitt vetande. Inför världsförklaringens problem utgör agnosticismen, erkännandet att vi icke kunna komma till klarhet, den enda position, som ur naturvetenskaplig synpunkt är hållbar.

Med häfdandet af denna uppfattning har icke naturforskningen, såsom man icke utan en viss skadeglädje ofta högljudt förkunnat, gjort någon bankrutt. Hon kan härvidlag icke göra någon sådan, ty hennes uppgift är icke att gifva en fullständig världsförklaring, utan endast att utröna och fastställa den lagbundna ordningen inom den till sinnevärlden hörande naturen. Går hon längre, vill hon gifva en verklig världsförklaring, så har hon lämnat sitt egentliga område och blifvit filosofi. Och hvad hon nu yrkar och lärer, skall i afseende å sitt värde bedömas ur filosofisk, icke ur naturvetenskaplig synpunkt. Dock har äfven naturvetenskapen här sitt ord med i laget, så till vida som hon skall pröfva halten af de naturvetenskapliga förutsättningar, från hvilka denna filosofi utgår. För öfrigt ligger det ju i sakens natur, att ingen världsförklaring får förbise de resultat, naturforskningen lämnat, ty vid hvarje försök att genomföra en världsförklaring måste vi ju utgå från summan af det vi veta, vare sig detta vetande hänför sig till naturen eller till andra områden af vår kunskap, och blott genom att med sig införlifva allt detta kan filosofin blifva hvad hon vill och bör vara — en vetenskapernas vetenskap.

Den på rent naturvetenskaplig grund hvilande världsförklaringen utmynnar själffallet däri, att allt som sker i världen endast utgör resultatet af naturkrafternas lagbundna,

men blinda samverkan. I denna världsförklaring finnes ingen plats för någon uppgift för eller något ändamål med världen, intet, som kunde betecknas såsom en förnuftig eller högre världsordning. Svaret på frågan cui bono blir: intet. Människan födes, lefver och dör, det ena släktet följer på det andra, lämnande sitt arf åt det nästa, en allt rikare skatt af vetande och kunskap samlas så småningom — men slutligen kommer den tidpunkt, då mänskligheten utdör och allt hvad hon under årtusenden åstadkommit spårlöst försvinner. Hela summan af mänsklighetens andliga alstring skulle sålunda oblidkeligt förintas.

Detta är pessimism i den fullödigaste form. Tänkes tanken till slut, så vore mänsklighetens hela tillvaro blott ett långt narrspel, utan någon verklig innebörd, utan något verkligt mål.

En sådan pessimism kunde ju lätt leda till upplösandet af alla etiska känslor, allt sedligt handlande, men behöfver icke med nödvändighet göra det. Lika litet som den religion, som högt förkunnar kärleken till nästan såsom en lika helig plikt som kärleken till Gud, hindrat att just i denna religions namn de gröfsta brott mot människor begåtts, lika litet har den naturvetenskapliga pessimismen afhållit sina anhängare från att i sitt lif fylla de högsta etiska kraf. Utan att frukta tadel eller vänta beröm hafva de orubbligt följt sin uppfattning af pliktens strängaste bud, äfven om de själfva härvid dukat under. I sin sträfvan att hjälpa nödställda likar hafva de drifvit känslan för andra till ett fullständigt förnekande af sig själfva. Utan hopp om att skapa något förblifvande hafva de uppoffrat sig för sina i en lika tröstlös ställning lefvande medmänniskor: människans lif, så kort och värdelöst det ur en högre synpunkt än är, inrymmer dock så mycken sorg och smärta, att dessas lindrande i alla händelser är en människovärdig uppgift, äfven om hela tillvaron vore ett bländverk.

I själfva verket finna vi ganska sällan en full kongruens mellan individens världsåskådning och de principer, som ligga till grund för hans sedliga handlande. Detta

synes mig på det närmaste sammanhänga med medfödda karaktärsegendomligheter. På samma sätt som en den omsorgsfullaste undervisning icke kan göra en klent begåfvad människa till ett snille, kan icke heller uppfostran skänka människan karaktärsdrag, som hon icke från födelsen för med sig i världen. Den mildaste världsåskådning hindrar icke en fanatisk, för andras lidande okänslig karaktär att, då förhållandena så gestalta sig, begå de skändligaste brott, och en världsåskådning, som kategoriskt förnekar allt öfversinnligt, gör det för en af naturen människovänlig karaktär möjligt, att utan tvekan offra sig för andra. För människans handlingar i det verkliga lifvet är karaktären, det till största delen medfödda skaplynnet vida mera bestämmande än den världsförklaring hon tillägnat sig.

Tröstlös är dock denna fullständiga pessimism, tröstlös som arbetet i en trampkvarn. Man anstränger sig till det yttersta, man spänner alla sina krafter, men denna ansträngning är sitt eget mål, det finnes intet, som skulle kunna uppfattas såsom ett bestående resultat af densamma.

Det är ju möjligt att saken förhåller sig sålunda: ett strängt bevis för den naturvetenskapliga pessimismens ohållbarhet kan icke lämnas, lika litet som den själf kan bevisa sin sanning.

Det finnes väl knappast något yttrande, som så mycket missbrukats som Hamlets ord till Horatio, och i erkännandet af vårt vetandes ringa omfång och otillräcklighet ligger dock icke med nödvändighet en fordran, att såsom sant eller möjligt antaga hvad som helst. Men vi kunna likvisst icke tillsluta vårt sinne för tanken, att utanför sinnevärlden något finnes, som vi endast kunna ana, men med vårt förstånd icke kunna fatta, något som vi för att prejudiciera så litet som möjligt kunna beteckna såsom en högre världsordning, i hvars tjänst mänskligheten arbetar och enligt hvars syften hon småningom nalkas sitt mål. Hvilket? Det veta vi ej.

En dylik aningsfull tanke, hvilken ju icke såsom något nödvändigt förutsätter en individuell odödlighet, förvandlar den naturvetenskapliga pessimismen till ett för-

tröstansfullt hopp om att lifvet dock är något värdt, att människans tanke och arbete, i stort som i litet, äfven om individerna såsom sådana skulle förintas, dock skall lämna en behållning, som blifver bestående. Arbetet för sanning och rätt, för andras väl, för egen och andras utveckling blir då icke längre ett arbete utan verklig innebörd, utan ett arbete uppburet af medvetandet om att individen under sin snabbt öfvergående tillvaro dock lämnat sitt bidrag till fullbordandet af den högre världsordningens afsikter.

Det är denna tanke, åt hvilken den store svenske siaren i ett ögonblick af djup ingifvelse gaf detta underbara uttryck:

„Hvad rätt du tänkt, hvad du i kärlek vill,
hvad skönt du drömt, kan ej af tiden härjas;
det är en skörd, som undan honom bärgas,
ty den hör evighetens rike till".

Det säger så litet, detta ord, men på samma gång så mycket. Det ger ingen formel till världsförklaringen, ingen dogm, som med ens skulle besvara alla frågor. Det hvarken löser upp eller afskär knuten. Men det ger oss just det vi bäst behöfva: en aning därom, att vårt arbete äfven inför evighetens blick icke är förgäfves — och mera hafva vi i grund och botten icke af nöden, för att med mod och förtröstan gå vår väg genom lifvet.

Porthan såsom medlem af Finska Hushållningssällskapet.

I.

Porthans verksamhet i Finska Hushållningssällskapet förtjänar uppmärksamhet bl. a. därför att han inom sällskapet sysselsatte sig med frågor, som lågo på sidan om hans vanliga arbeten. Universitetet var hans värld och åt den fosterländska forskningen ägnade han en aldrig svikande kärlek, men i hushållningssällskapet se vi honom intresserad af potatisodling, biskötsel, vaccination och andra rent praktiska spörsmål. Och han visar här samma klara blick och samma nitiska omvårdnad som på undervisningens och vetenskapens fält.

Upplysningar om detta ämne ingå i Gustaf Cygnæus' arbete „K. Finska Hushållningssällskapet 1797—1897" [1]). Bidrag vinnas äfven ur hushållningssällskapets tryckta publikationer och dess arkiv samt ur Porthans brefväxling, som delvis är tryckt och delvis förvaras i den porthanska manuskriptsamlingen i universitetsbiblioteket i Helsingfors. En sammanställning af detta material skall i det följande försökas.

Cygnæus är förvånad öfver att Porthan icke kallades till sällskapets grundläggningsmöte hos biskop Jakob Gadolin den 1 november 1797 och ser den förnämsta orsaken därtill i den brist på förtroende, som kunde märkas mellan

---

[1]) Åbo 1897.

Porthan och biskopens son, prof. Johan Gadolin, som var den egentlige initiativtagaren. Uraktlåtenheten att tillkalla Porthan kunde, enligt Cygnæus, också bero på att denne under hela hösten 1797 för sjukdom var instängd på sina rum, hvarför han stod främmande för de förberedande öfverläggningarna, eller därpå att man till en början företrädesvis ville vid sällskapet fästa praktiska landtbrukare, således män ur en krets, till hvilken Porthan icke hörde.

Något definitivt svar på frågan kan icke numera ges, ty intet direkt yttrande föreligger. Men i hvarje händelse var den försummelse, till hvilken initiativtagarne gjorde sig skyldiga, med afseende å Porthans lefnadsställning mindre i ögonen fallande. Porthan var nämligen ganska fri från ekonomiska bestyr. Han skötte i motsats till flertalet af sina kolleger, som flitigt sysselsatte sig med sin privatekonomi, sin hushållning på det enklaste sätt. Han ägde ingen fastighet i stad eller på landet och lät icke prästviga sig, hvarför intet prebendepastorat tillföll honom. En del af sin aflöning uppbar han i form af ränta från akademiska prebendehemman, men något ingripande från hans sida i prebendeböndernas ekonomi kom icke i fråga. Hans lif var ett enkelt ungkarlslif, hvars praktiska bestyr föga ökades genom att han vanligen hade några disciplar i inackordering.

Men icke dess mindre hade han förvärfvat sig en grundlig kunskap om Finlands ekonomi. Genom sina geografiska studier blef han en kännare framför alla andra af landets statistik och därmed följde en alltmera utvidgad och fördjupad inblick i de skilda näringsgrenarnas ståndpunkt och utveckling[1]). En annan anknytningspunkt med det ekonomiska lifvet hade han såsom universitetslärare och konsistoriiledamot genom sysslandet med universitetets på denna tid vidlyftiga ekonomi.

Han hade inför allmänheten framlagt sina idéer om Finlands ekonomiska framtid i synnerhet i sin i Åbo tid-

---

[1]) Se därom förf:s uppsats *Anteckningar om Henrik Gabriel Porthans geografiska arbeten* i Svenska Lit. s:ts i Finland Förh. o. upps. 18.

ningar 1797 införda artikelserie „Tankar om Finlands uppodling", ett ekonomiskt program, hvars innehåll i kort sammanfattning här må antydas[1]).

Porthan erkänner att välståndet i Finland, i synnerhet sedan frihetstidens början, betydligt stigit genom regeringens och enskildes bemödanden. Men ännu återstår mycket att göra, innan den finska ekonomin nått den blomstring, som landets klimat och naturliga fruktbarhet medgifva. Af bergverken och skogsbruket vore dock föga att hoppas. Men däremot tillbjuder Finland en önskelig lägenhet till boskapsskötsel och åkerbruk. Den förra bör blifva de norra orternas och det senare de södras hufvudnäring. „Men att förskaffa innevånarena lägenhet till ängar, samt befria deras åkrar från öfversvämningar och skadeliga nattfroster, måste såväl de ofantliga kärren som de flacka mossarne, som äro sommarfrosternas egentliga tillhåll och hvarifrån de sig sedermera öfver de nästgränsande bygder utbreda, uttorkas, som ock för det öfverflödiga vattnet i våra insjöar och åar skaffas tillräckeligt och obehindradt aflopp".

Om något betydande på detta område skulle kunna uträttas, är emellertid öfverhetens kraftiga hjälp och biträde af nöden. Och den följande framställningen går ut på att visa huru och hvar forsrensningar och sjöfällningar med regeringens understöd lämpligast kunna anordnas. Porthan framhåller särskildt nyttan af forsrensningar i Hvittis socken, som är känd för att vara en betydande spannmålsort. Äfven Kumo socken besväras stundom åtminstone i dess öfre del af flodens uppstigande, men socknens nedre del,

---

[1]) I *W. Lagus'* förteckning öfver anonyma författare i Åbo Tidningar (Finska Vet. Soc.:s Bidrag h. 17) är Porthan, dock med frågetecken, nämnd såsom författare äfven till artikelserien „Reflexioner om de allmännaste hinder för näringarnas uppkomst i Finland och huru de torde kunna undanrödjas" i årg. 1791, men mig synes det vara föga troligt, att dessa uppsatser skulle flutit ur hans penna. Frågan om folkbristen, som här är hufvudfrågan, intresserade icke Porthan. Han ansåg folkbristen vara öfvervunnen eller på väg att öfvervinnas genom den fortgående folkökningen.

där älfven har höga stränder, är mindre blottställd för fara. Det synes därför vara skäl att Hvittis socken först upphjälpes genom forsrensningar i Kumo älf. Dessutom funnos många stora kärr och mossar, som utan att vattenytan i sjöarna behöfde sänkas, kunde upptorkas och göras nyttiga och fruktbärande i stället för att skada.

Ytterligare upptar Porthan frågan om möjligheten att göra vattendragen farbara. Han betonar, gentemot dem som ställa sig tveksamma, nödvändigheten af att genom vattenleder öppna förbindelser mellan det inre landet och kustområdena. Det inre landet förblir liksom förloradt för det öfriga riket och på dess rättskaffens odling kan aldrig räknas, så länge en lättare och bekvämligare vattutransport icke öppnas.

Om icke större kanalarbeten kunna verkställas, kan man dock vinna mycket genom mindre båtleder och slussar samt flötningsleder.

En älf, som icke kan göras farbar för hela sommaren, kan dock bli användbar för vår- och hösttiden, då vattnet står högst, vare sig genom öppnad båtfart eller lättad och främjad flötning.

Äfven härvid är det allmännas hjälp oundgänglig.

I bref till Calonius af den 13 mars 1797[1]) berättar Porthan, att denna uppsatsserie tillkommit på begäran af chefen för Björneborgs regemente, baronen general Fabian Wrede, som lofvat främja saken å högsta ort. Generalen, som „synes vara en för vårt land verkeligen patriotiskt sinnad man“ hade fått några af Gadds disputationer i sina händer „och att han“, säger Porthan, „af dem ej skulle förvillas, ville jag gifva honom riktiga begrepp om saken: detta föranlät mig till detta, annars utom min sak liggande ämnes vidrörande“.

Att uppsatsen vunnit bifall och blifvit uppmärksammad framgår af Franzéns ord i bref till Porthan den 18

---

[1]) Detta och de i det följande nämnda brefven till Calonius ingå i den af *W. Lagus* utgifna samlingen: *Henrik Gabriel Porthans bref till Mathias Calonius 1791—1800* (Sv. Lit. s:ts i Finl. skrifter).

juli 1798: „Det fägnade mig att höra att man äfven i landsorterna visste sätta värde på h:r prof. afhandling om Finlands uppodling. Men det var just där man bäst skulle förstå att döma därom“. Äfven på högre ort hade Porthan en framgång, som han knappt hade kunnat vänta sig, ty med anledning af hans förslag och på general Wredes framställning tillsattes 1799 af regeringen den finska strömrensningsdirektionen, i hvilken han inkallades såsom medlem.

Porthan hade således ådagalagt en förtrogenhet med de ekonomiska frågorna, som äfven på denna af ekonomiska intressen uppfyllda tid stod öfver det vanliga måttet, och icke utan skäl kunde han känna sig förbisedd, då Finska Hushållningssällskapet uppkom, utan att han ens blifvit underrättad om hvad som var i fråga. Också antyder han i ett bref till Calonius, skrifvet den 6 november 1797, således några dagar efter sällskapets konstituerande möte, en viss missbelåtenhet, medan dock de detaljerade uppgifter han meddelar sin korrespondent vittna om intresse för företaget. Han skrifver:

Ett nytt lärdt sällskap (jag fruktar de redan förut äro för månge!) har här formerat sig under namn af Finska Hushålls Sällskapet; de hade d. 1 nov. sin första sammankomst hos vår biskop, som de valt till sin ordförande; deras ändamål skall blifva, att upplysa och uppmuntra, i synnerhet vår allmoge, i hushållningen; när jag får se deras statuter, skall jag vidare meddela därom underrättelse. Utom åtsk. professorer (Haartman, Pipping, Tengström, Gadolinerne, vår sekr. och kamererare etc.) äro lagm. Wibelius, kammarråd. Winter, någre köpmän, någre officerare etc. ledamöter. Man ärnar söka konungens auktorisation.

Ännu i bref af den 18 december 1797 anger han sin ställning såsom den på sidan stående iakttagarens med orden:

Det finska ekon. sällskapet, hvars inrättande Bror af tidningarna blifvit varse, låter nu trycka sina reglor och förteckning på ledamöterne. Biskopen är för det närvarande dess preses, lagman Wibelius dess sekreterare och kammarråd. Winter dess skattmästare. Få nu se, hvad det uträttar!

Det dröjde emellertid icke länge, innan sällskapet för sina syften ville vinna en man, som i så hög grad som Porthan var ägnad att främja dess sträfvanden. Han inbjöds att deltaga och yttrar sig redan i bref af den 7 januari 1798 såsom ledamot till Calonius, som likaledes blifvit inkallad, med orden:

Af den tryckta kungörelsen om Finska Hushålls Sällskapet ser jag att de ock kallat Bror (likasom mig, hvilken på flere månader ej sluppit utom gården) till ledamot: hvad vi må kunna gagna dem, vet jag icke; ty vi äge ingendera jord eller åkerbruk. Men besynnerliga ledamöter äro flere antagne. Imellertid äro hufvudmännen nitiske; och några af våra gummor hafva ock understödt deras nit.

Och vidare:

Jag nämnde ofvanföre om Hushålls Sällskapets kassa; denna ärna de använda till premier för dem af allmogen, som vinnlägga sig om potatoes plantering, att uppmuntra lin- och hampsädet, åkrarnes dikning etc. Item att kringsprida vissa nyttiga åkerbruksredskap o. s. v.

Och inom kort är han i farten med att dokumentera sig såsom en för sällskapets intressen nitisk medlem, hvilket halft skämtsamt antydes i ett bref till Calonius af den 23 februari 1798, där han omnämner att han i Åbo Tidningar skrifvit en uppsats om våra skogar[1]) för att „äfven för min del, enligt den rådande tonen, blanda mig i ekonomiska ämnen, efter att jag blifvit kallad till ledamot i Finska Hushållningssällskapet, som nu blifvit hugnadt med kunglig protektion“. Det är med märkbar fägnad, som Porthan här berör det bref af den 4 februari 1798, genom hvilket konungen tog sällskapet i sitt hägn. Ej mindre

[1]) Uppsatsen, som under titeln „Anmärkningar om våra skogar“ ingår i Åbo Tidningar 1798 n:o 4, 5, är ett kortfattadt uttalande, som går ut på att i det inre landet särskilda åtgärder till skogarnas skydd äro olämpliga, emedan skogen ännu icke har sådant värde, att det skulle löna sig att vårda sig om densamma. Vid kusten och i skärgården är förhållandet ett annat. Där kan det vara skäl att gifva vissa föreskrifter. Denna uppsats är icke nämnd i W. Lagus' förteckning.

stärktes hans tillit till sällskapet genom de för tidens anspråkslösa förhållanden betydande donationer som tillföllo detsamma.

Denna hans växande ifver belönades från sällskapets sida med allt starkare tillit. Förtroendeuppdrag gåfvos honom oaflåtligt, och han undandrog sig icke, oaktadt han skulle kunnat åberopa sin ålder och sin ansträngande ämbetsverksamhet såsom skäl till afsägelse.

Ordförande valdes för halfår. Efter Jakob Gadolin följde högtställda ämbetsmän och militärchefer, hvilka genom sin ställning stodo regeringen nära. Den förste ordföranden från universitetsvärlden blef Porthan, som valdes till ordförande den 1 maj 1801 och intog ordförandeplatsen den 15 maj 1801, såsom det i protokollet heter, „efter förklarande af sin erkänsla emot sällskapets förtroende och af sin föresats att så långt tid tillåter vilja svara däremot". Han stod i rang lägre än företrädarne, men var dock sedan 1799 riddare af Nordstjärneorden, hvilket var en betydande utmärkelse; måhända bidrog detta, jämte öfriga förtjänster, att göra honom lämplig för sällskapets främsta hederspost.

Medan Jakob Gadolin var ordförande, gjordes ännu ganska litet för att gifva sällskapet en fast organisation. Porthan anmärker t. ex. i bref till Calonius af den femte november 1798 om inkallandet af ledamöter att „därmed gick i början mycket tumultuärt". Men den 1 maj 1798 inträdde en organisationsepok, som under några år fortgick och gaf sällskapet former, som sedermera länge blefvo bestående. Främst tillsattes vid mötet den 1 maj ett utskott, hvilket under namn af *ärendenas beredning* skulle vara sammansatt af tio personer, till hvilkas „granskning och utlåtande" alla de ärenden skulle remitteras, som voro mer vidlyftiga än att de genast vid föredragning kunde afgöras. Beredningen skulle genom val med slutna sedlar utses för ett halft år i sänder och den, som erhållit de flesta rösterna, skulle vara själfskrifven ordförande[1]). Säll-

[1]) *G. Cygnæus* sid. 124, 125.

skapets verksamhet berodde därefter väsentligen på detta utskott, genom hvilket alla sällskapets hufvudangelägenheter gingo och som tog initiativ till sällskapets flesta åtgärder. Och till lycka för sällskapet fick Porthan från början en ledande ställning i utskottet. Då nämligen vid det nämnda mötet val af medlemmar i utskottet för första gången anställdes, erhöll Porthan de flesta rösterna och blef således ordförande. Samma uppdrag förnyades den 1 november 1798 och varade till den 1 maj 1799. I maj 1799 utsågs till platsen öfverlandtmäteridirektören P. Alfving och i november s. å. professor J. Tengström. Men från den 1 maj 1800 se vi åter Porthan för ett halft år fungera såsom beredningsutskottets ordförande. Äfven sedermera var han medlem af utskottet, dock icke mera såsom ordförande från november 1801 till maj 1802 och november 1802 till maj 1803.

Redan en månad efter det Porthan blifvit beredningsutskottets ordförande föreslog han den 1 juli 1798 å beredningsutskottets vägnar åtgärder till genomförande af stadgade former vid sällskapets möten. Ordföranden skulle förses med en klubba att äska ljud och uppehålla ordningen, ledamöterna skulle vid sammanträdena sitta, utom den talande ledamoten, som skulle tala stående, och vid ledamöters antagande skulle valet ovillkorligen ske genom ballotering, efter vid föregående möte framställdt förslag. Specialutskott för handläggning af särskilda ärenden skulle tillsättas och korrespondensen med de frånvarande ledamöterna, hvilka borde intresseras för sällskapets verksamhet, skulle så fördelas, att den ene valde en, den andre åter en annan ledamot att föra korrespondens med[1]). Tillika föreslogs tillsättandet af ett ekonomi- eller finansutskott, som skulle omhänderhafva sällskapets ekonomi, uppbörd, kassa m. m. Dessa förslag antogos och likaså bifölls den 1 september 1798 beredningsutskottets projekt om utgifvandet af en tryckt förteckning öfver sällskapets ledamöter

[1]) Porthan åtog sig enl. prot. af den 2 juli att brefväxla på Wiitasaari, Laukas, Saarijärvi och Rautalampi.

med därtill fogad relation om sällskapets göromål för det framflutna året och redogörelse för de medel ledamöterne och andra patrioter till sällskapet aflämnat m. m.

Emellertid hade sällskapets verksamhet så utvidgats, att ärendena icke i längden kunde skötas af oaflönade medlemmar och särskildt var lagman Olof Wibelius, som från början fungerat såsom sekreterare, alltför upptagen af sina tjänstegöromål att hans biträde i längden skulle kunna påräknas. Beredningsutskottet föreslog därför, säkerligen på Porthans initiativ, den 1 november 1798 att en aflönad ständig sekreterare skulle tillsättas, „som i sammanhang och utan afbrott åtföljde ärendena". Förslaget bifölls och på tillfrågan nämnde Porthan såsom lämplig för befattningen med. dr Carl Birger Rutström, som vistades i Stockholm. Denne valdes till sekreterare och Porthan anmodades att brefväxla med honom i frågan. I bref till Calonius af den 5 november 1798 säger Porthan därom:

Vid Hushållningssällskapets sista sammankomst (hvarom Åbo Tidn. korteligen förmäler och en fullständig relation skall tryckas) fanns oumbärligheten däraf, att konstituera, och således löna, en beständig sekreterare, som blir liksom sällskapets centrum, och oafbrutet följer göromålens ked. Så många andre sällskaps förfarenhet öfvertygade om nödvändigheten af denna anstalt. Honom bestås 3,000 dl i årlig lön, och fritt kvarter i sällskapets rum (där han ock skall vårda dess bok- och modellsamlingar). Till denna syssla valdes tillika d:r Rutström, om han vill hit återkomma. Då han i det fallet kan bibehålla sin demonstratorssyssla, så tycker jag att han bör antaga tillbudet; helst han ock då kan vara säkrare om befordran vid akademin. Få se hvad han gör. Jag önskade nog, att han ville komma; styrk honom därtill! I annat fall måste vi göra ett nytt val, och hafve för det närvarande ej godt om tjänlige subjekter.

Porthan fäste, såsom af brefvet framgår, stora förhoppningar vid denna åtgärd, och det är icke tvifvel underkastadt att sällskapet i den i brefvet nämnde kandidaten till platsen med. d:r Carl Birger Rutström skulle vunnit en utmärkt sekreterare. Denne hade, efter afslutade grundliga naturvetenskapliga studier, 1794 blifvit anställd såsom botanices demonstrator vid universitetet i Åbo, men 1797

flyttat till Stockholm, där han var verksam såsom vicesekreterare i Patriotiska sällskapet, som sedan 1767 verkat för gagneliga näringars uppkomst och förkofran. Han var således väl förtrogen med sträfvanden, likartade med dem Finska Hushållningssällskapet uppställt såsom sina, och hade gjort sig känd såsom en synnerligen begåfvad, kunskapsrik och pålitlig man. Det var säkert ej blott för hushållningssällskapets utan äfven för universitetets skull, som Porthan ville återvinna den äfven såsom vitter författare kände Rutström. Han dröjde icke att underrätta denne om sällskapets afsikt och hoppades så mycket mera på framgång, som Rutström ännu åtminstone till namnet var fäst vid universitetet genom demonstratorsbefattningen. Rutström hade å sin sida med intresse följt med sällskapets uppkomst och första steg. Redan den 31 juli 1798 gratulerade han i bref till Porthan „Finland till det nya Hushållningssällskapets inrättning, hvaraf jag är viss att landet genom dess ledamöters och ämbetsmäns drift och upplysning skall hämta mycken frukt". Och i bref af den 20 oktober 1798 gjorde han Porthan' uppmärksam på att en kryddkrämare Anders Henriksson Bolin, som var hemma från Finland och i Stockholm förvärfvat sig förmögenhet, kanske kunde vinnas till donator för sällskapet. Med tacksamhet emottog han nu sällskapets genom Porthan framställda anbud, hvarpå han svarade i ett bref af den 16 november 1798, ur hvilket jag här inför hvad som rör sekreterareplatsen, såsom betecknande för Rutströms person och ställning till Finland[1]).

Sistlidne tisdag hade jag den äran att emottaga Herr Professorns bref af den 5 i denna månad. Att jag icke med samma dags post lämnade det äskade svaret, därtill hoppas jag att Herr Professorn inser orsaken och icke illa upptager detta dröjsmål. Det fordrades till detta svar ett beslut, som hade för mycket inflytande på min framtid för att kunna fattas i en hast.

---

[1]) Detta bref finnes likasom de i det följande citerade brefven till Porthan, där icke särskild anmärkning göres, i den porthanska brefsamlingen i Helsingfors universitetsbibliotek.

Med den lifligaste erkänsla förnam jag af detta bref det Kongl. Finska Hushålls Sällskapets uppmärksamhet och ynnest för min person, då det behagat kalla mig till dess sekreterare.

Oaktadt de tillfällen till en närvarande bärgning och den utsikt till en framtida säkrare och lättare utkomst, som jag verkeligen icke saknar i Stockholm och de flere band af både skyldskap och vänskap, som fästa mig nog starkt vid denna ort, har jag likväl trott min skyldighet vara att antaga det tillbud, som göres mig ifrån ett ställe, där jag ännu på visst sätt är fästad, åt hvars tjänst jag börjat att uppoffra min tid och använda mina kunskaper, ett ställe, där jag njutit så många prof af uppriktig vänskap och tillgifvenhet och hvarifrån jag ännu till en del njuter mitt uppehälle. Men det är icke blott af plikt, som jag antar denna kallelse, hvarmed jag nu nyligen blifvit hedrad, utan äfven, näst omtankan för en säkrare och af tillfälligheter mindre beroende utkomst, af en uppriktig böjelse. Likväl, då jag förklarar mig hågad att emottaga denna beställning, sker det med det förbehåll, som Herr Professorns jämte flera mina vänners bref ifrån Åbo ge mig anledning att få göra, att nämligen ingen tjänstgöring på stället af mig måtte äskas förr än nästa vår. Min sjuklighet, som beklageligen fortfar, ehuru något lindrad, gör detta förbehållet i tvänne afseenden högst nödvändigt: först för faran af öfverfarten öfver hafvet i min belägenhet denna kalla årstid; för det andra för det prof, som denna vinter skall ge mig tillfälle att göra, hurudan min hälsa liknar sig att framgent blifva. Jag håller detta profvet för nödigt, emedan jag ingalunda vill missbruka mina vänners godhet för mig i den grad, att jag för min enskilda bättre bärgnings skull ville belasta Kongl. Hushålls Sällskapet och Akademien med en sjuklig och overksam ämbetsman, hvars aftynande krafter i det fallet någorlunda kunde förslå på den platsen jag innehar i ett sällskap, som oss emellan sagdt rätt nu är lika aftynande och kraftlöst. Korteligen: jag förmodar, att denna vinter skall afgöra hvad jag har att hoppas i afseende på min tillkommande hälsa, och jag således i vår kunna bestämma hvad jag i denna del tror mig vara skyldig akademien och det vördade samfund, som benäget önskat mitt biträde. Det förstås, att jag under denna tid icke gör något anspråk på lön vid sällskapet, hvilken den med sällskapets samtycke gärna och billigt må åtnjuta, som förrättar göromålen. Jag borde likväl under denna tid icke kunna vara alldeles förlorad för sällskapet. Tillfällen kunde likligen yppa sig, då jag här, dels på eget beråd, dels anlitad af sällskapet, kunde vara dem till åtskillig tjänst, hvarpå jag försäkrar, att jag, så mycket hälsan tillåter, alltid skall vara omtänkt. — — —

Tonen i brefvet var, såsom läsaren finner, synnerligen tillmötesgående, men förbehållet att ingen tjänstgöring skulle äskas förrän nästa vår, innebar en större reservation än ordalagen gåfvo vid handen. Rutström var nämligen fäst vid sin födelsestad Stockholm icke blott genom barndomsminnen och släktskapsband, utan äfven genom utsikten att från vice-sekreterare i Patriotiska sällskapet avancera till sekreterare. Redan den 6 januari 1797 skref Calonius till Porthan: „Sedan Modéer blifvit så ganska sjuklig, har man i Patriotiska Sällskapet funderat att kalla doktor Rutström till sekreterare därstädes. Må icke hans hitåt ämnade resa kunnat hafva någon konnexion med denna sak“. Och när Calonius nu af Porthan fått underrättelse om det träffade valet med uppmaning att verka för saken, svarade han i bref af den 13 november 1798: „När jag råkar Rutström, skall jag visserligen tillstyrka honom att emottaga kallelsen till Åbo. Likväl tviflar jag om han låter sig därtill förmå. Som jag tycker, har han en stark prédilektion för Stockholm“ [1]). Porthan hyste dock godt hopp. Den 29 november 1798 skref han till Calonius:

Nu har d:r Rutström ordentligen förklarat sig villig att mottaga vårt hushållningssällskaps anbud och hit återkomma; dock ej förr än i vår i anseende till sin klena hälsa. Som han både har goda insikter och förer en god penna, så kunde till denna post ingen bättre väljas. Imellertid bärge vi oss på förra sättet.

Rutström visade sig sedermera lifligt intresserad och gjorde sällskapet tjänster t. ex. i afseende å den skådepenning, som på Porthans förslag skulle slås. Men hans hälsa var fortfarande klen och något formellt kallelsebref till sekreterareposten önskade han sig ännu icke. Den 4 januari 1799 skref han till Porthan:

Herr Professorns bref af den 3 dec. sistl. har jag haft den äran att erhålla och aflägger min tacksägelse för den förunnade permissionen. Med kallelsebrefvet hastar ju således icke?

[1]) Brefvet är i W. Lagus' samling oriktigt dateradt 1796 $^{13}/_{11}$; bör vara 1798 $^{13}/_{11}$.

Min hälsa, kan jag väl icke säga, har försämrats; men den förbättras alltför långsamt för att ännu ge något särdeles hopp om dess varaktighet. Jag har nu nästan på en månad icke varit ute; hvarför en hop kommissioner blifvit åsidosatta, som jag nu illfänas att få uträttade och således endera dagen måste krypa ur mitt ide. Däribland äro några för hushållningssällskapet.

Tanken på resa till Åbo under våren slogs ur hågen, men väl hoppades han att kunna närvara vid sällskapets möte den 1 juli 1799. Men äfven detta blef honom omöjligt och det hinder som han nu angaf: Patriotiska sällskapets sekreterare Modéers sjukdom bådade icke godt för projektet om hans anställande hos hushållningssällskapet. Han skref den 25 juni 1799:

Som Herr Professorn är den, som jag med någon visshet förmodar vara kvar ännu i Åbo, så tar jag mig friheten att till Herr Professorn adressera anmälan af mitt förfall och af de hinder, som emot min vilje och önskan gjort att jag icke ännu kunnat infinna mig i Åbo. Jag hade nämligen tänkt att i denna månad helt visst resa dit öfver, om icke just genast bortflyttande med allo, likväl på någon tid, och med hopp om tillstånd att få återresa för afhämtningen af mitt bohag och reglering af några affairer, som jag ännu har ogjorda. Men sekreteraren Modéers opasslighet, som allt mera och mera förvärrats, har gjort, att jag trott mig icke böra lämna Patriotiska sällskapet utan, åtminstone, tillgång till mitt biträde, just då det skulle synas som bäst behöfva det. Detta har förnämligast gjort att jag måst dröja kvar åtminstone öfver dessa dagar, då jag eljest var i beråd att afresa. Jag har ännu ett verkeligt hinder, som gjort att jag gärna uppskjutit denna resa några dagar: min syster var nämligen utan allt pålitligt biträde vid en arfsreglering med sin son, som nyss blifvit myndig och ämnar i dessa dagar resa bort. Detta har jag varit både skyldig och villig att lämna henne; men skulle icke kunnat göra det, om jag förra veckan eller denna, som jag var sinnad, rest härifrån. — Som jag var viss uppå, att det Kongl. Finska Hushållningssällskapet inom sina medlemmar icke saknar den, som har både förmåga och lust att lämna detsamma det biträde, som det benäget af mig äskat, i fall herr lagman Wibelius eller mag. Winge varit nödsakade att resa bort, hoppades jag att detta lilla dröjsmål öfver den omtalta tiden icke skulle vara af någon särdeles stor olägenhet för sällskapet eller minska dess benägenhet för dess mycket förbundne medlem och i öfrigt alltid tjänstvillige och hörsamme ombudsman.

I slutet af brefvet tillägger Rutström, att han, i alla fall förhindrad som han var att öfvervara sällskapets möte den 1 juli, så mycket hellre dröjde i Stockholm som Porthan i samma dagar skulle anlända dit. „Så dröjer jag", säger han, „med flit till dess jag får den äran att se Herr Professorn här, hvartill jag af hjärtat önskar en lycklig resa".

I själfva verket anlände Porthan i början af juli till Stockholm, där han förblef intill slutet af sommaren. Han underlät icke att ytterligare verka för saken hos Rutström och hoppades ännu någon tid framåt, att Rutström skulle bli hans följeslagare på återresan till Åbo. Men Modéers tillstånd försämrades och han afled den 16 juli. Att Rutström skulle söka den genom hans bortgång lediga platsen med utsikt att komma i fråga vid dess besättande var gifvet och Porthans planer blefvo således korsade. I bref till Jakob Tengström af den 16 juli, Modéers dödsdag, gaf han, ännu okunnig om dennes bortgång, sina farhågor uttryck i orden:[1])

Modéer är illa sjuk. Om han dör, så kunde hända att Rutström alldeles ej kommer till Åbo, ehuru han nu lofvar följa med mig: samma gubbes sjukdom gör ock, att han nu behöfs här såsom sekreterare i Patriotiska sällskapet imellertid. Detta *inter nos*! Men hvem hade vi att tänka på till sekreterare i vårt hushållningssällskap, i fall Rutström går ifrån oss? Därpå bör man verkeligen i tid vara betänkt. Månne af våre magistrar någon därtill i tid kunde uppammas? Skada att ingen af dem är öfvad att skrifva med besked. Detta blir en brydsam sak.

Och till och med ännu i bref till Tengström af den 13 augusti 1799 hade han något hopp öfrigt:

Ännu är det ej visst huru det går med Rutström. Blir han kvar, så få vi bryderi både att utfinna en skicklig demonstrator och en duglig sekreterare i hushållningssällskapet. I Upsala berättades[2]), att prof. Ekman ville taga afsked och med bibehållande af sin professorslön tillika söka sig till förste sekreterare i Patr. sällskapet (likasom Melanderhjelm i Vet. Akademien):

---

[1]) Porthanska brefsamlingen i universitetsbiblioteket.

[2]) Porthan hade kort förut gjort ett besök i Upsala.

är det sant, att han däri reusserar, så kommer Rutström till oss. Innan kort skall väl saken afgöras.

Men äfven detta sista hopp svek. Rutström antogs till sekreterare i Patriotiska sällskapet, kvarstannade i Stockholm och underrättade hushållningssällskapet till dess möte den 1 oktober 1799 om att han „numera icke kunde emottaga den honom uppdragna sekreterarebeställningen".

Porthan hade emellertid redan på förhand med en ifver, som nästan förefaller öfverraskande, på annat håll öppnat en underhandling i frågan. Näst Rutström syntes honom nämligen provincialläkaren i Helsingfors, assessor d:r Johan Fredrik Wallenius lämplig och i juli 1799 gjorde han hos denne en förfrågan genom Fr. M. Franzén, som på resa vistades i Helsingfors. Vi ha underrättelse därom genom ett bref från Franzén till Porthan dat. Helsingfors den 20 juli 1799, däri Franzén icke blott redogör för huru saken utfallit utan äfven anger sitt allmänna intryck af Wallenius' person och förhållanden. Jag skall så mycket hellre återge den ifrågavarande delen af brefvet, som Wallenius, hvars senare lif och verksamhet ofta omtalas i vår universitets- och lärdomshistoria, är föga känd i fråga om sina tidigare förhållanden. Franzén skrifver:

Härifrån kan jag för öfrigt lämna det vissaste svar angående frågan om assessor Wallenii både reputation och hug att emottaga en kallelse af Finska Hushållningssällskapet. Hans utmärkta skicklighet och talanger är ingen fråga om. Herr Professorn känner hans vidsträckta och mångfaldiga insikter, och hans förträffliga lätthet att skrifva. Angående hans uppförande och flit är allt hvad man sagt till hans förklenande, en uppenbar osanning. Min svåger Krogius bor i samma hus som han; och har dessutom i flere år haft tillfälle, att ge akt på hans lefnad: och han försäkrar, att han är likaså ordentlig som arbetsam. Han är väl gärna i ett muntert sällskap, men han försummar aldrig sina göromål: till hvilkas bestridande hans ovanliga lätthet att arbeta gör för honom en mindre tid nödig, än folket förmodar: som af hans kunskaper i andra saker, än medicinen, hans färdighet att skrifva och tala om hvad helst förekommer, dragit den falska slutsats, att han uraktlåter sitt egentliga yrke. Han gör det så litet — att jag tror knappt någon läkare i landet med den

uppmärksamhet följa äfven de nyaste framstegen i vetenskapen. Jag sluter det dels af hans bibliotek, dels af hans diskurser. Hans seder ha ingen fläck. Jag vet intet annat, som kunnat ge anledning till det rykte, som svärtat dem, än hans sällskapslikhet; äfvensom hans intresse för mycket annat än medicinen säkert är den enda anledningen till de misstankar, som väckts mot hans sorgfällighet i sin syssla. Hans praktik, som i senare åren alltmera tilltagit, vederlägger dem fullkomligen. Både denne och den förre gången jag var i Helsingfors har jag hvar dag varit i hans sällskap, och funnit honom likaså fri ifrån all oordentlighet, som intressant i alla afseenden genom sina kunskaper och sin munterhet. Han äger dessutom den sällsynta förtjänst, att med liflighet ta del i allt som rör antingen litteraturen eller fäderneslandet, och att samla och förvara allt, som på något vis är märkvärdigt. Med ett ord, jag tror, att sällskapet aldrig kan få en skickligare sekreterare, än Wallenius; och att ingen fråga bör uppstå, om han bör kallas, så framt han vill emottaga kallelsen.

Om denne senare omständighet har jag i tysthet sport honom själf: och han har bedt mig hälsa Herr Professorn, och förklara dels hans tacksamhet däröfver att vara ihågkommen af Herr Professorn, dels hans hugfällighet, att med det villkor komma till Åbo, att han med sekreteraresysslan i Finska Hushållningssällskapet skulle få förena botanices demonstrators sysslan, som blir ledig efter Rutström. Detta villkor lär möta ingen svårighet. Det vore säkert äfven för akademien en stor förmån att återfå en skicklig man. Icke heller lär någon kunna göra honom kompetensen stridig.

Det är betecknande för den auktoritet Porthan åtnjöt, att Franzén, som dock äfven han var medlem af sällskapet, att döma af brefvet, vände sig till Wallenius i Porthans, icke i eget namn, liksom om sekreterarefrågan hade varit Porthans särskilda angelägenhet. Porthan blef genom Franzéns vackra rekommendation styrkt i sin mening om Wallenius' lämplighet. Från annat håll ifrågasattes den numera såsom provinsialläkare i Norrtelje anställde Fr. W. Radloff, hvars Beskrifning öfver Åland han i Åbo Tidningar 1795 med beröm hade omtalat, men detta rubbade honom icke i hans mening. Den 30 september 1799 skref Porthan till Calonius:

Ass. Wallenius från Helsingfors var nyligen hos mig; han söker demonstrators sysslan efter Rutström, om han ser liknelse

till att därjämte blifva sekreterare vid Finska Hushållningssällskapet; några projektera till bägge dessa sysslor d:r Radloff från Norrtelje.

Om Porthans verksamhet till Wallenius' förmån talar äfven ett bref från Wallenius till Porthan dat. Helsingfors den 26 november 1799, däri Wallenius i egenskap af „gammal discipel" gratulerar Porthan till Nordstjärnan och tillägger:

Lagman Wibelius har i bref af den 13 i denna månad berättat mig, att Herr Prof. sagt honom den säkra utväg H. Professorn o. Riddaren har att demonstrators sysslan ej skall undgå mig. Hvari den består nämner han icke; men att H. Professorn o. Riddaren täcktes nyttja den till min förmån, därom anhåller jag ödmjukast så mycket mer, som jag icke har den lyckan att vara känd af H. Ex. Kanslern — — —.

Sekreterarevalet utföll efter Porthans önskan. I bref till Calonius af den 28 oktober är han redan ganska säker i frågan. Vid sällskapets möte den 1 november 1799, där frågan togs till behandling, invaldes han bland de tolf elektorer, som enligt stadgarna skulle uppgöra förslaget, och den 16 dec. kunde han underrätta sin korrespondent om den slutliga utgången med orden: „Ass. d:r Wallenius ifrån Helsingfors blef med stor pluralitet vald till sekreterare i Finska Hushållningssällskapet". Porthans förtroende visade sig därefter fullt berättigadt. Wallenius hade icke samma förmåga att väcka lif och intresse som man väntat af Rutström, icke heller dennes omfattande kunskaper på det område, som här var i fråga, men han var en ordningsälskande och nitisk sekreterare, som nedlade mycket arbete på betänkanden och expeditioner och förde protokollet med omsorg och fullständighet. Då anmärkningar vid 1801 års revision gjordes mot honom i fråga om omvårdnaden om sällskapets lokal och bokföring, fick han stöd af Porthan, som, såsom han skref till J. Tengström, „önskat att man hellre sakteligen och lindrigt hjälpt hvad som hjälpas bort och ej grälat med mindre hufvudsakliga frågor samt så publikt väckt dem". Radloff, som 1799 blef förbigången, antogs 1805 efter Wallenius till sekreterare, men

hans verksamhet i hushållningssällskapets tjänst var mindre tillfredsställande än Wallenius'[1]).

Porthan ville icke blott vinna en duglig sekreterare, utan äfven bereda denne en så inflytelserik ställning som möjligt. Då beredningsutskottets förslag till förbättrade stadgar för sällskapet vid mötet den 1 oktober 1799 förekom, motsatte han sig därför bestämdt den i förslaget införda bestämningen att sekreteraren icke skulle hafva rösträtt vid sällskapets möten. Hans skriftliga anmärkning därom var af följande lydelse:

Hvarföre skall icke sekreteraren bibehållas vid sin voteringsrätt? Bör han icke tillika vara sällskapets ledamot? Och har han förverkat sin honom annars tillständiga rätt, därigenom att han bekläder en så viktig förtroendepost och skall föredraga alla ärenden? I alla andra sådane samfund anses alltid sekreterarens inflytelse, såsom den där för utmärkt skicklighet och nit till en så angelägen post blifvit kallad, framför alla andra ledamöter oafbrutet följer ärendenas lopp, och hvars anseende och heder af sällskapets flor i synnerhet dependerar, för nyttig och välgörande, men här synes man vilja kasta på honom ett misstroende och sätta honom nedom hvar och en annan sällskapets ledamot. Skulle han kunna för mycket verka på sällskapets beslut, så sker det sannerligen icke genom hans ena röst, utan medelst hans öfriga anseende och förtroende, som man icke lärer kunna anse för rådeligt att söka honom betaga. Jag anser fördenskull denna punkt för både fåfäng och tillika skadelig och protesterar således emot denna ämbetsmans uteslutande ifrån hans billiga och naturliga rätt att till sällskapets beslut få med sin röst medverka, för min del på det kraftigaste, emedan jag är öfvertygad, att en sådan författning ingalunda länder sällskapet till gagn och fromma. — Alldeles detsamma gäller om skattmästaren. En annan sak är, då något mål rörer dem personellt och enskildt; i hvilket fall de, såsom hvar och en annan ledamot böra anses för jäfvige.

Frågan afgjordes genom ballotering, hvarvid Porthans mening blef gällande.

Vid samma möte gjorde Porthan åtskilliga andra anmärkningar vid de föreslagna stadgarna, i hvilkas utarbe-

---

[1]) *G. Cygnæus* sid. 177.

tande han säkert hade haft en stor andel. Så ansåg han att endast de till utskotten kallade ledamöterna skulle få närvara vid utskottenas möten, men sällskapet godkände i denna punkt beredningsutskottets projekt. Däremot beslöt sällskapet på Porthans förslag, att beredningsutskottets stadgande om vite och utskottsledamöternas stränga förpliktande till sina skyldigheters fullgörande skulle förfalla. Hans yrkande på två tredje delars pluralitet vid ledamotsval och kanske äfven i lagstiftningsfrågor förföll efter votering. I det hela torde Porthan varit nöjd med sällskapets stadgar af den 1 november 1799, hvilka i noggrannhet och klarhet lämnade föga öfrigt att önska.

I ännu en organisationsfråga inverkade Porthan på sällskapets hållning. Inom ekonomiutskottet hade Olof Wibelius väckt förslag om sådan ändring af stadgarna, att utgifvandet af lån ej finge bestämmas genom ballotering, utan borde afgöras genom öppen omröstning, hvilken han ansåg pålägga de omröstande större ansvarsskyldighet. Utskottet godkände förslaget, men i ett anonymt memorial, som sedermera visade sig vara författadt af prof. Johan Gadolin, angreps detsamma skarpt, hvarvid personligen kränkande beskyllningar icke sparades. Beredningsutskottet, som frågades, föreslog att balloteringen skulle bibehållas, men att icke mera än 2,000 riksdaler finge utlånas på en hand, att minst 30 medlemmar borde vara närvarande vid beviljande af lån samt att två tredjedelar af de närvarande borde vara för lånet. Porthan understödde kraftigt detta förslag i ett memorial af den 1 april 1802, däri han framhöll, att i hushållningssällskapet, såsom i alla större samfund i världen händt och händer, vissa ledamöter kunde till vissa tillfällen uppkallas och likasom beställas, särdeles då viktiga saker skulle afgöras. Han tyckte sig i hushållningssällskapet, som var så nytt och ännu så ofördärfvadt, hafva märkt hvad igenom en viss verksamhet kan uträttas för att åstadkomma en viss pluralitet och han frågade, hvad då skulle kunna ske i en framtid, då fråga uppkomme om 10 eller 20 tusen riksdalers utlånande, med kanske nog ovissa villkor. Sällskapet vore därför ekonomi-

utskottet tack skyldigt att det vändt sällskapets uppmärksamhet på ett så viktigt ämne.

En blind ballotering, sade Porthan vidare, vore förknippad med olägenheter, men en öppen votering vore ej heller fri från dem. Af vikt vore att framdeles icke utlåna alltför stora summor på en hand, och varsamhet i detta afseende skulle äfven leda till befordrande af sällskapets ändamål, som är hushållningens befrämjande; ty flere jordbrukare och näringsidkare skulle då kunna bispringas och alltså mera nyttigt till landets uppkomst uträttas. För 2,000 rdr skulle det dessutom icke löna mödan att tillställa operationer, som för 10 el. 12 tusende rdr kunde försökas. Porthan vände sig ytterligare i följande ord mot den ton, i hvilken det mot ekonomiutskottet riktade anonyma memorialet var affattadt:[1])

Sällskapet lärer ogilla den obeskedliga ton, det ohöfliga skrifsätt och de ohemula och förklenande beskyllningar, som författaren till det anonyma memorialet sig emot utskottet tillåtit — — — Bitterhet och passioner böra vara bannlysta från våra öfverläggningar. De gifva aldrig sanningen styrka och utom dess kunna skälen med all sin vikt framställas. Om någonting är mäktigt att rubba vårt sällskaps lugn, väcka agg och partisinne, samt i längden bereda dess undergång, så bör sådant fruktas af dylika upptåg: hvarför fördenskull sällskapet ej lärer underlåta att offentligen förklara sitt missnöje.

Porthans i memorialet uttalade mening godkändes vid sällskapets möte den 1 juni 1802, och förfarandet vid beviljandet af lån ordnades i öfverensstämmelse med de synpunkter han framlagt.

I J. Tengströms latinska minnestal öfver Porthan heter det, att denne med bemödanden och rådslag bidrog till upprättandet och det kloka inrättandet af Finska hushållningssällskapet i Åbo och att han oförtrutet deltog i

---

[1]) Jmfr G. Cygnæus sid. 182 ff. År 1807 öfverlämnades afgörandet af lånefrågor åt ekonomiutskottet.

dess öfverläggningar för befrämjandet af det allmänna bästa samt att han kände en synnerlig glädje öfver att hans lefnad, ehuru redan framskriden, nått en tid, då alla de bästa medborgarne af alla stånd både högtidligt lofvade och i handling bestyrkte sin vilja att med förenade krafter, rådslag och kostnader bidraga till fädernesIandets välfärd[1]). Dessa ord vittna i likhet med de omständigheter som här ofvan anförts om Porthans betydande inflytande på hushållningssällskapets organisation och utveckling.

II.

Porthan insåg att det icke var lätt för hushållningssällskapet att bryta sig väg och vinna nödiga resurser för sin verksamhet, och han fäste därför stor vikt vid allt, som kunde befästa allmänhetens förtroende för detsamma. Han var synnerligen mån om att till ledamöter skulle inkallas endast män, som genom ställning eller verksamhet kunde bidraga till att främja sällskapets anseende och gaf ej sällan i brefven till Calonius uttryck åt sitt missnöje öfver inval, som syntes vara olämpliga, och öfver att en och annan högtställd person vägrat att hörsamma sällskapets kallelse eller varit försumlig i att erlägga sin ledamotsafgift[2]). Han afvek dock en gång från de grundsatser

[1]) „Profuit denique sociis suis studiis in constituenda et prudenter moderanda Societate R. Oeconomica, qvæ Aboæ floret; cujus deliberationibus et consultationibus de bono promovendo publico impiger adfuit, impensius lætatus suam ætatem, provectiorem qvamvis, in ea demum incidisse tempora, qvibus optimi qviqve omnium ordinum cives se junctis viribus, consiliis, sumtibus flori et saluti Patriæ consulere velle solenniter adeo et professi, et re ipsa testati sunt“.

[2]) Det var någon gång fråga om att hedersledamöter skulle inkallas. Därom skrifver Porthan i bref till J. Hallenberg d. 22 maj 1800. (*Ernst Lagus:* Bref från H. G. Porthan till samtida; Sv. Lit. s:ts i Finland publ. XXXVIII): „A propos af denna klass ibland akademiens (Vitt. ak.) medlemmar erinrar jag mig, att då någon föreslog, att jämväl i Finska Hushållningssällskapet en sådan klassifikation skulle inrättas, generalen B.

han i detta afseende ville uppehålla, nämligen då kryddkrämaren i Stockholm Karl Henrik Bolin inkallades, men detta skedde under särskilda omständigheter, som såsom betecknande för Porthans ifver för sällskapets intressen här må relateras.

Såsom i det föregående (sid. 22) nämndes, gjorde C. B. Rutström, redan förrän han valdes till sällskapets sekreterare Porthan uppmärksam på att kryddkrämaren Anders Henriksson Bolin kunde vinnas till donator för sällskapet. Han skref den 30 oktober 1798:

En idé har jag länge gått hafvande med, som jag ofta tänkt att kommunicera någon af h:r ledamöter af Finska Hushållningssällskapet och hvilken jag i lördags nämnde för K(ongl.) S(ekr.) Gummer[1]), som lofvade att därom skrifva h:r Professorn eller någon annan till i Åbo. Jag vet ej om han glömt det. Kryddkrämaren Bolin här i staden är en mäkta rik man, finne till nation och utan andra än aflägsna arfvingar, hvilka jag hört att han skall ingen böjelse ha att göra så rika som de skulle bli, ifall de en dag komme åt hans förmögenhet odelad åt något annat håll. Månne hans vänner, som umgås med honom, icke gjorde honom själf och det allmänna en tjänst, om de ledde hans tankar på någon donation eller testamente till Finska Hushållningssällskapet, som icke allenast därmed skulle göra mycken nytta, såsom varande nu i sin unga och varmaste ifver, utan äfven däruti ha en utsikt till sitt framtida bestånd, och ett medel till en jämnare inrättning och organisation? — Man behöfde, tycker jag, endast förestälIa en Bolin, att han med en gåfva af en viss summa penningar aldrig skulle kunna göra ett allmännare och säkrare gagn, än då han förtrodde den i de upplysta och patriotiska mäns vård och användelse, som förenat sig att utröna landets brister och förena sig samfäldt för deras afhjälpande. Nu emellertid, medan man endast kan önska denna sak, synes mig, att sällskapet åtminstone icke borde försumma att kalla denna man till sin ledamot, så framt det icke redan

Wrede sade, att han i sådant fall önskade räknas ibland de *arbetande* ledamöterne, efter i opposition mot dem andre nödvändigt måste anses och förklaras för *late* och *onyttige:* hvilket infall motade hela förslaget! Det lär dock icke vara någon nödvändighet, att hedersledamöterna ej skola *arbeta?* utan blott ett privilegium (just icke exclusivum!) att få vara lat, opåtald!"

[1]) H. R. Gummer, som ofta nämnes i Porthans brefväxling, var finsk translator vid kanslikollegiet i Stockholm.

skett. Det kunde vara en beredelse till den andra saken. Jag har länge velat hafva Lenngren[1]), som bott hos Bolin och känner honom, att sondera honom öfver denna sak och leda hans tankar ditåt. Men han säger sig umgås nu så sällan med honom, att han hade svårt att få tillfälle att komma fram härmed. En komminister Öhman i Clara, som är hans landsman och själasörjare, tycker jag skulle bäst kunna väcka denna fråga. Jag har nu sagt hvad jag tycker.

Porthan skyndade sig att följa denna uppmaning och kunde redan den 22 november 1798 meddela Calonius att Bolin blifvit kallad till medlem af sällskapet med orden:

Vi hafve nyligen, på gifven vink af våre vänner i Stockholm, kallat en kryddkrämare Bolin därstädes, som skall vara finne, till ledamot; man hoppas, att han, såsom rik och barnlös, skall ihågkomma institutet med någon hederlig gåfva: få se, om spekulationen lyckas. Hoc inter nos!

Med hvilken hast man därvid gick till väga framgår af sällskapets protokoll för den 1 dec. 1798 § 9, där det heter att sällskapets ordförande, general Wrede:

gaf sällskapet tillkänna, att sådana omständigheter och skäl förekommit, att herr baron och generalen på beredningsutskottets tillstyrkande utan att afbida detta sammanträde, utfärdat kallelsebref till kramhandlaren i Stockholm, herr Anders Bolin, såsom född finne och en hederlig borgersman i stapelstaden att vara ledamot i sällskapet: och som h:r baron förmodade s:t till honom draga det förtroende, att utan särdeles bevekande motiver och tillstyrkande omständigheter icke hafva skridit till detta på goda anledningar nödvändiga steg, så väntade herr generalen sällskapets benägna bifall. — Sällskapet tackade enhälligt och högljudt för herr baronens och generalens vaksamhet öfver sällskapets välfärd och sanna intresse, och beslöts att herr handelsmannen Bolins namn genast skulle i matrikeln införas.

„Spekulationen“ lyckades emellertid icke. Bolin dog nämligen plötsligt under sommaren 1799, utan att han affattat något testamente till sällskapets förmån. Porthan, som såsom nämndt under sommaren 1799 befann sig i Stock-

---

[1]) Förmodligen utgifvaren af Stockholmsposten, assessor Karl Peter Lenngren, skaldinnans man.

holm, skref därifrån den $^{18}/_{8}$ 1799 till J. Tengström om dödsfallet:

Kryddkrämaren Bolin (som vi valde till ledamot i Hushållningssällskapet) dödde af slag, oförmodeligen: våra förslager gingo således i rök. Han höll på att bygga ett stort och präktigt hus ifrån Drottninggatan till Brunkeberg; få se, hvem som nu får och fullföljer det. Det sägs, att enligt hans gamla dispositioner en hans betjänt får ansenligt, hans hushållerska en lifstidspension, och 2 hans döttrar med henne vackra legater; de äro ännu helt unga och satta i pension[1]).

Några månader senare meddelade Calonius om Bolins sterbhus till Porthan, att vid bouppteckningen 25 rdr hade blifvit aflagda för Finska Hushållningssällskapet, men att det berodde på en inom boet väckt testamentstvist, om sällskapet skulle få något mera[2]). Det synes således, såsom om Bolin på något sätt skulle tänkt på sällskapets bästa, men något bidrag af nämnvärd betydelse kunde sällskapet i alla fall icke erhålla.

Medan detta af Rutström väckta kuriösa projekt slog fel, lyckades Porthan däremot på annat håll förvärfva en betydlig donation åt sällskapet. I samma bref af den 22 november 1798, i hvilket Porthan underrättade Calonius om Bolins val till medlem af sällskapet, skref han:

Jag minns ej, om jag (äfven sub rosa) sagt Bror, att jag varit i råd om ett testamente af en detta sällskaps ledamot, som sätter ett kapital af 10,000 rdr under sällskapets vård, hvarvid skolor för allmogens barn i hans landsort skola inrättas, däri de skola läras jämväl läsa, räkna, skrifva och första grunderna till hushållningen (efter den lärobok hvarom sällskapet drager försorg); detta är ju en vacker anstalt. Sällskapet skall om lärarenas tillsättande och att de göra sin skyldighet draga försorg. — Första idéen var, att barnen blott skulle lära katekesen; men han utvidgade sedan densamma.

---

[1]) *Karl Henrik Bolin*, hvars änka, Sofia Lovisa v. Düben s. å. gifte sig med kornetten Lindström, får icke förblandas med den ifrågavarande kryddkrämaren i Stockholm. Notisen om Bolin i „namn- och saklista" till W. Lagus' Henrik Gabriel Porthans bref till Mathias Calonius bör således korrigeras.

[2]) Calonius till Porthan den 10 december 1799.

Den ledamot af sällskapet, som här är i fråga, är kronofogden, assessor Gabriel Ahlman, och af Porthans ordalag kan man sluta till att Porthans inflytelserika råd gjorde sig gällande vid fastställandet af den betydande testamentariska disposition, som efter dennes död den 5 oktober 1799 tillföll hushållningssällskapet. Det ahlmanska testamentet, som var det första betydande steget i riktning till en solid allmogebildning, har ofta blifvit omtaladt, hvarför jag icke här behöfver uppehålla mig vid dess detaljbestämmelser. Testamentets utredning och genomförande beredde sällskapet mångfaldigt bekymmer, och Porthans bref till Calonius samt ännu mera till Jakob Tengström under dennes vistelse i Stockholm hösten 1801 äro rika på vittnesbörd om det intresse, hvarmed han följde sakens gång.

En bestämning i testamentet kunde tolkas olika och gaf anledning till oro. Testator hade nämligen i testamentets första punkt förordnat att hans fasta egendomar, som skulle tillfalla hushållningssällskapet, två år efter hans död skulle försäljas. Han beräknade att de, som tillsammans utgjorde Hatanpää godskomplex invid Tammerfors, årligen renderade sex procent för ett kapital af 50,000 rdr, hvilken summa således borde utgöra rätta köpeskillingen. Men „för att icke betaga en omtänksam och god hushållare all möjlig och tidig utkomst" nedsatte han dock köpeskillingen till 41,666 rdr 32 sk., hvarunder desamma icke borde få försäljas.

Detta gaf en och annan anledning till den mening, att Ahlman velat fastställa ett visst försäljningspris af något mera än fyratiotusen rdr, hvilket oberoende af fördelaktigare anbud borde vidhållas, och två af den aflidnes fränder landssekreteraren G. B. Sahlberg och bokhållaren J. Ahlman yrkade att för det nedsatta värdet få inbörda egendomen. Porthan, som såg att sällskapet, om detta bifölles, komme att lida en så mycket större förlust, som egendomarnas värde sedan 1798 i allmänhet betydligt stigit, tog till orda i ett utförligt memorial af den 2 mars 1801. Det kunde, sade han, ingalunda hafva varit testators me-

ning, att egendomen nödvändigt borde säljas för 41,666 rdr 32 sk., icke däröfver och icke därunder. Han hade endast fastställt ett lägsta försäljningspris. Det var klart, att han ingalunda kunnat åsyfta det fall som nu inträffat, att genom prisernas beständiga stigande på landtmannavaror, egendomarnas årliga afkastning och alltså fastigheternas värde skulle stiga allt högre, utan att han, då jämväl den händelse var möjlig, att varors och egendomars värde skulle ansenligt falla, ej velat ålägga testamentets exekutorer något tvång att uppdrifva egendomen till ett pris, som köparen oaktadt all omtanke och god hushållning ej utan skada och undergång skulle kunna erlägga.

Porthan ifrågasatte huruvida det icke kunde vara skäl att utverka K. M:ts förklaring i saken. Om sällskapet emellertid ansåge detta vara betänkligt och förmenade sig ovillkorligen vara bundet vid ordalydelsen i testamentet, ville Porthan själf anmäla sig såsom köpare. Den passus i memorialet som handlar därom har följande lydelse:

har jag äran att anmäla mig såsom köpare till bemälde egendom, mot anskaffande af vederbörlig säkerhet för den stipulerade köpeskillingen. Jag förmodar att vara till sällskapets ynnest så väl berättigad som någon annan; men hvad jag i synnerhet hoppas skola tillvinna mig sällskapets benägenhet, är att i fall egendomen åt mig för ofvannämnda nedsatta köpeskilling upplåtes, så utfäster jag mig att till Finska Hushållningens förmån och upphjälpande, under Kongl. Hushållningssällskapets disposition, förära ett kapital af åttatusende tre hundrade trettio tre riksdaler, 16 sk. i riksgäldscontorets creditsedlar. Jag gör mig försäkrad, att ett sällskap, som gjort det till sin plikt att vårda och befordra vår fosterbygds hushållning, äfven så litet lärer försaka ett sådant anbud, som det kan vara den nye ägaren af Hatanpää egendomar förment att i sin mån följa sin berömlige företrädares patriotiska efterdöme. Skulle någon vilja anse det för en oförrätt emot framl. herr assessoren Ahlmans minne, att jag på sådant sätt tillväller mig äran af en frikostighet, som likväl i själfva verket honom tillkommer, så hoppas jag, att hvad jag ofvanföre yrkat och tillstyrkt, skall tjäna till mitt fullkomliga urskuldande[1]).

[1]) Memorialet är tryckt i *Handlingar rörande framlidne assessorn Gabriel Ahlmans testamente*, utg. af Finska Hushållningssällskapet, Åbo 1806, sid. 26—34.

Porthan ville således på detta sätt nå egendomens af Ahlman beräknade verkliga värde af 50,000 rdr. I ifvern att genomdrifva sin aflidne väns afsikt och vilja och att förekomma en för sällskapet ofördelaktig åtgärd, var han redo att kasta sig in i en affär, som visserligen icke innebar någon risk, men nog hade kunnat medföra omsorger och svårigheter. Han skulle vid sextiotvå års ålder, åtminstone för någon tid framåt, hafva blifvit jordägare i stor skala. Detta drag, som mera än något annat vittnar om hans stora intresse för hushållningssällskapet, bör icke förgätas i hans lefnadshistoria.

Han var förmodligen emellertid till freds med att hans förslag, såvidt det angick hans eget anbud, icke blef upptaget till egentlig pröfning inom sällskapet. Hans tolkning af testamentet vann sällskapets godkännande och efter omgångar, för hvilka jag icke här behöfver redogöra, tillföll Hatanpää landthushållaren Lars Gustaf Lefrén för en köpesumma af 54,000 rdr, således t. o. m. mera än hvad Ahlman ansett vara godsets egentliga värde. Porthan var glad öfver detta resultat. Upprättandet af de ahlmanska skolorna fick han emellertid icke upplefva.

Det låg Porthan om hjärtat att den man, som framför andra blifvit sällskapets välgörare, skulle ihågkommas af sällskapet med all den hedersbevisning, öfver hvilken det kunde förfoga och redan vid sällskapets möte den 2 december 1799 föreslog han i ingifvet memorial att en jetton med Ahlmans bild skulle präglas, med hvilken de kunde ihågkommas, som till sällskapets genom trycket utgifna Handlingar inlämnat nyttiga rön och afhandlingar eller på annat sätt gjort sig af en sådan sällskapets erkänsla förtjänte, samt att donatorns porträtt skulle uppställas i sällskapets samlingsrum. Förslaget godkändes af sällskapet den 15 februari 1800.

Porthan hade genom sina historiska studier och såsom föreståndare för akademiens myntkabinett vunnit insikt i medaljväsendet och var, såsom hans brefväxling intygar lifligt intresserad af denna konstart. Då sällskapet på våren 1798 hade beslutit att slå en prismedalj med

konung Gustaf IV:s bild och svensk eller finsk inskription på frånsidan, trädde han i förbindelse med Rutström för att få medaljen slagen i Stockholm, och denne gaf honom en mängd olika förslag. Sedermera var medaljfrågan en af hans omsorger under vistelsen i Stockholm sommaren 1799, och sedan C. Enhörning, på hans förslag, fått i uppdrag att gravera densamma, slutfördes arbetet under hösten 1799. Men Porthan önskade att sällskapet därjämte skulle förfoga öfver en jetton, som skulle kunna utdelas såsom en mindre utmärkelse, och det ahlmanska testamentet gaf honom tillfälle att bringa denna tanke till utförande.

Han vände sig återigen till Rutström, som fann hans förslag att pryda minnespenningen med Ahlmans bild „ganska tjänligt“ och hos Enhörning frågade om pris och andra omständigheter vid utförandet. En svårighet förelåg i att intet annat porträtt af Ahlman fanns än en silhouette i en ring. Enhörning var böjd att, i brist på annat, göra porträttet med ledning däraf, men Porthan föredrog en teckning gjord af öfverdirektören Per Alfving. Jettonen utfördes 1801 enligt Alfvings projekt. Det var den andra minnespenningen, som slogs öfver en finsk man, ty den borealiska nationen hade 1799 låtit slå en medalj öfver Porthan själf. Den ahlmanska medaljen visar Ahlmans bröstbild i profil i tidens dräkt och med omskrift „Gabriel Ahlman Assessor“. Frånsidan framställer en ström, nedstörtande från ett berg och i flere grenar flytande genom en inhägnad, odlad mark. Öfverskriften är „Usque Beneficus“. I afskärningen läses: „In Memoriam Socii Munifici R. Societ. Oecon. Fenn. 1801“. Porthan uppgaf att han valt latinsk inskrift „dels i likhet med de jettoner Kongl. Vetenskapsakademien utdelar, dels i anseende till lättheten att uttrycka sig kortare på latin än på svenska“.

Vid utförandet af Ahlmans porträtt lades likaså Alfvings utkast till grund, och bilden utfördes af porträttmålaren Emanuel Thelning i Helsingfors[1]).

---

[1]) G. Cygnæus sid. 265—266. Porthan var mån om att de Ahlmanska testamentsmedlen skulle användas endast för de syften testa-

I den mån sällskapets tillgångar växte, öppnade sig större möjlighet att verka för de syften, som i dess första till allmänheten riktade proklamation hade angifvits såsom dess hufvuduppgifter: åkerbrukets, näringarnas, handslöjdernas och handelns förkofran. Porthans mening var att sällskapets sträfvanden på detta sätt framför allt skulle få en praktisk prägel. Själf torde han varit mindre förtrogen med de ekonomiska teorierna och var därför så mycket mindre böjd att låta dem få inflytande på sällskapets arbete. Sina allmänna synpunkter därom framlade han i ett memorial, som upplästes vid sällskapets möte den 1 april 1800 och som jag så mycket hellre här in extenso inför, som det utgör en sammanfattning af Porthans tankar om sällskapets uppgifter och medlen för deras ernående. Memorialet lyder:

Ödmjukt memorial.

Såväl hufvudafsikten med K. F. Hushållningssällskapets stiftelse, som den uppmärksamhet, hvilken ej mindre regeringen än allmänheten skänkt detsamma, ålägga oss en dubbel förbindelse att till hushållningens förkofran i vårt land söka kraftigt bidraga. Detta kan icke ske blott genom underrättelsers utspridande (ehuruväl ock dessa vid sina tillfällen äro både nyttiga och nödiga) eller belöningars utdelande; utan fordras i synnerhet vissa anstalters vidtagande och ståndaktiga fullföljande, understöd och pådrifvande till vissa gagneliga och nödiga företag och deras fullbordande, lärorika och verksamma efterdömens gifvande till menighetens upplysning och uppmuntran vid sine näringars vederbörliga skötsel o. s. v. Någre sådane anstalters lyckeliga framgång vid hvilka allmänheten kan säga: detta är en frukt af K. Finska Hushållningssällskapets bemödande, bidraga mer till sällskapets aktning och att stadga dess förtroende hos folket än de sinnrikaste afhandlingar och de vackraste hushållsrön, med hvilka dess akter kunna prydas.

---

tom afsett, men icke för sällskapets allmänna ändamål. Han motsatte sig därför jämte J. Tengström och Wibelius 1803 ett förslag att sekreteraren skulle erhålla ett lönetillskott ur ahlmanska fonden, hvilket förslag efter omröstning förkastades. Däremot godkändes Porthans mening att en andre sekreterare skulle tillsättas till biträde åt den förste. (G. Cygnæus sid. 175).

Föranledd af denna öfvertygelse, önskar jag *först,* att de anstalter i denna väg som sällskapet redan gillat och vidtagit, måtte med en oafbruten uppmärksamhet och åtgärd fullföljas; och tid efter annan efterses, huru med verkställigheten är beskaffadt, hvad därvid ytterligare är att tillgöra, hvad hinder, som kunnat möta, och hvad vidare åtgärd kan finnas nödig. Hit hörer *potatoes*-växtens utbredande i landet; hvarvid bör tillses, att den bibehålles och förkofras i de socknar, till hvilka sällskapet densamma redan förskaffat, och efterhand till flere socknar på lika sätt anskaffas. Likaledes anstalter om ett förmånligare tjäru-tillverkningssätt på de orter af Åbo höfdingedöme, där denna handtering idkas. Och torde Finland, och särdeles Österbotten, kunna ske en stor välgerning, om väl inrättade ugnar i stället för tjäru-dalar kunde bringas i bruk, och i synnerhet om allmogen kunde förmås att här, såsom det sker i Österbotten, i stället för växande och till nyttigare behof användbara trän, tillverka tjära förnämligast af stubbar och rötter, hvarigenom en dubbel förmån skulle vinnas.

2:o. Såsom värdet af ett lands alster icke beror endast af deras myckenhet, utan ock af deras godhet, så förtjänar vissa landtmannavarors förbättrande, ibland dem som vår allmoge förytrar, att komma i betraktande. *Smöret* t. ex. som i vissa orter, blott genom oförståndig och vårdslös tillredning, är mångfaldt sämre än annorstädes; och den humla, som ifrån vissa socknar i Björneborgs län hitföres och i brist af tillbörlig handtering är mycket sämre än den nyländska; *hampa* och *lin,* som i vissa orter så illa skötas, att de äro långt under den godhet, hvartill de kunde bringas; alla dessa varors rätta beredningssätt borde genom någon kraftig anstalt bringas till någon större fullkomlighet. Undervisningar, uppmuntringar, beräkningsanstalter, olika prisers fastställande efter varornas godhet o. s. v. torde därtill kunna bidraga: i stället har jag ofta med förundran sett, att man här i staden, för smör af ganska olika godhet, omöjeligen velat bestå olika betalning; då bonden tror sig ingen anledning hafva, att hellre med mera omsorg tillverka en bättre vara, än att fortfara med sin förra vårdslöshet.

3:o. Då sällskapet, dels genom sin kungörelse af d. 2 april 1798, dels igenom särskildt sedan utgångna kungörelser, utlofvat belöningar för hvarjehanda gagneliga företag; så är väl sådant en nyttig förberedelse. Men om det blott stannar därvid, om menigheten för öfrigt likasom lämnas till sig själf, och man endast af dess egen håg och omtanka väntar att den skall förtjäna dessa belöningar; så fruktar jag att vi nog länge få vänta. Ingalunda är det min mening att tvång bör i denna delen påkallas. Men genom flitigt upprepade undervisningar

och påminnelser, genom föranstaltade efterdömen, genom förskaffad vinst och fördel, kan menigheten likasom handledas till nyttiga förbättringar. Att allmogen ingalunda är så trög att indtaga handgripeligen gagneliga bruk, som man ofta hör föregifvas, bevisar den beredvillighet hvarmed mullföran i flere socknar af Åbo län blifvit allmänneligen antagen, och dikningssättet i de senare åren mångestädes förbättradt. Men att vår allmoge ej lätt vidtager alla nyheter, som honom föreslås, är en verkelig lycka.

Allt detta synes mig bevisa, att sällskapet bör för sine bemödanden utstaka sig en verkningsplan, som är mera kraftig än den, som härtills blifvit i allmänhet följd. Därtill tyckes ock kungörelsen af den 2 april 1798 gifva god anledning; hvartill en och annan nyttig anmärkning af dem som känna vårt lands hushållning lätteligen kan fogas. Hufvudsaken kommer an på att befordra därå en säker verkställighet.

Hvad sällskapet nyligen angående koppympningens befordrande så berömligen beslutit, har till dessa anmärkningar gifvit mig den närmaste anledning. Att genom blotta kungörelsen därom och de utlofvade belöningarna, något märkeligt skall uträttas, tviflar jag mycket. Men att genom en verksammare åtgärd, genom verkeligt föranstaltande, bemödande och pådrifvande denna angelägna sak kan komma i gång, därom öfvertygar mig Österbottens exempel. Jag underställer fördenskull sällskapets pröfning, om ej härom bör öfverläggas, och därtill nödiga och kraftiga mått med alfvare vidtagas.

Flere slags för vår allmoge nyttiga binäringar, som hos oss allmänligen saknas, synas ock förtjäna Sällskapets besynnerliga uppmärksamhet. Jag vill endast, exempelvis, nämna korgmakarearbete af kvistar och rötter, som hos oss är nästan okändt. Uti akademie-trägården finnas rödviar och korgpil, som trifvas förträffeligen, att tillgå, hvilka, till utplantering och utspridande i landet, till detta behof vore ganska nyttiga. Nu ser man dessa bekväma slags kärl hos oss sällan brukas, särdeles hos allmogen. Blott en och annan gubbe kan stundom hämta ett ganska litet partie däraf till marknaderne. Ståndspersoner som vilja förse sig därmed, skola ifrån andra orter förskrifva dem.

Många skadelige bruk och hos allmogen i vissa orter allmänt antagne vanor, verktyg etc. borde emot förståndigare och hälsosammare bortbytas. Exempelvis vill jag nämna savolaxarenas tröskningsverktyg och det i en del af samma ort vedertagna sättet att rena säden.

Vi hafva små städer uppe i landet, hvilka sakna all industrie och nästan all näring. Jag vill blott nämna Tammerfors. I grannskapet af Finlands förnämsta linsocknar, på en ort, där

tillgång på matvaror ej tryter, borde där linneväfverier och fabriker anläggas och befrämjas. Men denna nyttiga näringsgren synes också i Borgå, som tillförene af sin linneväfnad gjort en hufvudsak, vilja aftaga, utan att efterfrågan och afsättning på själfva varan aftagit. Hvad är orsaken därtill? Sådant tyckes förtjäna undersökas och afhjälpas.

Men jag bör denna gången med större vidlyftighet ej falla Sällskapet besvärlig. Min afsikt är endast, att kunna leda Sällskapets uppmärksamhet och omtanka åt detta håll, hvarest ett stort fält öppnar sig för dess nit och verksamhet.

Henr. Gabr. Porthan.

Såsom hans vana var, då det gällde hushållningssällskapets angelägenheter, ville Porthan äfven nu meddela sig med Rutström och höra hans tanke. Jag antar att han sände memorialet till Rutström eller åtminstone i bref återgaf dess hufvudinnehåll, ty knappt mera än två veckor efter det memorialet blifvit inlämnadt till sällskapet, angaf Rutström i bref till Porthan af den 18 april 1800 i följande ord sitt fulla bifall till Porthans synpunkter:

Herr professorns tankar om rätta vägen för ett hushållningssällskap att verka till landets förmån äro onekligen ganska mogna och utgöra helt visst den säkraste planen att kunna uträtta något till ändamålet och själf röna någon frukt af sina anstalter. Det är den, som engelska societeterna ensamt följa. Man har i teoretiska vägen så svårt att skilja det sanna från det falska, som åter snarast och säkrast låter sig göra i den praktiska. Önskeligt att vårt Patriotiska sällskap oftare besinnade detta och icke slösade så mycket sina knappa medel på afhandlingar, som ofta icke annat äro än *tal i vädret* och en ropandes röst i öknen.

Memorialet, som först behandlades i beredningsutskottet och sedermera föredrogs vid sällskapets möte den 1 juni 1800, emottogs med bifall. Sällskapet beslöt med anledning af detsamma att gratis utdela korta underrättelser i åtskilliga hushållsämnen, med anledning hvaraf sedermera „Hushållsunderrättelser för menige man“ utgåfvos (2 häften 1801—2). Sällskapet förklarade sig också „vilja emottaga och göra bruk af de uppgifter tänkande och

patriotiska landsmän torde behaga inlämna angående de lämpligaste medel och utvägar att uppdrifva landets alster till behörig godhet". För potatisväxtens utbredning vidtogos åtgärder. Och för främjande af en förbättrad tjärutillverkning åtogo sig Porthan och apotekaren Mjödh att korrespondera den förre på Västerbotten, den senare med brukspatronen Nysten på Mariefors i Nyland för att från någondera orten vinna en erfaren man, som däri personligen kunde handleda invånarne i Åbo län. Det heter slutligen i protokollet: „De påminnelser memorialets 3:e moment innehåller om industriens och näringarnas befordran så i städerna som på landet, om medel och utvägar att göra koppympningen allmännare, om gamla skadliga hushållsvanors och otjänliga verktygs afskaffande, om utrönandet af orsakerna till vissa näringars aftagande m. m. fann sällskapet så väl grundade, att af hela memorialet ett fullständigt innehåll förtjänade meddelas allmänheten i sällskapets utgifna Dagbok". — Ett sammandrag infördes i själfva verket i „Utdrag" ur dagboken.

Porthans memorial afsåg icke så mycket enskilda åtgärder, ehuru också sådana påyrkades, som att ange den väg sällskapet för framtiden borde inslå. Han ville att nu, då organisationen i hufvudsak var genomförd, det direkta arbetet till landets bästa med all fart skulle börja, medan en teoretiserande och vetenskaplig riktning, hvartill böjelse visat sig, skulle undvikas. Och han kunde glädja sig öfver att sällskapet i själfva verket inträdde i en epok, som utmärktes genom många nyttiga och välsignelsebringande initiativ och åtgärder. Det var nu som sällskapet genom sitt arbete för potatisodlingens allmänna införande i landet och för koppympningens samt vaccinationens genomförande förvärfvade sig rätt till eftervärldens tacksamhet.

Om Porthans medverkan i sällskapets särskilda företag innehålla protokollen strödda uppgifter, hvilka gifva oss en föreställning om hans mångsidiga intresse och nit på olika verksamhetsområden.

Af potatisodlingen väntade han sig, såsom äfven af memorialet framgår, mycket för landets ekonomiska upp-

komst, och hans synpunkter delades af sällskapets öfriga medlemmar. Sällskapet kunde också glädja sig öfver ett tillmötesgående från allmänhetens sida, som icke alltid annars kom detsamma till del. Redan den 15 maj 1800 kunde Porthan meddela sällskapet, att anledning vore att förmoda, „det potatisplanteringen i Ikalis nu redan är så vida kommen, att den utan främmande understöd bär sig själf", och den 9 november 1801 skref han till J. Tengström om att potatisplanteringen, enligt säker underrättelse, mycket utbredt sig i Karkku och Ikalis, ehuru dock ännu fröpotatis begärdes till den sistnämnda socknen. Syftet med sällskapets bemödanden: potatisväxtens allmänna spridning kunde dock icke med de inskränkta tillgångar, öfver hvilka sällskapet självt förfogade, vinnas, och sällskapet beslöt därför på hösten 1800 att ingå till regeringen med anhållan om statsunderstöd för det behjärtansvärda ändamålet. Det heter i sällskapets skrifvelse därom till K. M:t:

Den säkraste och nästan enda möjliga utväg till torftigt uppehälle i missväxtår, som efter Kongl. Finska Hushållnings-sällskapets tanke med bästa hopp om framgång för Finlands allmoge är att påtänka, vore en vidare utspridd och med åhåga allmännare vidtagen potatoesodling, hvartill tjänlig jordmån är öfverallt tillgänglig, och hvilken smakliga, sunda och väl födande jordväxt äfven i landets nordligaste och kallaste trakter, enligt flerårig erfarenhet, ger god och önskad afkastning, utan att märkligare skadas af den frost, som så ofta i grund förstör eller åtminstone mer och mindre fördärfvar landets vanliga sädesarter.

Framgången var öfver förväntan stor. Sällskapet begärde 600 rdr årligen, men konungen gaf icke mindre än 1,000 rdr årligen i tio års tid, „helst Vi", såsom k. brefvet af den 20 juni 1801 lyder, „anse dessa medel icke till nyttigare ändamål kunna användas". Sällskapet borde endast till K. M:t afge yttrande om lämpligaste sättet för medlens användning.

Porthan, som på denna tid var ordförande, var icke sen att påskynda saken. Så snart beredningsutskottet handlagt frågan, uppläste han den 1 augusti ett memorial, som den 15 augusti diskuterades. Sedan äfven J. Tengström inlämnat ett memorial och beredningsutskottet ytterligare

uttalat sig, afgick sällskapets svar den 15 oktober och blef i allo godkändt af regeringen.

För tryggandet af en omsorgsfull och ändamålsenlig förvaltning af de anförtrodda medlen föreslog Porthan den 15 februari 1802 att ett utskott med full beslutanderätt i alla med potatisodlingen sammanhängande frågor skulle tillsättas, hvilket förslag den 5 maj 1802 godkändes. Till medlemmar af utskottet utsågos Porthan, Wibelius, Alfving och Jakob Tengström, hvilka tre sistnämnda äfven annars i sällskapet stodo Porthan nära. Porthan förblef sedermera medlem af potatisutskottet intill sin död och hade all anledning till tillfredsställelse öfver de resultat som vunnos. Genom skrifter, belöningar och utdelning af potatis till utsäde vann den ännu några år tidigare i synnerhet i de inre trakterna af landet sällsynta växten en sådan spridning, att det redan år 1806 kunde ifrågasättas, huruvida icke sällskapet borde upphöra med denna del af sin verksamhet såsom numera öfverflödig.

I den ej mindre viktiga frågan om koppympningens och vaccinationens främjande var Porthan icke initiativtagare, men deltog dock nitiskt i sällskapets bemödanden. Han var ordförande i beredningsutskottet, då dess första förslag den 1 april 1799 framlades inför sällskapet. När sedermera fråga uppstod om att koppympningen skulle anförtros åt klockarne, hyste han betänkligheter. Han afgaf vid sällskapets möte den 15 januari 1802 ett skriftligt affattadt votum, i hvilket han visserligen yrkade, att klockare borde äga insikt i koppympning, men tillade att deras biträde borde „blifva endast temporärt och minskas allt efter som konsten hinner blifva mera allmänt hos allmogen gängse"; gjorde man klockarne till läkare, som skulle få utöfva äfven en del enklare kirurgiska operationer, tillskapade man „kvacksalfvare till de lättrognas olycka". Han stannade i minoriteten och hans yttrande, som bilades, vann icke afseende å högsta ort. Hans mening har dock sedermera visat sig riktig[1]).

[1]) K. brefvet om vaccinationen af $^{3}/_{4}$ 1804. Jfr *J. I. Björkstén:* Vaccinationens historia i Finland I, sid. 52 och sid. 187.

Vid sidan af dessa hufvudfrågor sysselsatte sig Porthan med en stor mängd mindre angelägenheter, som sällskapet hade upptagit på sitt program. Han korresponderade med bergsrådet, baron L. G. Hermelin om de mest användbara klöfversädessorterna och emottog af denne i bref en utförlig utläggning, som infördes i sällskapets Dagbok. — Han vände sig till Rutström för att för sällskapets räkning erhålla bisamhällen, genom hvilkas försäljning biskötseln skulle befrämjas. Saken ombesörjdes sedermera af direktören Ackerman i Stockholm och biskötseln fick sådan fart, att sällskapet fick anledning att, på Porthans förslag, besluta om införskrifvande af ett nytt parti från Stockholm. Den ännu i dag i omnejden kring Åbo ganska allmänna biskötseln torde hafva befordrats genom dessa sällskapets åtgärder. Med lifligt intresse deltog Porthan, såsom ur hans korrespondens med J. Tengström framgår, på hösten 1801 i sällskapets försök att förmå allmogen att använda ren- och islandsmossa såsom nödbröd efter felslagen skörd. Han hoppades mycket af de instruktörer som utsändes, men måste dock senare med orden „Expeditionen till mossornas befordrande i bruk lyckades icke väl“ erkänna att framgången varit tvifvelaktig.

Porthans finska språkkunskap var sällskapet vid flere tillfällen till nytta. Så t. ex. åtog han sig den 2 januari 1799 att till finska öfversätta ett sammandrag af „uppgifter å tjänliga ämnen till nödfoder vid förefallande foderbrist“. Den 15 juli 1802 väckte han fråga om att de finska almanackorna innehöllo „till språket merendels mindre vårdade och därigenom ofta obegripeliga, men alltid mindre än sig borde nyttiga underrättelser i hushållningsangelägenheter“. Hans påminnelse föranledde brefväxling med sekreteraren vid vetenskapsakademien i Stockholm H. Nicander, som ombesörjde almanackorna och var villig att gå sällskapets önskningar till mötes. Han underrättade om akademiens önskan „att till införande i de finska almanackorna erhålla sådana afhandlingar, som äro lämpade efter finska allmogens upplysning och behof“ och den 15 mars 1803 beslöt sällskapet att framdeles årligen

meddela akademien till införande i de finska almanackorna „sådana små på finska språket affattade afhandlingar och bidrag, som för allmogens i storfurstendömet Finland behof och upplysning vore tjänliga“.

Porthans omsorg omfattade öfver hufvud så godt som alla sällskapets angelägenheter så större som mindre. Det må ännu nämnas, att han såsom bokvän och erfaren bibliotekarie hade omvårdnad om sällskapets boksamling, som småningom tillväxte, hufvudsakligen genom gåfvor. Oaflåtligt omtalas i protokollen, att han åt sällskapet skänkt ett eller annat arbete af ekonomiskt innehåll. Endast Wibelius kunde täfla med honom i frikostiga bidrag till biblioteket.

Porthan var nog så böjd att strängt kritisera regeringens åtgärder i ekonomiska frågor, t. ex. anordningarna med storskiftet och salpetersjuderierna, men detta klander sträckte sig icke utom den närmaste vänkretsen. All offentlig granskning ansåg han med skäl vara farlig under en tid, då regeringen var mera skuggrädd än någonsin, och denna hans uppfattning gjorde sig äfven i hushållningssällskapet, under dess första år, gällande. Han ville att sällskapet skulle vinnlägga sig om en varsam hållning till de öfverordnade myndigheterna, hvilkas afvoghet kunde tillintetgöra alla frukter af sällskapets verksamhet, medan deras ynnest i väsentlig mån kunde befordra dess sträfvanden.

Ett samtal med generalen, baron Wrede, som han återger i bref till Calonius af den 29 november 1798, är i detta afseende betecknande. Wrede, som då var sällskapets ordförande, hade visat honom ett af honom själf författadt memorial, som han ville framlägga för sällskapet, gående ut på att lyxen borde hämmas genom frivillig förbindelse att ej bruka vissa varor. Porthan fann, enligt brefvet, memorialet väl skrifvet, men yttrade till Wrede en farhåga, att nitiske ledamöter, som velat blanda sig i några

allmännare affärer hos regeringen „helst i våra tider", kunde uppväcka misstankar och missnöje, „hvarigenom äfven det gagn vi uti private hushållningen kunde stifta göres om intet, och hela sällskapet löper fara att göras overksamt". Att beröra salpetersjuderierna, hvarom i sällskapet fråga uppstått, ansåg han vara särskildt farligt. Sockenmagasinerna och strömrensningen kunde med mindre förtörnelse vidröras. Flere verkligen skadliga författningar kunde endast med våda bringas under ventilation. „Om på ena sidan kunde vara nyttigt att på sådana saker vända folkets uppmärksamhet, och utbreda nyttig upplysning, så torde å andra sidan sådana motioner kunna missbrukas och alltid stöta en misstänksam och despotisk regering". Han lugnade sig vid generalens svar, att projektet icke kunde misshaga, „och att som landets ypperste ämbetsmän, regeringens eget folk voro medlemmar i sällskapet, skulle det mindre misstänkas än vissa andra slutna sällskap". „Detta låter höra sig" säger han, men några dagar senare är han återigen orolig med anledning af att inom sällskapet väckts fråga om förändring af tjänstefolkets flyttningstid. Han talar med anledning däraf om ventilationer, som i hushållningssällskapet „Nescio qvam consulte" förevarit.

Med så mycket lifligare glädje hälsade han det kungliga bref af den 15 oktober 1799, som utverkats af sällskapets d. v. ordförande, landshöfding E. G. v. Willebrand, hvarigenom sällskapet fick rättighet att till konungen „frambära allt hvad för hushållningens tillväxt i Finland kunde vara hinderligt". Han var öfverraskad öfver att en sådan förmån blifvit beviljad och skref den 7 november 1799 till Calonius:

Verkeligen emot min förmodan har b:te sällskaps d. v. ordförande landsh. Willebrand förmått utverka ett bref till detsamma från konungen, hvari det tillåtes att omedelbart hos konungen anmäla, hvad det till hushållningens bästa i landet finner nödigt. Detta ålägger sällskapet en viktig men tillika varsam omtanka. Vi skola göra vår flit att styrka till en sådan varsamhet. Några kinkiga ämnen hafva redan förut bragts i fråga.

Porthan ville således, oaktadt regeringens förtroendefulla medgifvande, ännu iakttaga all försiktighet, men i den mån de goda relationerna mellan sällskapet och höga vederbörande ytterligare stärktes, skingrades hans farhågor och slutligen såg han icke ogärna att saker, som endast indirekt stodo i samband med sällskapets egentliga verksamhet och snarare hörde under riksadministrationen, upptogos till behandling.

Jag tänker här närmast på att sällskapet skred till en långvarig och grundlig granskning af undervisningssystemet i syfte att projektera en allmän reform af läroverken. Frågan kom upp genom att kammarrådet A. J. Winter den 1 maj 1800 inlämnade ett memorial om invånarnes i landet brist på kunskaper, hvilket remitterades till beredningsutskottet, där det förekom den 30 juni 1800. Porthan, som var utskottets ordförande, åtog sig att „skriftligen uppsätta sina tankar om undervisningsverket och upplysningens befordran". Detta hade han fullgjort redan den 22 juli, men skulle ytterligare komplettera sitt yttrande. Äfven J. Tengström inlämnade reflexioner, och ytterligare inkommo memorial af professorerne J. Mether och G. G. Hällström[2]. I sällskapet upptogs frågan ånyo den 1 februari 1801.

Skolreformen blef kort därefter en aktuell angelägenhet, sedan Kanslersgillet genom kungörelse af den 17 februari 1801 inrättats med åliggande att öfvertaga alla uppfostringsverket rörande angelägenheter. Porthan kallades till gillets korrespondent i Finland och var på denna tid öfver hufvud ganska mycket sysselsatt med uppfostringsfrågor. I ett bref till J. Tengström af den 19 oktober 1801 uttalar han oförställdt sin mening i följande ord, som jag här inför såsom betecknande för hans åsikter om skolväsendet:

---

[1]) *G. Cygnæus* sid. 207—208.

[2]) Endast ett mindre antal af de till sällskapet inlämnade memorialen i denna liksom i andra frågor förvaras i sällskapets arkiv.

Efter Calonii tanka (inter nos!) är ej Kökeritz vän af akademierne; ej heller riksdrotsen stort, ehuru kansler![1]) Jag fruktar mycket för deras projekt till lagar för akademier och skolor. Högst nödigt vore att de som därmed befatta sig, skaffade sig underrättelser om de inrättningar, som vid de bästa skolor, gymnasier och akademier i Tyskland äro vidtagne och med hvad framgång? item Hannoveranska och Sachsiska skolordningarne; de för pädagogien i Halle, gymnasierna i Berlin (af Gedike etc.), skolan vid Kloster-Bergen vid Magdeburg etc. Oumbärligt är, att någon skickelig och pålitelig person enkom utskickas (såsom danska regeringen gjort) för att samla sådana kunskaper och verificera dem in loco. Annars blir arbetet säkert ett fuskeri. Det gamla ordspråket *en god domare är bättre än en god lag* gäller, mutatis mutandis, ock om skolorna. Att välja goda lärare samt uppmuntra dem blir alltid det verksammaste medlet. Genom trug uträttas, de må kontrolleras huru som helst, i den vägen föga. De tryckta Cons. Upsaliensis protokoller, i enl. af s. konungens såsom dåv. kansler gjorda proposition, förtjäna mediteras, hvad akademierna angår; särdeles Linnæi votum etc. Rätt är att börja med de nedre skolorne och sedan gå fram i ordning, så att emellan alla läroverken blir sammanhang och en och samma plan fullföljd. Jag har hos mig ett exemplar (af öfv. int. Fredenheim skänkt till bibl.) af det projekt till ny skolordning, som ständerna läto trycka på 60-talet, interfolieradt, med åtsk. tillskrefne anmärkningar, i anledning af konsistoriernas betänkanden: något förtjänar regarderas; men i det mesta är Hannoverska och Sachsiska skolordningen ojämförligt bättre. Jag tror dock, att de speciella föreskrifterne om undervisningens detailler icke höra till en förordning, utan att anstalt borde göras, att lärarena därom undervisas vid skoleseminarier, sådane som det göttingiske; då ingen borde vara kompetent sökande, som ej där förut inhämtat metoden. Detta institut blifver ibland de angelägnaste att vid akademierne inrätta. — — —

Porthans ord, som närmast afse de lärda skolorna, tyda på att han icke var främmande för frihetstidens realistiska skolprojekt, ehuru han visserligen föredrog de tyska nyhumanistiska skolordningarna. I hushållningssällskapet måste naturligtvis näringarnas intressen främst betonas, och

---

[1]) Riksdrotsen, grefve C. A. Wachtmeister var jämte universitetskanslererna i Upsala och Lund medlem af kanslersgillet, såsom hvars sekreterare kanslirådet C. G. Kökeritz fungerade.

deras behof af upplysta arbetare var hufvudämnet för de memorial, som till sällskapet ingåfvos. De blefvo emellertid hvilande till den 15 februari 1803, då sällskapet beslöt att inlämna ett betänkande i skolfrågan till kanslersgillet. Den 1 mars 1803 „förbehöll sig kanslirådet och riddaren Porthan att ännu en gång få närmare genomläsa alla dithörande handlingar, hvarefter herr kanslirådet ville till sällskapets granskning och åtgärd öfverlämna den hemställan, som enligt sällskapets vid senaste sammanträde tagna beslut till kanslersgillet i Stockolm kommer att afgå". Den 1 juli 1803 uppläste Porthan slutligen ett memorial i ämnet, som af sällskapet gillades och antogs. „Men", heter det i protokollet, „emedan herr kanslirådet däruti afhandlat 2:ne särskilda frågor, den ena hvad sällskapet självt till sakens underhjälpande vill och kan bidraga? och den andra, hvad steg som kunna tagas för att till dess befordran vinna statens och de publika inrättningarnas biträde? så skulle blott den senare delen af memorialet läggas till grund för expeditionen, och den förra, hvaruti sällskapet, i anseende till sin enskilda kassas oförmögenhet, ännu för närvarande icke kunde vidtaga någon egentlig åtgärd, till annan och tjänligare tid anstå".

Den skrifvelse af den 1 november 1803, som af sällskapet afsändes till kanslersgillet, är således till väsentlig del Porthans verk, om också andra hade medarbetat. Det ekonomiska syftet gör sig i detta aktstycke alltigenom gällande. I sockenskolorna, som ännu voro få i landet, skulle allmogens barn hafva „tillfälle till undervisning, utom i kristendom och däruppå grundad moral, också i vissa efter behofvet affattade praktiska kunskaper ur naturalhistorien, ekonomien och mekaniken; kanske ock till några allmänna begrepp ur geografin och historien, åtminstone om fäderneslandet, hvilka begrepp icke allenast med hushållningen hafva ett visst sammanhang, utan ock såväl i det protestantiska Tyskland som i Skottland ingå uti undervisningen, med den lyckliga följd, att allmogen där, och särdeles uti sistnämnda rike, uti upplysning, sedlighet, idoghet och välmåga, i senare tider vida öfverträf-

far de flesta, kanske alla andra länders menighet". Pädagogierna i städerna borde från misslyckade lärda, eller så kallade latinska skolor förvandlas till näringsskolor för borgerskapets eller andras barn, som i näringsstånden skola inträda. Trivialskolornas apologistklass borde utvidgas till en nyttig realskola genom ökande af lärarekrafterna och upptagande af nya lärostycken. Vid Borgå gymnasium borde gymnasiiadjunkten åläggas skyldigheten att gifva undervisning i naturalhistoria och ekonomiens grunder. Den studerande ungdomen vid Åbo akademi borde slutligen uppmuntras att anse de ekonomiska kunskaperna icke som en bisak, utan som ett ämne af verklig nytta och nödvändighet, hvartill i framtiden sällskapets egna penningtillgångar kunde användas, „ehuru för det närvarande sällskapet icke kan, så eftertryckligen som det ville, i denna delen följa sin böjelse".

Betänkandet har en alltigenom saklig karaktär och anger utvägar för ändamålets vinnande, som utan synnerlig svårighet kunde inslås[1]).

Utarbetandet af betänkandet om skolverket var det sista större arbete, som Porthan utförde för hushållningssällskapets räkning. Hans lefnad led nu redan mot slutet. Ännu den 20 januari 1804 var han närvarande i detta sällskap, som han med växande kärlek omfattat. Vid mötet den 1 mars gaf honom sällskapet förtroendeuppdraget att vara elektor vid valet af en andra sekreterare, som skulle biträda Wallenius[2]), men innan detta uppdrag hunnit fullgöras afled han den 13 mars 1804. Vid mötet den 3 april 1804 uppläste ordföranden hofrättsrådet H. H. Wallerian ett diktamen af följande lydelse:

Mine Herrar, Kongl. Finska Hushållningssällskapet har sedan sista sammanträdet äfven för dess del lidit en stor förlust

---

[1]) Publ. i *K. G. Leinbergs* Handlingar rörande Finska skolväsendets historia II sid. 269 ff.

[2]) Se ofvan sid. 41.

uti en af dess aktningsvärdaste ledamöter Herr Kanslirådet och Riddaren Porthan, hvilken döden under loppet af hans största verksamhet oförmodadt bortryckt.

Sällskapet är honom i flere hänseenden för mycket förbundet, att jag utan förebråelse skulle kunna undgå att här något nämna om hans förtjänster emot detsamma.

M. H. I hafven ännu i friskt minne, med hvad nit och värma han bidrog till sällskapets inrättning och organisation; huru han sedermera, änskönt jämte en trägen tjänst öfverhopad af mångfaldiga andra viktiga göromål, hvilka dels Konungens nåd, dels medborgares förtroende honom uppdragit, och hvarvid han sig så förhöll, att allmänhetens dom alltid höjde honom öfver, aldrig sänkte honom under sin anvista plats, likväl sällan uteblef från Sällskapets utskott och sammankomster, där vi med största uppmärksamhet och nöje ofta åhört hans med värdighet och styrka hållna tal och författade memorialer uti förekomna ämnen, samt nästan alltid bibehållit och följt hans mogna råd, ty sanning, redlighet och välmening utgjorde deras grund och Finlands gagn och bästa deras enda syftemål.

Denne Store Mannen, denne ädle Patrioten är nu icke mer, men hans namn skall med tacksamhet länge, länge lefva uti hvarje Finnes hjärta, eldadt af kärlek till sin fosterbygd, och hans ära skall segra öfver själfva afundens hemliga eller uppenbara försök att fördunkla densamma.

M. H. Då jag nu här offentligen uttrycker min egen lifliga saknad tror jag mig i och med detsamma uttrycka hvar och en när- och frånvarande rättskaffens ledamots af detta aktningsvärda Sällskap; och är jag öfvertygad därom, att I M. H. med mig instämmen i den uppriktiga önskan, att Kongl. Finska Hushållnings Sällskapet aldrig måtte inom sitt sköte sakna män af Kansli Rådet Porthans sinnesstyrka och patriotism [1]).

Detta tal är en den vackraste minnesruna öfver Porthans förtjänstfulla verksamhet i sällskapet. Det var, såsom G. Cygnæus anmärker, första gången en medlems bortgång omtalades i hushållningssällskapets protokoll, och minnesorden inneburo redan därigenom en sällsynt hedersbevisning. Anmärkningsvärdt är också att Porthan af Wallerian kallades „den store mannen", ett epitet, af hvilket han gjort sig väl förtjänt.

---

[1]) Talet är in extenso publiceradt af G. Cygnæus sid. 170.

Sakenligheten af Wallerians yttrande om Porthans verksamhet i hushållningssällskapet har, såsom jag hoppas, framgått af ofvanstående teckning. Porthans arbete i detta sällskap under de första, för vår ekonomiska utveckling betydelsefulla åren af dess tillvaro är ett vackert blad i hans lefnadshistoria.

M. G. Schybergson

Arvid Eriksson Stålarm.

(Biografisk studie).

Den samvetsgranne och flitige häfdaforskaren doktor J. E. Waaranen, som tyvärr redan 1868 vid blott 34 års ålder afled, har uti sin 1860 utgifna licentiatafhandling på ett par sidor lämnat ett antal biografiska uppgifter om den finske krigaren och svenske statsfången Arvid Eriksson, „denne store och ädle mans sorgliga öden och ändalykt". Dessa notiser från åren 1600—1620 innehålla dock många luckor; Waaranen anger därför sin afsikt att „vid första läglighet underkasta dessa förhållanden en närmare undersökning". Han lyckades ock i Sverige öfverkomma några bref och ett par andra dokument, dem han i afskrifter införlifvade med sin manuskriptsamling, men en sammanställning eller ett bearbetande af sitt arkivaliefynd blef han icke i tillfälle att utföra.

Detta har undertecknad nu försökt göra och har sammanställt hufvuddragen af Arvid Stålarms öden till en kortfattad lefnadsteckning. Den grundar sig företrädesvis på Waaranens dels tryckta, dels otryckta samlingar samt för åren 1590—1599 på de talrika utdrag ur Stålarmska bref, hvilka C. A. Gottlund publicerat i första och enda häftet af sin förteckning öfver sin manuskriptsamling.

Arvid Eriksson Stålarm är onekligen en af de intressantaste personerna i Finlands historia. Hans lif var fullt af dramatiska situationer; än lyste hans lyckas sol i full glans, än utestängde mörka åskmoln hvarje strimma af ljus. I världshistorien är han säkert den ende, som fem skilda gånger blifvit utförd till afrättsplatsen och ännu efter sin sista benådning 18 år hölls i fängelse.

Kiala gods invid Borgå stad innehades på 1300-talet af en viss Niklis, hvilken af W. G. Lagus i dennes bekanta genealogiska arbete „Finska adelns gods och ätter“ angifves såsom stamfader för de tre adliga ätterna Stålarm, Tavast och Footangel. Dennes sonson riddaren och riksrådet Nils Fadersson, „en förnäm och väldig man“, som lefde omkring 1395, var farfars far åt Erik Botvidsson till Kiala. Af hans söner äro tvenne kända: Arvid, lagman i Karelen och senare ståthållare på Tavastehus, samt Olof, lagman öfver Ångermanland. Den förre, gift med Kristina Kurck till Laukko, skref sig som ägare till Sydänmaa (Södmo), den senare till Kiala och Gammelby. Arvids son väpnaren Erik gifte sig 1545[1]) med krigaren Nils Grabbes dotter Beata, och i detta äktenskap föddes sonen *Arvid Eriksson Stålarm.* Födelseår och ort äro f. n. ej kända, men då gossens fader omkring 1550 var häradshöfding i Raseborgs län, är det troligt att familjen vid denna tidpunkt vistades på Grabbacka[2]), där Nils Grabbe 1549 afled.

Orsaken hvarför vi förlägga Arvid Stålarms födelse till detta år är den, att han ett halft sekel senare den 22 november 1599 yttrar: „Jag är femtio år“.

Tyvärr äro uppgifterna från Stålarms ungdomstid ytterst torftiga. Antagligen vistades han tidtals på Grabbacka, och möjligen underlättade hans släktförbindelse med ätten Kurck — Beata Grabbes styfmoder var Kristina Knutsdotter Kurck — att han redan vid unga år vann anställning vid hertig Johans hof på Åbo slott. Doktor K. A. Bomansson citerar i sin afhandling „Hertig Johan och hans tid“, sid. 70, ett i statsarkivet förvaradt dokument, af hvilket framgår, att unge Nils Boije och unge Arvid Eriksson år 1562 tjänstgjorde såsom hertigens småsvenner. Det är sannolikt denna uppgift, som lockade Fredrik Cygnæus att i sitt

---

[1]) Af Erik Arvidssons morgongåfvobref, publiceradt af R. Hausen i Bidrag till Finlands historia, III, s. 164, framgår att bröllopet firades på Grabbacka „söndagen näst före St. Henriksdag om vintern“.

[2]) På detta gods har Erik Arvidsson daterat bref i april, juli och september 1550.

skådespel „Hertig Johans ungdomsdrömmar“ införa Arvid Stålarm och där låta honom uppträda som en ungdomsentusiastisk, svärmande page. I den nyss åberopade räkenskapshandlingen omtalas ock att de båda småsvennerna från hertigens kläd-kammare hvardera utbekommit 8 alnar rödt engelskt (kläde), 10 alnar foderduk, m. m. De unga herrarna synas alltså hafva burit röd pagedräkt vid det glada hertigliga hofvet i Åbo.

Äfven Arvids fader Erik Arvidsson till Grabbacka tjänade flere år hertig Johan; han emottog tidtals skänker, och Johan benämner honom „oss älskelig troman och undersåte“. Huruvida sonen efter hertigens tillfångatagande i augusti 1563 och öfverföring till Sverige någon tid vistades hos sin fader, medan denne åren 1562—1566 fungerade såsom fogde i Nyslott, är icke kändt. Det sistnämnda året torde Erik Arvidsson hafva aflidit.

Vid denna tidpunkt hade Arvid Stålarm redan avancerat till väpnare och inträdt i arméen. Vi uttaga den uppgift ur följande yttrande af honom den 3 maj 1605: „Jag hafver öfver 40 år varit en krigsman och en soldat“. Hvar han tjänstgjorde är oss obekant. Efter Johan III:s tronbestigning 1568 blef Stålarm af sin forne herre och gynnare befordrad, och 1571 omnämnes han såsom ryttmästare för finska fanan[1]). Ryssarnas ofta upprepade härjningståg in på det finska gränsområdet gaf väl Stålarm likasom alla andra finska krigsmän full sysselsättning. Af hans görande och låtande på fredligare stunder under samma årtionde hafva vi endast att anteckna tvenne fakta. Då Mårten Nilsson Boije år 1577 firade bröllop med jungfru Margareta Björnram, bar hans vän och krigskamrat Stålarm glafven vid det festliga tillfället.

[I en af J. Mankell publicerad förteckning öfver det finska rytteriet och hänförande sig till år 1579 uppges Mårten Boijes fana till 552 man, men Arvid Stålarm nämnes ej bland befälet.]

---

[1]) Enligt en uppgift af doktor J. W. Ruth i Finsk biografisk handbok, s. 2113.

År 1579 den 9 juli firade han själf på Villnäs sitt bröllop och hemförde såsom maka den 26-åriga Elin Fleming, dotter till riksrådet och krigaren Herman Fleming och dennes maka Gertrud Håkansdotter Hand. Det unga paret uppehöll sig troligen ofta på Grabbacka, där gamla fru Beata än residerade. Om barn föddes i detta äktenskap är okändt. Vi hafva endast fått tag i en enda notis, som syftar ditåt. Den 7 juli 1598 skrifver Stålarm till en af sina vänner: „Hälsen mina kära döttrar“[1]). Samma år omnämner brefskrifvaren sin syster Kerstin.

En säkerligen välkommen ökning af inkomsterna bereddes den 31-åriga Stålarm, då han den 7 december 1580 af konung Johan erhöll fullmakt att vara häradshöfding i Lill-Savolaks, en befattning hvars inkomster han uppbar ännu mot slutet af 1590-talet. Tvenne år tidigare eller den 3 november 1578 hade Johan befallt en fogde att åt Arvid Eriksson *till Grabbacka* gifva 8 pundläster spannmål. Antagligen var det ock på 1580-talet han trädde i besittning af *Lindö* i Tenala, hvilket vackra gods blef hans sätesgård. Senare köpte han Peitz, ett gods i Lifland.

Vi omtalade nyss Arvid Stålarm som häradshöfding, men utöfver denna titel bar han flere andra. I ett bref af den 6 oktober 1579 betitlas han „Öfverste vaktmästaren och rumormästaren“ och några år senare „öfversta befallningsman öfver alla örlogsskeppen i Finland“. Det är ganska sannolikt att Stålarms snabba befordring i någon mån berodde däraf att hans svärfader riksrådet och lagmannen i Söderfinne Herman Fleming äfven som krigare var sin konungs högtbetrodde man. Han stod exempelvis 1580 närmast Pontus De la Gardie i befälet, då denne intog Kexholm[2]). Fleming afled emellertid på genomresa i Hel-

[1]) Det är ock tänkbart att uttrycket icke alls afsåg Stålarms barn utan brefemottagarens. — Sigrid Stålarm i Wecksells skådespel Daniel Hjorth är en skapelse af författarens fantasi.

[2]) Af ett kungligt bref, dateradt d. 10 jan. 1581, till herr Pontus framgår, att regeringen med Arvid Eriksson sändt 4,000 daler, hvilka skulle fördelas „åt krigsfolket, hvilket låtit bruka sig vid Kexholm“. För sina tjänster under fejden erhöll Stålarm den 1 juni s. å. „8 hem-

singfors 1583, och den 14 juli följande år utfärdade Johan III fullmakt för Arvid Stålarm att öfvertaga högsta befälet på flottan och öfver krigsfolket i Finland. Skrifvelsen innehöll ock en order till den nye befälhafvaren att hålla sig beredd för den händelse, att fienden åter skulle röra på sig. Stilleståndet med moskoviten hade visst icke än blifvit uppsagdt, men då den gamle storfursten, hvilken godkänt detta, dött, vore det osäkert, om sonen och efterträdaren ämnade hålla fördraget. Den 10 augusti förlängdes dock tiden för stilleståndet med 3 år på det villkor, att svenskarne fingo behålla sina eröfringar norr om Neva. Då de tre åren utlupit, var Arvid Stålarm 1586 såsom svenskt ombud åter med om att underskrifva ett nytt treårsstillestånd. Den 7 maj 1585 hade han erhållit sin fullmakt att fungera som amiral i Finland och i denna egenskap varit mycket verksam vid försvarsverkets ordnande.

Beträffande Arvid Erikssons verksamhet under slutet af 1580-talet hafva vi föga att förmäla. I Suomi för 1859 ingår ett af honom den 22 februari 1588 skrifvet bref till general-krigsöfversten Arvid Tavast och däraf framgår, att brefskrifvaren stod i beråd att från Gunnarby i Tenala resa till Nyslotts län och därifrån till Viborg. Hans maka, fru Elin, stannade i hemmet, och det ser ut som om hon skulle haft egna affärer utom familjens allmänna, ty ett kungabref af den 14 augusti 1588 upplyser oss om att Johan III åt fru Elin Fleming till Lindö förlänat ett skattehemman i Bondeböle (Tenala).

I januari 1590 befann sig Stålarm på krigsfot i Narva. Utanför denna stad hade han den 30:de s. m. en skärmytsel med en öfvermäktig fiende, men måste „med hjärtans ve“ draga sig tillbaka. Han meddelade Klas Fleming rådet att ingen vinterkampanj borde föras, ty knektarna och hofmännen rymde hoptals öfver till ryssarna. Om

---

man, liggande för 12 skatter“ i Tenala socken, och skulle han och hans hustru få behålla dem under sin återstående lifstid. Den 29 maj 1583 beordrades fogdarna i Nyland att åt Stålarm utbetala 584 daler, som han hade att fordra på sin besoldning under senaste tvenne år.

manskapet icke kunde få sina nödvändiga behof fyllda, ville han „hellre önska sig bland en hop ulfvar än bland dem". Den 4 februari slutade med bättre lycka än mången föregående dag. Stålarm i spetsen för fyra fanor ryttare dref då tillbaka en väldig hop tatarer och ryssar; några hundra man och en knjäs nedgjordes och några bojarer infångades.

Stålarms önskan att af konung Johan erhålla afsked från sin svåra post blef icke beviljad. I augusti 1591 hade han en lycklig träffning mot ryssarna i det Pskoffska länet, hvarest 600 ryssar nedgjordes samt 3 ryska öfverstar och 300 bojarer tillfångatogos[1])

Den 10 juli 1592 utnämndes Arvid Eriksson till befälhafvare i Narva, en post hvilken han under de största svårigheter i fem långa år skickligt beklädde. Disharmonin i åsikter mellan honom och Klas Fleming framträdde tydligt i början af 1593. Stålarm skref den 26 januari från Narva till hertig Karl, att han på sin anhållan om understöd för sin svältfödda besättning af Fleming bekommit „en hop spotska skrifvelser", och icke nog med det, utan Fleming „ville hetsa folket mig uppå halsen. Genom sådana hemliga stämplingar och uppror hade befästningen lätteligen kunnat komma fienderna i händer och undan Sveriges krona". Ber fördenskull om goda råd, huru han måtte komma undan Flemings „träldom och regemente".

Den 7 mars anlände kommissarien Johan Sparre till Narva med uppmaning från Sigismund i Polen, att krigsfolket och borgarena skulle afgifva en skriftlig trohetsed. Stålarm var först tveksam, men då han fått veta, att krigsfolket i Finland afgifvit den äskade förbindelsen, och han ansåg, att de i Estland icke kunde söndra sig från dem i Finland, följde han konungens order. Den 15 mars anhöll han att hertigen ville skrifva till Klas Fleming „ett hårdt bref" att denne icke finge förskingra de fetalier, som lågo infrusna i finska skären, ty eljes komme fästningen

[1]) A. A. v. Stiernman: Svea och Götha höfdingaminne, II, sid. 351.

att lida svår nöd i det utarmade Estland. Han berättar ock, att ryske storfursten blifvit dödad samt „att Boris Godunoff med andra herrar hafva stort mord och perlamente i Moskva mot hvarandra".

Sin vapenbroder Anders Lindersson varnade han (1593) för Fleming och berättade ryktet, att det kunde komma att gälla brefemottagarens lif. Påtagligen ansåg dock Stålarm faran ej så särdeles stor, eftersom han afslutar sitt bref med följande skämtsamma ord: „Laga mans du ditt halsben färdigt, till herr Klas låter hugga hufvudet af dig. Det är skada att en finsk bödel skall hugga dit hufvud af. Ade! Ade! Befall dig Gudi och se upp i himmelen, när du faller på knä. Ade! — Men mig hoppas till Gud, att herr Klas stora mod skall en gång få stackot fötter!"

I maj och juni framförde Stålarm förnyade klagomål till hertigen. Fleming hade låtit föra den färska provianten till Åbo slott och därifrån i stället öfversändt gamla, förlegade varor till Narva. Fleming hade kallat Stålarm för „en ljugare" och, där han ej kunnat bringa mera högtställda personer i olycka, sökt „vräka sin vrede på honom, fattig karl", säger Stålarm[1]).

Medan Stålarm under de första dagarna af augusti 1593 varit rest till Reval för att af Göran Boije upplåna spannmål, inträffade på slottet i Narva en svår olycka. Vid inventeringen af ammunitionsförrådet handskades arklimästaren och några bysseskyttar så ovarsamt med kruttunnorna, att slottets båda krutkamrar och salarna ofvanom dessa sprängdes i luften. Stålarm förlorade därvid sex tjänare, alla sina kläder, rustningar, värjor och allt silfver. Af arklimästaren och bysseskyttarna återfanns ingenting annat än — en hand.

I december 1593 beklagar sig Arvid Eriksson ånyo inför hertig Karl öfver att Klas Fleming velat bringa honom i ogunst hos konungen; lyckas hertigen motverka

---

[1]) „I synnerhet var herr Arvid Stålarm utaf honom (Fleming) hotad med bödelssvärdet för några hårda brefs skull, som dem emellan växlade voro och rörde herr Klas Fleming i hans ämbete" J. Werwing: Sigismunds och Karl IX:s historier, I, s. 160.

detta, lofvar brefskrifvaren blifva hertigen tacksam så länge en blodsdroppe är varm i honom, „om det än vore herr Klas Fleming ljuft eller ledt".

Vid denna tidpunkt hade den viktiga frågan om förnyadt stillestånd[1]) mellan Sverige och Ryssland åter tagits upp. Den 5 oktober hade storfurstens sändebud anländt till Ivangorod, och Stålarm hade all möda med att förklara de svenska delegerades länge fördröjda ankomst. Omsider öppnades underhandlingarna, men de drogo så ut på tiden, att det var först i november 1594, som hvardera parten stipulerade sina fredsvillkor, och den 18 maj 1595 undertecknade Sten Banér, Göran Boije och Arvid Stålarm freden i Teusina.

I oktober nyssnämnda år var Stålarm öfverrest till Finland. Från Lindö skref han till marsken om de nyheter han försport från Sverige. Adeln hade ej velat infinna sig till herredagen, innan konungen återvändt till riket. „Stockholms stad är ock flux afstudsig emot hertigen". Återkommen till sin post i Narva fann Stålarm, att en betänklig brist på proviant var rådande. „Jag hafver ofta med stor ynka måst stiga upp ifrån bordet, där jag icke en beta bröd hafver haft på mitt eget bord eller slottets folks bord". Några månader senare heter det, att besättningen utgöres af 100 nakna knektar, hvilka knappast äga ens några värjor!

I en synnerligen obehaglig ställning hade Stålarm därigenom råkat, att Kexholm icke, i öfverensstämmelse med fredstraktatens bestämmelse, blef återlämnadt åt ryssarna. Hvarken Sigismund i Polen eller Karl i Sverige ville därtill samtycka, och det ser ut som om den senares ovilja gentemot Stålarm till en del haft sitt ursprung i den olika uppfattning de hyste i denna punkt. Hertigen önskade genom förnyade underhandlingar draga ut på tiden och fäste föga afseende vid att ryssarna „alla dagar med

[1]) Den 20 januari 1593 hade Klas Fleming, Arvid Stålarm m. fl. invid Ivangorod jämte ett motsvarande antal ryska ombud undertecknat ett två års stillestånd, räknadt från den 6 januari 1593.

skällande, hotande, pockande och spotska ord" yrkade på Kexholms öfverlämnande.

För att afvärja ett nytt, hotande krig och påskynda sakens lösning begaf sig Stålarm den 10 april 1597 till Finland. Efter att där hafva emottagit det oväntade budet, att Klas Fleming plötsligen aflidit, skyndade han till Viborg. Oaktadt han nu innehade en tillåtelse af Sigismund att låta utrymma det mångomtalade fästet, vågade han ej göra det, förrän han inhämtat befälhafvarenas i Tavastehus och Olofsborg mening. Eftersom svaret dröjde och andra viktiga saker stodo för dörren, begaf sig Stålarm i senare hälften af juni till Åbo. Där befann han sig med ens midt uppe i en hvirfvel af händelser, hvilkas gång han ej mäktade stäfja, än mindre styra efter sina önskningar. Dyningarna efter klubbekrigets stormar gingo höga, och den gamla oenigheten mellan hertig Karl och konung Sigismund hotade att bryta ut i öppen fejd. För Stålarm förelåg nu den omöjliga uppgiften att samtidigt tjäna två herrar. Det var otvifvelaktigt att han för konungen hyste en större sympati; förtroendet till hertigen minskades ock i samma mån han kom underfund med Karls roll som bondeuppviglare i Finland.

Stålarm befann sig alltså i Åbo och insåg klart, hvilket stort ansvar skulle åhälfvas honom, om han, som sannolikt syntes, skulle nödgas öfvertaga Klas Flemings post. Afgörande händelser tycktes stunda, och om ock Stålarm med sitt sangviniska lynne icke tviflade på konung Sigismunds hjälpförsändningar, tycktes dock läget äfven honom bekymmersamt.

Som emellertid Arvid Erikssons verksamhet under de af dramatiskt lif uppfyllda åren 1597—1599 af Y. Koskinen i boken om klubbekriget och af M. G. Schybergson i dennes Finlands historia blifvit skildrad och nya kompletterande dokument af oss anträffats, vilja vi endast i största korthet referera dessa händelser, för att sedan med något större utförlighet omtala den öfver Stålarm fällda första dödsdomen och hans senare öden.

Den 20 juni 1597 hade Sigismund på den finska

adelns förslag och anhållan utnämnt Stålarm till högsta befälhafvare öfver de kungliga trupperna i Finland, och den 3 september öfverlämnades på Stålarms befallning Kexholm ändtligen åt ryssarne. Några dagar senare gjorde Stålarm ett fåfängt försök att hindra hertig Karl att närma sig Åbo. Han nödgades med sina opålitliga ryttare retirera uppåt Tavastland och fick där emottaga sorgebudet, att Åbo slott den 30 september fallit i motståndarens händer. Innan året gått till ända, satt dock Stålarm åter som befälhafvare i slottet, fullt besluten att i trots af alla lockelser och allt hot från hertigens och dennes anhängares sida bevara fästet åt rikets lagliga konung.

År 1598 om hösten begaf sig Stålarm med finska och utländska trupper ombord på flottan till Sverige för att möta den söderifrån anryckande Sigismund, men såsom kändt för tidigt och nödgades återvända med oförrättadt ärende. Sigismunds höstfälttåg, hvilket kulminerade i det förlorade slaget vid Stångebro, bragte Sveriges krona från hans hufvud öfver på hertigens; det var härefter en gifven sak, att det kungliga partiet i Finland förr eller senare skulle tvingas till underkastelse.

Stålarm hade under de gångna åren bevisat Sigismund en orubblig trohet, men fick icke dess mindre snart röna prof på konungens otacksamhet; Axel Kurck utnämndes nämligen till krigsöfverste i Finland, medan Stålarm blott bibehöll ståthållareskapet. Törhända berodde denna åtgärd på att den senare utan framgång gjort ett förnyadt misslyckadt angrepp på Sverige och att han ej visat någon större benägenhet att strikte efterkomma Sigismunds befallningar så vidt dessa gällde grymma straffdomar och tyranniserandet af den finska allmogen.

Mot slutet af år 1599 följde viktiga händelser slag på slag. Den 29 augusti besegrade Sveriges regerande arffurste Axel Kurck i St. Mårtens socken. Den 9 september öppnades underhandlingar med Stålarm om uppgifvandet af Åbo slott, och ett par veckor senare fastställdes kapitulationsvillkoren. Den 22 september befann sig Viborg med Axel Kurck i segrarens händer. Tavastehus

och Nyslott föllo likaledes, och i början af oktober var Karl obestridt herre öfver Finland.

Åt Stålarm och dennes närmaste vänner hade Karl gifvit löftet, att deras sak skulle underställas ständernas dom. Den förbittrade fursten ändrade dock snart sin åsikt och svek sitt ord. De snabbt expedierade blodsdomarna i Helsingfors tycktes mana till upprepning på annat håll. De döda kunde hvarken klaga eller ställa till uppror.

Under sin vistelse på Viborgs slott uppsatte hertigen egenhändigt „några punkter mot Arvid Eriksson och några andra fångar“,[1]) och dessa tjänade sannolikt som underlag för den något vidlyftigare affattade anklagelseskrift, som en i Åbo i hast sammanbragt krigsrätt framställde mot de anklagade.

Skriften, daterad den 6 november 1599, innehåller „de klagomål, som H. F. N. hertig Karl hafver emot Arvid Eriksson och hans medhjälpare, utaf hvilka en part nu äro här tillstädes“. Vi anföra dem med några smärre förkortningar.

Den *första* klagan är, att han hafver varit en af de förnämsta, som hafva låtit sig bruka att föra hit i landet en falsk och afgudisk lära och emot konungens ed tagit sig till hjälp Lindorm Bonde, som är en uppenbarlig afgudadyrkare, och med honom gjort både hemligen och uppenbarligen både råd- och anslag.

Därnäst hafver han upprepade gånger Hans furstliga nådes och ständernas alla kristliga förmaningar slagit i vädret, brefven understuckit och falskeligen uttydt, såsom Klas Fleming före honom gjorde, och styrkt landet, ryttare och knektar till inbördes krig och uppror, därigenom mången är kommen om lif, gods och egendom, som nu allom är kunnigt och uppenbart.

Till del *tredje* hafver han fört avog sköld mot Sveriges krona och sitt fosterland och varit en medhjälpare och orsak att konungen hafver infört utländsk här och samma utländska här med sina medhjälpare velat till hjälp komma. Desslikes emot allmänneligt beslut och samtycke förhållandes hans furstliga nåde kronans slott och befästning — — — därigenom mången ärlig man är kommen om halsen.

---

[1]) Ingår i riksregistraturet för 1599.

Till det *fjärde* hafver han alla lofliga riksens beslut föraktat och konungens ed hulpit förkränka, hvarför han icke allenast är en orsak till detta lands fördärf, som nu för handen är, utan ock därtill att Sveriges rikes ständer hafva måst emot deras vilja uppsäga den troskap och plikt, som de konungen hafva svurit efter lagen och arfföreningen med förbundna, efter konungen först igenom hans och hans medhjälpares tillskyndan hafver brutit den ed han Sveriges krona och inbyggare tillsagt.

Till det *femte* hafver han ock handlat emot konungens egen försäkring, som uti Linköping upprättades, sedan det ömkeliga blodbad var öfverståndet, som han med andra flere hafver hulpit till att ställa i verket, och därom i landet utspridt falska berättelser, som han aldrig kan bevisa.

Till det *sjätte* hafver han ock i förgångne vinter och vår haft i sinnet med rof och brand förhärja och fördärfva svenska män och rådslag därom gjort med Lindorm Bonde till att uppbränna och fördärfva skeppsflottan, som är Sveriges rikes förnämsta klenodium. I lika måtto ville han ock med mord och brand infalla i H. F. N:s furstendöme såsom hans egna bref utvisa.

Till det *sjunde* hafver han och hans medhållare hos undersåtarne utspridt ryktet, att H. F. N. skulle vilja afhända Sveriges krona Viborg och Kymmene gård, men själf har Arvid Eriksson skrifvit hemliga bref till den förrädaren Lasse Olufsson och fått bref igen, hvaraf synts, att han ett förräderi mot sitt fädernesland uppsatt.

Till det *åttonde* hafver han tagit andras gods och brukat sig själf till nytta, svekeligen dragit under sig kronans skattskyldiga jord och uppburit den finska räntan.

Till det *nionde* är han en uppenbar horkarl; det öfvertygar honom hans egna bref och uppenbara gärningar, och begär H. F. N. fördenskull af de gode män, som i rätten sitta, att de vele rannsaka, huru ärligt Arvid Eriksson och hans medhållare i detta företalda handlat hafva och sedan däröfver låta gå en rättmätig dom och sentens.

Denna anklagelseskrift, i flere punkter fullständigt osann, upplästes den 7 november i Åbo stads rådstuga. Arvid Stålarm tog till ordet och framhöll kraftigt, att han och hans vänner ingalunda kunde betraktas som rikets fiender; de hade blott efterkommit sin laglige konungs befallningar, „men, om sådana konungens befallningar kunna kraftlösa anses“, tillade Stålarm, „då äro visserligen lif och egendom förverkade“. Rätten svarade, att, om

konungen gick emot sin ed och rikets bästa, vore man af hans sällskap icke ursäktad, utan hade de tvärtom bort råda konungen till det, som var honom själf och riket nyttigt.

Oaktadt målet gällde mångas lif och ära, blef rannsakningen ytterst kort. Domen föll så godt som omedelbart och lydde på de anklagades förlust af lif och egendom; dock föreslog rätten, att saken måtte hänskjutas till ständernas slutliga afgörande, „på det oss icke måtte förebrås såsom ville vi sätta oss öfver rikets ständer".

Arvid Stålarm framträdde då och anhöll, att han ensam måtte få dö för de andra; han ensam hade ju varit högsta befälhafvare, och de andra blott lydt hans befallningar. Härtill svarade grefve Moritz Leijonhufvud, att klara saker tarfva ingen lång rannsakning och alla de anklagade hade handlat i ett råd.

Förhoppningen att hertigen skulle dröja med domens bringande i verkställighet blef snart gäckad. Den 8 november afkunnades domen officiellt utanför slottet. Följande dag fingo de anklagade veta, att afrättningen skulle äga rum lördagen den 10:de; endast Arvid Eriksson och Axel Kurck skulle öfverföras till Sverige, för att ständerna beträffande deras brott skulle noggrannare rannsaka. Så skedde ock.

Den unge Johan Fleming, Sten Fincke, Henrik Henriksson, Krister Björnram och ett tiotal andra blefvo utan nåd och förskoning halshuggna. Att Olof Klasson från schavotten nedkallat Guds hämnd öfver blodhunden Karl, vållade den stränge fursten föga samvetsoro. Han ansåg att rikets lugn och lycka kunde uppväxa endast ur blod.

Utan att inlåta oss på några reflexioner beträffande den större eller mindre skuld, som hvilade på Stålarm, anföra vi följande yttrande af Yrjö Koskinen.[1]) „Det är den inskränkta monarkins rätta egendomlighet och rätta karaktär, att härskarens misstag falla dem till last, med hvilkas hjälp och bifall de skett, och med rätta hade så-

---

[1]) Klubbekriget, sid. 465.

ledes först den hädangångne monarken, sedermera Stålarm och hans vänner dragit öfver sig hertigens och ständernas vrede. Men att såsom en ädel segrare tygla sin vrede, när segern var vunnen, sådant förstod icke Karl".

Några dagar efter det afrättningarna ägt rum, sändes Stålarm och Kurck under bevakning till Stockholm och internerades i slottet. Därifrån skref den förre den 22 november ett bref till marskens änka, fru Ebba Stenbock, och fritog sig från all skuld i unge herr Johans sorgliga död[1]. „Jag är femtio år — yttrar han bittert — men aldrig hörde jag sådan dom fällas. Det blef icke rannsakadt de andras gärningar, endast mina brott mot hans furstliga nåde. Därmed skulle ock de andra dö, oansedt jag ödmjukeligen bad H. F. N. ville bevisa mig den gunst, att jag måtte dö för dem alla".

Då Stålarm skref dessa rader, var han förvissad om sin snart förestående afrättning. Det uppskof, som medgifvits i Åbo, hade kanske föranledts af hertigens förhoppning att af Kurck och Stålarm erhålla några graverande upplysningar om de fängslade rådsherrarna. Då sådana emellertid icke vunnos, utsattes dag och stund för de båda vännernas andra vandring till schavotten. Till målet nådde de dock icke heller denna gång[2], utan återsändes till fängelset, efter det att Stålarm blifvit satt i tillfälle att samtala med Sten Banér och utfarit i förebråelser „att denne uppmuntrat finnarne till motstånd och därigenom förorsakat hela olyckan"[3].

---

[1]) Anecdoter om namnkunnige svenska män, I, sid. 35.

[2]) Gottlund antager, att Stålarms tillfälliga benådning berodde därpå, att han i sitt fängelse nedskrifvit hvad han visste om Sigismunds stämplingar. Dessa sju punkter, publicerade i Loenboms Anecdoter om namnkunniga svenska män, I, s. 36, innehålla ingenting af politiskt värde, utan utgjordes blott af diverse rykten, tämligen konfyst berättade, såsom man kan föreställa sig att en person med döden för ögonen kan skrifva, då andra viktigare tankar uppfylla hjärnan.

[3]) Fryxells berättelser, IV, sid. 264.

Denna händelse och annat mer, som därefter följde, omtalar Carl Carlsson Gyllenhjelm i nedanstående bref[1]), skrifvet till Arnold Messenius.

Jag haffuer wäll bekommit edert breef och dess innehåldh medh mehra förnummit. Gifuer Eder till swar där oppå korteligen att hwadh som belangar Arffwedh Ericksson och Axell Kurck påminner Jegh migh fuller att Sahl. Konungh Carll något effter det han kom ifrån Finlandh, lätt dem tillijka medh Herr Sten Baner komma nedher på Slottzgården, att dee finge tala medh hwarandre, men straxt åter föra dem op i deras Cammar och Fängelse igen. Någre dagar der effter lätt Konungen seija dem genom Secreterarne Michael Oluffsson och Per Nilsson, att dee skulle sig berede till döden, *nemligen Arffwedh Ericksson och Axell Kurck* och att stå sitt straff för sine begångne misshandlingar. De blefwe ock något der effter uthförde, och wedh Arffwedh Ericksson nu war på gatan och under wägen till Rätteplatsen sågh han up ått husen togh aff sigh hatten och talade till Fruntimbret, som stodh upp i Fönstren och hans utfärdh ansåge, thessa orden:

Jagh haffuer alltidh gierna opwartet Fruntimbret; wille dee nu medh sin förböön hoos H. F. N. hielpa migh her ifrån, skulle jagh vara deras tienare så länge Jagh leffwer. Satte sedan på sigh hatten, boodh dem fahra wäl och gick så forth. Men thet war utaff Hertig Carll migh tillförende befallat, att Jagh skulle wara icke långt ther ifrån, uthan straxt the wore komne in i ringen stijga fram och förkunna, att Konungen hade then gången skänckt them liffwet, thet iagh och giorde. Straxt sände Konungen åter på nytt neder Secreteraren Per Nilsson och lätt seija han hade then reesan benådt them med liffwet. The bleffwo och ther oppå opförde i sitt fängelse igen. Uthij hwadh intention Konungen nu thetta giorde, anttingen för den orsaaken som I uthij edert breef förmäle eller något annat, kan Jagh icke så noga wetta. Thet är fuller santt, att the då Rijkzdagen något der effter höllz uthij Linkiöping åter blewe uthförde tillike medh någre andre Herrar, som samme gongh affrättades, men vorde på samme sätt som tillförende medh liffwet förskontte och kommo omsider effter någon tidz förlopp hoos Konungh Carll uthij Gunst och till sine förre tienst och functioner igen.

Sedhan nu Arffwedh Ericksson kom till nåder och wart förordnat till Fältmarskalck uthij Lifflandh begyntte han åter på nytt hemligen stämpla och växla breef med Konung Sigismundo,

---

[1]) En afskrift bland Waaranens manuskript, originalet i riksarkivet.

hvilcket när thet wart uppenbart och Konung Carll kunnigt bleff han Arffwedh Ericksson straxt inmahnt och tagen i arrest. Lijthet där effter hafder på sträckbäncken och åter insatt i Fängelset igen. Hvarest han och sedan döödh bleeff. — — Befaller Eder härmedh uthij Gudz beskyddh. Datum Stockholm den 30 Octob. A:o 1644.

Carl Carlsson

Gylldenhielm

mp.

Såsom synes berör Gyllenhjelm äfven flyktigt händelserna i Linköping i mars 1600. Där voro icke Stålarm[1]) och Kurck mera några hufvudpersoner, utan uppträdde och förhördes blott såsom vittnen emot Sten Banér. När dagen för afrättningen kom, det var skärtorsdagen den 22 mars, fördes de jämte sina olyckskamrater ut på torget. Gustaf Banér, Erik Sparre, Sten Banér och Ture Bielke lade den ena efter den andra sina hufvud under bödelssvärdet. „Nu utbreddes den röda duken för Stålarm. Han steg fram i spetsgården och redde sig att tala. Men Karls sekreterare Erik Göransson Tegel trädde inom ringen samt framdrog och uppläste ett nyss ankommet bref, skrifvet af hertigen sex mil därifrån. Det innehöll, att han skulle skänka Stålarm och Kurck lifvet, om ständerna därtill ville lämna sitt bifall. Den kringstående folkmassan började då ropa: Det är nog blod, nog blod! Stålarm och Kurck knäböjde för massorna, tackade och kastade hvardera 10 daler till mästermannen.

Då de benådade återfördes till fängelset, påstås den godmodige Stålarm skämtande hafva yttrat: „De saliga herrar riksråd skola väl undra, hvart jag tagit vägen, eme-

[1]) Medan Stålarm satt fängslad i Linköping, nedskref han den 20 mars „i sin sista stund" en utredning om huru vissa gods, holmar och ängar kommit i hans ägo, men på hvilka han ej fått fastebref, emedan lagmannen Göran Boije ej på många år hållit ting. Dokumentet, i afskrift bland Waaranens papper, omnämner Pargas ön, Prästön, Rilaks ö, Kegra gods, Långstrands kärr i Tenala och Grättarby.

dan jag icke kommer efter dem till himmelriket som de väntat"[1]).

Beträffande anledningen till att Karl ånyo skänkte Stålarm och Kurck lifvet uttala vi den förmodan, att han ansåg döden vara ett alltför hårdt straff för deras brott och att de båda i grund och botten sympatiska männen ännu i framtiden kunde blifva honom och riket nyttiga. Åren 1599 och 1600 hade så många onda hufvud fallit, att det fuller kunde vara skäl att taga till vara de goda.

Blodbadet i Linköping hade såsom nämndt ägt rum den 22 mars 1600. Några dagar senare afsändes de till lifvet skonade riksråden Göran Posse, Karl Stenbock, Klas och Hogenskild Bielke till Gripsholm, och i deras följe befunno sig äfven Arvid Stålarm samt Axel Kurck. Desse tvenne sistnämnde insattes i Griptornets andra våning i en rund kammare med tjocka granitmurar. Minnet af deras internering i fängelset har ända till våra dagar troget bevarats genom en af fångarna med röd krita på muren gjord anteckning[2]). Denna lyder:

Anno 1600 den 3 Aprilis Bleffue wij här insatte

Troo Gudh j alle ting	*Gudh wett min lycka*
Arffvedh Erickson	*Axel Korck*
Till Lindö och Peytz	*Till Anniella*

vij haffue setted för wår trohett Och lijdit för våre synder, komne här uth den

Oaktadt mer än tre sekler förgått, sedan de båda finska ädlingarna med blodskrift tecknade sina namn och valspråk på fängelsemurens kalla yta, är det icke utan varm medkänsla man läser deras vittnesbörd om ett oskyl-

[1]) Fryxells berättelser, IV, s. 289.

[2]) Inskriften har naturligtvis långt före detta observerats bl. a. af magister J. E. Waaranen på 1850-talet, men dess ordalydelse här ofvan citera vi ur Georg Nordensvans arbete om Gripsholm, sid. 47.

digt lidande. Törhända skrefvo de det dock i en stund af hopp om befrielse, eftersom de gjorde början till en anteckning äfven härom. Fångenskapen på Gripsholm räckte emellertid något mer än två år och fyra månader.

Förändringen i Arvid Erikssons olyckliga läge inträffade alltså år 1602. Den finska adeln inräckte den 9 januari i Abo en böneskrift till hertig Karl, af innehåll att Stålarm, Axel Kurck och några andra fängslade adelsmän måtte återfå sin frihet och åter upptagas i den stränge arffurstens nåd. Karl var nu försonligare stämd, och därtill bidrog väl också den omständigheten att han under det pågående kriget mot Sigismund var i behof af den finska adelns medverkan. Alltnog han lofvade frigifva Stålarm och de öfriga under förutsättning, att ständerna därtill ville samtycka, ett lätt villkor, ty hvad den mäktige och självrådige arffursten ville, det ville i regeln ock rikets ständer.

Än starkare borgen för de fångnas frihet blef emellertid kräfd. I riksregistraturet för den 8 juli 1602 ingår ett ounderteckna dt dokument under rubriken „Deras förpliktelse, som hafva gått i löfte för Arvid Eriksson och Axel Kurck“ [1]). Denna borgensförbindelse inrymmer de mest vidtgående förpliktelser att svara för allt hvad de båda frigifna möjligen kunde företaga sig riket och fursten till skada. Den 28 augusti samma år afgaf ock Arvid Eriksson sin „lifliga obligation“ att vid sin själs salighet vara och förblifva en trogen svensk undersåte åt arffursten samt fritog sig från all hörsamhet mot konung Sigismund, som lämnat honom i sticket [2]).

Efter emottagandet af denna förbindelse tyckes hertig Karl varit fullt belåten, och han lät åter nådens sol skina öfver de fångna. Den 28 augusti 1602 lämnade Stålarm Gripsholm, och den 7 september s. å. återfick han alla sina både ärfda och förvärfda gods; följande dag undertecknade hertigen ett lagmansbref för Arvid Stålarm

[1]) Tryckt af Waaranen i Saml. af urkunder, I, s. 304.
[2]) „ „ „ „ „ „ 328.

öfver karelska lagsagan. Tjänsten åtföljdes af skyldigheten att minst en gång om året hålla lagmansting mot rättigheten att af hvarje bonde uppbära 4 öre svenskt mynt i årlig lagmansränta.

Hertigen fordrade dock ej att Stålarm såsom domare skulle göra nytta. Dennes bepröfvade skicklighet som krigare skaffade honom redan den 13 september fullmakten att som krigsöfverste taga befäl vid trupperna i Lifland, där för tillfället fältmarskalken Reinhold Anrep beklädde högsta posten vid arméen. Innan Stålarm afreste till Finland, utverkade han sig ytterligare tvenne gunstbevis, afsedda att upphjälpa hans ekonomiska ställning. Regeringen uppmanade grefve Moritz Leijonhufvud att mot framtida vederlag återställa en del af den boskap han från de Stålarmska godsen öfverfört till Raseborg, och genom ett annat dokument förlänades åt herrn till Lindö Svenskby, Prestkulla, Trollehofda jämte fyra andra gårdar i Tenala att njuta, bruka och behålla till en behaglig tid[1]).

I september hade emellertid Stålarm från Sverige begifvit sig öfver till Lifland, och hvad honom där under de närmaste åren hände låta vi honom själf berätta i form af utdrag ur en 1604 uppsatt försvarsskrift.

När jag af mitt fängelse blef förlossad, blef jag af Hans Furstliga Nåde förordnad att följa krigsöfversten Anders Lindersson till Lifland med en hop krigsfolk, både ryttare och knektar, till dem som där hos Samuel Nilsson och Henrik Liwe tillförene voro. När vi kommo till Aelegloo(?), mötte oss de tidender att fästningen Wittenstein (i slutet af september) var kommen uti polackernas våld. Vi fortsatte likväl vår resa till Reval, och när vi dit framkommit, förnummo vi af Samuel Nilsson, att knektarna gjort myteri och ville sig icke låta bruka i marken. Icke dess mindre drog Anders Lindersson ut på platsen och höll samtal med dem om fälttågets fortsättning, och beslöts det, att han skulle rycka fram så långt som möjligt. När han så hunnit 4 eller 5 mil från Reval, begynte marken frysa och det blef menföre. Då besvärade sig krigsfolket öfver marschen och att de skulle rycka ut vid den tidpunkt, då andra plägade rycka in i vinterkvarteren. Tåget blef därför afbrutet. Man beslöt,

[1]) Efter en gammal afskrift i Gottlundska saml.

att det manskap, som ej fick rum i Hapsal och Pernau skulle sändas till Finland. Och efter man fruktade att krigsfolket skulle göra allmogen i Finland öfvervåld, samtyckte öfversten och hela krigsbefälet, att jag skulle draga dit öfver. Jag reste till Porkala och utmed gränsen af Viborgs län samt förhindrade det öfvervåld, som var mig möjligt.

Vintern därefter fick jag H. K. M:s bref[1]) att jag skulle samla krigsfolket och begifva mig till Anders Lindersson. Efter att hafva rådgjort med grefve Moritz Leijonhufvud och ståthållaren Tönne Johansson om anskaffandet af 6 veckors kost åt ryttarne, drog jag till Helsingfors, och där blef min hustru juldagen (1602) död. Icke dess mindre skyndade jag till Viborg, besökte i en hast Nyslotts län och befordrade 600 krigsknektar dädan. Så snart dessa kommo till Viborg, tog jag af Viborgs knektar 200 skidkarlar de andra till hjälp och drog, åtföljd af Mårten Klassons halfva fana, till Narva. Anders Larsson skulle på fjärde dagen följa efter med sina ryttare. När jag kom till Björkö, sju mil från Viborg, mötte mig Anders Linderssons bud, att jag ej skulle öfverföra mera än 500 ryttare, men så många skidkarlar jag kunde hobpringa. Sex mil på andra sidan Narva kom Krister Some och Bertil Henriksson framryckande utmed hafsbandet och förmälde genom Anders Linderssons framvisade bref om olyckan vid Wesenberg.

Anders Lindersson likasom allt krigsbefälet syntes ingalunda nödigt vara att jag med mitt folk ryckte längre fram, då emellan Dorpat och Wesenberg ej fanns annat än något rutten takhalm. Om fältmarskalken Reinhold Anrep och ryttmästaren Didrik v. Tiesenhusen icke emot Anders Lindersson vilja föreskrifvit Krister Some ifrån Narva och de icke angripit Wesenberg, så hade polackerna legat stilla vid Dorpat till dess vi med hoparna af krigsfolket kommit tillsamman, då de med Guds hjälp skulle hafva fått hugg och befästningen blifvit undsatt.

Ofvanstående relation ger emellertid icke någon klar föreställning om händelsernas gång och tidsföljden dem emellan. Saken var denna. Redan i början af 1603 befann sig Stålarm åter i Finland — den 18 mars undertecknade han på Garpgården i Pernå en lagmansdom — och den 4 april

[1]) Waaranen har publicerat flere af hertigens bref, af hvilka framgår, att man i Sverige gjort stora ansträngningar för krigsfolkets utrustning och att Karl tycktes hysa stora förhoppningar om framgången af Stålarms fälttåg.

vistades han i Åbo. Den 26 i samma månad skref hertigen och förebrådde honom att Dorpat ej i rätt tid blifvit undsatt och han, hertigen, fått bekräftelse på ryktet att Dorpat råkat i polackernas våld. Den 10 maj gaf Karl, på det högsta desperat, order att Stålarm genast skulle samla krigsfolket, ge sig i väg öfver Finska viken och utan vidare dröjsmål eller undanflykter återtaga Dorpat. „Vele I det icke göra", slutar brefvet, „så vele vi väl veta huru saken skall företagas". Afresan från Finland kunde dock ej ske med den hast hertigen fordrade. Den 24 juni befann sig Stålarm ännu på sina gods i Tenala, men ett par veckor senare uppehöll han sig jämte öfverstarna Henrik Liwe och Nils Kiil i närheten af Narva. Några framgångar hade de svenska vapnen ej; trupperna voro motvilliga, och det ser ut, som om befälhafvarena af lika rang varit alltför många. Året gick till ända, och i början af mars 1604 finna vi Stålarm åter i Viborg. Men än en gång beordrar Karl honom ut i fält. Det skedde genom bref af den 22 april. Stålarm befalles hålla mönstring, utvälja 800 eller 1,000 man och med dem vid första öppet vatten ge sig i väg för att återeröfra Dorpat eller, om detta vore omöjligt, åtminstone Weisenberg, hvarigenom passen mellan Narva och Reval åter komme i svenskarnas händer. För att ytterligare sporra Stålarm till ansträngningar ökades hans förläningar i Finland, en ny krigsöfverstefullmakt utfärdades (d. 2 juni) och han tilläts att på kronans konto i sin tjänst anställa 8 opvarter (ridknektar eller drabanter).

Stålarm begaf sig alltså i väg, men, i afsaknad af proviant och sold åt legotrupperna, ej direkt mot fienden, utan stannade i närheten af Reval, där han befäste sitt läger. Då han från detta afgaf rapport om tillståndet och anhöll om det han saknade, förtörnades konung Karl och gaf ett barskt besked (d. 13 aug. 1604). Ironiskt påpekar han, att Stålarm tyckes detta år ämna uträtta lika litet som det förra. Alla de stora omkostnaderna hade skett förgäfves; när maten var uppäten och pengarna slut, syntes fältherren vilja låta manskapet åter draga sina färde. Men detta finge nu ej ske; trupperna *måste* öfvervintra i Lifland.

Att anlägga ett befäst läger var fullkomligt onödigt, då slottet i Reval fanns att tillgå. „Och kunna vi icke tro att fanen i helvetet skulle fått så portarna där upp utan stegar". Att Stålarm icke vågat rycka an mot Wittenstein berodde af feghet. Efter således ingenting blir uträttat, kunde han lämna befälet åt öfverste Alfons de Cacho y Canuto. Sist lämnades dock öppet åt Stålarm att kvarstanna vid trupperna eller begifva sig bort.

När Stålarm troligen före emottagandet af nyssnämnda bref ytterligare anhöll om hackor, spadar, krut m. m., var Karls tålamod uttömdt, och han skrifver till Anders Lindersson, som numera anländt till krigsskådeplatsen: „Arvid Eriksson har tydligen ett skälmstycke i sinnet och handlar icke ärligt. På honom är ej att lita. Sänd honom därför hit till oss på det att han ej åstadkommer något obestånd". Wittenstein borde nödvändigt återtagas. Egendomligt nog afgick 13 dagar senare åter ett bref direkt till Stålarm, ett bref mindre fylldt af förebråelser än uppmaningar att rycka fram och göra sitt bästa.

Då detta skrefs, hade det afgörande slaget stått och utfallit olyckligt. Arvid Stålarm hade efterkommit konungens befallning och angripit Wittenstein den 15 september. Fästet försvarades med kraft af den polska fältherren Chodkievitz[1]), och denne tillfogade svenskarna en förlust om 3,000 man, 20 fanor och 7 fältstycken[2]). Stålarm påstod senare, att han för sin del träffat de bästa anstalter vid ledningen af slaget, men „öfverste Henrik Liiwe rände däremellan och skingrade dem". Stålarm själf sköt en polack af hästen och tog kunskap af honom. Senare blef han kringhvärfd af fiender, fick sin häst skjuten och räddade med nöd sitt lif.

---

[1]) Af ständernas dom öfver Stålarm framgår att denne polske befälhafvare tidigare skrifvit till Stålarm och frågat denne, huru Sigismund och polska kronan skulle förhålla sig till honom; han borde snart förklara sig, „ty tiden löper sin kos".

[2]) Siffrorna äro hämtade ur Gabriel Reins Föreläsningar öfver Finlands historia, II, s. 162.

I denna drabbning deltogo på svenskarnas sida bland fältöfverstarna äfven Cacho y Canuto, och denne skyndade att i hemlighet angifva Stålarm såsom nederlagets upphofsman. Efter allt det som tidigare passerat var Karl böjd för att sätta tilltro till uppgiften. Den 12 oktober gaf han befallning åt Anders Lindersson att, eftersom Arvid Eriksson påtagligen var en förrädare och „offrat vårt folk på slaktarebänken", öfversända honom till Sverige. Äfven Klas Hermansson Fleming, som syntes besvärad med misstänkliga omständigheter, borde följa med.

I slutet af oktober begaf sig Stålarm till Sverige och uppsökte konungen i Nyköping; där fick han uppbära många hårda ord. Han fick dock återvända till Reval, men återkallades och sattes i fängsligt förvar. Af riksrådet uppmanad att afgifva förklaring på de anklagelser, som mot honom riktades, redogjorde fången på, som det synes, ett nöjaktigt sätt beträffande sina mått och steg som befälhafvare under kriget, men beträffande korrespondensen med Sigismund och sina skriftliga smädelser mot konungen kunde han ej afgifva lika klart och friande besked. Han skref:

„Hvad de bref belangar H. K. M. beskyller mig, menandes de skulle vara med otrohet eller motvillighet skett, så är det af mig, så hjälpe mig Gud, intet skett; allenast nöden och olägenheten hafver kommit mig därtill. Så hafver jag inga goda skrifvare, allenast oförståndige pojkar. Själf är jag icke heller någon god skrifvare och kan därmed intet hjälpa mig, vänder under tiden bakfram på meningarna och kan näppeligen läsa om aftonen det jag skrifver om morgonen. Förser mig, ädle och välborne herrar, att I så begå hos H. K. M., att jag kunde bekomma H. K. M:s gunst och nåder och låta alla misstankar falla. Jag vill uti all måtto mig möjeligt är vara och blifva H. K. M en trogen ödmjuk tjänare" o. s. v.

Stålarms öden vid tiden för den kort därpå hållna riksdagen i Stockholm vilja vi relatera med ledning af Axel Oxenstiernas egenhändiga anteckningar[1]). Den trovärdige

[1]) Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling, I, sid. 1—23.

sagesmannen var själf närvarande vid riksdagen och kunde således med egna ögon följa händelsernas gång.

Anno Domini 1605 lät hans furstliga nåde till den 14 april kalla ständerna till Stockholm och detta skedde främst af den orsak, att Hogenskild Bielkes, Klas Bielkes, Krister Klassons och Arvid Erikssons förehafvande skulle rannsakas och dömas. Sedan ständerna sammankommit och den 28 april förklarat sig villiga att upptaga de anklagades sak, begynte rättegången tvenne dagar senare, i det att Arvid Eriksson hämtades inför rätten.

Hans furstliga nåde inledde anklagelsen med att kalla honom för en lagvunnen riksförrädare. — Nej, Gud, är jag ej! utbrast härvid Stålarm. — Sitt påstående sade sig fursten vilja bevisa, ty den anklagade hade växlat bref med Sigismund i Polen, Hogenskild Bielke och andra rikets fiender. Stålarm invände, att det aldrig skulle kunna bevisas, att han skrifvit några förgripliga bref, *efter det* han återvunnit hertig Karls gunst och aflagt sin trohetsed.

Fursten lät då uppläsa en sedel, som Arvid Eriksson i fängelset skrifvit till sin dräng Erik Johansson[1]), och i denna bad han, att drängen icke skulle yppa, hvad han visste om det bref Stålarm skrifvit till konungen[2]) och om det erhållna svaret. Blefve ock drängen något plågad, borde han minnas att hans förtegenhet och trohet nog framdeles skulle blifva belönade.

Härtill svarade Stålarm, att brefvet till konungen var skrifvet 2 eller 3 veckor innan han afgaf sin edsförpliktelse, och för öfrigt hade han blott i skrifvelsen anhållit, att han, en gäldbunden man, som förgäfves vågat lif och blod för Sigismund, blefve löst från sin tidigare afgifna trohetsed till konungen. Det emottagna svaret hade varit mera strängt och mer ogunstigt än gunstigt, i det att Sigismund beklagat sig öfver de kostnader Stålarm åsamkat honom utan att denne dock kunnat uträtta något gagneligt.

Om brefvet blott gällt lösandet från eden, yttrade hertigen, hvarför hade han då icke fått se det och hur kunde det hafva varit ogunstigt, eftersom Sigismund lofvade Stålarm vedergällning för lidna förluster?

Stålarm svarade, att han förra året, kallad till Nyköping, medfört brefvet, men ej vågat visa det, då fursten bannade honom. Han återförde därför skrifvelsen till Reval och upp-

---

[1]) Tillägg i handskriftens marginal: Denna drängen hade Arvid uppfödt och hållit såsom sin son.

[2]) Detta bref hade expedierats från Stockholm 1602, och det senare hade följande år anländt.

brände den genast. Vedergällningen åter afsåg den gångna tiden, då Stålarm för konungens skull satt sig i gäld, icke den kommande.

Detta svar syntes ledamöterna i rätten icke vara alldeles likt, utan misstanken stärktes beträffande brefvets otillbörliga innehåll och detta så mycket mer, som ju Stålarm förbjudit drängen att yppa dess innehåll.

Vittnet Erik Johansson tillfrågades och bekände, att hans husbonde skrifvit ett bref till furstinnan Anna i Polen, men betydelsen häraf försökte Stålarm förringa genom den förklaring, att det blott gällt en rekommendation för brefvisaren Torken Jansson i och för erhållandet af en tjänst. Med anledning häraf påpekade Karl Olofsson, som nu uppträdde som åklagare, att således Stålarm visste, att hans rekommendation, ställd till rikets fiender, hade någon betydelse!

Beträffande det för hertigen förolämpande brefvet till Hogenskild Bielke förklarade den anklagade, att det blifvit afsändt förrän han afgaf sin trohetsed, men denna förklaring blef icke gillad.

Vidare förnekade Stålarm med liflig ed, att han någonting vetat om Henrik Liwes förräderi, ej heller hade nederlaget vid Wittenstein varit hans fel. Tvärtom hade han i denna träffning kämpat med största tapperhet, och skulle hafva där mist sitt lif, om icke i sista stunden några finska hofmän skyndat till hans hjälp.

Härmed afslöts rannsakningen, och „den 3 maj[1]) dömdes Arvid Eriksson under svärdet“, emedan han emot afgifven trohetsed växlat bref med fienden och förehaft hemliga stämplingar med den. När domen blifvit uppläst, yttrade Stålarm frimodigt:

Ädle, välborne herrar och gode män. Jag har förnummit er sentens och dom och låter mig med den väl åtnöja, ty jag hafver af oförstånd och försummelse skrifvit till Hogenskild Bielke, i det jag mente det icke skulle komma för hvar man eller blifva så illa taget, men af något förräderi eller stämplingar vet jag, så sant mig Gud hjälpe, icke, och om jag vet af något förräderi, så gifve Gud, att fanen måtte till evig tid döda min själ i helvetets afgrund!

[1]) Waaranen, som i sina handlingar, II 1603—1608, publicerat den 6 trycksidor upptagande domen, anger den 2 maj såsom dagen för dess afkunnande.

Min ödmjuka och underdåniga bön till eder är blott I vele göra en förbön hos hans furstliga nåde, att jag som nu öfver 40 år varit en krigsman och soldat och beklädt mer än 12 ämbeten och krigsbefattningar, icke måtte komma under bödelns händer, utan blifva arkebuserad på S. Klara gärde. Jag vill icke låta binda mig, utan ledig, lös och ärlig stå ut skott, som en ärlig fri soldat det bör göra. Vidare ber jag, att min kropp måtte föras till min socknekyrka och att mina gods och gårdar ej plundras, utan att min släkt får behålla dem till betalandet af mina gäldenärer. Sådant länder hans furstliga nåde till beröm och Gud skall eder härför väl belöna.

Sedan Stålarm yttrat detta — i sanning ett vackert afskedstal — önskade han hans furstliga nåde ett lyckligt och långt regemente och hela fäderneslandet lycka och välsignelse och gick i sitt fängelse igen.

Efter att den olycklige Arvid Stålarm sålunda blifvit förhörd och till döden dömd, hade man med skäl kunnat antaga, att ingenting annat kunnat återstå än afrättningen eller en möjlig benådning. I högsta grad obehagligt verkar därför Axel Oxenstiernas kortfattade anteckning:

„Den 29 juli vardt Arvid Eriksson pinligen förhörd på sträckbänken, ändock att han bekände slätt intet. Tvenne dagar senare hämtades fältöfversten Alfonsus' (Alphonsus de Cacho y Canuto) lik sjöledes till Stockholm och blef under stor högtidlighet begrafvad i storkyrkan", så lyder dagboksantecknarens närmaste notis, och vi citera äfven denna för att framhålla den bjärta kontrasten mellan Stålarm och dennes vederdeloman Alfonsus, som varit den förnämsta skulden till hans ofärd. Ett rätt egendomligt fall af nemesis divina var för öfrigt följande omständighet. Den utländska fältöfversten, som vid tiden för riksdagen i rikt mått fått röna prof på arffurstens bevågenhet, hade den 10 maj 1605 på behaglig tid i förläning fått emottaga Stålarms sätesgård med bo och bohag och blef den 13 i samma månad utnämnd till öfverste för allt det till Finland öfversända krigsfolket. Under ett längre uppehåll vid Jungfrusund fick han — enligt Oxenstiernas uppgift — en böld mellan sina skulderblad och var däraf *död på Arvid Erikssons gård* (Lindö i Tenala). Hans Myhr synes därefter

hafva erhållit Stålarms f. d. gods, ty den 7 juni 1606 konfirmerade Karl IX honom i besittningsrätten, hvarförutom konungen den 17 i samma månad befallde att Stålarms tjänare, hvilka uppburit den ränta, som tillkom Hans Myhr, skulle tagas för hufvudet och väl förvarad öfversändas till Stockholm.

Medan Stålarm satt häktad, fann han en dag tillfälle att i hast affatta ett bref och med ett bud afsända det till Göran Posse och Kasper Tiesenhusen i Polen. I skrifvelsen förtäljer afsändaren, att han en tid lång hållits i fängelse, af orsak att Karl IX fått kunskap om att han, Stålarm, efter afgifvandet af sin lifliga obligation till fursten, brefväxlat med konungen i Polen och den fängslade rådsherrn Hogenskild Bielke och de tillvaratagna papperen utvisat, att han „med en hop försmädeliga ord hans furstliga nåde i dennes höghet och myndighet förolämpat". Som han inför Sveriges lag och krigsartiklarna ej kunnat fria sig, hade han af ständerna blifvit dömd till döden, men domens exekution hade tills vidare, tack vare furstens varkunnsamhet, uppskjutits, till dess att budet hunnit återkomma. I sitt svåra läge väntade Stålarm med oro, huru hans anhållan skulle upptagas; han föreslog nämligen, att den fångne Karl Karlsson Gyllenhjelm (hertig Karls naturlige son) blefve frigifven och återsänd till Sverige. Om detta skulle ske, blefve han skonad till lifvet. Stålarm hoppades att Bielke och Tiesenhusen, hans forna gamla vänner, ville lägga sig ut för honom hos konung Sigismund och för att beveka denne påminna om den långa och trogna tjänst han bevisat konung Johan och Sveriges krona.

Man kan lätt föreställa sig, med hvilken spänning Stålarm afbidade svaret, ty om han ock redan förvärfvat en viss vana i att vandra till afrättsplatsen och betrakta bödelssvärdet, kunde det dock hända att detta en gång skulle höjas öfver hans nacke till det sista hugget. Huruvida något svar anlände på det gjorda förslaget om Stålarms utväxling mot Gyllenhjelm är icke kändt. Den senare frigafs såsom bekant först år 1613 ur sin tolfåriga hårda fångenskap.

Någon tid efter det att riksdagen i Stockholm blifvit upplöst öfverflyttades Arvid Stålarm åter till sitt gamla fängelse å Gripsholm, och det gällde nu att öfva sig i tålamodets konst. Och sålunda förflöto långsamt år efter år. Af Karl IX, oförsonlig till det sista mot Sigismunds forna anhängare, var det ej att vänta någon förskoning. Ett halft löfte, gifvet några månader före konungens frånfälle, blef icke infriadt.

Med Gustaf II Adolfs tronbestigning 1611 lyste omsider en hoppets stråle in i gamle Stålarms häkte. Fången skyndade att i flere suppliker och ödmjuka bref vända sig till rikskansleren Axel Oxenstierna. Af dessa hafva till vårt förfogande stått sex stycken. Alla äro dagtecknade, men tyvärr saknas åratalet på fem af dem. Vi hålla dock före, att samtliga äro skrifna 1612—1615.

I början af år 1612 anför Stålarm tacksamt, att den unge konungen föregående år genom trenne af adeln låtit tillförsäkra honom sin gunst och nåd och låtit öfverbringa åt honom en skänk, tack vare hvilken han en tid bortåt kunnat skaffa sig mat och kläder. Nu var emellertid allt slut, hvarför han ödmjukeligen anhöll, att Axel Oxenstierna ville genom drängen, som framförde brefvet till Tidö, sända honom en tillfällig hjälp. Hufvudsaken vore dock att han ändtligen blefve försatt på fri fot och återfinge sina indragna finska gods. Läte sig icke dessa mera bekomma, hoppades Stålarm att i vederlag erhålla någon förläning i Sverige.

Orsaken hvarför Stålarm vände sig just till kanslern var den att han hört, att denne, konungens närmaste man, ömmade för likars nöd. Därtill kom ock någon särskild omständighet, den fången dock icke vill eller kan tydligt påpeka.

I ett par af brefven tecknar Arvid Eriksson sitt läge på ett hjärtskärande sätt. Han klagar öfver att få lida hunger och pinas i brist på kläder. „Jag är nu så skalad, att jag näppeligen kan skyla mig, jag måste dagligen ligga i pinan med stenen (njursten) och podagra och lifvet hänger lika fullt i. — Gud vet att nöden och stor fattigdom

tvingar mig att bedja om hjälp och att jag längre drages med denna värld än jag ville; jag var redan på god väg (att få vandra hädan), men det kom icke till den ändan. Sammaledes hafver min dräng (den ende tjänaren) kämpat med döden i lång tid, därför har jag intet bud kunnat sända till ers höghet. Jag hafver all min förtröstning, näst Gud, till ers höghet; om detta slår mig felt, så är jag den eländigaste på jorden. Allt är kolsvart — — —

Dessa om verklig nöd vittnande klagorop förklingade ej ohörda. Oxenstierna sände åt den olycklige gamle mannen ej blott smärre gåfvor i penningar, matvaror och ett par gånger litet vin, utan talade äfven godt för honom hos konungen och dennes moder änkedrottning Kristina, som äfven understundom visade prof på välvilja. Antagligen var det ock rikskanslerns mäktiga förord, som förmådde Gustaf Adolf att den 12 augusti 1613 förordna, att Stålarm under sin återstående lifstid skulle få åtnjuta inkomsterna från sina arfvegods i Finland för att sålunda blifva i tillfälle att betala sina skulder[1]). Det vill dock synas som om denna rättighet ej i nämnvärd grad skulle hafva förbättrat fångens ekonomi. Han skrifver visst en gång: „Jag hafver köpt mig en gård här i gammelgården“ (kanske något litet hemman utanför Gripsholm eller ett litet hus i Mariefred), men då han samtidigt anhåller, att kanslern ville skänka honom en häst och kanslerns maka en ko, synes han fortfarande hafva varit ganska fattig.

Af det nämnda gårdsköpet och uttrycket att han vore i behof af hästen för att kunna fara till kyrkan kan man draga den slutsats, att Stålarms fångenskap icke alltid var af den strängaste art, så att han dygnet om nödgats sitta innesluten i fångtornet, utan åtnjöt en relativ frihet att komma och gå i slottets omgifning[2]). Kanhända att han

[1]) Beträffande godsens restitution beklagar sig Stålarm öfver att Peitz i Lifland blifvit glömdt. Han hade dock i tiden köpt det för 5,000 riksdaler och erhållit fastebref, lydande på evärdelig egendom.

[2]) I ett odateradt bref, möjligen från 1615, nämner Stålarm att han befunnit sig på väg till kanslerns gård (Tidö), men afbrutit sin resa, då han förnummit att Oxenstierna vistades i Västerås.

just vid denna tidpunkt kommit i åtnjutande af en viss lindring; åtminstone en gång hade han bönfallit om „att komma undan denne Jan Andersson (kanske var denne slottets befallningsman); han förföljer mig i mångahanda måtto och förhindrar det höga öfverheten hafver nådigst efterlåtit mig bättre villkor“.

Såsom ett prof på Arvid Erikssons brefstil införa vi här nedanstående, tydligen skrifvet vid en tid, då han hade det såsom bäst.

Kåre Blasius Dundeii. Jag sänder eder tio tunnor smör. Gud vet, gården är intet än för sig kommen med boskap, och landböndren äro mycket öde. Kära Blasius, låter min dräng bekomma 4 alnar insprängdt kläde, tröja och byxor. Det vill jag med först föret betala med malt eller mjöl sammaledes järnet och saltet, som i våras togs till Lindö. Ade, ade. Om I hafve råd till en flaska vin eller mjöd till helgen, både jag Eder därom: förskjuter igen om lifvet räcker. Ade, ade. Helser hustrun på mina vägnar

E. a. t. v.

Anno 1614.

Arffedh
Eriksson

mp.

Af Måns Mårtensson „sekreterare i Ryssland“ anhöll Stålarm om en liten hjälp; „nöden, som ingen skam aktar, tvingar honom att (i bref) besöka goda vänner“. Skrifvelsen, som i original förvaras i Moskva, är daterad Gripsholm den 14 augusti 16015(!).

Oaktadt all sin skröplighet, eller kanske just därför och för att fattigdomen tryckte honom, tyckes Stålarm icke hafva kunnat förgäta, att han utom riket ägde gamla vänner, som möjligen ville bistå honom. Medan konungen och rikskanslern, upptagna af ryska kriget, vistades på andra sidan Östersjön, företog sig Stålarm, glömsk af utståndna lidanden och afgifna löften, att ånyo sända bref till Polen. Detta kom till den svenska regeringens kunskap och hänfördes under rubriken af stämpling med rikets fiender.

Straffet följde i form af ett kungligt bref[1]) af den 3 januari 1617. I detta förordnar Gustaf Adolf:

„Ändock vi af gunst och nåde efterlåtit Arvid Eriksson uti sin lifstid att njuta och behålla sina arfvegods, hafver han redan kommunicerat med våra och Sveriges rikes afsagda fiender. Därför hafva vi hållit honom ovärdig sådan vår nådiga tillåtelse att längre tillgodo njuta". — Hans sätesgård Lindö med underliggande gods skänktes därför åt Axel Oxenstierna till evärdelig egendom.

Förordnandet trädde naturligtvis i gällande kraft. Af Jesper Mattsson Krus förteckning öfver finska adelns landbönder 1618 framgår, att kanslern trädt i besittning af Lindö samt Bondböle, Siggby, Kallböle, Rilax m. fl. byar i Tenala. (Endast Halslax och $^1/_2$ kronohemman i Piikkis upptages under rubriken „Arvid Eriksson till frälse i sin lifstid").

Då år 1620 ingick, var den mer än 70 år gamla Stålarm sannolikt en bräcklig gubbe, bunden vid sjuksängen. Ur Gripsholms räkenskaper har Waaranen hämtat uppgiften, att hans kosthåll beräknades för 3 personer och att han afled under räkenskapslängdens 46 vecka (årskontot gick från midsommar till midsommar), det vill säga någon dag mellan den 6 och 13 maj 1620. Då budet om dödsfallet nådde Gustaf Adolfs moder, änkedrottning Kristina, som redan förut någon gång med skänker ihågkommit Stålarm, gaf hon från Nyköping den 25 maj skriftlig befallning[2]) åt stallmästaren Gustaf Raaf och fogden vid Gripsholm Lars Andersson att träffa anstalt om att Arvid Eriksson förstkommande söndag måtte erhålla en hederlig begrafning. Drottningen hade anmodat några af adeln att infinna sig och ärnade sända några af sina egna hofjunkrar att assistera. Från Strängnäs borde 8 eller 10 par djäknar tillkallas, och skulle såväl prästerna i omnejden som alla begrafningsgäster på öfligt sätt trakteras. Därefter skulle inventering äga rum i Stålarms gård och bo-

[1]) Tryckt af W. G. Lagus i Finska adelns gods och ätter, sid. 61.
[2]) Waaranen: Öfversikt af Finlands tillstånd, sid. IX.

uppteckningslängden hållas i beredskap, tills vidare besked ankomme.

På grund af detta drottningens förfogande har man alltså goda skäl att antaga, att Arvid Stålarms jordfästning försiggick med öflig process på utsatt dag. Akten försiggick i Kernbo kyrka invid Gripsholm. Enligt Stiernman (Höfd. minne II, 352) skulle liket sedermera hafva blifvit öfverfördt till Tenala kyrka, där Stålarms stoft funnit sitt sista hviloläger vid hans makas Elin Flemings sida. Huruvida denna uppgift är riktig, kunna vi hvarken bestyrka eller bestrida. I Tenala har till våra dagar icke bevarats några traditioner om Stålarm hvarken som lefvande eller död. Endast det berättas, att då kyrkogolfvet år 1872 reparerades, fann man tvenne större kistor, den ena Stålarms(?) var beklädd med älghud, den andra kistan, påtagligen Elin Flemings, inneslöt lämningar af ett kvinnolik, svept i blå sidenklänning med pärlemorknappar vid ärmlinningarna.

Beträffande läget af Stålarmska familjegrafven i Tenala och grafstenarna, som fordom voro infogade i kyrkgolfvet, men numera äro försvunna, stå följande uppgifter att hämta ur den beskrifning[1]) kyrkoherden i Tenala Joachim von Glan (f. 1696, † 1778) år 1749 om kyrkans antikviteter afgaf på anhållan af domkapitlet i Åbo. Han berättar:

Tätt framför altaret befinner sig den Stålarmska familjegrafven; denna är murad och täckt med trenne i bredd liggande små grafstenar. En af dessa saknar hvarje inskription (den var kanske utplånad). På den mellersta ses Stålarmska vapnet och namnen Erik Arvidsson och Beata Nilsdotter. (Dessa voro såsom nämndt Arvid Stålarms föräldrar). Om den tredje stenen uppger v. Glan kort om godt, att den bär Stålarmska och Flemingska vapnen; alltså hade stenen tydligen blifvit nedlagd för att bevara minnet af Arvid Stålarm och hans maka Elin Fleming.

Om dessa makar påminner ock det epitafium, som

---

[1]) Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk, häft. 38, sid. 208.

Arvid Stålarm under sina välmaktsdagar (1602—1605) lät uppresa i anledning af sin hustrus frånfälle. Minnesvården, en slags relieftafla af sandsten, hade fordom sin plats utmed muren bakom altartaflan (enligt v. Glans utsago), men befinner sig numera i kyrkans sakristia. Epitafiets midtelparti upptages af ett stort kors, vid hvars fot Stålarm och fru Elin knäböja; i bakgrunden ses ett slott med torn. Denna scen inramas af tvenne pelare, hvilka upptill prydas af Stålarmska och Flemingska vapensköldarne (målade) och nedtill af den dartbeväpnade näfven i Nils Grabbes vapen och handen i Handska vapnet[1]). Nedanom korset läses följande inskrift:

Thenne Steen hafwer den Edle och Wälbördige Arwed Ericsson til Lindö låtit settia sin kiere hustrw den ädle wälbördige Frw Elin — fd. Fleming til ominnelse, hwilcken i Gudh afsomnade ten XVI januar anno M D C · III · Sins. ålders · 49

* * *

Innan vi till sist göra ett försök att i några hufvuddrag teckna en helbild af Stålarms personlighet och karaktär, förutskicka vi den anmärkning, att man icke af Arvid Erikssons bref erhåller synnerligen många upplysningar därom. Det var icke på den tiden brukligt, att en människa i bref blottade sina innersta tankar eller uttalade träffande omdömen om personer och förhållanden. Mer eller mindre torra relationer om hvad som passerat eller om hvad som borde göras fylla skrifvelserna.

Stålarms bild, sådan den af historieskrifvarena präglats, företer enkla och rena drag. Man har sagt: hans hjärta var ädelt och trofast, hans vilja god, hans lynne gladt och hans arm tapper; han älskades af både vänner och fiender.

Törhända är karaktäristiken riktig; vi kunna åtminstone ej bevisa motsatsen. Försatt i lugnare förhållanden under en i ekonomiskt afseende lyckligare tid hade Stålarm

[1]) Elin Flemings moder var Gertrud Håkansdotter Hand, se sid. 60.

kanske vunnit utmärkelse på någon högre ämbetsmannapost eller under Gustaf II Adolfs befäl blifvit nämnd i tappra fältherrars led. Nu inföll hans lefnad under en svår brytningsperiod, och ofta hade han att väga plikt mot plikt. Född i Finland var han en den svenska kronans trogna undersåte, och då Karl och Sigismund sletos om spiran, bjöd honom öfvertygelsen att ställa sig på den legitime tronarfvingens sida. Vi veta ej huru pass samvetsöm han var i trossaker, men då han själf icke bekände sig till den påfviska läran, måste hans tjänst hos den katolska konungen ökat det misstroende den evangeliske hertig Karl hyste till Stålarm, som därjämte var en representant för den gensträfviga finska adeln. Ovänskapen med Klas Fleming närmade honom till dennes motståndare, medan vänskapen för Sigismund fjärmade honom från desamma. „Sliten som ett rof emellan vän och ovän växelvis“ fick han sist pröfva på sin starka besegrares hämnd, och fängelset blef hans hemvist. Och när Karl IX dött, öfvertog Gustaf Adolf fången i arf, och han tyckes icke alldeles utan skäl hafva ställt Stålarm i samma kategori som Messenius, d. v. s. såsom en af de sista, ännu in i sena ålderdomen, farliga grenarna af den katolska politikens gamla giftiga stam.

P. Nordmann.

Johan Jakob Nervander.

Till hundraårsminnet af hans födelse.

I det förra seklets morgongryning föddes flere af de män, hvilkas namn stå outplånligt ristade i vår andliga odlings historia och hvilkas hundraårsminne därför med tacksamhet blifvit firadt i våra dagars Finland. Föga mer än ett år efter Runebergs hundraårsjubileum inföll äfven sekelminnet af *Johan Jakob Nervanders* födelse. Redan i de minnesskrifter, som sågo dagen i anledning af den förres jubileum, har man mött Nervanders namn sida vid sida med Runebergs. De båda så godt som jämnåriga skalderna tillhörde ju redan i ungdoms- och studieåren samma förtroliga kamratkrets i Åbo, hvilken efter universitetets flyttning till Helsingfors återupplifvades och fortbestod under det i vår litteraturhistoria så välbekanta namnet „Lördagssällskapet". Det har allmänt erkänts att Nervander i den ungdomskrets, som slöt sig kring vår store skald, var den främste, den tongifvande. Han öfverglänste sina snillrika kamrater genom ett skarpare hufvud och en mångsidigare begåfning, genom sin lätthet att inhämta de mest olika vetanden, genom sin blixtrande kvickhet och sin sällsynta arbetsförmåga. Dessa egenskaper gjorde honom självfallet till den ledande själen, och han påstås ej heller ogärna ha spelat en ledares roll, dock alltid i den bästa och ädlaste mening. Så berättas det att Nervander, som själf med största lätthet undergick examenstvånget, skulle ha varit den framdrifvande kraften, som nolens volens vid

sin sida drog äfven den trögare Runeberg till parnassens topp. Också här vid ungdomsstudiernas slutliga mål häfdade Nervander på ett glänsande sätt sitt prioritetsskap bland kamraterna. Han var icke blott primus vid Åbo akademis sista promotionsfest år 1827, utan hade äfven erhållit ett högre röstetal än någonsin förut utdelats vid vårt universitet.

Men det var ej enbart examensstudier, som drefvos i den Nervander-Runebergska kretsen. Redan under denna tid gjorde de båda ungdomsvännerna sina första lärospån i skaldekonsten. Också på detta område hade den ett år yngre, men långt tidigare mognade Nervander tagit förste-get, och om man får tro en sägen, som meddelas af Runebergs biograf, J. E. Strömborg, skulle han äfven i en ungdomlig sångartäfling, arrangerad af kamraterna, ha besegrat Runeberg, som för sitt nederlag fick underkasta sig en på förhand öfverenskommen förödmjukelse. Skulle därför de unga poeternas horoskop blifvit ställdt vid denna tid, lider det intet tvifvel, att det hade utfallit till Nervanders förmån. Ej heller är det någon tvekan underkastadt, att Nervander med sin utomordentliga begåfning äfven åt det poetiska hållet skulle nått långt som diktande konstnär, om han med odeladt intresse hade fortgått på denna bana.

Det torde också få anses för gifvet, att i Nervanders ungdom poetens kall hägrade för honom som det högsta och mest lockande. Men det fanns tillika hos honom så rika möjligheter åt de mest olika håll, att han ofta förbryllad kände sig stå vid skiljevägen. Om det därvid också kostade honom den hårdaste striden att öfvergifva sin första ungdomskärlek, poesin, så fanns det dock, utom den yttre nödvändigheten att söka ett lefnadskall, som förmådde skänka honom lifvets bärgning, äfven en inre orsak, som tycktes underlätta valet. Nervander var, enligt hans vänners utsago, icke den som ville stå i andra ledet. Han måste gå den väg, som ledde till främsta platsen och vid hvars mål han kunde hoppas att skörda det första segerpriset. Och hans skarpsinne och själfkritik sade honom inom kort, att han på den poetiska banan skulle blifva

ställd i skuggan, att den första och yppersta skaldekransen „af naturen var bortlofvad åt en annan".

Så skiftades ödets lotter för de båda ungdomsvännerna. Runeberg gick sin ljusa, sjålfskrifna väg mot skaldekonungens tron, och Nervander valde forskningens mödosamma stig och blef en vetenskapens hjälte, en af de första och mest lysande på sin tid i vårt land. Han hade ock helt säkert skapat sig ett ännu större namn och rykte i vetenskapens värld, ifall han icke så tidigt bortryckts från väntande segrar och triumfer.

Slutmålet för Nervanders mödosamma sträfvanden och ärelystna drömmar blef väl aldrig till fullo hunnet, men det är dock på det vetenskapliga området man har att söka den mest betydande insatsen af hans lifsgärning. Hvad han därjämte publicerade i poetisk väg, härrörde för det mesta från ungdomens dagar. Det är följaktligen mera poetiska studier än de mognade alstren af en skald, som på poesins altare nedlagt hela sin andes offer. Det är sålunda i främsta rummet den unge Nervander man lär känna i hans diktning. Men om det oaktadt Nervanders poetiska alstring förtjänar att särskildt belysas i hans lefnadshistoria, så är det emedan Nervanders sångmö redan före Runeberg inleder det genombrott i vår diktning, hvarigenom grunden lades till vår vittra storhetstid. Och innan Nervander lämnade poesin, hade han dock hunnit fullborda ett större verk, som mer än något annat genom sin fullmättade poetiska stämning burit hans namn till eftervärlden, om det också icke hör till de populäraste alstren af Finlands svenska diktning.

Nervanders poetiska kvarlåtenskap har naturligen icke i samma grad som de samtida större skaldernas verk kunnat bevaras i eftervärldens hågkomst. I en af sina minnesskrifter talar han själf om eftervärldens förnäma glömska. För densamma gällde ej mera blott den goda viljan och de redliga bemödandena. Endast de fullmognade frukterna blefvo räknade, de halfutvecklade förkastades, huru skön än deras blomning må hafva varit, och än mindre rannsakade eftervärlden, hvad som kunnat hämma en sådan för-

tvinad frukt i dess växt, antingen egen bristande lifskraft eller en omild sols långsamma eller en frostnatts korta, men häftiga inflytande. Men han trodde dock, att den eftervärld, som tankfullt dröjde på hädangångna tiders grafvar, hvilkas inskrifter tiden bortnött, skulle tydligare och klarare förnimma det förgångnas röster och kunna göra dem bättre förstådda och bemärkta, än de själfva förmått under lifvets sorl.

Nervanders hundraårsminne manar själfmant till ett sådant tankfullt dröjande äfven vid hans poetiska kvarlåtenskap. Svenska litteratursällskapet har uppdragit åt mig att till hugfästande af detta minne söka gifva en bild af Nervanders skaldskap, och endast den gifna ordningen vid utgifvandet af sällskapets publikationer har gjort, att detta uppdrag nu först kunnat utföras. Det sena framträdandet af denna minnesskrift har möjliggjort en utförligare belysning, och jag tror mig därvid ha funnit att Nervanders dikter förhända bäst förstås genom att ställas i samband med hans lefnadshändelser, ty många af dem hafva i främsta rummet egenskapen att afspegla olika sidor af en kämpande andes, en stolt och eldig, men lidande själs stämningar.

I.

Johan Jakob Nervander föddes den 23 februari 1805 i Nystad. Han tillhörde en borealisk släkt, som härstammade från Närvä gård i Kulla kapell i Satakunta, från hvilken gård äfven namnet är hämtadt. Fadern, Johan Nervander, var Nystads första apotekare; han ägde trenne gårdar, hade del i segelfartyg och dref äfven andra affärer. Alltför vidlyftiga och misslyckade spekulationer nödgade honom dock att sälja sitt apotek 1813, hvarefter han flyttade till Uleåborg, men afled kort därefter 1816, efterlämnande sin maka, Beata Bergbom, och flere minderåriga barn i torftiga omständigheter.

Ekonomiskt betryck hvilade sålunda hotande redan öfver den unge Nervanders barndom, och det ledsagade honom sedan under större delen af hans lefnad som en trogen

följeslagare. Måhända skulle det aldrig ha lyckats för den medellöse gossen att utveckla sina redan tidigt röjda lysande anlag, ifall han icke hade omhändertagits af sin morbror, dåvarande adjunkten i filosofi vid Åbo universitet Fredrik Bergbom, som upptog honom i sitt hus och satte honom i Åbo katedralskola.

Allvarlig skall den uppfostran ha varit, som Nervander erhöll i sin morbroders hus. Den inåtvände och brådmogne gossen hölls strängt till studier, och rättfärdigade också alla förhoppningar, i det han redan vid femton års ålder vann inträde vid universitetet (1820), där han inskrefs i österbottniska nationens album med det hedrande epitetet „rarioris spei adolescentulus" (en yngling af mera sällsynta förhoppningar).

Ehuru han knappt hunnit öfverstiga ynglingaålderns tröskel, blef han nu för sin utkomst hänvisad till sig själf. Under hela sin studietid och ännu de närmaste åren efter aflagd filosofiekandidatexamen måste han liksom Runeberg och så mången annan fattig yngling „släpa sig fram med konditionerande", för att använda en af Cygnæus brukad akademisk term. Och vi skola snart se att detta framsläpande genom till en del självförvållade omständigheter blef tyngre och svårare för Nervander än det vanligen ställde sig för de flesta andra.

Nervander började sitt informatorsskap hos professor Johan Bonsdorff och fortsatte det sedermera hos dennes broder, professor Jakob Bonsdorff. Cygnæus har uttalat den förmodan, att den närmare beröringen med dessa män ej skulle varit utan stort inflytande på den unge Nervander, som redan genom sin morbroder stod nära den krets, hvilken med Mnemosyne som organ arbetade på skapandet af en nationell bildning på den gamla grunden. Med Johan Bonsdorff lärde han känna oppositionsmannen mot den ljusskygga reaktion, som just vid denna tid hade brutit in öfver landet och som äfven drabbade universitetet med afskedande och förvisning af misshagliga lärare. Johan Bonsdorff blef själf ett af offren, på grund af politiska orsaker straffades han med ständig tjänstledighet. Då Ner-

vander såg allt detta på nära håll, var det ju helt naturligt att han af hela sitt hjärta slöt sig till de fosterländskt sinnade bland den akademiska ungdomen, som i sitt innersta upprördes öfver dessa olagliga åtgärder. Och utan tvifvel lade redan dessa händelser grunden till den frisinthet, som Nervander bibehöll lifvet igenom.

Genom sin vistelse i de båda professorernas hus invigdes Nervander som helt ung i tidens akademiska interiörer och fick en blick för det dåvarande universitetslifvets såväl ljusa som mörka sidor. Men äfven på Nervanders första akademiska studier torde de båda Bonsdorffarne ha öfvat ett ingalunda ringa inflytande. Hans tidigt började, nog så ansträngande informatorsverksamhet kunde ej dämma hans törst efter vetande och kunskaper, hvilken understöddes af en rik och mångsidig begåfning samt af oförtröttad flit och energi. Båda bröderna Bonsdorff voro framstående orientalister, som redan tidigt kunde hänvisa den unge Nervander till den orientaliska poesins skönheter och uppmuntra honom att på själfva originalspråket taga kännedom om desamma. Nervander blef också en intresserad orientalist, som ännu långt senare bl. a. under sina utländska resor lifligt intresserade sig för kilskriftsforskningen och dess då nyvunna resultat. Af hans nyssnämnda akademiska läromästare var särskildt Jakob Bonsdorff en poetiskt anlagd man, som redan under gustavianska tiden hade skrifvit en lång sorgedikt öfver „Christi död“ och nu var sysselsatt med metriska öfversättningar af Davids psalmer och Jobs bok. Det ligger därför nära till hands att under dessa inflytelser de första konturerna af Nervanders poetiska storverk „Jephtas bok“ begynte forma sig i hans känsliga fantasi.

Det var nämligen redan vid denna tidiga ålder i hans lefnad poesins låga tändes i hans unga sinne och dikten föddes på hans ännu jungfruliga läppar. Kärleken till poesin, säger Cygnæus i sin minnesteckning, var hans hjärtas tidigaste, renaste kärlek. Och Nervander bekräftar det själf i en af sina dikter, hvari det heter:

Som källans våg mot hafvet styr sitt lopp,
Som unga svanen söker vikens stränder,
Som ljuset älskas utaf blommans knopp,
Hvars slutna blick sig re'n emot det vänder;

Så jag ock sångens gudom dyrkat har,
Sen känslans första gryning i mitt sinne;
Min första kärlek, den till henne var,
Och fäst vid den är hvarje barndomsminne.

Redan i skolåren, berättar Cygnæus vidare, hade styrkan af denna böjelse mången gång gjort honom döf för läxans oafvisliga kraf och drifvit gossen att irra omkring det för hans fattigdom stängda teaterhuset, genom hvars springor trängde toner, hvilka med underlig makt lockade honom till någon torftig representation, hvars åskådande skulle utgjort hans sällhet. Under de första studentåren fick denna böjelse alltmera makt med honom, och då hans grundliga studier bundo honom dagen lång, offrade han ofta nattens hvila för att tillfredsställa poesins kraf.

Nervanders tidigaste poem gå också tillbaka ända till skolåldern, och redan under de första studentåren flödade hans lyra rikligt och utan afbrott. Det första lyriska stycket i hans samlade skrifter har årtalet 1819 och är således från fjorton års ålder. Det bär titeln *Det första uppvaknandet* och innehållet rör sig redan kring gäckade illusioner. Barndomens oskuldsvärld står för honom som ett förloradt eden och på ungdomsdrömmen känner han sig besviken. Han undrar hvem som öppnat hans ögon och löst honom ur den ljufva förtrollningens värld. Äfven i en annan dikt har han besjungit *Barndomslandet* som det sköna landet med dess glada himmel och ljusa vår, från hvilket han längesedan blifvit utstött och som numera endast fanns till i drömmen och i minnet. Hvilka mäktiga intryck han särskildt mottagit från barndomslandets natur, framgår af följande rader ur ett otryckt fragmentariskt ungdomsepos, som han kallade *Sjöresan:*

Så väl bekant hon låg för mig, ej ens
Den minsta tufva saknade jag där,

Och hyddan i dess djup, den är — min moders.
Nu öfver dalen låg en sommarkväll,
En sådan, som allena norden föder,
I fjärran ren de sista toner dött
Af herdens vallhorn och af hjordens skällor.
De lätta tempelhvalf, en myggsvärm rest
På aftonstrålen, ren med honom sjunkit,
Och från den lek, som under glädjeskri
Högt upp i luften nejdens svalor öfvat,
De sista, som där kvardröjt, plötsligt tystna
Och snabbt begifva sig hvar till sitt bo,
Ty öfver himlens blåa hvalf af natten
Nu spändes ut ett ljus, ett färglöst flor.
Allt mer och mer kring nejden ut sig bredde
En tystnad djup, omätlig — lik ej den,
Som efter dagens larm i mänskovimlet
Sig uppå skygga vingar sänker ned,
Men vid och gränslös såsom oceanen. —
Den tystnan talat till en gosses hjärta,
Och midt bland dagens stoj och lifvets strider,
I rena stunder någon gång ännu
Förnimmer han dess språk uti sitt bröst,
Och hvad han djupast känt, hvad bäst han velat,
Har denna stumma tystnad honom lärt.

I ett själfbiografiskt poem från hans informatorstid, *Enslingen,* förliknar han sig i vemodsfyllda strofer vid en af ödets stormvind från sina fäders bo i höga norden jagad fågel, som ej har något hem eller härd och därför öfverallt känner sig som främling. Hans fader hvilade djupt nere i den mörka mullen, och fåfängt suckade han efter sin moder, som var så långt borta. Det är en alltigenom dyster själfbekännelse, som äfven innehåller en hos Nervander vid denna tid rätt ofta återkommande betraktelse:

Lugn han går mot sina öden,
Mot det land, hans längtan sett;
Är det sällhet? är det döden?
Båda kanske äro ett!

I ett ungdomligt *Impromtu* från september 1820, som finnes bland hans otryckta dikter[1]) och hvari han äfven

[1]) I Finska litteratursällskapets samling.

ägnar barndomens dagar en varm hågkomst, ger han uttryck åt en känsla af famlande osäkerhet, saknande ett fast stöd och ett mål för en eldig och trängtande ande:

Sälla tider! Evigt sälla tider!
Från ert lugna sköte skild,
Går jag bäfvande till nya strider,
Minnets fackla ler dock än mot mig,
Men när, blida stjärna, huld och mild
Du ock sjunker uti västern neder,
Hvilken — hvilken annan leder
Mig nu på min dunkla stig?

Det är sann ungdomspoesi därutinnan, att den så ofta ställer frågor till lifvet, som för den spörjande ynglingen visar sig så gåtfullt, gycklande och ofta meningslöst. Vid denna tid och i denna stämning tedde äfven den yttre naturen för Nervander endast sitt stora förgänglighetsdrama, hvilket han med vemodigt bäfvande känslor äfven tillämpade på människolifvet. I dikten *Vid stranden* från hans 17:de år förliknar han det mänskliga lifvet vid den gycklande vågen, som höjde sig med trots, men af stormilen vräktes mot stranden:

Det mänskliga lifvet, med fröjder och plågor,
Hur liknar det eder, I gycklande vågor!
En kastboll, af ödet inslungad i tiden och styrd af begär,
Hur liknar det allt, hvad förgängeligt är!

Och samma betraktelse återkommer i en dikt *Lifvets bilder,* hvars flyktighet han såg afspeglad i ett moln, en ros, en våg. Redan i sina tidigaste ungdomsår nedskref Nervander den bittra sentensen: „Vandringsstafven genom lifvet är en törnstaf; men för några är den af tistel och för andra af rosor". För honom själf var nog lifvets törnestaf redan tidigt beströdd med tistlar. I en dikt *Den bördiga jordmånen*[1]) anspelar han också härpå, då han säger att i hjärtat ej blott spirade sällhetens frön, tilläggande:

[1]) Tryckt i kalendern *Necken* för 1846.

Lifvets storm ej glömt att strö
Dit också sitt tistelfrö.

Denna tidiga erfarenhet af lifvets bitterhet och vedermödor kunde ej undgå att någon gång framkalla en ofrivillig poetisk suck, som t. ex. följande otryckta bit från hösten 1823:

Till lugnet och friden,
Från guldet och striden,
Från villornas haf
Jag längtar. O ila!
O, skänk mig din hvila,
Du tysta graf!

Det är i allmänhet karaktäristiskt för Nervander, att målet för hans irrande tankar så ofta utgjorde det sista hvilorummet, liksom om han burit på en aning om sin egen tidiga bortgång och velat göra sig förtrolig med den tanken.

Må man dock ej föreställa sig, att endast lifvets dystra sidor inspirerade Nervanders dikt under denna dess allra tidigaste period. Långt därifrån. Man möter äfven stycken, som uttrycka det mest svallande lefnadsmod och en yster glädje, blandade med en fast sträfvan att med stålfast vilja vandra mot det utstakade lefnadsmålet. Redan vid femton års ålder säger han med en såsom det tyckes tidigt vunnen resignation i en dikt *Till mig själf*[1]), som är för hans dåvarande ståndpunkt rätt karaktäristisk:

Framåt! Hvila ej förr än du når det anade målet!
Värre än mörkret ju är skymningens bleka gestalt.
Hinner du det icke här, så hinner du det väl i grafven.
Allting detsamma ju är, blott man den älskade når.

Endast två år senare tecknar han sig som yngling i ett stycke, som brusar af lifsmod och ärelystna drömmar:

---

[1]) Publicerad af *Emil Nervander* i Joukahainen XII (1904).

Och barnets slöja fallen är,
Och hög och fri jag står,
En yngling! — Mod och kampbegär
I alla pulsar slår.

I senan kraft, i benen märg,
I ögat känslans glöd,
Och uppå kinden lifvets färg,
Dess morgonrodnad röd!

Och fjärran dagas för min syn
Den vida banan opp;
Den har ej gräns, nej, öfver skyn
Och stjärnan går dess lopp!

— — — — — — — — — —

Och trygg i känslan af mig så
Jag står och fruktar blott
De krafter, som i bröstet slå,
Blott deras öfvermått!

Blott friskt min lefnad brusar ut,
I storm det vare se'n!
Lik blixten snart hon vare slut,
Men stark som den och ren!

Här talar en yngling, som känner sin kraft, för hvilken lifvets strid ter sig purpurfärgad och mot hvilken segern vinkar och ryktet ler i fjärran. Men i denna ynglingabarm klappade ett oroligt hjärta, som ständigt slets af olika intryck och som ej gaf sin ägare någon hvila. Om detta sitt oroliga hjärta säger han själf i en poetisk monolog:

Ty utan hvila, ty utan rast
Dig jagar din evigt rörliga oro,
Mot okända målet den alltjämt ilar
Och jagar sig själf och aldrig hvilar.

Brådmogen i allt som Nervander var, tändes äfven detta hans oroliga hjärta tidigt i brand. Han varsnar snart förändringen, och som vanligt spörjer han sin lyra hvad den väl månde betyda. Redan vid femton års ålder eller

sommaren 1820 har han nedskrifvit följande bäfvande *Förfrågan:*

Hvilken okänd låga flammar
Ljungeldslik uti mitt bröst,
Säg mig, hvarför darrar, stammar
Vällustdöende mitt bröst!

Barmen häfves —
Blodet strömmar —
Anden kväfves —
Dunkla drömmar —

Hvilken ändring hos mig nu?
Säg mig, ljufva aning, du!

Vid något lugnare stämning återkommer han till *Förändringen* och ställer upp perspektivet mellan förr och nu:

Ack! Hur var min dag ej öde,
Och min känsla kall och arm,
Alla färger lågo döde
Under drifvan i min barm.

Men du, hulda, kom, och spåren
Ren af natt och vinter flytt,
Och i hjärtat blommar våren,
Varm och rosig, opp på nytt.

Äfven naturens vår fick nu för honom en helt annan färg. Hade han nyss i natursceneriema endast skådat förgänglighetsbilder, öppnades nu hans öga för det sprittande lifvet i naturens vår med dess varmmättade alstringsstämning och dess njutningsrika kärleksberusning. Härom må vittna följande strofer ur en längre otryckt dikt *I våren:*[1])

Våren vaknar, djupt i kvällen
Fågeln slår i blommig lind,
Vågen tumlar gladt mot hällen,
Vaggad af den friska vind.

---

[1]) I Finska litteratursällskapets samling.

Allting spritter, allting röres,
Väckt ur vinterns långa dröm,
Bojan brustit, allt nu föres
Hän i glädjens lösta ström.

Och till lifvet känslans låga
Hviskar ett allsvåldigt njut!
Själfva hafsens djup ej våga
Släcka hennes fackla ut.

Blott om kärlek skogen susar,
Lunden hviskar blott dess fröjd,
Kärlek! kärlek! vågen brusar,
Kärlek! svarar luft och höjd.

Och hvarhelst ock lifvets fana
Rosenfärgad höjer sig,
Milda gudom! på din bana
Hvarje väsen följer dig.

Därför ut! Jag vill ej njuta
Endast drömda fröjder mer,
Därför ut! O, låt mig sluta,
Glada skaror, mig till er!

Ty ej mera mot mitt möte
Väsenlöst min dröm nu går.
Nej, i verklighetens sköte
Och förklarad där *hon* står!

För denne titanyngling var den första kärleken en allt behärskande naturmakt, lik en flammande fackla, som steg himmelshögt. Och hon, det namnlösa, men icke väsenlösa föremålet för hans unga låga, hon tyckes ha delat hans starka känsla, ty han sjunger i sången *Den rätte Amor* (1824):

O! den Amor, som vi dyrka,
Hon och jag, hans gudastyrka
Ingen veklig klagan tål!
Himmelshögt, mot stormen svingad,
Flammar facklan, och bevingad,
Pilen träffar djupt sitt mål!

Samma starka stämning hvilar äfven öfver en redan tre år tidigare diktad sång *Skaldens kärlek,* där den då endast sextonårige sjunger:

Förstår Du skaldens kärlek? — där han finner
Lif, evighet förbundna på en grund;
Där gudaflamman, som hos honom brinner,
Med lifvets boja knyts i ett förbund.

Förstår Du skaldens kärlek; — när förtjusning
Hans själ omfläktar, lik en edenvind,
När vid Ditt bröst, i gudakänslors rusning,
Han trycker helga kyssen på Din kind?

Det var en skaldekärlek äfven däri, att den framlockade allt rikare toner ur hans välstämda lyra, än brusande, fulla af känslans förhäfning, än lugnare, mildare, nära nog vemodsfyllda. Det var också skaldelutan, som blef hans förtrogna, åt hvilken han yppade sina tysta kval och för hvilken han först biktade sin lycka:

Låt du trogna luta
Mig nu åter sluta
Dig i mina armar in;
Du skall nu ock vara
Den som får bevara,
Ensam all min lycka: hon är min! [1])

Var all denna glödande erotik, som fyller en stor del af Nervanders ungdomsdiktning, endast en fantasins lek, eller låg det törhända någon sanning i den unge skaldens upprepade bikt, att han så tidigt hade knutit gudaflamman med lifvets boja? Må hans lefnadshistoria besvara detta spörsmål.

I en anmärkning till Cygnæus' minnesteckning öfver Nervander nämnes, att han redan som ung student, utan att världen ägde kunskap därom, ingått äktenskaplig för-

[1]) I dikten *Till Luthan,* ingående i en liten samling *Erotiska dikter* af Nervander, tryckta i G. H. Mellins Vinterblommor för 1833.

bindelse, känd endast af få personer, bland dem Cygnæus och Runeberg. Från ett nära håll, som med varm pietet tagit i den vänligaste vård alla traditioner om Nervander, har jag om denna mörka punkt i skaldens lefnad inhämtat följande upplysningar.

Nervander var, såsom redan nämnts, hemlärare hos professor Jakob Bonsdorff, såsom det vill synas ännu år 1824. Bonsdorff innehade jämte sin teologieprofession äfven kyrkoherdetjänsten i Masku. På Masku prästgård bodde vid sagda tid en dotter till ledamoten i regeringskonseljen, lagmannen Abraham Öhman och dennes maka Eva Helena Strandheim. Professor Bonsdorff, som i sitt första gifte varit förenad med lagmanskan Öhmans syster Anna Maria, åtog sig efter Öhmans år 1814 inträffade död förmynderskapet öfver den ofvannämnda dottern Agata Emerentia, en vacker späd flicka med fina, grekiska anletsdrag, svärmisk till sin natur och med ett öfvermått af ömhet och behag, men (född 1798) sju år äldre än Nervander. Mellan henne och den ännu ej tjugoårige studenten-informatorn i huset uppstod kärlek, som ledde till en äktenskaplig förbindelse, känd endast af de närmaste af hennes anhöriga och som, enligt förmodan, genom medverkan af professor Bonsdorff bestyrkts medels något slags civil vigsel i hemmet.

Enligt öfverenskommelse hölls de ungas förbindelse i flere år så hemlig, att icke ens en af Nervanders närmaste ungdomsvänner J. V. Snellman så sent som i början af år 1828 med visshet kände till saken, ehuru den kyrkliga vigseln redan den 26 augusti 1827 ytterligare förenat dem båda[1]). Till svar på Snellmans snärjande frågor lät nämligen Nervander på det för honom i sorg och glädje egna lekande sättet förstå, att han då mera var „för detta ungkarl“.

Denna ungdomsförbindelse ledde, såsom i dylika fall vanligt är, icke till ett lyckligt äktenskap, ehuru inga

[1]) Detta skedde sannolikt i Gefle, där Nervanders lefnadsföljeslagarinna vistades hos en af sina bröder, bosatt därstädes.

brytningar uppstodo. Men utan tvifvel voro de varma och starka känslor, som afspegla sig i Nervanders ungdomserotik, dikterade af denna hans tidiga kärleksroman. Det var en själsrörelse, som ensam behärska dehans hjärta och gick i höga vågor, men snart blandade sig däri äfven toner af vemod. Han sjunger nu om sin kärlek:

Du som trädt i detta hjärta
Under tusen former opp,
Än som sällhet, än som smärta,
Än som minne, än som hopp.

Redan vid nitton års ålder var Nervander bunden för lifvet och det var bokstafligen sant, hvad han själf en gång med vemodig humor yttrade, att han „nästan från sin barndom haft den lyckan att se sig omgifven af hustru och barn“ [1]).

Den förnämsta orsaken till att Nervanders tidiga förbindelse så länge och så envist hemlighölls, var påtagligen svårigheten, att ej säga omöjligheten för Nervander att på annat sätt än förmedels sina informatorsinkomster, så ringa dessa än voro, lifnära sig och familjen. Enligt tidens opinion borde han ju innehafva någon mera stadigvarande sysselsättning för att offentligt framträda som äkta man och familjefader.

Det gällde sålunda för Nervander i främsta rummet att påskynda afslutandet af sina studier vid akademin. Så splittrade än hans tid och hans intressen varit, hade han dock bedrifvit sina studier med oförminskad energi. Inom vetandets olika områden, i språk, historia, naturvetenskap och fysik, hade han hunnit förvärfva de mest gedigna insikter. Hans beläsenhet var redan då omfattande, och hvad han inhämtade, var icke för honom någon tung lärdoms-

---

[1]) Runeberg, som hade fått i uppdrag att inviga Nervanders äldsta syster Laura i hemligheten, bad henne å broderns vägnar att till det unga parets första barns födelse (1825) sömma en den vackraste barnmössa, hvarvid hon „i hvarje stygn skulle inlägga all den kärlek och ömhet, som rymdes i hennes hjärta“.

J. J. NERVANDER.

(BLYERTSTECKNING FRÅN HANS UNGDOM.)

börda, icke ett mödosamt inlärdt examensvetande. Omedelbart och lätt hade hans medfödda begåfning, hans naturliga absorptionsförmåga upptagit vetandets skatter, liksom om det för honom hade varit den enklaste sak i världen. Självfva den slutliga examen, som för de flesta kännes som en tung börda, var för honom en yster lek. Och när resultatet förkunnades, befanns det att Nervander hade erhållit det högsta röstetal (30 af maximum 33) som fakulteten någonsin hade utdelat. Cygnæus, som tillägger att det för Nervander skulle ha varit lätt att uttaga äfven de återstående rösterna, skildrar i vältaliga ord hvilket uppseende Nervanders examen väckte på sin tid. Hög och låg fäste ifrån denna stund sin uppmärksamhet vid Nervander, och han begynte att räknas bland de ynglingar, af hvilka hela hans fädernesland kunde hoppas det högsta. Och på den krans, hvarmed han lagerkröntes, „föll ungdomens, hoppets, segerns förenade ljus och gaf den en glans, hvari endast en segerns krans kan stråla. Till honom, som bar den, riktades hvarje blick, äfven från de skönaste, stoltaste ögon . . . “

Men, tillägger Cygnæus, äfven under den friska lagerkransens skydd flög öfver hans vackra anlete en förbiilande skugga, af få likväl bemärkt, däri han sågs i gladaste ljus, och till hvars orsak nästan ingen, utom han själf och ännu en annan, då anade. „Han behöfde kväfva under jubelsorlet en röst klagande i hans innersta, hörbar endast för honom själf öfver den ungdomsförseelse, hvars följder han ännu icke hade kunnat godtgöra“.

Själf har Nervander i en några dagar efter promotionen skrifven dikt *I miss L—s minnesbok*[1]) gifvit uttryck åt de känslor, som fyllde honom på hans första stora triumfdag, ehuru i en annan riktning än Cygnæus låter förmoda. Den synnerligen vackra och för Nervanders dåvarande stämning karaktäristiska dikten lyder:

---

[1]) Dikten skall ha varit riktad till en engelska eller skottska, (miss Londicer?), med hvilken Nervander hade stiftat bekantskap i den Borgströmska familjen, där han umgicks och hade intima vänner.

Fåfängt sökte under högtidsglansen
Du mig, där jag gick i lagerkransen,
Fåfängt — *skuggan* blott finns här!
Men när du med svällda segel länder
Till ditt sköna hemlands höga stränder,
Sök mig, goda flicka, där!

Ty hvad fängelse mig än må sluta,
Hvilken boja ödet må mig gjuta,
Fri från alla jordens band,
Du min ande ändock städs skall finna
Där, som dessa tankar varmast brinna:
Frihet, Ljus och Fosterland!

Åfven här talas ju om ödets bojor och jordiska band, men hans ande sväfvar frigjord från det närvarandes tvång och blickar ännu med förtröstan mot ljusa framtidsmål. Det var åt lifvets ädlaste makter Nervander ville helga sin själs bästa krafter. Och vi skola se, att han förblef dessa sina ungdomsideal trogen.

II.

Den alltigenom intima karaktär, som var utmärkande för Nervanders tidigaste ungdomsdiktning, och de självbekännelser han inflätade i densamma, gjorde att han ofrivilligt skydde offentligheten, så väl än många af hans stycken skulle försvarat sin plats såsom vittnesbörd om hvad den unga studenten redan förmådde i poetisk väg. Knappast något enda af Nervanders ungdomsalster trängde till allmänheten, och först många år senare, när ungdomens upplefvelser redan hörde till det förgångna, såg en och annan af dessa dikter dagen. Samlade framträdde de först efter skaldens död, och det i ett strängt urval. Mångt och mycket kvarstannade bland skaldens otryckta handskrifter.

Det är därför att antaga, att Nervanders diktning under studentåren ännu var föga känd utom den intimaste kretsen kring hans person. Men hans poetiska begåfning blef

dock bekant genom tillfällighetsstycken, som han redan vid denna tid utkastade med lätt hand till firande af bemärkelsedagar inom de familjekretsar, i hvilka han rörde sig. Från den tid, då han vistades som informator i den Bonsdorffska familjen, är i hans Skrifter intagen en humoristisk grafskrift öfver ett par tofflor, som begagnades af professor Bonsdorff. Och bland otryckta manuskript finnas bevarade flere namnsdagsdikter och andra tillfällighetsstycken från samma tid. Hans poetiska talang togs äfven i anspråk för att ledsaga gåfvor och julklappar med lämpliga verser, hvaraf äfven flere prof finnas bland hans handskrifna dikter.

Det första vittnesbörd man äger om att Nervander inom en vidare kamratkrets, i den österbottniska afdelningen redan var känd som en lyckligt begåfvad diktare, är en sång, som han år 1826 å afdelningens vägnar diktade till nationens dåvarande allmänt afhållne inspektor, professor G. G. Hällström, Nervanders företrädare på den fysiska lärostolen. Sången hyllar Hällström som den milde älskade fadern, hvilken för österbottningarna var så mycket kärare som äfven hans vagga hade stått på Österbottens strand. Nervander själf gifver här för första gången uttryck åt sin österbottniska hembygdskärlek:

Du minns väl det landet vid polen
Bland skummiga forsar och skogiga fjäll;
Där vintern ej skådas af solen,
Men midsommardagen ej har någon kväll;
Det land, som så heligt, så kärt för oss är,
Ty fädernas grafvar och boning det bär.

Under de närmast följande åren diktade han oftare vid offentliga tillfällen, slutligen som den korade festskalden vid de två första magisterpromotionerna i Helsingfors.

Det karaktäristiska för Nervanders ungdomsdiktning är, att man möter så många verklighetsdrag i densamma. Han gaf i sånger luft åt de känslor, som fyllde honom, då lifvet först öppnade sitt brokiga kaleidoskop för hans blickar. Dessa känslor uppgingo snart helt och hållet i den

intensiva låga, hvarmed den första ungdomskärleken fyllde hela hans själ och för en tid undertryckte alla andra förnimmelser. Men äfven yttre rent tillfälliga intryck förmådde han redan i sin tidigaste ungdom med största lätthet omsätta i vers.

Denna lätthet att dikta redan vid så unga år är ägnad att väcka förvåning och utgör äfven ett bevis på Nervanders tidiga utveckling. Det var en boren talang för den poetiska versifikationen, men trots ursprungligheten af sin begåfning odlade han dock sin talang genom flitig läsning af poetiska skrifter. Visserligen har han någon gång klagat öfver att han i sin barndom icke hade någon tillgång till poesins skatter, men redan under de första studentåren synes han ha godtgjort sin försummelse i detta hänseende. Snellman, som berättat om Nervanders förhållande till en gemensam tidigt bortgången ungdomsvän, vid namn Johan Kemmer, meddelar därvid, att svenska och tyska litteraturen var dem redan från de tidigare åren känd. Geijers skrift om Thorild hade inledt dem äfven på spekulationens bana, och „Thorilds egna och Ehrensvärds skrifter voro dem vid 18 och 19 års ålder välbekanta, att icke tala om Hammarskölds kritik och hela den vittert-kritiska litteraturen från romantiska skolans uppträdande i Sverige. Nervander var den poetiskt producerande, Kemmer den stränga granskaren och bedömaren". Nervanders och Kemmers, senare i förening med Runebergs vittra kritik och smak ställde dem redan tidigt vida öfver den litteratur, som då gällde som en stor företeelse i Finland.

Vi ha påpekat, att Nervander redan under sina första studentår inkom i kretsar, som hade utpräglade poetiska intressen. Professor Jakob Bonsdorff var som nämndes själf en diktare från den gustavianska tiden. Den främste af skalderna från denna tid, F. M. Franzén hade visserligen vid Finlands skilsmässa från Sverige öfverflyttat till det gamla moderlandet, men hans rika poetiska stämma förnams ännu från andra sidan hafvet och som sitt poetiska testamente hade han kvarlämnat Åbo-upplagan af sina dikter, hvilken för den unga generationen af Ner-

vanders samtida gällde som poesins gyllene kodex. Det var i hans skola de gingo, det var vid hans sång med dess äkta finska innerlighet de ville knyta den poetiska utvecklingens ked.

Ett då ännu mycket debatteradt ämne för den unga generationens tankar var Franzéns bortflyttning från fäderneslandet. Runebergs bekanta sång till Franzén, hvari han så varmt uttalar den säkert allmänna önskan om hans återkomst till hemmets dalar, är icke den enda. Äfven Nervander har diktat en sonett till Franzén, hvari han i något bittrare ton än Runeberg klagar öfver att skalden hade glömt sitt fosterland. Han spörjer:

Minns du det land ännu, som hänryckt hörde
För första gången klangen af din luta
Harmoniskt sig emellan fjällen gjuta,
Då mildt din unga hand dess strängar rörde?

Dock nej — ditt fria val dig från det förde,
Och haf och gränser mellan oss sig skjuta,
Du glömt oss, hvilka här ditt minne sluta
I hjärtan, som ej tid, ej skiften störde.

Var lugn likväl! — Din fosterjord ej klagar,
Hon blifvit lärd att i sitt modershjärta
Fördölja stum sin saknad och sin smärta;

Hon vet ju att, så snart som stormen jagar
Den korta sommarn hän, från hennes stränder
Flyr också svanen[1]) bort till andra länder.

I denna anklagelse för glömska, som nog torde ha varit uttryck för en ganska allmän opinion, inmänger sig emellertid uttrycken äfven af Nervanders stora beundran för Franzén. Någon större påverkan af Franzén kan man dock icke röja i Nervanders diktning. Det finnes då mera hos Runeberg. Det gustavianska tycket, som man ännu

---

[1]) Redan omedelbart efter Franzéns bortflyttning hade han af en samtida skald blifvit förliknad vid den svan, som öfverger sin hembygds lugna vass.

spårar öfverallt i Franzéns sånger, återfinnes knappast mera hos Nervander. Han hade ett subjektivare skaplynne, som kräfde starkare uttrycksmedel, ett intensivare temperament, som älskade mörkare och skarpare färgmedel än man vanligen finner hos den ljusa, men äfven grundare Franzénska lyran.

Vid den tid då Nervander slog de första slagen på sin luta, fortforo ännu efterdyningarna af den långvariga striden mellan den gustavianska och den nyromantiska riktningen i Sveriges litteratur. Den sistnämnda rörelsen hade äfven vunnit insteg bland den unga generationen vid Åbo akademi under de år, som närmast föregingo Nervanders inträde vid universitetet. Några större poetiska talanger funnos väl icke bland denna skolas anhängare i Åbo, men några af dem, såsom A. I. Arvidsson, J. G. Linsén och framför allt A. G. Sjöström, voro dock på sin tid uppmärksammade äfven genom sin poetiska begåfning. Rörelsen hade i hvarje händelse väckt så stor uppmärksamhet, att Nervander, som stod densamma så nära i tiden, icke gärna kunde undgå att mottaga intryck af densamma. Man finner också i hans ungdomsdiktning rätt tydliga spår af inflytelser från den nyromantiska diktkonsten. Flere af de ofvan citerade missmodsstämningarna och erotiska dikterna hafva en ton, som är närmast befryndad med de lyriska sångerna i Atterboms poetiska kalender. Där möta oss äfven ungdomsstycken af Nervander, hvilka sakna den fond af upplefvelse, som vi i regeln funnit i hans diktning, och i stället göra intryck af poetiska studier i tidens manér. I allmänhet finner man få rena naturdikter hos Nervander, ehuru hans naturkänsla redan i ungdomen var mycket vaken och frisk, men någon gång roade han sig med att dikta sådana, utan att dock finna någon egen ton. Så påminner en otryckt *Vår-Sång*[1]) af år 1823 om fosforistskaldernas manér, som man kan finna af följande väl efterbildade strofer:

---

[1]) I Emil Nervanders samling, som benäget ställts till mitt förfogande.

Sjunkande drifvan
Stilla begråter
Vintern — sin flyktande, skyddande vän.
Strålande skifvan
Höjer sig åter,
Vårsolen, vårsolen kommer igen!

Bäcken förlossad
Dansande smeker
Fram sig till hafsvågens öppnade barm,
Bojan är krossad —
Böljan den leker
Åter som förr uppå fjärdarnas arm!

— — — — — — — — — — — —

Dikten i sin helhet vittnar om med hvilken stor ledighet och elegans den då adertonårige ynglingen efterbildade nya skolans lekande diktmanér. Denna „återspeglingslätthet" väckte med skäl beundran inom kretsen af skaldens ungdomsvänner.

Men där äro äfven dikter af Nervander, som tyckas förråda, att också hans uppfattning af konsten och af skaldens ställning närmast öfverensstämde med de läror, som nyromantiken hade förkunnat i dessa frågor. Man återfinner hos Nervander denna riktnings strängt uppdragna gränser mellan fantasins och verklighetens värld. Sångens rätta hem befann sig långt bortom världen i fjärran rymder och var en himmelskt skön lycksalighetens ö med myrtenskogar mellan blåa vikar, och där höjde sig fantasins gyllne slott i all sin prakt. I motsats härtill tedde sig verkligheten som en enformig öken, där ingen läskande källa fanns för den trötte vandraren och där ingen palm gaf någon skugga. Människan var en fången ande, som smidd vid gruset bar sin tunga boja, men genom dikten och konsten sänkte sig änglar från de ljusa landen ned till stoftets son, väckte hans trånad till ljusets hem och öppnade för hans tjusta själ en skymt af edens värld. För denna äktromantiska föreställning var skalden

Kung i drömmens lätta rike,
Främling blott i lifvet här;
Verkligheten gärna svike
Den, som dikten *allt* beskär.

Ty det sköna, som besöker
Jorden blott som flyktig gäst,
Hvarje hopp, som hamn sig söker
Och sitt ankar här ej fäst;

Alla hasta bort och stanna
Trötta sist vid diktens tron,
Vaggan för det höga, sanna,
Idealens region.

Och så vidt dess välde röjes,
Och så länge det består,
Som ännu en känsla höjes,
Som ännu ett hjärta slår.

Sitt vackraste uttryck fingo de nyromantiska stämningarna hos Nervander genom den i antologierna ofta aftryckta dikten *Troubaduren*[1]), som med rätta blifvit ett af hans populäraste stycken. Medeltidens ambulerande sångare skildrar han som en fridlös främling i lifvet, hvilken öfverallt dit han kom, strödde diktens skatter omkring sig, men själf i lifvets vår blott ägde lyran och sin smärta kvar:

Och snart han vid en flickas graf
Syns i en dal vid Hieres haf.
— Ett rosenstånd på grafven står,
Och tills det blommat ut,
Han dröjer där, och när han går,
Han med sig då till slut
Den sista ros, som än finns kvar,
Och lyran och sin smärta tar.

Och hvarje vår blef rosen bytt,
Men hvarje vår ock glansen flytt
Allt mer ifrån hans blick och kind.
Och sist en morgon såg

[1]) Publicerad i Vinterblommor för 1831 och i Helsingfors Morgonblad för 1832.

En yngling, smekt af nattens vind,
Som blek på grafven låg;
Hans matta öga brutet var,
Men lyran på hans arm låg kvar.

Det är medeltidsromantik öfver det hela, ett fullgiltigt vittnesbörd om huru väl Nervander förstod att attrapera förgångna tiders stämningar[1]) och i desamma nedlägga sin egen känsla, hvilken som en betagande melodi varmt vibrerar i sången.

Det är sålunda främst i sin uppfattning af konsten, stundom i ton och stämning, endast sällan i val af ämne Nervander rönt inflytande af nyromantiken. Med tidigt utvecklad poetisk smak förstod han undvika den svamlande diktion, som var ett af nya skolans främsta lyten och som ännu i hög grad återfinns hos hans närmaste företrädare, Arvidsson och Sjöström. Nervanders ungdomsdiktning är ej helt och hållet fri från fosforistiska uttryck, men de förekomma dock sparsamt och höra till dem, som hade vunnit allmännare burskap i det poetiska språket på den tiden. Fosforismens dunkla klingklangpoesi hade redan i den litterära ungdomskretsen kring Nervanders person utgjort ämne till förlöjligande och skarp kritik, och själf var Nervander en alltför klar och kritisk ande, för att frestas till poetiska synder i den fosforistiska genren. —

Genom den nya rörelsen i svenska vitterheten hade intresset för folkpoesin väckts till nytt lif. Den första större samlingen af svenska folkvisor såg nu genom Geijer och Afzelius dagen. Äfven detta intresse fann genklang hos oss, men yttrade sig ännu vid denna tid icke genom insamling af svenska folksånger från folkets läppar, utan förnämligast genom finska folkrunors samlande och fram-

[1]) Bland Nervanders otryckta arbeten finnes äfven en liten prosadikt af äktromantisk färg. Den handlar om en gosse vid en källa, som under saknaden efter sin flicka fällde en tår på en blå blomma, hvarmed sedan en najad simmar till flickan i rosenlund, som igenkänner gossens tår på den blå blomman och däraf finner, att hon är älskad och saknad. Detta prosastycke har han äfven utfört på vers.

dragande i ljuset. Redan i Mnemosyne trycktes finska runor såväl i original som i öfversättning. På detta område arbetade på denna tid med stor ifver C. A. Gottlund, Abraham Poppius, den äldre Topelius m. fl. Det var början till den rörelse, som inom kort ledde till så storartade resultat. Äfven hos Nervander mötte detta intresse för den finska folkpoesin stor sympati, och universellt anlagd till hela sin natur utsträckte han detsamma liksom Runeberg också till främmande nationers folkdiktning. Endast få af hans hithörande studier ha dock blifvit publicerade. I kalendern Necken för 1847 ingå tvenne vackert och ledigt gjorda versioner från Kanteletar och i hans samlade skrifter sången „De tre Friarne“. Man har äfven i tryck bevarad en af honom verkställd öfversättning af en nygrekisk folksång „Dimos' graf“ [1]). Och bland hans otryckta manuskript finnas några fragment af finsk runotolkning, hvilka yttermera bekräfta hans intresse för den finska folkdiktningen.

Medan hos Runeberg intresset för folkdiktningen var mera öfvervägande och slutligen resulterade i hans öfversättning af Serviska folksånger, undanträngdes detsamma redan tidigare hos Nervander af ett alltmera omfattande studium af den moderna diktningen. Det låg i tidens anda, äfven det ett utslag af nya skolans vidtfamnande vittra böjelser. I Åbo hade den redan nämnde A. G. Sjöström på detta område gått i spetsen. En öfvermåttan flitig öfversättare publicerade han i tidens blad öfversättningar icke blott af de stora tyska skalderna Schiller och Goethe, utan använde sina stora språkkunskaper till tolkningar af snart sagdt alla länders vittra storheter. Härigenom befordrade han i betydande grad intresset och kännedomen om europeisk vitterhet, och öfversättningar af nyare skalder, framför allt tyska, franska och engelska, begynte allt oftare framträda i den dåvarande tidningspressen. Nervander med sina redan i ungdomen rika poetiska intressen kunde

---

[1]) I Necken för 1846.

ej undgå att ryckas med. Han vidgade alltjämt sina kunskaper i den utländska vitterheten och grundlade därigenom en allsidig förtrogenhet äfven med poesins inre väsen, så att han, enligt samtidens vittnesbörd, snart blef en den utmärktaste kännare inom poesins område samt längre fram efter sina utländska resor äfven i bildande konst. Dock synes det företrädesvis ha varit tysk diktning, hvarmed Nervander redan i sin ungdom gjorde sig väl förtrogen. Han öfvade sig tidigt i öfversättningsförsök af tyska skalder. Några sådana, af olika skalder, ha upptagits i samlingen af hans skrifter, och bland hans poetiska handskrifter finnas andra, bl. a. en tolkning af Schillers „Hero och Leander", af smärre stycken af Goethe m. fl. Längre fram koncentrerade han sig på en enda skald. Slutresultatet af hans ungdoms poetiska studier i tysk vitterhet blef hans förträffliga tolkning af Konung Ludvigs af Bajern dikter, till hvilka vi återkomma i det följande.

III.

Den 1 oktober 1828 öppnade det nya universitetet i Helsingfors för första gången sina lärosalar för Finlands bildningssökande ungdom, sedan Auras vördnadsvärda lärdomstempel året förut hade blifvit ett offer för den stora vådeld, som då förstörde en god del af den gamla hufvudstaden, hvilken nu äfven förlorade sitt berömda lärosäte. Medan Aurastadens bortdöende poeter uppbjödo sina sista krafter för att upprulla taflor af denna ödesdigra vådeld, blef det den unga generationens sångare förbehållet att dikta till den nya akademins lof. I Nervanders efterlämnade manuskript finnes en *Sång vid Inaugurationen* den 1 okt. 1828, hvilken dock aldrig synes ha blifvit afslutad och därför förblifvit otryckt. Det fragment, som finnes i behåll, innehåller inalles åtta strofer, hvari skalden först kastar en vemodig blick tillbaka. Det var en höstmorgon med vissnade trädkronor och blek sol:

Ja, samma bleka glans som då hon sänder,
Då finska sångmöns brustna blick sig slöt,
Och lyran krossad sjönk ur hennes händer,
Och dödens köld kring hennes själ sig göt! —
Ett år har flytt, och lifvet åter tänder
Med sakta flämtning sig i hennes sköt,
Och matt de första svall af barmens slöja
Som vågor för en morgonvind sig höja.

Är det väl hennes hem, det forna, kända
Med hennes barndoms fostersalar än?
Är det ett nytt? Skall dagen snart sig tända?
Är det en graf, och sluts Hon utaf den? —
Dock allt är tyst, och obesvarad sände
De stolta hvalfven hennes suck igen!
— — — — — — — — — — — — —

Men allt tvifvel måste fly, en ny tid var kommen och en ny högskola öppnade sina portar för ungdomen, som nu åter samlades från när och fjärran:

Så dina söner hit sin väg nu böja
Från dina fjärran trakter, fosterland!
Från Saimas strand, från Lapplands fjäll, hvars slöja
Af evig snö ej lyfts af sommarns hand,
Från Kangasala, där det ses sig höja
Romantiskt krönt af aftonsolens brand,
Och där, där Auras sorgsna bölja rinner
Och med en suck i fjärdens famn försvinner.

Och allt som tåget mera framåt länder,
Det växer i sin gång — ty hvarje dal
Och hvarje strand ifrån sitt sköte sänder
Den ädlaste bland sina söners tal
Till ljusets tjänst, hvars högtid nu sig tänder
I sanningens upplåtna tempelsal,
Och klockans ljud dem nu högtidligt kalla
Till festen hän, och dit de tåga alla.

* * *

Under de närmaste åren efter sin promotion nödgades Nervander fortfarande uppehålla sig förmedels kondition. På grund af sin lysande examen erhöll han en

mycket förmånlig sådan hos kommerserådet Gustaf Lundahl i Tammerfors såsom informator för dennes tvenne söner, Gustaf och Karl, hvilka båda sedermera blefvo framstående vetenskapsmän, den förre professor i astronomi vid universitetet, den senare läkare och zoolog. I det förmögna, fint bildade och fosterländska hemmet, som prisas för sin gästfrihet och älskvärda umgängeston och som besöktes såväl af statsmän som skalder och konstnärer, möttes Nervander af en luft, hvari han trifdes förträffligt. Det var sol och glans för hans härför känsliga sinne, och här mötte han odelad vänskap och förståelse. Läsningen med de begåfvade och vetgiriga ynglingarna skänkte honom tillfredsställelse, och i husets unga, knappt fullvuxna dotter Augusta fann den genom sin intelligens och sin poetiska talang bländande informatorn en varm beundrarinna, som äfven från första stunden väckte Nervanders lifliga intresse genom sin begåfning och sitt intagande väsen. Augusta Lundahl blef sedermera bekant som „en lärd mamsell", hvilken genom sin kunskapsrikedom och älskvärdhet väckte beundran till och med hos främlingar, som besökte det Lundahlska hemmet. Mest känd är hon dock som väninna till J. L. Runeberg och hans maka. Af dem infördes „Hebe", såsom Runeberg kallade henne, i „Lördagssällskapet", och under Runebergs egid uppträdde hon äfven med några poetiska bidrag i de första årgångarna af det af skalden redigerade Morgonbladet. Men Nervander var den förste, som hade upptäckt Augusta Lundahls poetiska anlag och bidragit till att utveckla desamma, icke minst genom sina egna dikter, af hvilka många i originala afskrifter funnos bevarade i Augusta Lundahls efterlämnade poetiska minnesböcker[1]).

En legend gick den tiden, att Augusta Lundahl snart kände sig dragen till den unge skalden, hvars snille samt spirituella och fängslande personlighet intog henne med omotståndlig makt, utan att hon hade någon aning om

[1]) Enligt uppgift af Emil Nervander i en uppsats „Till Augusta Lundahls minne" i Finsk tidskrift (1893).

den hemlighetsfulla slöja, som omgaf hans personliga förhållanden. Samma sägen förtäljer ock, att Nervander i hennes kvinnligt ljufva uppenbarelse tjusad och sorgsen sett en hägring från det sällhetens och ungdomens rosenfärgade morgonland, som numera var stängdt för honom för alltid.

Under vistelsen i det Lundahlska hemmet och ännu en tid därefter blef Hebe Nervanders sånggudinna. Mycket af hvad han under dessa år diktade, hade uteslutande henne till föremål. Af dessa dikter, hvilka ofta hade någon tillfällig anledning att tacka för sitt upphof, hafva många formats så vackert, att de befunnits värdiga att intagas i samlingen af Nervanders poetiska skrifter. Så är fallet med den friska dikten *Morgonhelsning*[1]), hvars titel i en del originalmanuskript har tillägget „Till Augusta". Den klingar som en morgonserenad till den unga flickan:

Hör, hur lyft på lätta vingar
Lärkan redan hänryckt klingar
Vår'ns och kärlekens behag,
Hör, från molnfri himmel neder
Sångarinnan ömt dig beder:
Vakna, vakna, det är dag!

Ren för morgonsolens strålar
Lund och dal och kulle prålar;
Klädd i daggens silfverskrud,
Hvarje ros ur sömnen vaknar,
Och blott dig ibland dem saknar
Dagens unga, varma Gud.

Skynda då! o, hvarför dröja?
Svep dig lätt uti din slöja,
Och vi lifvet njuta må!
Snart vår morgon är förfluten,
Och den fröjd, ej nu blir njuten,
Aldrig sen vi återfå.

---

[1]) Första gången publicerad i kalendern Lärkan för 1845.

Långt tidigare, i Winterblommor för 1833, hade Nervander publicerat en dikt *Till ett par Dansskor*, hvilken lilla täcka bit ursprungligen var skrifven i en af den sjuttonåriga Augustas balskor. Enligt hvad Emil Nervander meddelar i sin ofvannämnda uppsats till Augusta Lundahls minne, skulle nämligen bland hennes för världen gömda ungdomsminnen ha anträffats en liten förtjusande balsko af ljusbrunt saffian, som den vid sin död 80:åriga troget hade bevarat[1]), och på dess hvita foder hade Nervander egenhändigt nedskrifvit den nämnda dikten. Den är lätt och fladdrande och sväfvar luftigt fram liksom i yrande danstakt. Äfven här återkommer samma tanke, att vårens stunder äro så korta, hvarför de böra njutas, innan tiden är förliden. Men i dikten uttalas äfven, att ungdomskänslans rena flamma städse må brinna lika klar och aldrig slockna.

Bland Augusta Lundahls handskrifna dikter af Nervander fanns äfven den vackra sången *Jag minnes dig*[2]) med dess bildrika och vårligt varma strofer:

Jag minnes dig, då första vårskyn seglar
På klarnadt hvalf för västans fläkt;
Jag minnes dig, då första blomman speglar
I källans våg sin ljusa dräkt;
När minns du mig?

Jag minnes dig, då ekens krona susar,
Och fågeln slår i blommig lind;
Jag minnes dig, då ängens duk sig krusar
I blomstersvall för sommarns vind;
När minns du mig?

— — — — — — — — — — — — — —

Man kan tänka sig, att den smältande dikten hade gjort ett betagande intryck på den unga flickan. Det klingar nära nog som ett poetiskt svar, i hvarje fall som ett

---

1) Den bevaras numera i Åbo mnseum.
2) Publicerad redan i Tidningar från Helsingfors (1829).

genljud, då Augusta i en dikt „Till den Frånvarande“[1]) sjunger:

När purpurskyar pråla
Vid skogens östra rand,
Och fält och lunder stråla
I morgonsolens brand,
När trasten slår i linden,
Och rosen öppnar sig
Mot fjärlarna och vinden:
Då tänker jag på dig.

När västans ande susar
I aspens svala topp,
Och middagsfläkten krusar
Den klara bäckens lopp,
När minnets blomma speglar
I källans bölja sig,
Och silfvermolnet seglar:
Då tänker jag på dig.

När vågorna ej svalla,
I tystnad skogen står,
Och daggjuveler falla
Ur kvällens mörka hår,
När aftonstjärnan blickar,
Och vänligt ner till mig
Sin första hälsning skickar:
Jag tänker än på dig.

Denna dikt visar, att Augusta Lundahl under Nervanders inflytande utvecklade sina poetiska anlag och själf begynte framträda som skaldinna.

Man äger vidare i behåll dikter af Nervander på Augusta Lundahls såväl 17:de som 18:de födelsedag den 21 september 1828 och 1829, den tidigare af dem publicerad af Emil Nervander i hans ofvannämnda uppsats, den senare, en längre dikt, som finnes bland hans otryckta manuskript[2]). De vittna båda om den varma sympati, som fängslade Ner-

[1]) Tryckt i Vinterblommor från Finland (1833).
[2]) I Emil Nervanders samling.

vander vid den unga flickan. Bland skaldens otryckta bitar finnes äfven en poetisk kärleksbekännelse, som måhända är från denna tid. Den lyder:

Jag ofta vid din sida står och stått
Med alltid fasta lugna blickar blott,
Och du en trogen barndomsvän, en bror
Dig endast finna i mig tror.

Och då min barm i jämna vågor häfs,
Du anar ej den känsla, som där kväfs,
Ej att för dig den evigt fylles opp
Utaf en kärlek utan hopp.

Dock dig ej nå skall denna kärleks röst,
Den lifstidsfånge är uti mitt bröst,
Och tanken, som den har i bojor lagt,
Skall troget stå invid den vakt.

Men fåfängt! Band och riglar ej förmå
Att kufva fångens fintlighet ändå,
Han omotståndlig här en utväg fick
Att dricka ljus utaf din blick.

Och se, han smyger till dig detta blad
Och lugnt du blickar uppå denna rad
Och vet ej, att den är till dig från mig
Bekännelsen: jag älskar dig!

Den sägen, som jag refererat i det föregående, vet ej att berätta något om de ungas känslor efter det uppvaknandets stund ur de poetiska drömmarnas värld var kommen. Att denna stunds klockslag angafs i början på år 1829 med en något skarp klang, finner man af en otryckt vers, hvilken Nervander — obekant hvarför — undertecknat Johannes och hvilken af honom med rask hand nedskrifvits i ett fragmentariskt bref på franska, som på omväg nått honom af någon okänd fruntimmershand. Versen, som bildar ett postskriptum till brefvet, lyder:

Goda flicka, när du blickar
På den rad, din vän dig skickar,
Var ej snar att döma då!
Säg, om blicken, som Han höjde,
Denna djupa låghet röjde?
Säg! Din känsla svara må. —
Kufvad af sitt dunkla öde
Gärna skaldens själ förblöde,
Allt är ju då snart förbi!
Ty hans varma trogna hjärta
Brista kan af namnlös smärta,
Men det kan ej nedrigt bli[1]).

Om vi förstå denna dikt rätt, hade underrättelsen om Nervanders tidigare förbindelse på någon omväg nått hans unga väninna, och när det verkliga förhållandet blef bekant, invigde han henne förtroget i sin lefnads hemlighet, och det på ett sätt, som icke lämnade något tvifvel om hans egna känslor. Emil Nervander har i sin ofvannämnda uppsats upplyst om att den bland skaldens Skrifter under titeln *I en Minnesbok*[2]) intagna, märkeliga själsbekännelsen ursprungligen var skrifven på ett blad i Augusta Lundahls album, ehuru ej undertecknad och ej dagtecknad af honom. Må vi lyssna till denna gripande lefnadsbikt:

Bevingad tiden snart förändrar allt;
— — — — — — — — — — — — — —
Så kommer ock den dagen en gång, då
Ren dessa penndrag, så bekanta nu,
Ha blifvit främmande för dig, och du,
När då en vän dig frågar, mer ej minnes,
Af hvem de blifvit tecknade; men då
Må dessa rader själfva svara enkelt:

„Det var en yngling. — Ej från Hellas kuster
Lopp ut ett fartyg krönt af flere rosor,
Än de, hvarmed det unga hoppet gladt
Hans lilla julle blomsterhöljde, när
Sin färd den styrde ut på lifvets haf;

---

[1]) Af dikten finnas äfven tvenne utförligare varianter.
[2]) Tidigare publicerad i *Lärkan* (1845).

Men ren bland strandens skär den skeppsbrott led,
Och arm han ankom hit och hade räddat
Sin lyra endast och det djupa lugnet,
Som sist sig sänker till en öde barm. —
Dock — ack! långt armare han hädandrog,
Ty detta lugn förlorade han här,
Och nu han ägde endast kvar sin lyra.
Väl ljöd dess klang hit sedan någon gång,
Men i allt svagare ackorder, till dess de,
De äfven slutligt dogo bort.
De längesedan ren förstummats nu,
Och af den svaga il på lifvets haf,
Som dock hans lätta farkost kunde krossa,
Nu endast återstår den ringa svallvåg,
Hvars gröna dyning sig från vår till vår
Allt mera matt och omärkt hvälfver öfver
Ett hjärta, hvilket hunnit klappa ut".

Mera resignerad i tonen, ehuru förläggande allt hopp om lycka och sällhet bortom lifvets gräns, är en annan dikt, som Nervander vid samma tid skref till Augusta Lundahl. Såsom ett minne af gemensamma poetiska stunder förärade han henne ett urval af sina dikter och lät desamma åtföljas af en *Tillegnan till* ***[1]), hvilken i hennes samlingar äfven är undertecknad Johannes. Dikten, som Cygnæus kallar den yppersta produkten af Nervanders poetiska förmåga, gifver oss bilden af honom själf under denna brytningspunkt i hans lefnad:

Du, hulda! lyssna vänligt till de slag,
De första, blyga, darrande och svaga,
Dem med en ovan hand men hänryckt jag
På skaldens harpa mig fördristat taga.

— — — — — — — — — — — — —

Kanske jag träder för dig än en gång,
Då ej min hand mer rädd vid strängen bäfvar,
Då lugnt från vigda läppar höjs min sång,
Och ej, som nu, min stämma bruten sväfvar.

---

1) Intagen i hans „Skrifter" och därförinnan publicerad i Necken (1847).

Dock nej, nej snart i stormen dör min röst,
Och harpan från mitt matta sköte skrider,
Och prässadt, likt Laokoons, mitt bröst
Snart mer ej klagar, utan endast lider.

Ja, undra ej, om ej min sång dig ter
Den glada yngling, som så väl du kände,
Om lifvets lust, som ur mitt öga ler,
Sin eld i själens helgedom ej tände.

Ack! fåfängt gör jag efter glädjen jakt,
Och tvingar den att i mitt löje stanna;
Den dröjer väl — som ljusets gyllne prakt
En vingad stund på kvällens dunkla panna;

Men aldrig mer dess stråle, varm och ren,
I djupet af mitt inres natt sig gjuter.
Så leker vågen väl i solens sken,
Men inom sig en afgrund dock han sluter.

Dock — jag ej sörjer tiden, som förflöt;
Mitt ödes lotter gärna vare fällda —
Jag är en man! och allt hvad stunden bröt
Med lifvets lycka vill jag kungligt gälda.

Och ren de stränga makter blidka sig,
Då intet offer mer åt dem jag äger;
Jag redan gaf dem allt — allt, äfven dig,
Och nu farväl för detta lif dig säger.

Men då jag löst min skuld och skuggan flytt,
Som lifvet tungt uppå min själ nu kastar,
Och sig min ande, glad och ren på nytt,
Befriad hän ifrån sin boja hastar,

Då skall jag glömma fröjd och sorg och hopp
Och dessa minnen, som min själ nu skaka,
Och blott min kärlek tar jag med mig opp,
Och till vårt ursprung hasta vi tillbaka;

Och, med min himmel blott i den, jag så
Med blicken mot den rymd i väntan dröjer,
Där jag en gång skall ängeln skåda få,
Som från din hydda, ljusa vingen höjer.

Och när du kommer slutligt, och du ser
En salig ande sväfva till ditt möte,
Då älskade! då flyr du icke mer
Och sjunker sakta till hans brodersskötel

Hvilken tragisk bild gifver icke denna dikt af förhållandet mellan de unga, som nu stodo inför det slutliga afskedet. Måhända är det just till Augusta Lundahl den vackra afskedssång, som ingår i Nervanders skrifter, är riktad:

Ljuf var drömmen, kort dess villa;
Sällhet ej på jorden finns,
Hjärtat vaknat, och nu stilla
Blott sin flydda himmel minns.

Väl jag ej en tår kan dölja —
Snart förtorkar dock en tår —
Nu farväl; min väg du följa
Ej, o flicka! kan, ej får.

Lifvet för ditt rena sinne
Öppnar än sin rosengård,
Vänligt skymte där mitt minne
Som en mörk, men blomhöljd vård.

Augusta Lundahl bevarade också sin poetiska ungdomsvän i ett trofast minne. I en dikt skildrar hon sig själf sittande vid sin bågsöm i kulna vinterdagar, sömmande minnesblommor på duken, såväl sömnens dufna vallmoblommor som leende förgät-mig-ej, medan tanken bäfvande dröjer vid ännu friska hågkomster:

Vänligt blicka hulda minnen
Ur dem alla opp mot mig;
Och hvar kalk för mina sinnen
Flydda tider bär hos sig.

Och det sorgsna vill jag glömma,
Därför vallmo ock jag har,
Blott det sälla vill jag gömma,
Blott det ljufva hålla kvar[1]).

För Nervanders stormiga känslor gick det ej lika lätt att komma i resignationens lugna strömfåra. I flere såväl tryckta som otryckta dikter återkommer han till dessa på samma gång ljufva och tragiska minnen. Men de båda unga hade skilts som goda vänner. De träffades sedermera i Helsingfors i Lördagssällskapet och allt framgent fortfor förhållandet att vara det bästa mellan Nervander och medlemmarne af den Lundahlska familjen.

IV.

Det började nu lida mot slutet på Nervanders kringvandrande lif som informator och trubadur. Hans blifvande lefnadsbana begynte antaga allt fastare konturer, och hans mål var att söka vinna anställning vid universitetet. Under de närmaste åren efter promotionen hade han äfven träffat valet af den vetenskap, i hvars tjänst han skulle ställa sina ännu opröfvade krafter. Hans klara och praktiska blick drog honom till naturvetenskaperna, och bland dem valde han fysiken till sitt hufvudämne. Redan på vårsommaren 1829 disputerade han för docentur med en afhandling „In doctrinam electromagnetismi momenta“, ett försök på den då alldeles moderna elektricitetslärans område. På grund af denna afhandling blef han den 1 juli samma år utnämnd till docent. Redan i början af år 1832 var Nervander färdig med sin andra för adjunkturen i matematik och fysik utgifna rent matematiska disputation „De curvarum genere in tertii ordinis osculatrici“, med hvilken han äfven nådde sitt mål. Han utnämndes till adjunkt

[1]) Enligt hvad man har sig bekant hade Runeberg funnit stort behag i denna dikt af Augusta Lundahl. Hon gifte sig långt senare (1842) med prosten G. Wallenius i Birkkala.

ännu på våren samma år, sedan han under de tre föregående åren under professor Hällströms rektorat handhaft professionen i fysik.

Redan året förut hade genom grundläggandet af Helsingfors Lyceum andra utvägar än informatorsbanan öppnat sig för honom till underhåll af sin familj. Nervander var en af initiativtagarene till detta läroverk samt hade utarbetat förslaget till detsamma och tillhörde från början, liksom äfven Runeberg, dess lärarekår. Han kunde nu sent omsider grundlägga ett eget hem i Helsingfors. Den förtroliga bekantskapen med sedermera kommerserådet Henrik Borgström och dennes fru, född Kjemmer, införde honom och hans maka i det dåvarande societetslifvet i hufvudstaden och redan tidigare tillhörde de båda makarne den intimare vänkretsen i Lördagssällskapet.

Detta förbund af ungdomsvännerna från Åbo, hvilkas krets nu hade vidgat sig och hvilka alla drömde att gagna sitt fosterland, bildades redan år 1830. Det har anmärkts att eftervärlden aldrig lyckats erhålla någon fullständigare inblick i detta sällskaps inre lif. Deltagarne i detsamma ha prisat det som det märkvärdigaste sällskap på jorden. Det var likväl icke ett vanligt sällskap, enligt våra begrepp, med stadgar, ceremonier och årliga fester. Snarare hade det karaktären af ett läsesällskap med fria diskussionsmöten, åt hvilka deltagarnes snillrika inlägg gåfvo lif och lyftning. Cygnæus talar om en „taffelrund“, rik på väckelser till stora sträfvanden och lifvad af de varmaste känslor för skönhet och konst.

Alla de entusiastiska skildringarna af sällskapet äro äfven ense därom, att Nervander var den ledande själen i detsamma. Han ryckte upp sig till nytt sprittande lif i denna krets, hvars aftonsamkväm genom hans kvickhet och hänförande samtal ännu länge kvarstodo för deltagarne bland deras angenämaste ungdomshågkomster. Om hans uppträdande i sällskapet har Cygnæus ännu på sin ålderdom gifvit följande målande skildring: „Han kunde tiga hela aftonen och plåstra om sin sjuka fot, men med ens — ofta efter kvällsvarden — var han som ett fyrverkeri,

utströende kvickheter som raketer. Ofta kunde man ännu vid bortgåendet stanna långa stunder kring honom i tamburen för att lyssna till honom". Denna hans kvickhet var, allt enligt samma sagesman, förknippad med en skärpa i blicken att genomskåda personers mest förborgade svaga sidor, med en liflighet i snillet att uppgöra de mest fantastiska kombinationer och med en „åtminstone i hans ungdom ohejdbar lust att i sina framställningar icke ställa den upp- och nedvända världen på rätt".

Med dessa egenskaper, förmodar Cygnæus, skulle Nervander haft de största utsikter att framträda som komisk skald, och det är därför förvånansvärdt, att man finner så få drag af dessa sidor afspeglade i Nervanders diktning. Alldeles saknas de dock icke. I hans Skrifter finnes intaget ett eller annat bitande epigram, och bland hans otryckta dikter finnas flere sådana, hvilka dock ej gifva oss samma höga föreställning om hans kvickheter som vännernas entusiastiska skildringar. För att likvisst karaktärisera denna föga kända sida af Nervanders diktkonst, skola vi meddela något om epigrammen i hans opublicerade handskrifter. Oftast drabbade skämtet i desamma någon svag sida hos kvinnan, vare sig han gycklar öfver den gamla mamsellen, hvars enda tröst var „kaffetåren", eller öfver skvallersystern, som han tillropar:

Ja, min fröken, ni vet långt mer än självfva vår Herre,
Han ju blott känner allt hvad som har skett och som sker,
Ni det känner också till pricka och punkt och dessutom
Vet ni, min nådiga, ju mycket som icke har skett.

Öfver äktenskapets vedermödor, särskildt toffelväldet och „gnabbet" mellan man och hustru, författade Nervander äfven skämtdikter. Sina egna motgångar gjorde han sig äfven understundom rätt lustig öfver och ofta sökte han genom en skämtsam strof komma ifrån de ekonomiska bekymmer, hvilka ständigt följde honom. Så har han i ett otryckt stycke[1]) till sin maka på följande sätt ralje-

[1]) Afskrift i svenska litteratursällskapets arkiv.

rat öfver att penningen alltid hos honom var en så flyktig gäst:

Den penningen är en underlig gäst,
Han trifs ej länge, och när han som bäst
I huset har hemmastadd blifva hunnit,
Så har han ur händerna på en försvunnit.
Du därföre ej må bekymrad vara;
Men vill han ej hållas, så må han fara.
Vi glädas emellertid åt vår *Skuld*,
En vän som är trogen och stadig och huld.

Äfven i estetiska frågor uttalade Nervander någon gång sina åsikter i form af uddiga epigram. Bland hans otryckta bitar förekommer följande sarkastiska memento *Till Aestetici:*

Vägar I byggt i konsternas land, men ingen dem vandrar;
Själfva I kunnen det ej; Snillet dem åter försmår.

Och i ett följande epigram karaktäriserar han *Snillet:*

Snillet behöfver ej väg; det är ljust, där är väg, där det vandrar,
Fritt må himmel och jord höljas af dimmor och natt,
Träffande städs sitt mål, bland moln, bland remnande, finner,
Lyst af sitt eget sken, blixten sin bana ändå!

Såväl till innehåll som form påminna dessa senaste stycken om Schillers och Goethes berömda Xenier eller de efterbildningar af desamma, som nya skolan publicerade i sina tidskrifter och kalendrar. För Nervanders skaplynne skulle denna poetiska genre ha ägnat sig förträffligt, men såsom redan nämndes, odlade han densamma endast undantagsvis och utan att eftersträfva några poetiska lagrar inom densamma. Hans satir var, enligt Snellman, det skarpa förståndets, den kvicka fyndighetens, icke fantasins glada lek. Men i stället roade han sig med att använda sin komiska talang för att uppvakta sina intimare vänner med skämtsamma julklappsverser, påskrifter m. m., af hvilka

en och annan blifvit bevarad för eftervärlden i hans egna eller andras samlingar.

Med Cygnæus som källa har redan omnämnts, att det låg i Nervanders lynne en med hans förnäma öfverlägsenhet samstämmande böjelse att öfva ett slags andligt „patronat“ öfver dem, som råkade inom kretsen af hans inflytande. Olyckligtvis voro flere af Nervanders vänner mycket själfständiga naturer, som stötte sig därvid, och han skall äfven ofta ha råkat i häftiga dispyter med sina vänner. Men från Nervanders sida var det endast den bästa välmening. Till hälften på allvar, till hälften på lek hade han själf en gång betecknat denna sin böjelse såsom „begär att uppfostra stora män åt Finland“. Ännu vackrare och ödmjukare ter sig Nervanders egen uppfattning af denna sin roll i en af hans bästa dikter, den ofta citerade *Den talande stenen i Mekka*[1]). Här skildras Muhameds strider och motgångar, innan han nådde sitt stora mål. Slutstroferna med Nervanders belysande reflexioner till ämnet lyda:

Herre, ringa är mitt sinne,
Ringa krafter bo därinne
Och jag klandrar ej ditt råd;
Andra må du åt dig välja
Att din ära oss förtälja,
Men skänk mig en enda nåd!

Låt mig först bland alla ana,
Hvem Du sändt, att på hans bana
Honom då jag stöda får.
Sedan — när ur tusen munnar
Ryktet högt hans lof förkunnar —
Gömd och glömd jag gärna står.

Det räckte väl ej heller länge, innan Nervander anade hvem den gudasände var, som ställde honom själf i skuggan. Karaktäristiskt är hans yttrande redan vid tidpunkten för „Elgskyttarnes“ utkommande: „Finland är för fattigt

---

[1]) Tidigast tryckt i kalendern Necken (1847).

att på en gång hafva mer än *en* skald". Så beredvilligt som dikten förkunnar trädde han dock icke tillbaka för denne och det stöd, som han skulle lämnat, behöfdes väl icke, då den andres framgång var så afgjord.

Men ännu så länge, innan segern på detta håll var definitiv, fortgick under de första åren vid det nya universitetet en täflan mellan de unga Apollosönerna såväl i studier som i sång. Nervander hade ännu ej öfvergifvit tanken på att med vetenskapsmannens ära äfven förena skaldens. De båda ungdomsvännerna umgingos båda med planer på litterärt framträdande. Runeberg hade redan före universitetets flyttning i Åbo Tidningar uppträdt anonymt med ett par dikter, medan Nervander säkert hade gjort sig mera känd genom sina tillfällighetsstycken och studentsånger. Härmed fortfor han äfven under Helsingforstiden. Vi ha redan nämnt sången vid inaugurationen. Man har af honom äfven poetiska skålar vid rektorsombytet 1829, då Hällström efter Myreen blef akademins styresman, vidare en sång på den 1 maj 1829 (båda de sistnämnda otryckta) samt en minnessång öfver professor Bergbom m. fl. Vi skola snart se, att Nervander genom dessa sånger redan hade gjort sig alltmera känd som diktare.

Det var i de af professor A. G. Sjöström utgifna Tidningar från Helsingfors Nervander vid sidan af Runeberg för första gången offentliggjorde några af sina dikter. Runeberg är rikare representerad med Barden, Den gamles hemkomst, Vid en källa m. fl. af de bekanta dikterna i hans sedermera utgifna första diktsamling. Af Nervander, som använde den genomskinliga signaturen Ndr liksom Runeberg Rbg, förekomma endast tre dikter, samtliga i 1829 års årgång. Han debuterade med två af de vackraste sångerna från sin sista informatorsperiod, de ofvan citerade „Jag minnes dig", som här ännu ej har sin slutliga form, och „Tillegnan till ***", här kallad Till ***. Den tredje dikten *Till en vördad lärare* är hans i Skrifterna intagna afskedspoem till professor J. Bonsdorff, då denne som emeritus lämnade universitetet.

Medan Nervander hittills gått i spetsen, var det dock

Runeberg, som tog försteget på diktningens bana genom sin på våren 1830 utgifna samling Dikter, det första litterära företaget från den unga kretsen i Lördagssällskapet. Man känner icke om Nervander delade de öfriga vännernas, särskildt Cygnæus' nu redan ådagalagda entusiastiska tro på Runebergs stora skaldebestämmelse, men han måste dock ha varit lifligt intresserad af denna debut, då han säkert i flere af Runebergs nu publicerade ungdomsstycken kunde spåra ett inflytande af sin egen diktning. W. Söderhjelm har i sin nyligen utkomna lefnadsteckning öfver Runeberg lagt märke till detta inflytande och framhållit att man vid läsningen af de båda skaldernas ungdomsdiktning finner några gemensamma drag, som tyda på att Runeberg mottagit intryck af denne sin närmaste föregångare och vän. Helt säkert finnes där ock, om också i obestämda konturer, en viss valförvantskap mellan de båda skaldernas ungdomsstycken, så olika deras poetiska naturеller än voro i allt det väsentliga. Men efter Runebergs framträdande som skald tyckes Nervander i sin tur icke blifvit alldeles oberörd af intryck från hans mäktiga skaldegenius. Såväl i ett och annat af hans sedermera tryckta stycken som bland hans otryckta verser finnas dikter, som hafva ett visst släkttycke med den Runebergska sångmöns alster. Uppmärksamhet förtjänar i detta afseende den otryckta dikten „*Tog han Ehrensvärds graf med stöld?*",[1]) ett tydligt försök i den Runebergska sångens tonart. Den lyder:

Gossen sade till sin gamle farbror:
„Farbror! Du som själf var med i kriget,
Var korpral och nog bör känna saken,
Tog väl fienden, såsom de klagat,
Borta där på andra sidan hafvet,
Tog han Ehrensvärds graf med stöld ifrån er?"

Gubben drog från pipan sista röken,
Svarade och sade, under det han
Långsamt knäppte hop den gråa rocken,
Gråa rocken med den blåa kragen.

---

[1]) I Emil Nervanders samling.

Orättvis är deras klagan, gosse.
Grafven låg där inom höga vallar,
Hvarje ingång slöts af fasta portar,
Hvilkas nyckel kommendanten ägde.
Själfva vallarna besattes ständigt
Tätt af svenska krigsmän och kanoner. —
Orättvis är deras klagan gosse!
Svårt det blifvit att den grafven stjäla.
Öppet köp må åter ingen klandra,
Öppet köp, som står ännu att rygga,
Ej med klagan — hård är ryska krigarn,
Aktar allra minst på männers klagan;
Ej med guld, ty ryska tsaren äger
Redan skatter nog och dagligt bringas
Honom mer af öfvervunna länder;
Men med det, som mera rödt än guldet,
Mera ädelt är än lumpna skatter,
Med det varma hjärteblod, som gjutet
Uppå stridens fält betalar segern!

Och nu reste gubben sig från bänken,
Tryckte ner sin mössa djupt i pannan
Och begaf sig till sitt torp i skogen. —

Då Nervander ej offentliggjort detta poem, tyckes det gifvet att han själf var fullt medveten om imitationen. Måhända ville han endast med ett försök pröfva sin ovanligt bildbara sångmö i denna Runebergska genre. Imitationen är ju icke oäfven, utan att dock uppnå förebilderna i samma riktning.

* * *

Samma märkliga år, då Runebergs första diktsamling utkom, voro de båda skalderna sysselsatta med hvar sin poetiska öfversättning, på hvars utgifvande från trycket de samtidigt arbetade. Och ännu till julen samma år utkommo Runebergs Serviska folksånger och Nervanders *Dikter af konung Ludvig i Bäjern.* Framträdandet af icke mindre än tre poetiska samlingar under samma år var ett

stort evenemang för den tiden, och i en recension af desamma i Helsingfors Tidningar (1830 n:o 101) framhöllos som glädjande fenomen för Finlands vitterhet de trenne poetiska arbeten, som under mindre än ett års förlopp blifvit åt allmänheten öfverlämnade af landsmän. Denna nya vår för Finlands diktning synes äfven ha väckt kritiken till lif. Om Runebergs dikter hade den ännu intet att säga, medan de båda öfversättningarna behandlas i två fortlöpande nummer af bladet. Nervanders öfversättning tyckes ha varit mera uppmärksammad, men måhända berodde det därpå, att recensenten haft tillgång till originalen, hvilka han aftrycker jämte öfversättningarna för att sålunda sätta läsaren själf i tillfälle att bedöma halten af de sistnämnda. Konung Ludvigs på den tiden populära namn var väl också ägnadt att företrädesvis draga intresset till denna tolkning. Man får sluta därtill af en vidlyftig recension af Nervanders arbete i Åbo Underrättelser[1]) (1831 n:o 6). Redan den omständigheten, att en lefvande monarks vittra alster utgåfvos från trycket med den höge författarens namn på titelbladet samt på vanlig väg genom bokhandeln kommo i folkets händer, ansågs som en stor märkvärdighet. Men som ännu märkvärdigare gällde det öppna och oförbehållsamma sätt, hvarpå konungen i sina dikter öppnade sitt hjärta för allmänheten. Nervander lyckönskades därför i hög grad till sin öfversättning, likasom till den lyckliga lösningen af sin uppgift, hvarigenom han förklarades ha „lagt grunden till en framtida litterär ryktbarhet". Att döma af recensionen var Nervander då redan känd som en skald med säkert öra för rytmen och en verklig versifikationstalang.

Det synes ha varit en ren tillfällighet, som föranledt Nervander att till svenskan öfverflytta den bajerska konungens dikter. Den andra upplagan af desamma hade utkommit 1829 och väckt stor uppmärksamhet. Nervander, som alltsedan studentåren följt med den nyare tyska vitter-

[1]) Enligt all sannolikhet af bladets dåvarande redaktör, den som vitter öfversättare kände Lars Arnell.

heten, hade under en sjukdom, som nödvändiggjorde en längre brunnskur, stiftat bekantskap med dikterna och redan vid den första läsningen så intagits af desamma, att han omedelbart begynte öfversätta dem. Därvid var det från början dock ingalunda hans mening att tolka alla dikterna i den två band starka upplagan af originalet, utan han gjorde sitt urval på måfå bland dem, som mest hade anslagit honom. Likväl var han betänkt på att utgifva ett andra häfte, som hufvudsakligen skulle innehålla konung Ludvigs dikter angående Tysklands befrielsekrig och Greklands frihetskamp, en plan som dock sedermera aldrig blef fullföljd.

Nervanders öfversättning synes ha tillkommit under sommaren 1830. Han har nämligen offentliggjort en i Uleåborg i augusti 1830 dagtecknad dikt *Till Konung Ludvig i Bäjern* (jämte öfversättningen af hans dikter), ett hyllningspoem, hvars entusiastiska strofer vittna, huru lifligt Nervander hade anslagits af den krönte skaldens sånger. Han sjunger till honom:

Förfäras ej, då här för dig du finner
Din sångmö höljd i nordens tunga dräkt!
Förfäras ej, den skönhet ej försvinner,
Som är odödlig, af olympisk släkt,
Och hvar hon framgår, under hvarje slöja,
Skall hon sig ständigt som gudinna röja.

Ja, hell dig! Storsint konstens krans du lade
Kring diademet, som din tinning krönt,
Och hvad än flärden, hvad än jollret sade,
Den dubbelkronan klär dig dock så skönt!
Och härligt där, o konung, guldets dager
Förhöjes af din friska, gröna lager.

Den storm, som rasar nu i norr, i söder,
Den hinner ej till diktens lugna värld,
Hvar helst ett hjärta slår, en känsla glöder,
De troget gällda dig sin hyllningsgärd;
Ty längre än din gyllne spira räcker,
Din lyras härskarord sitt välde sträcker.

Och högst står diktens höjd, och vida höres
Din röst, o skald, från fjärran strand till strand,
Och hvart den hinner, hvart den stämman föres,
Som sjunger frihet, konst och fosterland,
Där svarar eko gladt från alla ställen;
Och nu det kommer längst från nordanfjällen!

Här antydes ju redan hvad det var, som i så hög grad anslog Nervander i konung Ludvigs dikter. Hans konstentusiasm fann ett lifligt eko i Nervanders inre. Huru skulle han icke tjusats af en skaldesång, som sökte det inre lifvet i diktens och konstens rika undervärld, och som tillropade konstens söner:

Högt från jordens skumma, öde stränder
Hän till fantasiens blomsterländer
Hän till idealet sväfven I.
Knappt beröra Eder andes vingar
Alldagslifvets trångt begränsta ringar,
Vid sin flykt mot himlen djärf och fri.
Och en värld alltmera rikt upprinna
Tjust 'er skaparkraft ikring sig ser;
Sälle I! Er åren aldrig hinna,
Evig ungdom konsten skänker er.

Frost och natt må jord och himmel täcka,
I er barm ej detta dock kan släcka
Ljuset, värmen från en bättre zon;
Hvad den en gång känt och hvad den njutit,
Om ock tid och skiften sen förflutit
Blomstrar opp i dikt, i bild, i ton. —
Städs att själen lyfta och besälla,
Att det stora, sköna, hvilket var,
Än för eftervärldens blickar ställa,
Lefver konstnärns verk förgudadt kvar.

Säkert kände sig Nervander äfven tilltalad af denna längtan till södern, som ofta tager sig uttryck i konung Ludvigs sånger och som anslog en dallrande sträng i Nervanders eget inre, ehuru han icke gifvit den något självständigt uttryck i sin egen diktning. Särskildt har han bedårats af de många dikter, i hvilka konungen-skalden besjunger sina minnen från Italien och sina intryck af antikens konst-

skatter, därvid han ofta uppstämde djupa klagotoner öfver att all denna stora konst ej mera fanns:

Allt det sköna, hvilket *var,* det höga
Skymtar fram för forskarns skarpa öga
Nu i sörjande ruiner blott.
Längesen från lifvet det försvunnit,
Och det aldrig där blir mera funnit;
Nej! för evigt ren det har förgått.

Och den ande, denna fornvärld hade,
Och det sinne, som en storhet lade
Äfven i det minsta, ren har dött.
Ja, den höga tiden har förflutit
Och det ädla, som den i sig slutit —
Ack, det skönas hem, det står förödt.

Vid sidan af denna konstentusiasm mötte i konung Ludvigs diktning ett frihetssvärmeri, som väckte ett lifligt genljud under denna tid, då Greklands frihetskamp och julirevolutionen eldade allas sinnen och i den unga kretsen i Lördagssällskapet följdes med det varmaste intresse. Åt samma känslor gåfvo äfven konung Ludvigs dikter eldiga uttryck. Man kunde ej heller annat än känna sympatier för en konungakänsla, som uppfattade sitt kall så vackert som den bajerska monarken:

Härligt! Att sig frias konung kalla,
Ej despotiskt, nyckfullt allt befalla,
Men med makt, som gräns af lagen fått,
Modigt städs i spetsen framåt sträfva,
Öfverallt förtryck och missbruk häfva,
Så ock vårda hvarje frö till godt.

Det var genom öfversättningen af konung Ludvigs sånger Nervander blef i tillfälle att uttala sitt intresse för tidens frihetsrörelser. Den stränga censuren här hemma hade nog kväft alla själfständiga sympatiuttryck. Nervanders förkärlek för konung Ludvigs skaldesång hvilade slutligen äfven därpå, att författarens egen individualitet så djupt afspeglade sig i densamma. Utan någon jämförelse

för öfrigt fann Nervander konung Ludvigs skaldeindividualitet nära besläktad med lord Byrons, och af dennes poetiska konst var han en stor beundrare. Så öppet som denne blottade väl icke konung Ludvig sina innersta känslor, men han lyfte dock på slöjan af sitt inre, såsom i den vackra dikten *Konunga-öde:*

Stolt i hofvets bojor tvungen,
Redan död i lifvet kungen,
Som en gudabild af sten,
Trona skall i höga borgen
Med bekymren och med sorgen
Stum och sluten och allen.

I flere andra sånger får man förtroliga inblickar i konungens inre lif, och Nervander mötte i desamma äfven erotiska stämningar, som, i viss mån besläktade med hans egna, utan tvifvel väckte hågkomster och lifliga genljud i hans inre.

Många olika sidor af konung Ludvigs skaldskap förklara sålunda det intresse Nervander visade detsamma. Och han gaf den konungslige skaldens dikter en suverän tolkning, så troget afspeglande originalets anda och så flytande och ledig i formen, att den ännu i denna dag måste anses intaga en framstående plats bland våra jämförelsevis tunnsådda öfversättningar af främmande skalders verk. Det bekräftar i allo Cygnæus' omdöme om Nervanders sällsynta receptivitet och „allsidiga återspeglingsfärdighet", hvilka „egenskaper jämte de öfriga, af hvilka han var i besittning, skulle hafva gjort honom till en oöfverträfflig öfversättare, ifall han haft tid och lust att hängifva åt denna väl sekundära, men likväl en stor reproducerande talang kräfvande funktion inom skaldekonstens riken". Men Nervander fick tyvärr aldrig tid därtill, äfven om lusten skulle funnits. Redan i slutanmärkningarna till första häftet af hans öfversättning antyder han, att han ej hade någon utsikt att inom kortare tid fullborda fortsättningen af sitt påbegynta verk, och han återkom aldrig mera till det-

samma. Så blef Nervanders öfversättningsarbete endast ett fragment, som dock inom sin begränsade ram återspeglar de bästa sidorna af konung Ludvigs poetiska konstnärsskap.

V.

Under den närmast följande tiden efter utgifvandet konung Ludvigs dikter var Nervander så upptagen af arbetet på sitt ofvannämnda specimen för adjunkturen, att hans sånggudinna därunder tog sig en längre hvila. Från slutet af år 1831 uppträdde han emellertid i den af hans landsman i Stockholm G. H. Mellin utgifna kalendern „Vinterblommor", hvilken utgjorde en samlingspunkt äfven för flere andra af 1830-talets finska diktare, bland dem Runeberg. Här offentliggjorde Nervander bl. a. den redan i det föregående omnämnda dikten „Troubadouren", ehuru ännu i ett ofullkomnadt skick; vidare de likaledes redan tidigare nämnda dikterna „Till Franzén" och „Till konung Ludvig af Bajern" samt ett antal af sina smärre „Erotiska dikter", inalles elfva stycken såväl af äldre som nyare datum[1]).

Då Runeberg från år 1832 begynte utgifva Helsingfors Morgonblad, var Nervander till en början hans medarbetare, men afgick inom kort från redaktionen på grund af olika mening i någon redaktionsangelägenhet. Enligt Strömborgs uppgift skulle Nervander vara författaren till de *Nyårsverser,* som inledde bladets första nummer och

[1]) I Svenska Litteratur-Föreningens Tidning (1833 s. 46) anmäldes dessa Nervanders dikter af Atterbom, som förklarade att i dessa hans stycken „lefver all den sångens kyskhet, som i den moderna lyriken varit länge sällsport, och ändteligen från den modernaste nästan alldeles bortflytt. Författaren brås i känslans innerlighet, i tonens ljufva enfald, i stylens renhet från all affektation och flärd, i versens enkla melodi värdigt på sina landsmän Frese, Creutz, Franzén och Runeberg". — I Heimdal (1832 n:o 3) heter det bl. a.: „Månne t. ex. Troubaduren ej skulle hedra hvilken skald som helst och om den sattes i musik, röra allas hjärtan?"

på ett skämtsamt sätt introducerade detsamma hos allmänheten. Här offentliggjorde han äfven „Troubadouren“ i en ny bearbetning, genom hvilken den erhöll sin slutliga och definitiva form, vidare en öfversättning af en dikt af Hölty samt en eller annan tillfällighetsdikt.

Från denna tid äger man redan ett säkert vittnesbörd om att Nervander genom sina hittills utgifna dikter hade vunnit rykte och anseende som en ung förhoppningsfull diktare. Då nämligen universitetet på vårsommaren 1832 rustade sig till att fira den första magisterpromotionen i Helsingfors, blef Nervander utsedd att författa det sedvanliga festpoemet till de promoverade. Det kan ju anses förvånande, att man icke vände sig till Runeberg, hvars skalderykte genom hans tidigare utgifna samling dikter för visso bort vara mera stadgadt än Nervanders, men det är ju också möjligt, att man hade frågat Runeberg, men att denne, medveten om sin sångmös egenskap att icke inspireras af beställningar, gifvit afslag. Nervanders poetiska kynne ägnade sig bättre för ett sådant offentligt uppdrag, och hans sånggudinna hade intet emot att ikläda sig festskrud och höja sin välklingande stämma vid lagerkröningens högtid.

Nervander valde för sitt festpoem ett ämne, som redan hade föresväfvat honom i fragmentet till sången vid universitetets inauguration. Han frambesvärjer Auras gudinna midt i denna vårens och glädjens fest, därvid endast hon, det forna lärdomstemplets skyddsande,

Än minnes med en fåfängt kufvad suck
De forna tider, hvilka hon sett fly,
Och hvilka ingen saknad återkallar.
Ack, hennes tempel äfven en gång stått
I enkel storhet, äfven det församlat
Så mången gång till någon ljusets fest
En talrik skara ifrån stad och land;
Och nu — nu står det härjadt: tysta minnen
Från forna dar, allvarliga och höga
I öde salar bo allena kvar.

Men hon kufvar sina sorgsna minnen och nedlägger som insignier i det nya lärdomstemplet

Det skönas spira, konstens helga krona,
Din vårdsglob, forskning! och din fackla, snille!
Och tankens svärd och vetandets trofeer,
Som detta svärd sig i en sekler gammal,
En ensam strid bland nordens fjäll och snö
Tillkämpat ärofullt af mörkrets makter.
Hon öfverlämnar detta arf åt dig,
Du vetenskapens nya borg; förvara,
Förök dess skatt; Du för en eftervärld,
En sträng, skall en gång göra redovisning.

Därpå följer en poetisk hyllningsgärd till det gamla Aura:

Ja, utpost du, som ljusets härar ställde
Längst från sitt läger ut i mörkrets trakt,
Med ära stod du; när dig ödet fällde,
Det fann dig troget skötande din vakt,
Och söderns son förundrad än dig prisar,
Du sånggudinna högst bland Bältens isar.

Efter denna hyllning af det förflutna öfvergår skalden till den nya tiden, framställer dess mäktiga kraf och tillropar de unga lagerkrönta att lyssna till dess röst och ställa sig i ljusets och frihetens leder.

Nervanders sång inleder på ett utmärkt sätt raden af promotionspoem vid det nya universitetet. Han hade gjort ett lyckligt val af ämne och utfört detsamma med en fosterländsk värme och en hög flykt, som ställer hans sång betydligt framom alla tidigare vid samma tillfällen i den forna lärdomsstaden.

Utan tvifvel kände Nervander nu sina poetiska vingar växa och fann rätta tiden inne att slå sitt första stora slag som poet. Medan Runeberg var sysselsatt med utgifvandet af sina Elgskyttar, detta stora fosterländska epos ur det finska folkets lif, som utkom på hösten 1832, upptog Nervander för ett större skaldeverk ett ämne ur Israels gamla poetiska skattkammare. Det är nog så betecknande för de båda skalderna: Runebergs friska, omedelbara dryck

ur folkets lefvande brunn, Nervanders på studier af främmande folkslags vitterhet hvilande inspirationer. En yttre anledning var, att Runeberg föregående år hade täflat om svenska akademins pris med „Grafven i Perho". Nervander ville nu äfven försöka sin lycka hos Sveriges vittra areopag.

Det var tidigt mottagna ungdomsintryck, som nu togo gestaltning i Nervanders skapande fantasi. Han har själf låtit oss veta, att de israelitiska skaldernas skrifter voro snart sagdt den enda poetiska litteratur, hvars bekantskap han i sin barndom var i tillfälle att göra, hvilken bekantskap sedermera under ynglingaåldern yttermera närdes genom ett allvarligare studium af gamla testamentet. Genom detta studium väcktes hans kärlek till Israels skaldekonst, och enligt hans eget vittnesbörd fick denna känsla slutligen sådan makt öfver hans sinne, att den liksom tvingade honom till att försöka en efterbildning. Hans fantasi hade med andra ord sagdt omedelbart befruktats genom läsning af de gamla hebräiska sångerna i bibeln.

Nervander hade vid studium af sin samtids poetiska litteratur, i hvilken han ju var väl hemmastadd, visserligen funnit, att den i sig upptagit och reproducerat andan och formen af de mest aflägsna tidsåldrars skaldekonst, men att den därvid mera än billigt var förbisett hebräernas diktkonst. Särskildt saknade han i den europeiska litteraturen några didaktiska skaldestycken af den tonart som hebräernas. Denna iakttagelse är måhända riktig beträffande den samtida litteraturen, men Nervander hade ej behöft gå långt tillbaka i litteraturhistorien för att möta en tidsålder, då diktningen företrädesvis hämtade sina ämnen från den bibliska världen. Men äfven om man medtager dessa tidigare perioders skapelser, måste man dock gifva Nervander rätt därutinnan, att den hebräiska lärodiktens dystra skönhet, det sublima i dess tankevärld och dess säregna poetiska uttryckssätt knappast hade blifvit till fullo träffadt och återspegladt i den moderna diktningen. Orsaken härtill låg, enligt Nervander, i den stora olikheten mellan orientens och occidentens poetiska skaplynne.

Det var emellertid ett sådant försök Nervander nu ville vedervåga, ett försök att sammansmälta motsatserna mellan den hebräiska och västerländska diktkonsten till något helgjutet. Själf var han fullt medveten om svårigheterna härutinnan, hvilka enligt hans mening främst hvilade på en väsentligt olika plananläggning. I den hebräiska dikten var poemets gång merendels högst godtycklig och oregelbunden, än stagnerande i episoder och breda naturmålningar, än åter mäktigt framstörtande mot det slutliga målet. Således en fullständig kontrast till den merendels klart och tydligt utkastade planen i de moderna diktverken. Man finner att Nervander i motsats till Runeberg sympatiserade med denna konturlösa, men mera djupsinniga konst, som han nu gaf sig att efterbilda i ett modernt diktverk.

Det egentliga uppslaget till sin sång hämtade han från berättelsen om Jefta och hans dotter ur Domarebokens elfte kapitel. Det är den tragiska sagan om hjälten Jefta, som gaf Herranom löftet, att om Gud skulle gifva honom seger öfver Ammons barn, ville han offra honom den första, som trädde honom till mötes i hans hus, när han återvände med segern. Han segrade i ett stort slag och vid återkomsten mötte honom „pipande och dansande“ hans enda dotter. I förtviflan sönderref han sina kläder, men dottern motsatte sig icke fullgörandet af hans löfte och begärde endast en två månaders frist för att med sina leksystrar gå till bergen och begråta sin ungdom. Fadern beviljade detta uppskof, och häraf uppkom efter hennes offerdöd den sedvänja i Israel, „att Israels döttrar gingo årliga till och begräto Jeftas, den Gileaditens dotter, fyra dagar om året“.

Själfva denna tragiska saga utgör dock icke ämnet för Nervanders dikt, den endast förtäljes i en af poemets inalles elfva sånger. Ämnet är tvärtom helt och hållet uppdiktadt af författaren. Nervander förlägger sin sång längre fram i tiden, hvarvid han utgick från förutsättningen, att den första anledningen till den årliga minnesfesten öfver Jeftas dotter småningom hade trängs i bakgrunden

för det rent nationella, hvarigenom densamma hade erhållit en högre och allmännare betydelse. Författaren hade på grund häraf ansett sig berättigad att kring denna fyra dagars kvinnliga nationalfest, som bildar själfva centrum i hans poem, „gruppera det viktigaste af hebräernas lefnadsåsikt och förhållanden“, hvarvid han så troget som möjligt sökt iakttaga tidskostymen och lokalförhållandena. Det är således en lärodikt i hebräisk anda fullt tidstrogen han närmast sökt åstadkomma.

I sin poetiska konception har han följt den ursprungliga sagan så till vida, att han låtit kvinnomötet på Gileads berg försiggå under en situation liknande den, då Jefta afgaf sitt ödesdigra offerlöfte. I första kapitlet[1]) skildras nämligen i några gripande strofer ett infall af medianiterna i östra delen af Israels land, som samtidigt härjades af moabiterna och af Ammons krigarflockar. En af de äldsta i Israel söker med maka och barn undfly fienden, men träffas själf af en dödande pil och ser de sina bortföras i slafveri. Samuel låter med anledning häraf blåsa i basunerna och hela Israel drager i härnad mot fienden för att hämnas blodsdådet. Härens uppbrott skildras mycket åskådligt och tidstroget:

Främst, ett lejon, drager Juda;
  främst, ett lejon djärft och ungt;
Stolt är gången, stark är stämman,
  ramens tag är djupt och tungt.
Simeon sitt härskri höjer
  invid hans; och från sin våg
Hafvets örnar, Dan och Asser,
  sluta sig till deras tåg.
Ingen saknas; Gad och Ruben,
  landets sköldar bägge två,
Ren på andra sidan Jordan
  längesen i väntan stå.

[1]) Nervander har indelat sitt poem i kapitel, liksom i de bibliska böckerna.

Hell dig här, du Jakobs trygghet,
  hell dig, i din äras glans;
Se, du hastar hän till striden,
  glad som jungfrun till en dans,
Stark som vårens flod från Hermon
  ned uti Dameseks dal;
Ho kan väl dess vågor tälja?
  ho kan dina kämpars tal?
Härligt stå de vid hvarandra,
  härlige i vapnens dån,
Såsom palmer invid vatten,
  cederträd på Libanon.

Ho är då som du, din like?
  ho kan stånda dig emot?
Hvilken Gud är som de starkes,
  är som Herran Zebaoth?

Snart kommer också budskap om att häraרne drabbat tillsammans och utkämpat ett stort slag, som slutat med att fienden fullständigt krossats och förskingrats. Och medan Israels söner ännu voro i fält, förföljande fienden i hans eget land, inträffade den årliga minnesfesten, då Israels kvinnor samlades på Gileads berg för att begråta Jeftas dotter.

Medan de första sångerna med sina krigiska scener endast äro att betrakta som en prolog till det hela, bildar den tredje sången en öfvergång till den egentliga dikten. I dess förra del skildras ännu fortgången af striden, mot hvilken i senare delen som en kontrast uppställas bilden af kvinnans tysta, bragdlösa lif. Ett afbrott i detta tillbakadragna enformiga lif var denna årligen återkommande högtid, men i motsats till männens strider var det endast en stilla högtid för känslor utan namn:

För känslor, hvilka på sin vilda bana
Lik blommor mannen öfverser;
Han deras milda doft ej mäktar ana,
Och deras vekhet han beler.

Och hvad i kvinnans barm sig går att sluta,
För lifvets kalla blickar skyggt,
I drömmens land vid diktens vårfläkt skjuta
Sin blyga krona må i dagen tryggt.

En flyktig stund, förstådd i syskonrunden,
En suck, en tår hon gjuta skall,
Men sen igen vid stilla plikter bunden
Hon fylla må sitt tysta kall.

Det är en poetisk målning af den österländska kvinnans ställning skalden här förutskickar såsom en inledning till fyra dagars mötet af kvinnorna, hvarmed fjärde sången vidtager. Denna tillbakasatta och undanskymda ställning betingar den världsåsikt, som på denna säregna kvinnokongress kommer till uttryck. Redan anledningen till densamma var ju sorglig, och sorgliga äro de betraktelser öfver naturen och människolifvet som de församlade gråterskorna anställa. Men det är icke någon asketisk uppfattning af lifvet som företrädes, utan den i hebräernas poesi förekommande dystra skönhetsbetraktelsen, som ställer lifvets härlighet och lifvets förgänglighet upp mot hvarandra som tvenne djupt verkande kontraster. Så begynner första dagen med korsånger, i hvilka solens uppgång hälsas af kvinnorna och vårens härlighet beskrifves. Men finalen i dessa Nervanders med rätta prisade solsånger riktar följande apostrof till ljusets källa:

Men Du, hvars skatter ej återvända,[1])
Som, gränslöst gifmild, ej tröttnar sända
Till jordens skaror din stråles guld,
Som lika är mot dem alla huld,
Från luftens örn och från bergets ceder
Till däldens mygga och isop neder,
Och räknar alla dem till ditt hus
Och mättar alla dem med ditt ljus,
Du sol ej vet, att så ömt dem alla
Du fostrat blott för att offer falla
Åt döden, hvilken i lifvets spår,
I evig skörd öfver jorden går!

---

[1]) Här i den bibliska bemärkelsen af upphöra, blifva slut.

Ack! visste du att, hvart du må skåda,
En ständig kamp och förstöring råda,
Att jorden endast en graf dig ter,
Som drager allt i sitt sköte ner;
Ditt gyllne hår du af sorg förödde
Och skuggans stoft på din hjässa strödde,
Och sjufaldt mörker uppå dig drog,
Och jord och himmel en ände tog!

I samma motsägelses ljus står äfven människolifvet för Israels döttrar. Hvilken skapnadens dejlighet kunde ej kvinnans son fägna sig öfver, hela naturen hyllade honom som skapelsens krona. Och dock var äfven han underkastad samma dom, samma vanskligher och förgängelse. Här återkommer den gammalbibliska betraktelsen, som gått igen äfven i vitterheten, sekel efter sekel:

Och så, hur långt ett människolif än var,
Hur sent dess mål den ålderstigne hunnit,
En rök, ett moln, det endast varit har,
Och som en skugga har det hän försvunnit.

Det hörde till den gammaltestamentliga diktens egenheter att ständigt återkomma till ett redan behandladt motiv för att utveckla detsamma från en ny sida, liksom denna poesi äfven med förkärlek behandlade sitt ämne under formen af parabler. Detta manér imiteras i sjätte sången, hvari en af de visa bland kvinnorna yttermera framställde människolifvets förlopp genom en liknelse vid Jordan. Barndomen liknas vid Meroms lugna sjö, hvars ro ej brytes af några stormar och där endast milda fläktar sjunga sin vaggsång i vassen. Ungdomen likställes med Genezarets haf, hvars spegel än är lugn och klar, än upprøres af en il och rasar mot sig själf. Mandomen är slutligen lik Jordans flod, den mäktiga, som redan krossar hällar och spränger fjäll, men som slutligen med mattad gång försvinner i — dödens haf, denna dystra sjö,

Hvars dimmor dag ej genomtränger,
Där tystna'n, som dess gårdar stänger,
Af minsta fågels ljud ej bräcks,

Och där bland stränder, evigt kala,
Hans tunga våg utur sin dvala
Af fläktens ande aldrig väcks.

Men det är icke nog med att lifvet är kort och förgängligt. I sina bergsbetraktelser klaga de israelitiska kvinnorna yttermera öfver att det är så fullt af kval och vedermödor, så besvärligt, att många önskade det yttermera afkortadt. På fältet suckade ju vinden, vid stranden klagade vågen:

Så lidandets språk öfver allt ju sig höjer;
Sänd blicken hur långt, och blott kval du där röjer,
Slut honom inom dig, och likaså arm
Du röjer det än i din klappande barm.

Men du, som åt människan vägt hennes tider,
Som satte en gräns, öfver den hon ej skrider,
Du Herre, som talt hennes månaders tal,
Hvi talde du dem då ej rena från kval?

Nu tynger din hand öfver henne; du jagar
Med sorger, som pilar, alltjämt hennes dagar,
Till dess hennes själ in i döden är trött,
Tills slafvarnes önskan har konungens mött;

En önskan att snarliga hädan få vandra,
Och gisseln den ena och spiran den andra
Förbyta ock allt, hvad som lifvet än gaf,
Mot lugnet och ron i sin ensliga graf.

Ännu återstod en sida af denna alltigenom dystra lefnadsåsikt. I åttonde sången låter skalden en af de samlade kvinnorna ställa mannens och kvinnans lif upp mot hvarandra för att därmed visa, att kvinnans lott var ännu sorgligare, den att lida i tysthet och utan klagan. Liksom daggens pärla i blommans kalk,

Så kvinnan ock har på sin lott
Af lifvets håfvor tåren blott;
Den föds af fröjd, den föds af smärta;
Men fröjdens skymtar och förgår,
Och den allena återstår,
Som ammas af ett krossadt hjärta.

Hur rik mot hennes mannens värld!
Han vidgar själf den med sitt svärd,
Han fyller den med hopp och drömmar,
Lik vandraren i öknens sand,
Hvars blick sig trollar där ett land
Med lunders sus och svala strömmar.

Han stupar glad i segrens famn
Och ger sin son sitt hjältenamn,
Sin bragd åt häfden att berömmas;
Hon någon gång blott ledes fram
För Juda folk ett offerlamm
Att värnlöst blöda och förglömmas.

Kvinnorna blefvo mäkta bedröfvade i sitt sinne öfver denna jämförelse, hvilken är den sista i den rad af sorgliga betraktelser, som förbereda mötets egentliga ändamål, begråtandet af Jeftas dotter. En gammal blind kvinna, hos hvilken traditionen om denna händelse ännu var lefvande, skildrar nu hennes bedröfliga ändalykt. Och när kvinnorna hört berättelsen, sörjde de svårliga, slogo sig för bröstet, sjöngo klagosånger och jämrade sig hela den natten: Ack, vår syster! Ack, att det med dig så gånget är!

Efter all denna jämmer och klagan framlägges omsider i slutsångerna ett tröstande element, en utsikt till ljusning, och det är densamma, som gamla testamentet bjuder, löftet att den kommande hjälten, som skulle förlossa världen, skall födas af kvinnans säd. Gud uppväcker en profetissa bland de församlade systrarna, som förmår trösta dem med detta glada budskap och tillika i en lofsång prisar det nya rikets härlighet. Härunder varsna kvinnorna de blänkande vapnen af den återvändande hären, till hvars möte de nu nedstiga från bergen med sjungande och spelande:

Upp, hasten er då med blomsterkransar,
I festligt hvimmel, i helga dansar,
O kvinnor, jungfrur i Israël,
Att möta hjälten, som Herren rörde,
Som landets kämpar till seger förde
Och frid som byte till Jakobs tjäll.

Den hjälte, som fört den israelitiska hären till seger, är för profetissan en förebild af den kommande Herrans smorde och hon instämmer i en ny lofsång för honom, som komma skall:

Ja, låter cymbaler och harpor nu skalla,
Psalmernas jubel sig tränge fram
Fjärran till Israels fiender alla,
Att med förfäran till jorden de falla:
Lejonet segrar af Juda stam!

I detta jubelackord utmynnar den eljes alltigenom dystra lärodikten till Jeftas dotters minne. Slutet sammanför dikten med dess början och knyter sålunda alla ränningens trådar ihop.

Vi ha redan sett, att det från skaldens sida var en fullt afsiktlig efterbildning af den hebräiska poesins lärodikter. Cygnæus låter förstå att Nervander själf skulle varit fången i den villa, att hans dikt var ett fullödigt uttryck af den orientaliska poesins egendomliga anda och kraft. Men det är säkert en af de orättvisaste beskyllningar man kan rikta mot Nervander. Hur skulle icke han ha varit fullt medveten om omöjligheten af att till fullo återspegla en förgången tids poetiska anda? Han har själf så tydligt som möjligt angifvit sin dikt som ett försök och därtill ännu ett anspråkslöst försök att endast efterbilda tonarten i hebräernas spekulativa poesi, och han har så litet öfverskattat sitt verk, att han själf aldrig hyst någon öfverdrifven förväntan om dess framgång. Men när samtid och eftervärld erkänt detsamma som ett så vackert och lysande poem, som ett af de yppersta skaldeverken i hela vår vitterhet och därtill ännu ansett detsamma kunna ställas vid sidan af hvad alla tiders stora skalder diktat, så har man dock, hvar gång man sökt närmare begrunda denna åsikt, som en af poemets största förtjänster framhållit det beundransvärda sätt, hvarpå förf. träffat icke blott den gammaltestamentliga poesins ton utan ock hela dess föreställningssätt. Detta har naturligtvis icke kunnat ske

utan de djupaste studier i den bibliska poesin, och redan den börda af noter, hvarmed förf. ledsagade sitt poem, vittna om hans stora bibelkunskap. Särskildt har Jobs bok varit en källa, som djupt inspirerat honom och från hvilken han hämtat mycket. Men äfven moderna verk öfver orienten har han tagit kännedom om, bl. a. Chateaubriands resa i orienten. Och språket är bildadt efter den gamla svenska bibelöfversättningen. Det är ett poem, som hvilar på de omsorgsfullaste studier, men som det oaktadt alls icke tynges häraf. Det är nämligen poesins guld skalden i främsta rummet uppvaskat ur det myckna bibliska slagget och som han utstrött med samma gifmilda hand, hvarmed den möter oss i den orientaliska diktens yppiga rosengårdar. Däri ligger den egentliga hemligheten i Nervanders konst.

Nervander omtalar, att han för sin dikt uppkastat en „konsekvent och i minsta detaljer genomförd plan", hvartill Cygnæus anmärker, att Svenska akademin, hvars utslag Nervander underställde sin dikt, icke kunde uppspåra någon sådan, utan i det hela endast såg ett aggregat af lyriska utgjutelser utan inre sammanhang och enhet, en anmärkning, som äfven sedermera blifvit upprepad af andra. Men därvid bör ihågkommas, att då Nervander på hösten 1832 täflade i svenska akademin, hans poem ännu icke hade den slutliga och definitiva form, i hvilken han åtta år senare utgaf detsamma från trycket vid vårt universitets tvåhundraårsjubileum. Icke ens namnet var då ännu funnet. Som täflingsskrift kallades dikten Minnessång i Israel, först senare valde skalden titeln „Jephtas bok" i analogi med de bibliska diktverkens namn, i främsta rummet Jobs bok. Ursprungligen bestod denna „Minnessång i Israel" endast af den versifierade delen. Men då Nervander, måhända på grund af enskildt utlåtande af svenska akademins ledamöter, ty i det officiella tillkännagifvandet om priset ingår intet omdöme om poemet, hade kommit till den föreställningen, att han hos den moderna läsaren icke kunde påräkna ett intresse nog lifligt att medgifva så mycken kombinationsförmåga, som erfordrats för att öfverblicka

sammanhanget af det hela, har han sedermera tillagt korta sammanbindande ingresser och slutstycken på prosa, ungefär i likhet med hvad i Jobs bok förekommer, för att „för västerns söner öfverbygga luckor, som hos orientens skalder äro så vanliga, att de vant sina läsare att fylla dem med egen inbillningskraft“. Genom dessa tillägg har de olika sångernas inre sammanhang blifvit tydligare, utan att skalden behöft uppoffra, hvad han redan vid utkastandet af sin plan hade i sikte, nämligen att på österländskt manér „så rikt drapera själfva utförandet, att denna plan än nästan doldes, än likväl så mycket framskymtade, att gången af det hela lätteligen kunde anas och utfinnas“. Man finner häraf, att det alls icke var på en konsekvent plan Nervander lade hufvudvikten. Den skulle finnas där för den moderna läsarens räkning, men endast framskymta eller nästan döljas, för att icke beröfva dikten något, hvarpå han satte större värde, nämligen den yppiga växten, stammens rikedom på lummiga grenar, fulla af blommor och blad och slingrande utväxter.

Med full afsikt hade Nervander sålunda valt den mera lyriska än episka planläggning, som man funnit i hans bok. Men det behöfves dock icke mycket begrundande hos läsaren för att finna diktens andemening och huru konsekvent den blifvit genomförd. Det är, såsom redan framgår af den öfversikt af poemets innehåll, som här ofvan meddelats, en bild af den hebräiska kvinnans lif och världsåskådning, som dikten upprullar. Sedvänjan att begråta Jeftas dotters öde gaf anledning till en årligen återkommande gammaltestamentlig sångfest och författaren gaf därför sin dikt karaktären af ett lyriskt oratorium, hvari den ena sorgesången aflöser den andra. Texten till dessa lyriska kor- och växelsånger borde ju äfven hafva något gemensamt med anledningen till klagofesten. Och så valde författaren till sina sångers tema den israelitiska kvinnans undanskymda lott, hennes tankar om naturens och lifvets gåta, hennes djupa känsla för smärtan och lidandet, hennes stilla och förgätna lif i motsats till mannens bragdrika värld och hennes slutliga lott att som ett offerlam värnlöst

blöda och förglömmas. Det är försakelsens och förgängelsens tema, hvaraf hela denna minnessång i Israel genomandas. Det är en alltigenom följdriktig utveckling af ämnet, ljus och skuggor växla, men den dystra tonen är den öfvervägande och genomgående och ger det hela en något tung och enformig karaktär. Den ljusning, som slutligen skymtar, är, såsom nämndes, det gammaltestamentliga löftet om en kommande Messias, en träldomsförlossare och dödsbetvingare, hvars på rättfärdighet och frid grundade välde skulle breda sig ut öfver hela jorden.

Nervanders poem är sålunda en spekulativ dikt öfver ett klart fastställdt tema. Så tydligt dikten än markerar detta, trodde sig dock redan Nervanders samtid i densamma se ett uttryck af hans egen subjektivitet, en suck ur hans eget hjärta. Såsom bevis härför gällde några af hans ungdomsdikter, hvari han redan tidigare sjungit om alltings förgänglighet och funnit lifvets flyktighet afspeglad i bilderna af en hastigt vissnande ros, en mot stranden krossad våg och ett på fästet försvinnande guldmoln. Men då Nervander, enligt sin egen uppgift, redan i sin tidigaste ungdom hade stiftat sin grundliga bekantskap med Israels poetiska böcker, ligger det ju närmare till hands att betrakta ifrågavarande ungdomsdikter som ur ofvannämnda källor inspirerade förstudier till Jeftas bok. Af allt, hvad samtiden vittnat om Nervander, finner man att han ingalunda var en dyster grubblare, som ständigt rufvade öfver lifvets gåta. Han hade visserligen stora motgångar att bekämpa, fann sig ofta misskänd samt föll i följd däraf i misströstan och förtviflan, så att han till och med kunde önska sig döden, men i det hela framstår han dock som en rörlig och lefnadsglad person med ett lifligt verksamhetsbegär, en det sunda förståndets och den klara tankens man med en öfverlägsen praktisk talang, en sann sällskapsmänniska, som spred glädje omkring sig och höll lifaktigheten vid makt med hela trupper af ironi och skämt. Han hade bildat sig en human och harmonisk lefnadsåsikt, som icke rubbades af de törnen i lifvet, hvilka mötte honom, och som i hvarje hänseende var vidt skild från den dystra

åskådning, som kommer till uttryck i Jeftas bok. På sin höjd kan man medgifva att det fanns stunder i Nervanders lefnad, då hans sinne uppfylldes af en „weltschmerz", besläktad med den, som är genomgående i Jeftas sång, men att han i dikten velat nedlägga sina egna tankar, är dock knappast riktigt. Cygnæus, som stod Nervander så nära, säger att hans själ, hvari det allt öfvervägande och ordnande förståndet utgjorde det förhärskande elementet, egentligen alls icke röjde någon förvantskap med österlandets grubblande och spekulativa genius, och att det därför berodde på hans allsidiga poetiska receptivitet, att han det oaktadt så väl lyckades efterbilda den hebräiska poesin och dess anda. Äfven diktionen har hämtat sina färger och sin yppighet ur samma källa, medan versifikation och rytmik stå på höjden af den samtida lyriska konsten. Icke minst genom diktionens skönhet är Nervanders poem än i dag så fängslande och njutbart, ehuru själffallet hans lyriska konst förbleknar vid sidan af hvad vår tids moderna skalder kunna prestera i samma riktning.

Nervanders täfling i svenska akademin med sin „Minnessång i Israel" utföll ej lyckligare än Runebergs med „Grafven i Perho". Han erhöll pris, men endast den mindre guldpenningen. Men hvilken olikhet vid emottagandet! Runeberg slungade guldpenningen ifrån sig, förargad på sig själf öfver att han ej på förhand kunnat inse, att svenska akademin ej skulle kunna förstå ett sådant poem som „Grafven i Perho". Nervander, som då vistades i Stockholm, inställde sig själf vid akademins högtid och lät sig framföras af direktören, som öfverlämnade åt honom penningen och betygade för honom akademins aktning. Sedermera, då han utgaf poemet från trycket, framkom han dock med en half ursäkt öfver att han till vägledning för sig själf underkastat sitt poem den nämnda auktoritetens omdöme.

Med alla sina stora och lysande företräden är Nervanders poem dock att betrakta mera som en poetisk studie än som en omedelbart ur hans inre framsprungen dikt, och han erkände det äfven själf. Det kunde därför ej hel-

ler vinna samma popularitet som Runebergs samtidiga diktverk, för hvilka det trädde i skuggan hos samtiden. Nervander själf fann att såväl det valda ämnet som dess behandling redan från början uteslöto allt hopp om någon större popularitet för hans dikt. Han tryckte arbetet först som en hyllningsgärd vid universitetets tvåhundraårsjubileum 1840, sedan det då i åtta år hade legat i hans gömmor. Men om också Jeftas bok aldrig lyckats tillvinna sig en större litterär publik, så har den dock bland diktens vänner och kännare funnit många beundrare, som oförbehållsamt ställt den i raden bland vår diktnings främsta alster.

VI.

Då Nervander mottog svenska akademins belöning för Jeftas bok, var han med understöd af universitetet stadd på en vetenskaplig studieresa. Han anträdde densamma på hösten 1832, ledsagad af poetiska lyckönskningar af vännerna i Lördagssällskapet. Reseunderstödet var beräknadt för tre år, men han dröjde därutöfver på egen bekostnad öfver ett halft år i utlandet och återvände till hemlandet först på våren 1836. Resan företogs hufvudsakligen i vetenskapligt syfte, och det var under densamma Nervander lade grunden till sin vetenskapliga storhet och till sitt europeiska rykte som forskare. Men ännu hade han ej helt och hållet skjutit sina poetiska intressen å sido. Han medtog på färden Jeftas bok i portföljen, för att täfla i svenska akademin, och han anknöt på sin resa förbindelser icke blott med vetenskapsmän, utan äfven med skalder och författare. Hans egen poetiska ådra var ej heller alldeles utsinad, ehuru den vetenskapliga forskningen naturligtvis var hufvudsak. I Mellins „Vinterblommor" för 1832 offentliggjorde han en liten dikt *Fågeln på skeppet,* skildrande skilsmässan från hemmet. En ensam fågel hade slagit sig ned i segelfartygets masttopp och till denna sjunger han:

Af ödets och sorgernas bölja
Jag slites från maka och hem;
Men du, hvarför skulle du följa
Med oss öfvergifvande dem?

Nej, flyg till din sörjande maka
Och flyg till ditt bo och de små —
Ack, hur gärna jag flöge tillbaka
Med dig till de mina också.

I det redan nämnda otryckta fragmentet af en större dikt, kallad *Sjöresan,* som tyckes återklinga af intryck från hans stora färd, tolkar han äfven sina känslor vid skilsmässan från fosterlandet, därvid gifvande ett vackert uttryck åt den varma fosterlandskärlek, som enligt allas vittnesbörd var för honom utmärkande:

Hur stolt af dig, mitt fosterland, af dig,
Som inom öde skär och kala klippor,
Likt dina söners slutna barm fördöljer
I djupet af ditt inre, rik och kraftfull
En skatt af hög, af obesjungen skönhet.
Och dubbelt kär du blef för mig, då snart
Ifrån det skepp, som, flyende för vinden,
Hvar stund allt mer mig skilde från din strand.
Min blick jag fäste vid din sista kulle,
Och när hon slutligen också försvann,
Då kände jag först värdet af den skörd,
Som blott i fosterlandets rika jordmån
För hvarje mänska skjuter upp — den skörd
Af ömhet, minnen och förtrogna vanor,
Som, hvarje dag allt flere, linda sig
Med tusen späda klängen, alla fast
Och innerligt, kring hela hennes väsen,
Men dock så tyst, så småningom, att knappast
Hon varseblifver deras lena väfnad
Med all dess milda värme kring sitt bröst,
Förrän hon kastat från sig den och står
En främling ibland främlingar, och lifvet
I all sin köld omfläktar hennes barm.

Denna känsla af att vara en främling erfor han likväl ännu ej i Sverige, det första målet för hans stora färd.

Härom vittnar bl. a. en dikt *Hemmets gräns*[1]), hvari han yttrar om sitt mottagande i Stockholm:

Här han fann än samma öppna sinnen
Som bland Saimens skär;
Här de glada, här de sorgsna minnen
Och det hopp som där;

Här de fäders ätt, vid hvilkas sida
Knä vid knäet stödt,
Förr hans fäder, dragne ut att strida
Segrat eller blödt.

Man känner också, att Nervander som dröjde i Sverige ända till slutet af januari 1833, genom sitt spirituella väsen förvärfvade en mängd vänner bland Sveriges unge lärde och vittre män, och att han själf i rika drag tyckes hafva „njutit af den fröjd, lifvet för omväxlings skull bjöd honom". Bland hans kvarlåtenskap fanns äfven ett gammalt minnesalbum, innehållande porträtt och verser af hans nyförvärfvade vänner i Sverige, bl. dem A. I. Arvidsson, P. D. A. Atterbom, C. F. Dahlgren, F. M. Franzén, G. H. Mellin, K. A. Nicander, H. B. Palmær, E. W. Ruda m. fl.[2]) De under porträtten skrifna verserna uttrycka lifliga vänskapskänslor för den unga finska diktaren, som också själf med någon improviserad versstump förhöjde den glada samvaron i vännernas lag[3]).

Från Sverige gick kosan söderut. Hans närmaste mål var Danmarks hufvudstad, där hans uppehåll varade omkring två månader. Här blefvo skalden Oehlenschläger och den berömda naturvetenskapsmannen Oersted de förnämsta och dyrbaraste bekantskaper Nervander gjorde. Den förres porträtt jämte egenhändiga verser ingå i Ner-

[1]) Tidigast publicerad i Necken för 1846.
[2]) Jfr *E. Nervander,* Finska Bilder s. 55—62.
[3]) Så förvaras i Kongl. bibliotekets i Stockholm handskriftssamling bland en liten samling „Sonnetter på H. B." (Hamburger Börs) en glad sonett, författad af Nervander på „Nyårsafton 1832", tillbringad i ett gladt lag med Nicander, C. A. Hagberg m. fl.

vanders minnesalbum, och i sina reseanteckningar skildrar han sina besök hos de danska vännerna.

Efter ankomsten till Tyskland förändra hans reseanteckningar sin karaktär. Det är nu turisten, som skildrar sina intryck från de främmande orterna, af besök i kyrkor och konstmuseer, af fotvandringar m. m. I Tyskland blef han bekant med de utmärkta representanterna för hans vetenskap Gauss och Weber. Från Paris skref han ett längre bref, som offentliggjordes i Runebergs Morgonblad, och hvilket på ett ganska lifligt och målande sätt skildrar såväl politiska som andra förhållanden i världsstaden. Här sammanträffade han med de berömde fysikerna Arago och Becquerel. Däremot äro hans reseanteckningar från Italien mera fragmentariska, och de korta annotationer, som förf. nedskref under sina resor för att framdeles vidare utföras, blefvo öfver hufvud aldrig af honom utarbetade, utan funnos i sitt fragmentariska skick bland skaldens efterlämnade papper. De mera utförligt behandlade af dessa fragment upptogos sedermera bland skaldens skrifter såsom prof på hans språk i den berättande stilen. Dessa afslutas den 18 oktober 1834 på andra årsdagen af förf:s resa från hemmet och på sista dagen af hans vistelse i Italien. Reseanteckningarnas för Nervander karaktäristiska slutord lyda:

„Hvad människolynnet är besynnerligt! Jag fröjdar mig som ett barn öfver att lämna Italien och komma till Tyskland. Jag kan ej resonnera mig därifrån, jag må huru ofta som helst säga mig, att i sistnämnda land icke mera glädje, ingen större trefnad väntar mig än här. Det hjälper ej. Jag är och förblir ett barn. — Jag var glad att få resa ut, glad att komma till Sverige, Danmark, Frankrike, Italien; nu glad att komma till Tyskland; snart blir jag glad att komma hem; och få se, om jag ej, när det lider på tiden, blir glad att lägga mig i grafven?"

På tvenne år hade Nervander sålunda blifvit mätt på resans behag, och hans aning besannade sig äfven att han efter återkomsten från Italien till Tyskland icke skulle finna sig bättre. I ett annat sammanhang har han meddelat, att den sista delen af hans vistelse utomlands hörde till de plågsammaste han upplefvat, under hvilken tid endast hans

vetenskapliga forskningar skänkte honom mod att bära „sammanträffade kropps- och själslidanden“. Till dessa obehag hörde äfven, att han alltmera nödgades skuldsätta sig för att kunna uppehålla sig å utrikes ort. Det var stora uppoffringar Nervander sålunda iklädde sig af nit för sin vetenskap och på grund af öfvertygelsen om den vikt en förlängd vistelse utomlands ägde för hela hans lefnad.

Såsom hufvudresultatet af sin resa betecknade Nervander själf uppfinningen af en galvanometer, hvarmed elektromagnetiska strömmar kunde uppmätas med större skyndsamhet och säkerhet än förut. Han uppnådde den för en finsk vetenskapsman sällsynta äran att för vetenskapsakademin i Paris få göra meddelande om sin uppfinning och förevisa sin i trädmodell utförda galvanometer. Akademin nedsatte en kommission för att pröfva hans uppfinning, och då han af densamma erhöll så lifliga försäkringar om den vikt den vetenskapliga världen fäste vid att erhålla en pålitlig mätare af elektromagnetismens styrka, beslöt han att på egen bekostnad förlänga sin vistelse för att med tillhjälp af någon skicklig instrumentmakare förfärdiga sitt instrument.

Efter nio månaders vistelse i München och Wien lyckades han omsider förelägga de i Bonn 1835 församlade tyska naturforskarne sitt numera fulländade instrument. Därefter begaf han sig till Berlin och Petersburg för att göra därvarande fysici bekanta med instrumentet, hvaraf exemplar nu begynte förfärdigas för särskilda vetenskapliga institut, bland dem äfven vårt universitet. Nervanders rykte spred sig nu alltmera i den vetenskapliga världen. Honom erbjöds bl. a. en extra ordinarie professur i Jena, hvars mottagande han afslog, för att spara sina tjänster för sitt eget fädernesland.

Oaktadt under denna långa vistelse i utlandet vetenskapen alltmera eröfrade Nervanders intresse, fann han dock tid och tillfälle att tänka äfven på sina Poetica. Det var fråga om ingenting mindre än att under hans bortavaro utgifva en samling af hans dikter. Underhandlingar härom pågingo mellan Nervander och hans vänner i hem-

landet. Mycket känner man icke om dessa planer, men man finner dock ledtrådar i några bref från Nervander till J. V. Snellman, de enda som numera torde finnas i behåll från hans utrikes resa[1]). I ett bref från Paris i juli 1833 nämner han, att Fredrik Tengström skrifvit till honom något om tryckningen af hans verser, men att han icke fått något säkert besked „*om* han tänker trycka dem, *om* han redan låtit utgå subskriptionslistor och slutligen *när* arbetet skall vara tryckt? Likvisst vet han, att jag har mycket ännu dels oredigeradt, dels alldeles oskrifvet". Nervander sysslade således äfven under sin utrikes vistelse med poesi.

Snellman åter hade underrättat Nervander, att han låtit utgå „prenumerationslistor" å den tilltänkta diktsamlingen. Med anledning häraf frågar Nervander:

„Är det prenumerations- eller subskriptionslistor? Gud tröste mig, om det är det förra. Jag har uttryckligen velat det senare. Huru lyda dessa listor? Är en bestämd tid fixerad för utgifvandet och till när är den det? Uppräkna till hvilka orter du låtit utgå listor och uppge åt hvem på hvar ort du lämnat bestyret. Det skall bli roligt att se huru Ni slarfvat till vägs".

Af samma bref finner man yttermera, att det var vännen Fredrik Tengström som önskade utgifva arbetet, men att Nervander afrådt därifrån, för den händelse Runeberg låtit subskribera på andra delen af sina dikter. Samtidigt med denne ville Nervander således icke uppträda inför allmänheten. Snellman å sin sida tyckes icke ha varit väl stämd för företaget, ty han hade skrifvit till Nervander, att „du ej bort börja med deras utgifvande" och ej „bort öppna prenumeration". Med anledning häraf säger Nervander: „Sedan du sagt så mycket, bör du tydligt och grundligt anföra och utveckla dina skäl. I nödfall kan företaget än inhiberas".

---

[1]) Utgifvarene af Nervanders Skrifter framhålla, att han icke var någon flitig brefskrifvare och att hans bref oftast inskränkte sig till det för tillfället nödvändiga. Endast i brefven till Snellman afhandlades allmänna frågor.

Ännu ett år senare i ett bref från Rom den 11 juni 1834 är det fråga om företaget. Nervander tackar för underrättelsen om prenumeranternas antal, hvilket han haft all svårighet att få veta. I stället för ett kort och bestämdt besked: prenumeranterna stiga till 300, hade man tagit sin tillflykt till många omsvep för att undvika att nämna något därom. Nervander yttrar vidare i brefvet: „Af min nuvarande förlägenhet och penningebehof, som jag lätteligen kunde förutse, torde du numera inse sanningen af hvad jag en gång skref om skälet hvarföre jag ville utge och subskribera på mina Poetica". Af brefväxlingen får man ingen vidare upplysning, hvarför företaget likvisst strandade, om det var på grund af Snellmans betänkligheter, emedan Runeberg utgaf en ny samling dikter eller på grund af prenumeranternas antal.

Ehuru Nervander således under sin långvariga utrikes vistelse icke hade publicerat något nämnvärdt i poetiskt afseende, hade hans skalderykte efter hemkomsten ej förbleknat. Han blef åter anmodad att författa festkvädet vid 1836 års promotion. Denna Nervanders senare promotionsdikt är dock i poetiskt afseende något mattare än den första. Den har ej samma högstämda ton, men innehåller dock många vackra tankar och betraktelser. I början erinrar skalden om universitetets snart förestående tvåhundraårsjubileum och i slutet firar han de finska fornsångernas framträdande i ljuset, hvilkas upptäckare samma sommar hade företagit en ny forskningsfärd i detta syfte. Nervander sjunger härom:

Skåden! Så ju Finlands gudar,
glömda länge i sitt hem,
Lätt försonta, åter te sig,
då på nytt man söker dem.
Hvilka härliga gestalter,
och af sånger hvilken skatt,
Som, så rik och skär, alltmera
stiger ur en fornvärlds natt!
Ack! och våren blommar åter;
till den finska sångens värld

Nu dess trogna pilgrim börjat
uppå nytt sin fromma färd,
Och — hvart steg en upptäckt — kanske
nu just fram i ljuset drar,
Själf belönt utaf dess toner,
än en sång, en underbar.

Det egentliga ämnet för dikten står dock i närmaste samband med festens föremål. Det är en sång till ungdomens lof. Själf var Nervander som den österbottniska afdelningens kurator en ungdomens ledare och han älskade ungdomen som få. Redan i det föregående har omtalats hans sedermera aldrig uppgifna böjelse att hägna och framdraga allt hvad han ansåg bära inom sig fröet till något utmärkt, ehuru han själf trodde sig för detta hägn uppbära idel ovänskap. I denna sång, där han för första gången gifver ett poetiskt uttryck åt denna sträfvan, är hans synpunkt fördjupad. Det är icke blott snillet och kraften han förhärligar. Han gifver äfven den svage rätt, då han finner en ädel vilja parad med ett rent och ödmjukt sinne. Och han utkastar som lösen för ungdomen att icke blott tänka på egen förtjänst, utan äfven ära den hos andra.

Det är den redan mognade mannens syn på lifvet, som här får ett så vackert uttryck. Och härmed är parad den mest försynta afsägelse af alla anspråk vidkommande hans egen sångmö. Han klagar öfver att på denna högtidsfest hans dikt ej uppträdde rik och smyckad:

Endast han till Eder träder
obesmyckad, arm i dag,
Och hans röst är bruten, svaga
höja sig hans harposlag.

Det är en ursäkt, som dock gäller mera än blott för stunden. Promotionsdikten af år 1836 betecknar i självfva verket slutet på Nervanders poetiska bana. Under återstoden af sin kort utmätta lefnadsperiod tillhör han så godt som uteslutande vetenskapen, och endast sällan ljuder numera någon enstaka ton från hans bortlagda lyra. Han skall,

J. J. NERVANDER.
(RITNING AF C. P. MAZÉR 1837.)

enligt Cygnæus, ha varit fången af inbillningen, att en fortsatt utöfning af skaldens höga fria konst skulle tillräknas honom såsom affall ifrån vetenskapens allvarliga tempeltjänst. Faktum är, att ju mer han försänkte sig i den exakta forskningens djupa schackt, dess mer begynte sångens gåfva öfvergifva honom och han kände, att den poetiska inspirationen svek honom. Själf erfor han härvid den smärtsammaste förnimmelse, såsom man bl. a. kan finna af följande djupt kända klagan i en af hans otryckta dikter:

Så vill då också du mig öfvergifva,
Du sångens milda ande? Än en gång
Du måste när din forne älskling blifva
Och le som förr emot hans sista sång!
Lugn ödets dom jag sen vill underskrifva
Och böja skuldran under okets tvång,
Blott låt mig nu få slumra vid ditt hjärta,
Sen vill jag vakna till min lefnads smärta.

I så elegiska toner tager Nervander farväl af sin poesi. Det återstår endast att uppdraga de sista konturerna af hans lefnads tragedi.

VII.

Den sista perioden af Nervanders lefnad företer en omfattande och intensiv verksamhet som vetenskapsman och akademisk lärare. Det var lysande frukter af de idéer han inhämtat under sin långvariga vistelse i utlandet, som nu kommo den inhemska vetenskapen till godo. Hans minnestecknare ha vittnat, att knappt någon med mera oförsagdt och brinnande nit vinnlagt sig om allt, som kunde medföra båtnad åt fosterlandets ögonsten, universitetet. „Med hela sin håg vänd åt vetenskapen, konsten och bildningen, utgjorde det för honom ett af hans lifs högsta intressen att inom det lärda samfundet bilda och utveckla en anda, som på en gång borde vara den sanna vetenskaplighetens och den sanna humanitetens“.

Nervanders första omsorg blef inrättandet af ett magnetiskt observatorium vid Finlands universitet, hvartill han fått idén genom samvaron med Gauss i Göttingen. Det var ett af Nervanders storverk, och det var med tillfredsställelse han kunde säga, att han skaffat åt det finska universitetet ett af de första magnetiska observatorier i världen. För att närmare inhämta detaljerna vid skötseln af ett sådant erhöll han 1837 reseunderstödet för unga litteratörer med rättighet att under trenne somrar företaga utländska resor för nämnda ändamål. Det var dock icke utan strid Nervander lyckades vinna detta sitt första stora mål. Det fanns andra, som sökte göra honom äran af företaget stridig och till och med ville undantränga honom från föreståndareskapet för hans egen skapelse. Men detta lyckades dock icke. Han blef 1838 utnämnd till e. o. professor i fysik och föreståndare för magnetiska observatorium. Men det fanns fortfarande vid universitetet personer, som motarbetade hans planer att bringa observatoriet till den höjd han önskade, och det var ofta i strid med universitetsmyndigheterna han lyckades genomdrifva desamma. Detta motstånd och denna afvoghet födde i hans sinne en bitterhet, som bl. a. tager sig uttryck i hans bref till Snellman. Så säger han sig ha genomdrifvit „mot Rectors, Hällströms och Consistorii lofvärda önskan, att staten, med uppoffring af nära 12,000 rub. b:co ass. i instrumentköp och årlig lön af circa 2,000 rubel, införskrifvit en utmärkt astronomisk och fysisk instrumentmakare samt inrättat ett dylikt och lika fullständigt mekaniskt institut som det Littmanska".

I samma bref ingå följande om hans dåvarande bittra stämning mot sina motståndare vittnande utgjutelser, hvilka dock förklaras däraf att Snellman hade framfört några oförmånliga yttranden om honom från det hållet. Härtill svarar Nervander:

„Vidare har jag haft den näsvisheten att ej låta Hällström svälta ut mig som en toracka, utan ena gången förklarat att jag ville blifva präst och andra gången hotat att antaga en kallelse till professor i Dorpat. . . . . . . Lika skamlöst som jag trotsat Hällströms uppfostringsplaner, lika oförskämdt har jag trotsat

den hederliga Pippings och den redliga Viburgensen Ursins såväl uppenbara som hemliga försök att äta ut mig; då det likväl varit min skyldighet att lik dig och andra kramsfåglar själf sträcka hufvudet i de snaror de haft godheten att sträcka åt mig".

Att motståndet mot Nervanders nya skapelse varit starkt nog och att han personligen hade många vedersakare, framgår mer än tydligt af tonen i detta bref. Nervander lät sig dock ej böjas af motgångarna, han kämpade som ett lejon för sin sak, och i ett bref från 1840-talet kunde han skrifva till Snellman:

„Magnetiska observationerna äro nu i full gång natt och dag hvar 10:de minut och göra mig en ren glädje, den enda vetenskapliga jag hittills känt, då jag med ihärdighet, oaktadt alla de bekymmer jag haft för de långa förberedelserna, nu ändtligen kommit så långt, att mitt scientifika samvete intet har att anmärka mot deras noggrannhet. Skulle jag hafva säkerhet att få fortsätta dem på samma sätt, så länge jag lefver, så vore jag nog dåraktig att därföre göra en uppoffring och gifva f—n i allt annat, om ej af annan anledning så åtminstone för det spass, att tänka hvilket bestyr en eftervärldens Lagus eller Grönblad skulle hafva att få dem tryckta någon gång efter min död, ty att trycka själf hela massan och läsa därtill hörande korrektur går öfver mitt tålamod" [1]).

Hvilken glädje än själfva observationerna skänkte Nervander, så var dock ej samlandet af iakttagelser för honom hufvudsak. Som en sann vetenskapsman intresserade han sig i främsta rummet för de vetenskapliga resultat, som skulle kunna vinnas genom desamma. Med allt större ifver ägnade han sig åt den meteorologiska vetenskapen, den på hans tid minst utforskade af alla, och sökte lösa många af dess sväfvande problem. Så offentliggjorde han i den Petersburgska vetenskapsakademins „Bulletin" undersökningar rörande den dagliga förändrin-

---

[1]) Två år efter Nervanders död begynte vetenskapssocieteten utgifva de under hans ledning utförda magnetiska och meteorologiska observationerna, hvilka utkommo i fyra volymer (H:fors 1850—52).

gen i den magnetiska deklinationen och i den finska vetenskapssocietetens „Acta" om förekomsten af en hittills förbisedd undulation uti temperaturväxlingens dagliga gång. På dessa forskningsresultat byggde han vidare och fann att vissa lagbundenheter i temperaturväxlingarna sammanföllo med tiden för solens rotation kring sin axel, hvarifrån han omsider kom till den märkliga slutsatsen, att solens ljusstyrka under dess rotation kring sin axel än tilltog, än aftog, hvarför äfven solen måste räknas ibland de variabla stjärnorna, som ibland lysa starkare, ibland svagare. Angående betydelsen af dessa vetenskapliga undersökningar yttrar K. Chydenius, som i Joukahainen publicerat en längre uppsats om Nervander såsom vetenskapsman, att han „är den första, som har meriten af att hafva bestyrkt öfverensstämmelsen mellan gången af deklinations- och temperaturförändringarna under dygnet öfver hufvud taget samt speciellt liktidigheten uti de så kallade oregelbundna afvikelserna från densamma". Likaså är Nervander den första, som verkligen ådagalagt tillvaron af en af solens rotation beroende periodicitet i särskilda naturföreteelser. Han har äfven därigenom förvärfvat sig ett namn inom vetenskapens värld, hvilket där orubbadt torde få bibehålla sin plats. Genom sin sista upptäckt, att äfven solen är en variabel stjärna står han, enligt Chydenius, „fullkomligt ensam och först i sin genre". Äfven om man från vår tids vetenskapliga ståndpunkt skulle ställa sig mera skeptisk gentemot en del af de af Nervander vunna resultaten, så skall man dock ej förneka hans vetenskapliga snille, hans rastlösa ihärdighet vid fullföljandet af målet, hans noggrannhet i metoder och samvetsgrannhet i slutsatserna.

Nervanders oroliga själ hade småningom funnit tillfredsställelse i den verksamhet, som han under stora ansträngningar slutligen lyckats bereda sig själf, och hans ekonomiska ställning förbättrades äfven år ifrån år. Men ursprungligen hade den fysiska professuren hägrat som målet för hans sträfvanden, och han kunde aldrig förlåta dåvarande innehafvaren af denna lärostol, professor G. G. Hällström, att denne, som sedan 1835 var pensionsberätti-

gad, fortfarande kvarstod på sin post liksom „klippan i ett haf“ ända till sin död, som omsider inträffade år 1844. Med sitt något sensibla lynne trodde Nervander, att han satt kvar för att spärra vägen för honom. Men när professuren omsider blef ledig, var han tveksam huruvida han då mera skulle eftersträfva densamma. Sina skäl anför han i ett bref till Snellman:

„Efter Hällström har jag sökt professionen, men jag vet verkligen ej om jag skall fullfölja ansökningen. Jag ser därvid ingen särdeles fördel numera, sedan jag ej förrän efter 8 à 10 år kan hoppas på löneförhöjning. Jag skall emellertid vänta, tills Nordström återkommer, för att fatta mitt beslut. Retelsen att visa Patres, att jag ej behöfver dem och deras rara plats vid Consistorii-bordet, är för mig svår att besegra. Den motvägs endast af den tanken, huru förargeligt det dock blir för dem att se mig ändteligen sitta bredvid dem, ifall jag fullföljer ansökningen. Hvad man dock är för en narr! Låter jag professionen gå mig förbi, så får jag säkert snart mitt pastorat[1]), mitt ljufva Barataria, ty man ledsnar väl att till dödedagen föda mig som extra. Du ser att jag är i samma förlägenhet som mohren i Schillers Fiesko, då han ej vet, om han skall upptäcka eller icke upptäcka sammansvärjningen“.

Att Nervander fortfarande hade skäl för sin ovilja mot patres, framgår af ett faktum, som han omtalar i ett senare bref. Han hade på grund af sin afhandling om solens rotation begärt dispens från afläggande af specimen för professuren, men denna hans ansökan hade på det ifrigaste motarbetats af universitetets dåvarande rektor N. A. Ursin. Dennes intriger hjälpte dock icke, Nervander fick sin dispens beviljad och utnämndes 1845 till professor i fysik med bibehållande af föreståndareskapet för magnetiska observatorium. Vid konsistorii bord blef Nervander en öfverlägsen ledare af oppositionen mot den gamla re-

---

[1]) Nervander funderade verkligen på Storkyro pastorat och nämner i ett bref till Snellman, att han skulle begifva sig till Petersburg för att bocka sig för detsamma.

gimen[1]). „Den blinda konservatismen, fördomen, skuggräddslan, okunnigheten hade i honom en vaksam och rörlig fiende, af hvilken de ständigt på det obehagligaste öfverrumplades, tillfångatogos eller nedergjordes. Den öfverlägsna skicklighet, hvarmed han anlade och ledde sina operationer, den fina men säkra taktik han alltid visste iakttaga, gjorde det lätt för honom att tillintetgöra sina motståndares oftast plumpa anslag, och vanligtvis blef han herre öfver platsen". Han fick också upplefva att hans gamla vedersakare, det Pipping-Ursinska partiet, förlorade allt sitt inflytande. Den afgörande brytningen skedde, då W. G. Lagus 1845 blef vald till universitetets rektor. Han tolkar betydelsen häraf i ett bref till Snellman och tillägger, att snart hela lördagskonventet hade sin plats vid konsistorii bord. Nervander begagnade sitt stora inflytande på ett sätt, som lika mycket hedrade hans snille som hans hjärta.

* * *

Många af de stämningar, som fyllde Nervander under denna sista period af hans lefnad, finnas återspeglade i hans brefväxling med Snellman. Korrespondensen ägde rum, medan Snellman vistades i Kuopio och där utgaf Saima. Nervander höll Snellman au courant med opinionerna angående Saimas frimodiga politiska artiklar, varnade honom för att gå alltför bröstgänges tillväga och förberedde honom på tidningens indragning, ifall han icke insloge en försiktigare ton.

Intressant är att se, huru de båda ungdomsvännernas uppfattning i de flesta punkter alltmera divergerade, utan att vänskapens band dock någonsin bröts. Nervanders bref äro alltigenom polemiska på grund af Snellmans an-

[1]) I ett af Emil Nervander publiceradt bref från Lille till Cygnæus heter det: „Du må tro, Nervander är en karl hela dagen och i alla stycken. En gång höres ock en röst från nedra ändan af konsistorii bord. Han både kan taga ihop med de gamla obskuranterna, som sitta högst vid det, men också hålla illuminaterna inom skranket".

grepp och han söker särskildt med eftertryck gendrifva Snellmans nationalistiska språkprogram. „Vet du ej" — skrifver han till Snellman — „att du allmänt och ohjälpligt anses för Fennomanernas anförare och anses hafva ledt till Fennomani den lugna vetenskapliga forskning, som Lönnrot och Castrén gjort till sitt mål". I ofördragsamhet fann Nervander den största likhet mellan den då rådande pietismen och fennomanin. Liksom pietismen som sina dödsfiender hatade vetenskapen och förnuftet, så hatade äfven den äkta och veritabla fennomanin all klokhet, sans och lugn forskning. Nervander ansåg ej heller Snellman och hans falang för fennomanins rätta banérförare. Han säger:

„Du, R. Tengström, Elmgren, Berndtson, kunnen ej förstå en finsk bok utan lexikon och ej felfritt skrifva ett blad, ären I finskans naturliga sakförare? I ären alla mer eller mindre öfverlöpare från germanisk och svensk bildning".

Som ett viktigt skäl för sin ståndpunkt framhöll Nervander yttermera:

„Vill man att finskan skall utränga svenskan, så yrkar man på styrkans och pluralitetens rätt, som jag anser för högst fördärfligt i vår ställning. Det är civilisationens, som jag anser oss böra hålla på; ty det vore ej det bästa om Ryssland ville draga konsekventa slutsatser af pluralitetens rätt vis-à-vis hela Finland".

Som sitt slutomdöme om frågans ställning för det närvarande framhöll Nervander för Snellman:

„Du gör dig vida mera lysande fennomanska luftslott än i verkligheten förefinnas, och därföre ofta nog antar en ton, som skrämmer bort mera än den lockar publiken till dina fälttecken, hvilka omgifvas af anhängare, till en stor del nog lätt rustade och odisciplinerade, samt långtifrån så pålitliga som deras skrik tyckes förebåda, ifall det gäller annat än att för lätt köp förvärfva stundens ära".

Denna kamp var likväl endast ett för världen okändt envig mellan de båda vännerna. Nervander uppträdde

veterligen aldrig offentligt som fennomanins vedersakare. Han yttrar om sin ställning härutinnan:

„Efter denna uttalade tanke om fennomanien borde jag visserligen för min ringa del uppträda emot den, men jag äger hvarken de specialstudier, den ställning i samhället eller den bergfasta öfvertygelse som fordras för att med framgång strida mot strömmen, därföre inskränker jag mig därtill att vara passiv, då det gäller att gå utom den krets, där jag anser att de finska sträfvandena med trygghet kunna understödas. Man kan ej fordra af hvar och en, att han skall slå sig på fennomani, lika litet som jag fordrar att hvar och en skall blifva naturforskare. Jag hvarken bör eller kan under slika omständigheter handla annorlunda än jag gör, isynnerhet som ett decideradt uppträdande å min sida i en eller annans ögon kunde äga mera auktoritet än det förtjänar att äga".

Slutsumman af de båda vännernas meningsutbyte blef, enligt Nervander, att deras åsikter alltmera divergerade:

„Hvad den ena predikar, förstår ej den andra af oss, samt anser för en galenskap. Låt oss därföre vandra hvar sin väg. Jag tror vi kunna gagna landet och universitetet, fastän åt motsatta håll .... Säkert anser du dig klart hafva uppfattat Ditt mål; så tror jag mig hafva gjort med mitt. Du vill verka i *stort* och uträttar äfven säkert *litet* i det stora. Jag vill verka i *smått* och jag tror att jag kan verka *stort* i det *lilla*. Månne ej vid slutsummeringen facit skall på ömse sidor väga något så när jämnt?"

Nervander gör i denna polemik intryck af den lugne och öfverlägsne. Han föreslår i ett bref, att de båda kämparne icke skulle frångå sina välförvärfvade privilegier, „ditt att vredgas, mitt att skratta åt allt". I sitt sista bref af år 1848 trodde sig Nervander ha funnit, att deras åsikter i politiska och samhälleliga frågor voro så olika, att de ej mera kunde förstå hvarandra, och han började finna det fåfänga i att predika för Snellman, som „never by a man of world" [1]).

[1]) Redan tidigare hade Nervander vid något tillfälle skämtande sagt om Snellman: „Om man vill umgås vänligt med honom, måste man ha käpp med sig".

Nervanders bref till Snellman meddela äfven upplysningar om den impopularitet, som förföljde honom under denna tid och hvarom Cygnæus har mycket att förtälja i sin minnesteckning. Nervander ansågs ha medverkat till den österbottniska afdelningens delning, en på hans tid mycket illa ansedd åtgärd. Hans roll i denna fråga är ännu icke till fullo utredd, men den torde dock ha varit den egentliga orsaken till, att han gick miste om sin tidigare så stora popularitet särskildt bland de österbottniska studenterna. I ett bref till Snellman bekräftar Nervander själfva faktum, i det han säger:

„Jag har blifvit så innerligt led på all slags popularitet, sedan jag utan att i denna stund veta hvarföre, så snöpligen och radikalt förlorat densamma, som jag dock så ärligen som något förvärfvat hos studenterna. Huru jag skall söka återvinna den utan att förlora aktningen för mig själf, vet jag i sanning icke. Till ett *jägeri,* som visserligen inom en termin skulle leda till målet, kan jag ej nedlåta mig. Alltså får det förblifva som det är — jag tror dessutom att jag vuxit från den saken. På studenterna vill jag inskränka mig att verka som lärare".

Det har nämnts att äfven bland universitetslärarne fanns ett parti, som motarbetade Nervander. Brefven till Snellman bekräfta, att det i främsta rummet var hans frisinnade och liberala åsikter, som väckte anstöt hos de konservativa bland patres. Han yttrar bl. a.:

„Sedan mina åsikter vid min hemkomst från utlandet, modifierade af erfarenhet och eftertanke, ej mera stodo i samklang med dagens ton, har jag själfmant och otvungen afsagt mig all popularitet, vill ännu mindre *nu* än *då* hafva densamma, men begagnar mig äfven af min rättighet, att obesvärad af släpet, tänka och tala *liberalt* på egen hand. Lika öppet som Du eller någon annan, ja kanske öppnare emedan mera ogeneradt, talar jag därföre inför såväl höga som låga, men icke går jag i hvardagslag på *kothurnen,* det stora spektaklet behagar mig icke, om det skall gifvas från morgon till kväll. Jag finner det bekvämast att gå på i *soccus,* men då går jag också öppet på i *strumpsockorne*".

Något år senare, då Snellman hade varnat honom för allmänhetens dom, återkommer han till samma fråga och afgifver följande märkliga bekännelse:

„Du känner mina tankar om popularitet. En man som ända till 40 år djupt känt bördan af att vara slaf af regeringens och allmänhetens opinion, kan ej nog hastigt befria sig från bägge. Jag har i tjugo år arbetat för min familj för att reparera ett ungdomsfel. Nu är den under tak och nu arbetar jag för mig själf, fri att säga och göra hvad jag vill. Tadla mig därför aldrig i det sinnet, att jag borde sky någons opinion, utom min egen. Impopularitet både hos regering och allmänhet medför en själfständighet, hvilken jag snart hoppas för denna spottpenning förvärfva. Mitt ord skall jag därföre städse hafva med i laget *hvar* jag vill och *huru* jag vill".

Under det sista skedet af sin lefnad fann sig Nervander sålunda, utan att själf veta orsaken därtill, missförstådd och impopulär. Det var stunder, då han bittert kände detta som en oförtjänt orättvisa och försjönk i misströstan. Men öfver hufvud bar han äfven detta öde som en man och sökte sin tillfredsställelse i att verka i stillhet för sitt stora mål och i känslan af sin andliga själfständighet. Dessa växlande stämningar finnas äfven återspeglade i några af de få dikter, som han författade under denna sista tid, då så många andra intressen togo honom i anspråk. Att han därunder ej helt och hållet lämnade sina litterära sysselsättningar visar, huru svårt han hade att helt frigöra sig från sin ungdoms idealer.

Korrespondensen med Snellman utvisar, att Nervander var en af dennes medarbetare i Saima. Han sänder honom vetenskapliga meddelanden, litterära artiklar, bland annat om Runoöfversättningar (1845 års årgång n:o 50) och polemiska uppsatser, riktade bl. a. mot en anmälan af Nervanders lärobok i aritmetik (1844), mot den sedermera berömde läkaren G. S. Crusell, i hvars användning af elektriciteten som medicinskt universalmedel Nervander vädrade humbug, mot Snellmans anfall på universitetet (en lång och skarp polemik) m. fl. Stundom hände att Snellman vägrade plats för Nervanders polemiska inlägg,

men då publicerade han desamma i Morgonbladet. Äfven poetiska bidrag af Nervander sågo dagen i Saima. Af brefven finner man, att han bl. a. tillsände Saima en dikt *Saima kanal*[1]) — *Finlands graf,* tvenne öfversättningar från Logau, syftande på tidens perfida statskonst, samt en öfversättning af en finsk runa „af långkatekes format".

Då på 1840-talet den poetiska kalenderlitteraturen upplefde hos oss och bland annat afsåg en samling af då lefvande poeter, vände man sig äfven till Nervander, som nu från gamla gömmor begynte framleta längesedan från hans lyra förklingade toner. Efter så många års absolut tystnad offentliggjorde han under de sista åren af sin lefnad i kalendrarne Necken, utgifven af F. Berndtson, och i Lärkan, utgifven af Emil von Qvanten och N. Tallgren, ett trettiotal af sina ungdomspoesier. Ur ett jämväl publiceradt bref „Till de unga Utgifvarne af Lärkan" framgår, hvilka anspråkslösa tankar han nu hyste om dessa sina poetiska alster. Det heter:

„Då jag, i anledning utaf en af Hrrne uttalad önskan, genomsökte en hop gulblekta papper, hittade jag medföljande försök, hörande till en längesedan „hädangången" poetisk nybegynnares litterära kvarlåtenskap. De äro af honom författade till största delen i hans första ynglingaår, de enda som han sorgfritt fått ägna åt „den glada konsten". Då han således vid författandet af dessa försök var ungefär af lika ålder som Hrrne, hoppas jag att han får sluta sig till Er bägge såsom en jämnårig, så mycket hellre som detta ej kan medföra annat än ett godt förebud. Om det nämligen får tagas för gifvet att af unga skaldepilgrimer åtminstone en bland tre kommer att tröttna, innan han hinner Pindens höjd och det för ifrågavarande fall längesedan är afgjordt, hvem denne ene är, återstår för er två andra ett så mycket säkrare hopp att nå det eftersträfvade målet, hvartill undertecknad af allt hjärta får önska den bästa framgång".

I denna korta inledning bekräftar Nervander, hvad vi redan sett, att han som poet hade tröttnat på halfva vä-

[1]) Dikten torde dock ej ha blifvit införd i Saima. Nervander var ledamot i den kommitté, som utarbetade förslaget till Saima kanal, och en af honom författad promemoria på franska torde ha varit afgörande för beslutet på högsta ort.

gen till parnassens topp och att hvad han numera hade att bjuda på utgjordes af alstren från en tidigt upphängd ungdomslyra. Törhända gömmer sig dock bland dessa ungdomspoesier, hvilkas art och beskaffenhet jag redan sökt teckna i det föregående, ett och annat stycke, som afspeglar de ofvan skildrade stämningarna från hans sista period. Cygnæus har i sin minnesteckning framställt dessa stämningar i ett ännu skarpare ljus än Nervanders bref till Snellman kastat öfver desamma. Han talar om en tid, då Nervander var „fridlös i sin egen hembygd“ och „fridlös i sin egen barm“, då den allmänna opinionen i långa år „dref sin hetsjakt emot hans goda namn och rykte“ och då han själf nödgades sucka: „hvarthän jag vänder mig, ser jag mig mött af förakt, och det är rysligt för en så sensibel själ som min“. Det tyckes ligga öfverdrift i denna skildring, liksom Cygnæus gifver en måhända skef framställning af den roll Nervander spelade vid österbottniska afdelningens delning. Nervander har emellertid i Necken (1846) publicerat en dikt *Misströstan,* hvari en förkrossad själsstämning och en tung ensamhetskänsla tager sig ett djupt elegiskt uttryck:

Mitt bröst är förkrossadt, min själ är betryckt,
Hon in i döden det är.
Min ande, förlamad, ej mer från sin flykt
Nu fridens oliv mig bär.

Och lyran mig vägrar nu äfven den tröst,
Som förr från dess strängar ljöd —
Ack! smärta och kval än äga sin röst,
Men icke förstening och död.

Mig lifvet var kärt — jag i sorgerna höll
Vid hvart och ett hopp mig fast;
Jag kan det ej mer, hvart stöd det föll,
— Det sista, det längese'n brast!

Där ute, där blommar nu åter en vår;
Mig våren fordom har gladt.
Nu märker jag, när i dess glans jag står,
Dess mer blott mitt inres natt.

Och står jag åter bland vänner röjd,
Jag våld på mig själf väl gör;
Dock tror jag att hemsk är självfva min fröjd,
Jag ser att man skyggar därför.

Och Hon, som min kärlek, min sällhet var,
Hon har mig aldrig förstått;
Ett svalg oss skilde och länge har
Min bana jag ensam gått.

Så kärlek, vänskap, natur och allt,
Allt längese'n mig försköt;
Mig lifvet förkastar, och lika kallt
Sin port för mig döden slöt!

När man läser denna dikt, tänker man på Cygnæus ord, att Nervander mången gång i sitt lif „gråtit blodiga tårar". Men det var dock i grund och botten en stolt ande, som slöt sig inom sig själf som snäckan i sitt skal och lugnt trotsade ödet. Äfven åt denna känsla har Nervander gifvit uttryck i en af manlig stolthet genomandad dikt, som ännu genljuder af hans inre strider:

Ja! lika upprätt än jag går,
Som förr jag bland dem gick,
Och lugn uppå min panna står,
Och lugn uti min blick.

Hvarenda en väl på mig ser,
— Jag märker det så väl;
Man gärna ville läsa ner
I djupet af min själ.

Men ingen suck ifrån mitt bröst
De nånsin hörde än,
Och tills jag tigger dem om tröst,
De kunna spara den.

Ja, ville sorg till jorden ock
Mig tynga hvar minut,
Och tyckte jag det ljuft att dock
En gång få gråta ut;

Så ljufvare ändå det är,
Att stolt jag säga kan:
Hvad helst jag ock inom mig bär,
Jag bär det som en man.

Så finner man i de brustna ljuden af ett längesedan krossadt strängaspel ännu några gripande toner, hvilka afspegla hans själs sista strider, innan döden nådde hans sargade barm.

Ehuru Nervanders diktning i stort sedt endast är ett fragment, som aldrig blef fullbordadt, gifver den dock djupa inblickar i hans känslo- och stämningslif under olika perioder af hans lefnad. Den återklingar såväl af hans ungdoms sorger och förhoppningar som af hans mandoms strider och motgångar, ehuru för den senare perioden i allt sparsammare ackord. Så mångsidig och universell Nervander än var till sin natur, har dock hans lyrik i främsta rummet en rent individualistisk läggning. Icke i den mening, att där ej skulle möta äfven andra toner, men det djupast sjungna har dock alltid en bröstton ur hans eget inre. Denna själfspegling var så öfvervägande hos honom, att äfven hans episkt-didaktiska storverk kunde misstänkas för att endast vara en omklädnad för hans egen „weltschmerz". Men om man häri tagit miste, är det i hvarje fall en lätt sak att draga en brygga mellan hans lefnad och hans dikt. Huru många gånger har han icke åt sin luta dikterat poetiska själfbekännelser, och huru har icke hans lyra delat hans öde, sjungit hans smärta, hans gäckade illusioner, för att slutligt i förtid tystna i stormen.

Ack, hvarje ton, som uti dem blir röjd,
Den klingat har ur djupet af mitt hjärta!

I en af sina poetiska själfbiografier skildrade han sig som en yngling, som med de stoltaste förhoppningar styrde sin farkost ut i lifvet, men som snart led skeppsbrott i lifvets bränningar, och från detsamma liksom medeltidens trubadur ännu i ungdomens vår endast räddade lyran och sin smärta. Men det ringa han bärgat, innebar dock ännu

en tröst, ty kärleken till poesin var en af hans tidigaste och renaste känslor. Lyran ensam kunde bereda hans sargade hjärta någon lisa. Det var en gång hans dröm att med gifmild hand strö glädjens rosor rundt omkring sig och att med dem ännu i kvalen förbinda sina egna sår. Men när äfven sångens glädje svek honom, när han märkte, att ackorderna från hans lyra blefvo allt svagare och slutligen sakta dogo bort, då först kändes det som om hans hjärta hade klappat ut, som en afgrund hade slutit sig kring hans lefnad.

Detta tidiga förstummande är så mycket mer att beklaga som äfven hans lyra bar på så rika ansatser. Han hade anlag att blifva en lyriker, som förmådde pejla känslornas djupa schakt. Hvilken djup tragik än hvilar öfver hela hans lefnad, bar han dock tillika inom sig en rikt flödande komisk åder, som helt säkert hade kommit till genombrott, ifall de yttre betingelserna härför ej hade varit så ogynnsamma. Och med sin sällsynta poetiska mottaglighet för intryck af olika tiders och olika folkslags konst skulle han icke blott kunnat blifva en genialisk tolk af främmande länders vitterhet utan också som i Jeftas bok förmått i självständiga skapelser återspegla förgångna tiders poetiska ande och åskådningssätt. Men frosten härjade så tidigt hans diktnings blomning, att den endast blef en illustration till den finska folklorens måtto: sången är af sorgen fostrad.

Utom smärtan är det skönhetstanken, som dominerar hos Nervander. Redan samtiden fann den genomgående tråden i hans diktning vara en hyllning af det sköna, det sköna i konsten, det sköna i naturen och det sköna hos kvinnan. I sin ungdom omfattade han romantikens höga skönhetsideal. Dikten var då för honom en rik undervärld, till hvilken hans ande svingade sig från jordens sorg och strid, en evigt rik källa, som tidens kalla andedräkt ej förmådde grumla. Sedermera med fördjupade studier blef han en liflig beundrare af antikens konst, dess rena natur och omedelbara känslolif. Medelbart har han gifvit uttryck åt denna känsla genom sina öfversättningar af konung Lud-

vigs dikter, hvari beundran för Hellas gamla konst tager sig så varma uttryck. Bäst uppenbarade sig dock Nervanders skönhetssinne vid författandet af hans stora gammaltestamentliga dikt, i hvilken han med den finaste skaldeinstinkt upphämtade endast det poetiska och silade det fritt från alla didaktiska och religiösa bielement.

Liksom hans hjärta lågade äfven hans sång varmast för frihet, ljus och fosterland. Det var tidens program, sådan den lefde hos dess bästa andar. Den fosterländska stämningen gick i allt högre vågor hos den unga generationen. Ingen har med ett mera fosterländskt hjärta rört vid lyran än Nervander, och han har äfven i sin diktning gifvit många vackra, ehuru merendels spridda uttryck åt densamma. Men det var Runeberg, som blef de fosterländska stämningarnas högstämda tolk, och denna stämning framträdde så fullödig och varm i hans sång, att den uteslöt hvarje tanke på täflan med honom. Däremot tyckes det som om Nervander som frihetstankens poetiska bärare skulle haft ett program för sig, han sympatiserade varmt med tidens frihetsrörelser och intog äfven under sin senare verksamhetsperiod en frisinnad och liberal hållning. Man läse blott hans tankar vid Imatra:

Ingens herre, ingens slaf
För allt främmande en graf —
När skall väl ett annat rike
Varda, Imatra, din like?

Men ett framträdande som frihetssångare omöjliggjordes af ljusskyggheten här hemma och af tidens stränga censurförhållanden.

Så såg Nervander äfven de yttre möjligheterna för utvecklande af hans skaldskap föga gynnsamma, hans känslovärld blef alltmera förstämd, fantasins flykt hämmades, och han fann slutligen ingen annan utväg än att resignera. Det var mera en nödvändighet än ett formligt beslut af honom, och ännu efter resignationen kunde han ej helt och hållet afsäga sig sin kärlek till den poetiska konsten. Men han såg nu i sig själf endast en, hvilken stannat på

halfva vägen, och han betraktade anspråkslöst sina poetiska alster såsom prässade blommor från en längst förgången vår. Publikationen af hans ungdomsalster kom ock för sentida och beredde honom endast en ny missräkning. Samtiden tog icke hans poetiska förbehåll i beaktande och lät honom förstå, att hans dikter icke förrådde någon utmärktare poetisk kallelse, ja att de voro rent af underhaltiga. En och annan röst höjde sig visserligen till Nervanders försvar, men den drunknade bort i den störtvåg af impopularitet, som nu äfven sköljde öfver Nervanders diktning.

Jag tror dock att eftervärlden skall vara benägen att skänka Nervanders skaldskap full rättvisa. Det skall icke förnekas, att han redan i ungdomen förrådde en sällsynt poetisk kallelse, och att hans diktning redan tidigare än Runebergs bröt en ny väg, som närmast betecknar en emancipation från nyromantikens öfverdrifter och en återgång till större natur och enkelhet i dikten. Det skall också erkännas att bland Nervanders lyriska dikter, om också många af dem förråda sin karaktär af ungdomspoesi och böra få gälla som sådan, finnes icke ett ringa antal, som ännu i dag förmå göra sig gällande genom känslans styrka och inspirationens kraft. Fullt och odeladt erkännande har eftervärlden skänkt „Jephtas bok" såsom det mest helgjutna och fulländade af hans verk, hvilket helt visst skall trotsa många tiders skiften genom sin egendomliga och rika lyriska stämningsfullhet och sin måleriska formskönhet. Det fina formsinne och den lyriska flykt, som var så utpräglad hos Nervander, framträda i denna dikt i sin högsta fulländning.

VIII.

Nervander afled den 15 mars 1848. En tillfällig sjukdom (smittkoppor) bortryckte honom vid endast 43 års ålder från nya stolta vinningar på forskningens område, men kanhända äfven från nya missräkningar. Vi ha redan

sett, att dödsaningar länge hade följt Nervander och att han tidigt haft blickarna riktade på det slutliga målet. Vännernas enskilda uttalanden bekräfta detsamma. Lifvets börda kändes honom innerligen tung och han tyckte sig redan ha lefvat alltför länge:

Och lugn du visarn såg mot målet skrida,
Där borta endast grydde för dig dagen;
Den som på allt i lifvet blir bedragen,
Med längtan blott kan på förlossning bida.

Det erkännande, som i lifvet så ogärna gafs Nervander, kom nu efter döden honom till del. Cygnæus vittnar att ännu aldrig kring någon grift samlat sig ett deltagande, så allmänt, så vidtomfattande som vid Nervanders sista hviloplats. Med Z. Topelius' ord till studentsången vid grafven skådade försoningens ängel ned „på denna omskiftning af mörker till ljus“. Den minnesteckning, som Cygnæus en månad efter Nervanders död uppläste vid en sorgefest, är ännu full af de bittraste anklagelser öfver samtidens förhållande till den fallne hjälten och upprullar i stora drag den tragiska bilden af detta blott alltför tidigt bortgångna snille, af hvilket man ännu väntade den slutliga, afgörande lösningen på stora vetenskapliga frågor. Cygnæus bok uppfattades därför redan af samtiden som en början dom, som en anvisning till eftervärlden att skipa rättvisa öfver en af våra utmärktaste, men äfven minst förstådda personer.

Rörande är äfven att taga kännedom om vännernas privata eftermälen. Runeberg skref till Nervanders syster på sitt enkla, manliga sätt:

„Nervanders bortgång har djupt smärtat mig. Vi voro väl icke till det yttre så nära hvarandra nu som förr, men den gamla vänskapen låg ännu kvar hos oss i det tysta, det märker jag åtminstone hos mig tydligare nu än någonsin. Jag visste icke ens att han var sjuk, innan jag fick hans dödsbud, och du kan föreställa dig, huru det skulle göra mig till mods“.

Johan Jakob Nordström skref till Cygnæus i anledning af Nervanders död:

„Det intryck, underrättelsen om hans bortgång gjorde på mig, var djupt, ja, jag kunde säga skakande, jag skulle nästan hafva sagt, att därefter ett band mindre fanns, som fästade mig vid fädernejorden, om det ej alltid vore hädiskt, alltid oförlåtligt att säga, att något speciellt eller individuellt i fäderneslandet kunde finnas, som, ur djupare synpunkt betraktadt, skulle bestämma känslan mer än själfva det allt omfattande begreppet: fäderneslandt.

Emellertid torde också de, som uti Nervander aldrig kunde förmå sig att se och erkänna något högre, nu dock finna, att det hade varit bättre att äga än förlora honom vid universitetet och att, om ock hans karaktärs och lynnens egenheter ej af alla kunde fattas och därför af många . . . . bedömdes hårdt, hånfullt och orättvist, en sådan på hufvudets vägnar högt begåfvad man som han väl hade varit behöflig till någon illustration i den myckna, dunkelt funklande medelmåtta, som icke så oymnigt slagit sig ned på universitetets tempelgårdar . . . .

Ja, skada, skada att Nervander bortgick, åtminstone att döma efter mänskliga grunder: i den eviges rådkammare är det ej den dödlige gifvet att forska".

Nervanders vänner och bland dem i främsta rummet Cygnæus, Lille, Runeberg och Snellman, togo efter hans död initiativet till utgifvande af hans såväl tidigare publicerade som efterlämnade skrifter, hvilka utkommo 1850 i två delar, den förra innehållande hans prosaskrifter, den senare hans dikter. Då samlingen var utgifven „till minne för landsmän" och vände sig till en större allmänhet, blefvo hans rent vetenskapliga arbeten utelämnade. Endast några populärt vetenskapliga föredrag vittna om denna hans verksamhet, medan prosaskrifterna till det mesta utfyllas af Nervanders anteckningar från sina resor, några minnestal o. s. v. Den poetiska afdelningen upptog, utom de flesta under Nervanders lifstid tryckta stycken, äfven ett tjugotal förut otryckta, hvilka hade funnits bland Nervanders efterlämnade papper. Utgifvandet ombesörjdes af Runeberg och Snellman. Den sistnämnde författade en biografisk inledning, hvari han på ett enkelt och värdigt sätt tecknar en bild af sin gamle vän och stridsbroder.

Ännu länge lefde Nervanders minne i vännernas varma hågkomst. På tionde årsdagen af hans död skref den minnestrogne Fredrik Cygnæus tvenne dikter, af hvilka den ena „På Johan Jakob Nervanders dödsdag“ såg dagen i Litteraturbladet, den andra „Solförmörkelserna den 15 mars 1848 och 1858“ i Helsingfors Tidningar. I den sistnämnda heter det:

På denna dag Nervanders öga brast,
Som var en sol för dessa dunkla trakter
Och utgöt ljus med hvarje ögonkast
Och räknades bland ljusets stora makter.

Han var en man, som manligen förstod
Att blifva allt hvad här han kunde blifva,
Som hvarken klenmod eller öfvermod
Af stundens ställning lät sig föreskrifva.

Den förra minnessången är ett uttryck af vännernas ännu oförvissneliga saknad, men skildrar äfven hela landets förlust i det högstämda, men retoriska manér, som var Cygnæus eget:

Hur stor ock dina vänners sorg må vara,
Hvad är dock den emot ditt hela lands,
Som med din lefnadsgnista hädanfara
Såg löftet om en oförgänglig glans!
Upp till de högsta bland naturmysterer
Du ville tränga med din siarblick,
Och jord och himmel ägde inga sferer,
Dit ej din fråga lika dristigt gick.

Men när du hoppades att frambefalla
Den tafla, solen på sin guldgrund väft,
Naturen afundsjukt lät slöjan falla,
Och forskarns snille vardt vid fallet kväfdt;
Och fåfängt väntar världen att från polen
Få än sig hemligheten anförtrodd,
Som gömmes under „fläckarne i solen“ — — —
Ditt snilles värld står nu här obebodd.

Snellman ledsagade detta poem med en inledning, hvari han klagade öfver att den i lifvet missförstådde så snart efter sin död hade blifvit glömd.

„Bittert är det att tänka — säger han — huru litet Finland vet om en dess så utomordentligt begåfvade son som Nervander. Man tager fram hans Skrifter, utgifna till minne för landsmän, läser i dem sida för sida, blad för blad, och tänker: finnas icke här ämnen nog till eftertanke och högre njutning för hvarje bildad människa? Lefver och röres icke här en ande, hvilken ett så ringa folk som det finska borde skatta för en lycka att räkna bland de sina? Och förläggaren svarar till dessa frågor: upplagan ligger osåld, en lastvara i magasinerna".

Det ligger utan tvifvel ett visst berättigande i denna klagan. Nervanders lott i lifvet tyckes äfven ha följt honom efter döden. Den för alla så afundsvärda lyckan att lefva i tacksamma landsmäns hjärtan förnekade honom det oblida ödet. Oförstådd och snart förgäten af den stora allmänheten, hade han dock den oskattbara förmånen att äga vänner, som kämpat för hans bleknande rykte och rest oförgängliga vårdar öfver hans minne, oförgängligare törhända än den grafsten, som af medborgare, vänner, kamrater och lärjungar upprestes på den mans grift, „hvilken sånggudinnornas ynnest inspirerade, hvilken vetenskapernas odlande fängslade, hvilken kärleken till fosterlandet hänförde, hvilken intresset för det allmänna eldade, hvilken förtroendefull vänskap behärskade och hvilken snillets skarpaste blick beväpnade".

Möjligt är att tiden skall bortnöta den talande inskriften på hans graf, ja att själfva stenen skall förvittra, men ur vännernas litterära minnesvårdar reser sig oförvansklig bilden af den man, som var en gåta för de flesta, måhända en gåta för sig själf, men i hvars hela verksamhet den fasta grunden var „en brinnande kärlek till fäderneslandet, universitetet, vetenskapen och konsten", en kärlek som utan afbrott fortfor att utgöra tyngdpunkten för hela Nervanders verksamhet. Ehuru „gynnadt af så utomordentliga naturgåfvor, rastlöst arbetande med så rika krafter", blef det likväl detta snilles tragiska lott att „förtära

sig, förneka sig, utmynta sig i kvickhetens skiljemynt, när det ville rikta hela världen med sina skatter" och att slutligen „dö bort från halfgjordt arbete och efter sig lämna en tomhet, vittnande nu först om hvad man förlorat".

Det är i hufvudsak samma bild, som äfven träder oss till mötes i Nervanders af vännerna samlade poetiska kvarlåtenskap. En högt brinnande låga för poesin var den innersta grunden för hans skaldeverksamhet. Däraf föddes hans öppna mottaglighet för poetiska intryck, vid hvilkas återgifvande han städse leddes af en utpräglad skönhetskänsla. Men där möta äfven i hans diktning talrika och djupa uttryck af hans inre strider, missräkningar och motgångar, kort sagdt af hans tragiska öde. Och äfven hans diktning dog så tidigt bort och förblef endast ett halfgjordt arbete. När man slutat läsningen af hans efterlämnade poesier, är det som klingade ännu ett eko af det vemodsfulla omkvädet i trubadurens sång:

Där lefva än från flydda dar
Hans lyra och hans smärta kvar.

Arvid Hultin.

Ur J. J. Nervanders manuskript.

Efter J. J. Nervanders död tillvaratog hans dotter, numera änkeprofessorskan A. M. Borenius, i hans bo bland annat en anteckningsbok med röda pärmar, i hvilken skalden på 23 sidor med bläck prydligt skrifvit 10 af sina lyriska dikter. I dessa ha dels med bläck, dels och i synnerhet med blyerts vidtagits åtskilliga ändringar, ägnade att gifva en inblick i författarens kritiska och förbättrande arbete. Dikten *Musiken* bär här titeln *Med ett häfte noter till Carolina,* och *Till Carolina* — antagligen densamma, kanske professor J. J. Tengströms fru, född Tengström, änka efter professor F. Bergbom, eller fru C. Borgström — finnes en i Nervanders Skrifter icke intagen dikt, sänd tillika „med fyra skalders arbeten". Till andra dikter finnas flere verser och strofer, som likaledes kasserats i upplagan.

Anteckningsboken[1]) har nämligen enligt uppgift användts af J. L. Runeberg och J. V. Snellman vid redaktionen af Nervanders Skrifter, hvarvid enligt inledningen några ändringar företagits. Endast en fullständig undersökning af Nervanders alla manuskript och tidigare publikationer kan utreda förhållandet med läsarterna i den röda boken[2]). I flertalet fall har väl den tryckta upplagan gjort

---

[1]) På densamma har lektor G. Borenius fäst min uppmärksamhet.

[2]) I Finska Litteratursällskapets handskriftsamling finnes (n:o 5575, XI f., 721) ett antal otryckta, delvis märkliga dikter af Nervander. De i Tidningar från Helsingfors 1829 (n:ris 24, 35, 46) publicerade afvika från upplagan och äro äfven tidigare än den röda boken, jfr här nedan sid. 189.

det bättre valet, men i afseende å några uttryck kan man tveka.

Dikterna i röda boken stå i den ordning de här nedan nämnas.

Varianterna anföras alla med undantag af några ortografiska olikheter, om ock understundom författarens fullständigare och mer expressiva interpunktion kunnat erbjuda något intresse. Där icke annat säges, upptagas först med kursiv stil den röda bokens varianter och, om de äro flere till samma ställe, då i den ordning de synas ha tillkommit. Inom klammer [ ] anföras därefter den (1850) tryckta upplagans version, *kursiverad* om den icke återfinnes äfven i röda boken, men med *antiqua* typer, om den öfverensstämmer med den definitiva ändringen i röda boken.

Till Franzén (mskr. „Franzén"; „sonnett" finnes ej i mskr.).

Str. 1 v. 2	klangen af *en* lutha [*din*]
Str. 2 v. 2	*gränsor* [gränser]
v. 3, 4	*Och du har glömt de många här, som sluta* *Din bild innom sig älskande och rörde!* [Du glömt oss, hvilka här Ditt minne I hjertan, som ej tid ej skiften störde]
Str. 3 v. 2	*Den* [Hon]
Str. 4 v. 1	*Den* [Hon]
v. 2	Den *svaga* sommarn [*korta*] . . *ifrån dess* [från hennes]

Till en Fågel.

Str. 1 v. 1—2	*Redan* [ren]
Str. 2 v. 1	*Och Du* [*Du*]
Str. 3 v. 1	Säg, *och* känner [Säg, känner]
v. 2	*Vi ej* vända [*Ej vi* vända]
v. 3	Och du *aldrig får någonsin* skåda (aldrig) *nånsin ej mera får* [sedan ej nånsin får]

Str. 4 v. 1—4 [1]) Af ödets och sorgernas bölja
Jag slites från maka och hem;
Men Du — hvarför skulle Du följa
Med oss, öfvergifvande dem?
Str. 5 v. 1 Du *af stormarna aldrig ju* hinnes
[Du *aldrig af stormarna* hinnes]
(mskr. tyckes ha en raderad ändring).
v. 4 Af *ett enda* bekymmer och qual [Af *lifvets* b.].
Str. 6 v. 2 Och flyg till Ditt *hem* och de små [*bo*].

Jag minnes Dig. [2])

Str. 1 v. 1 *när* (återställdt från *då*) [*då*]
(Samma läsart *när* har mskr. föredragit i alla fem strofers första vers).
v. 2 På *fästet vid en stilla* fläkt
På klarnadt hvalf för vestans flägt;]
v. 3 *när* [då]
(Men i motsvarande vers i str. 2, 3, 4 återställes *när*, likaså i v. 1 str. 5).
v. 5 När minns Du mig? *När minns Du mig?*
(Denna dubbla refräng har mskr. i alla fem strofer).
Str. 2 v. 2, 3 Jag minnes Dig *när* ängens *matta* krusar
Om quällen sig för sommarns vind;
[. . *då* ängens duk sig krusar I blomstersvall . .]
Str. 3 v. 2 I *gyllne* drägt [höstlig].
Str. 4 v. 1 . . *stormen ifrån* [*vinterns storm från*]

---

[1]) Här är manuskriptets blott i typografin afvikande variant personligare, och i v. 3 har utgifvaren infört ett — spärradt — meterfel: *hvarföre*.

[2]) Denna dikt är införd i Tidningar från Helsingfors 1829, n:o 24, 23 mars, med samma läsarter som i mskr. och dessutom i str. 5 v. 3 *då jag endast andas* i st. f. *blott ännu jag andas*.

Likhet.

Str. 1 v. 2 *bortvek* [flydde]
v. 7, 8 *flydde och samma* . . *Och samma* [vek och densamma . . Densamma]
Str. 2 v. 1 Du *kallt försköt mig* [Du *ack! mig glömde*].
v. 3 En blick *utaf Dig, en öm,* en varm
En blick *af Dig dock, en öm,* en varm
[En blick *dock åter af dig,* en varm]
v. 4 *Dock* smälte *kölden* [Försmälte *isen*].

Vid ett barns graf.

(Str. 1 v. 3 „Känslans“ är ändradt, kanske från „Lifvets“).
Str. 5 v. 1 *Och* eller *Blott* skrifvet öfver *Ja*
. . *af* quällen [*om*]
v. 2 *åt* skrifvet öfver *blott*
Str. 6 är skrifven endast med blyerts på ett afsiktligt lämnadt tomrum och företer följande varianter:
Och kanske Din skugga *der nu* klagar *(nu der* synes äfven påtänkt)
Och sin lott begär
Ack! af vårens blommor, sommarns dagar;
— *Tröstlös ännu der*
. . Kanske ännu der
Tröstlös vårens blommor, sommarns dagar
Höstens guld begär
Str. 7 v. 3 Dock, *det löjet,* ändradt från *ditt löje*
Str. 8 v. 3 Allt *hvad här Dig svek Du redan* glömmer
[Allt, *hvad än dig svikit här, du* glömmer]
Str. 9 v. 4 Och *hon evig* är, utstruken ändring
Str. 10 *Fröjden der ej mer af vinter hinnes*
Hoppet mer ej dör
Och *af qualets härar* icke *finnes*
Vägen som dit för
Den ursprungliga lydelsen är bibehållen af utg. utom i v. 3, som lydde „*Ack, och*

qualet icke mera finner“ och som i mskr. ändrats äfven till: Och *det tunga* qualet i. m. f.

Str. 11 v. 2 *Som den* ändr. från *Du som*
v. 3 *Obesmittad än af flärd* och villa (utstruken ändring).
Str. 12 har i kanten ett frågetecken.
v. 3 *sen* ändr. från *snart*
Str. 12, b utstruken i mskr. och utelämnad af utg.

Och från tallens vida hvalf deröfver
Under sommarns gång,
I dess ljusa natt, Dig vakan söfver
Sagta med sin sång

Str. 13 Och det *stoft som sig till jorden* blandar
[Och det *rena stoft, sig till dem* blandar]

Lifvets Bilder.

Str. 3 v. 1 *En sky med* guld [*Ett moln af* guld]
v. 2 *Ether-vågen* [ether*böljan*]
v. 3 *den* [*det*]
v. 4 *dyster* [*stilla*]
Str. 4 v. 1 *en sky* [*ett moln*]
v. 5 *mensko-lif* [*mennisko*lif]

Till min första Kärlek.

Str. 1 v. 1 Mäktiga Gudom, *Du* [Dig]
Str. 2 v. 3, 4 *Dig min* lågande, *första*
Kärlek helgar *jag än* min sång
[Första lågande kärlek
Dig jag helgar ännu min sång.]
Str. 3 v. 2 *blånar* i fjerran [där i ett fjerran]
v. 3, 4 *Der bland växande* skuggor Tyst i dimma och natt *hon höljs* (utstrukna ändr.).
Och i svepande dimmor Nattens (Qualens) skuggor begrafva den (annan utstruken variant).

Str. 5 v. 1 *hvilken jag aldrig* [som jag ej nånsin]
v. 3 *Aldrig än jag en enda* [Jag ej nånsin en enda]
Str. 6 v. 1 *röjt mina känslors* brand [röjde min känslas b.]
Str. 8 v. 1 ; säll i en *makes* famn Ej [*annans*]
v. 3 *hans* (utstruken ändr.)
Str. 9 v. 2 *stigande* skrifvet öfver *växande* (storm)
v. 3 *Skild* [Långt]
Str. 11 v. 1 *sårad* [*krossad*]
v. 2 *ut* [*stum*]
v. 3 *finner* [*känner*]
v. 4 *blick* [*bild*]
Str. 12 v. 1 Och *jag,* [Och så]
. . *försmälta* (förmsultna)
v. 2 *en enda* [*ett väsen*]

Till Carolina.

(Med fyra Skalders arbeten)

Om Ditt fulla, varma hjerta
Trycks af ödets kalla hand,
Trycks af lifvets tunga smärta,
Fly till Diktens sköna land.

Skalden har det i sin vård
— Söker blott ett bröst, som känner,
Öppnar glad för sina vänner
Idealens blomster-gård.

Och här vänta nu Dig fyra,
Bjuda vänligt Dig till sig;
— Deras sång och deras lyra,
Hvarje rad, den tillhört Dig!

I Finska Litteratursällskapets samling bär dikten titeln *Till en ung flicka* och början lyder *Om af lifvets dystra*

smärta, Om af ödets kalla hand Trycks Ditt fulla, varma hjerta; Fly etc. I str. 2 v. 4 står *rosengård.* Str. 3 v. 1 vänta *på* Dig.

Skalden.

Str. **3** v. 2 *stilla* [*tysta,* utstruken ändring]
v. 3, 4 *Magiskt strålande (skiftande)* sig speglar
Och *förskönadt deruti*
I en magisk skiftning speglar
Och *förskönadt* sig deri (annan variant i kanten, i uppl. *Med* . . förskön*ar.*).

Str. **3 b** *Allt det vexlande i lifvet*
Skönhetens och kraftens glans,
Vårens språk på blomster skrifvet,
Fröjdernes och smärtans krans,

Str. **3 c** *Ja, hvar syn, hur lätt den målar*
I secunden än sin bild,
Allt dock Dikten återstrålar
Lika varm och lika mild.

Str. **3 d** *Sjelf den verld, som re'n förgången,*
Höljs af tunga Seklers lopp
Träder åter, väckt i sången,
Lugn och hög i lifvet opp.

Str. **4 b** *Derför (Sorglöst) öfver stundens vågor*
Sorglöst han sin (lätta) julle styr;
Ty den drifs af inre lågor
Och ej stormens ilar skyr.

Alla dessa strofer, som ej finnas i upplagan, äro i mskr. märkta till utstrykning och str. 1—12 äro numrerade i upplagans följd.

Str. **6** v. 1, 2 *besöker Jorden blott som,* ändrade till denna lydelse.
v. 3 *hamnen* [*hamn sig*]
Str. **8** v. 3 *Hemmet* skrifvet öfver *Vaggan*
Str. **11** v. 1 *helga* [*ljusa,* kanske den ursprungliga läsarten].

v. 2 *varma* skrifvet öfver *milda*
v. 4 *Lagerskuggan öfver* [Palmerne utöfver]
Str. **12** v. 2 *Med mig dit* [*Djerft dit upp*]
v. 3 *den* skrifvet öfver *hon*
v. 4 Ner mot oss den *ljusa* verld [*helga*]
Str. **13** v. 1 *Der hvar intet blicken skymmer,*
eller *Hvilket lugn kring den sig sprider*
eller *Sig hvad lugn deröfver sprider*
eller *Der, hvad lugn kring själn sig sprider*
v. 2 *O! (Och) hur små bli icke der*
v. 3, 4 *Jordens strider och bekymmer*
Och dess hopp och dess begär
eller *Jordens sträfvanden och strider*
Och bekymmer och begär

Denna strof är betydligt ändrad i upplagan; den följande finnes där icke och är i mskr. märkt.

Str. **13 b** *Vandrarn lik på Alpens höjder,*
Som ser molnen nere gå,
Skalden ser dem och dess fröjder
Endast opp till honom nå.
Str. **14** är tillagd med blyerts efter Str. 15.
v. 1 *klara* [*rena*]
v. 4 *Dem (Dit)*
senare variant: *Hennes skära Ether nå.*
Str. **15** v. 1 *Och* skrifvet öfver *Ty*
v. 2 *Purpras* [*Strålar*]

Med ett häfte Noter till Carolina.

I upplagan: **Musiken** (Med ett häfte Noter).

Str. **1** v. 2 *Till jordens hem och öfver* larm och strid.
[*Och öfver jordens oro,*]
v. 3 sin *tysta slöja* [*slöja sakta*]
Str. **2** v. 1, 2 jag *mig från* .. *Ock* vänligt [*ifrån* .. *Mig* . .]
v. 3 *sorgsne* [*fångna*].
Str. **3** v. 4 *han för sig* [*för sig han*]
Str. **4** v. 2 *Omotståndligt* ändradt från *ofrivilligt*

	v. 3	Och mig, oskärad af hans kyss, nu slagen (upplagans ordföljd antydd i mskr.).
	v. 4	I *samma (lika)* [*dunkla*] . . . *här* (ändr. från *ock).*
Str. 5	v. 1	alltjemt *och* [. . *nu*]
	v. 4	Ej *ana* [Ej *anar*]
Str. 6	v. 4	*dess (hans)* [de]
Str. 7	v. 1	Seraphiskt *jag från jorden då* mig svingar (upplagans ordföljd antydd i mskr.).

Till Lina.

Denna dikt finnes uppskrifven och undertecknad *Nvr* på ett oktavblad, äfvenledes i professorskan Borenii värjo. Varianterna äro:

Str. 1	v. 4	*drömmar* [tankar]
Str. 3	v. 1	*Du på bytet* vunnit — [*Hvem af oss har v.*]
	v. 3	ett hopp dig *ännu* [ett enda hopp Dig]
	v. 4	en *oskuldsvilla än* [en enda oskuldsdröm].

Här må ock nämnas att fru B. äfven förvarar en *blyertsprofil* af skalden, enligt uppgift tecknad af honom själf. Den påminner starkt om C. P. Mazérs porträtt.

Medan en samling af Nervanders *vetenskapliga manuskript* finnes hos lektor G. Borenius, har skaldens andra dotter, lärarinnan Ellen Nervander omhändertagit *dagboksanteckningar* från hans resa, instuckna i en gammaldags „portefeuilles sténographes“ från Paris. De härstamma från tiden den 9 maj 1833—3 januari 1834, 30 mars—5 maj 1834, den 9 juli—oktober 1834, den 18 december och närmast följande dar samma år, delvis med tomrum. Delvis äro de korta och afbrutna, delvis fullständiga och konsept till

de tryckta resebrefven. Här och där afbrytas de af själfbetraktelser, mest af ironisk art, såsom efter det författaren räknat sin återstående kassa. Den gången ställer han efter det långa resonnementet följande fråga: „Kan du Nervander framdeles förlåta mig att jag en gång på två år låtit couraget sjunka till den grad, att jag utbrustit i klagan?“ Om ekonomiskt bekymmer talar ock en i portföljen gömd *dikt,* „Fru Nervander“, af hvilken en afskrift lämnats till Svenska Litteratursällskapets arkiv.

F. Gustafsson.

Bidrag till Frimureriets i Finland historia.

Af K. G. Leinberg.

Då referenten aldrig tillhört något hemligt samfund och då frimurareorden är framför andra sällskap känd för att synnerligen väl ha bevarat sina ordenshemligheter, så är det ock förklarligt, att nedanstående relation kunnat blifva alltför litet ingående på ämnet och att den i sak hänför sig blott till det lilla, som beträffande frimureriet sett dagen i några svenska arbeten. Såsom sin hufvuduppgift har ref. afsett att härmed lämna ett bidrag till Finlands kulturhistoria genom att enligt spridda notiser och några kalendrar uppgifva namnen på finnar, som i tiden tillhört nämnda ordenssällskap. Därjämte har dock ansetts behöfligt att inledningsvis meddela några underrättelser om frimureriets uppkomst och utveckling före dess framträdande i Sverige och Finland.

De tryckta källor, som härvid begagnats och hvilkas framställning till någon del ordagrant återgifvits — för att undvika möjliga oriktigheter — ha varit:

Frimurareordens Upprinnelse, Historia och Hemlighet. Öfversättning. Stockholm 1818.

Mac-Benar eller det positiva i Frimureriet af F. W. Lindner. Öfversättning. Stockholm 1825.

Frimureriet med tillämpning på Sverige af Carl Dahlgren. Stockholm 1842.

Frimurarens Fosterson. Helsingfors, G. W. Edlunds förlag 1864. (Förf. till denna novell var fröken *Charlotta Falkman*, född i Södermanland 1795 och under sin senare lefnad bosatt antagligen i Helsinge. Var dock ej anförvant till artisten Severin Falkman).

Frimureriet af R. Backhoffner. Öfversättning. Stockholm 1866.

Förlåten i Salomos tempel uppdragen. Stockholm 1870.

Meddelanden från Svenska Stora Landlogens archiv och bibliothek. Anteckningar till Svenska Frimureriets historia af

Svenska Landlogens öfverarkivarie [Majoren och riddaren Carl Ludvig Henning Thulstrup]. I 1735—1774. Stockholm 1892. II 1774—1800. Stockholm 1898.

Masoni [1]) eller Frimureriets betydelse och verksamhet i staten. Öfversättning från Danskan. Stockholm 1875.

Matrikel öfver Svenska Stora Landlogens Grundläggare och Embetsmän af G. W. von Francken. Stockholm 1880.

Frimureriet i Norden af dr Fr. Nielsen. 2:det Oplag. Kjöbenhavn 1882.

Handbok för Frimurare. Stockholm I 1895, 590 sidd. II 1899, 776 sidd.

Frimurareordens i Sverige kalendrar.

De mysterier, som nämnda orden förbehållit sig, och de symboliserande ceremonier, som utmärka dess sammankomster, i synnerhet vid förefallande receptioner, ha synts lämpligast att i föreliggande relation lämna oberörda, om de ock enligt förenämnda källor hade till någon del kunnat skildras.

I.

Det äldsta af alla inom den civiliserade mänskligheten bestående ordenssällskap torde väl utan gensägelse vara Frimurareorden. Äfven utan att skänka någon historisk tilltro till sådana påståenden, som att frimureriet härstammar från de grekiska, ja från de egyptiska mysterierna eller från de Dionysiska arkitekterne, från Pythagoras' slutna lärjungekrets eller från Esseernas föreningar, torde man ej kunna förneka ett historiskt sammanhang mellan frimurareorden och de byggnadskorporationer, som funnos hos romarne med namnen *Collegia* eller *Corpora*. De första af dessa gillen (collegia fabrorum, collegia artificum) skola efter förebilder af de grekiska skrå- och prästsällskapen blifvit införda i Rom redan af Numa Pompilius. Enligt de 12 taflornas lag egde dessa collegia själfva gifva sig samfundslagar, hvilka dock ej fingo stå i strid med de allmänna samhällslagarna. Nämnda skrågillen spridde sig sedan till alla romerska provinser och bidrogo mäktigt till utbredande

---

[1]) Med „Masoni" förstå frimurarne konsten att på ett egendomligt sätt, som de danat efter murarehandtverket, verka till mänsklighetens förädling. Denna konst kalla de: „den konungsliga konsten".

af romersk sed, vetenskap och konst. Med iakttagande af egna religiösa bruk bildade de på en gång borgerliga inrättningar och religiösa föreningar. Sina sammankomster höllo de inom lyckta dörrar och blefvo därigenom en lämplig jordmån för hvarjehanda mysterier, hemliga lärosatser och invigningar.

Efter romerska rikets fall fortplantades dessa gillens hemlighetsfullhet äfven till medeltidens byggnadskorporationer. Af dem funnos många i det under romarnes herravälde ganska civiliserade Britannien, där byggnadskonsten högt värderades och dit konungarne Alfred och Athelstan inkallade en mängd konstnärer och byggningsmän att uppföra borgar, kyrkor och kloster. Skiljaktiga trosmeningar hos desse byggningsmän, hvilka tillhört skilda nationer och olika religiösa sekter, utjämnades af gemensamma praktiska intressen. Renare religiösa och moraliska åsikter hos de arkitekter och andlige, hvilka trädde i spetsen för samma byggningsmän, betingade och grundade den renare sedelära, den religiösa tålsamhet och den ganska mönstergilla sedliga vandel, hvarigenom nämnda korporationer utmärkte sig framför största delen af sina samtida, och blefvo tillika en drifkraft till deras beundransvärda konstflit.

Bland de af konung Athelstan år 926 i den s. k. Yorkska konstitutionen för dylika korporationer fastställda 16 lagar förtjäna följande moment att särskildt uppmärksammas:

1) „Eder första plikt är den, att I uppriktigt dyrken Gud".

2) „I skolen vara Eder konung trogne, utan förräderi; och den öfverhet, under hvilken I befinnen Eder, lydige utan falskhet".

3) „Mot alla människor bören I vara tjänstaktige och, så mycket I kunnen, med dem stifta trogen vänskap, äfvensom ej därom bekymra Eder, om de äro tillgifne en annan religion eller trosmening".

4) „Jämväl bören I särdeles vara hvarandra trogne; skulle således en broder förgå sig mot någon annan, eller mot en medbroder, eller på annat sätt fela, så måsten I

alla bidraga därtill, att hans förseelse må godtgöras, på det han må varda förbättrad".

Den höga uppskattningen af byggnadskonsten och den härför erforderliga högre bildningen hos byggningsmännen hade hos dessa korporationer fortlefvat från romarnes tider. I symboler klädda läror och heliga handlingar, hämtade dels från grekiska filosofers framställningar, dels från den äldsta kristendomens dogmer, utgjorde deras inre hemlighet.

Papismens tyranni, som den världsliga makten ej försmådde att betjäna med bål och tortyrer, nödgade dem att sorgfälligt dölja denna hemlighet jämte de egentliga hemligheterna af byggnadskonsten äfvensom deras för nästnämnda konst behöfliga insikter i kemin, fysiken och metallarbetningen. Minnesmärken af deras renare och djupare insikter i religionen, sedeläran och historien, såväl den bibliska som den allmänna, finnas anbragta såsom symboliska konstprodukter i hvarje större af dem utfördt byggnadsverk.

Enligt förenämnda hufvudgrunder synas bemälda korporationer, hvilkas medlemmar kallade sig „murare" (Masons), ha under århundraden fortlefvat i England, ehuru med småningom aftagande verksamhet. Men år 1717 inträdde en reform genom trenne framstående lärde mäns tillgöranden — den förnämste af dem var den talangfulle teologen James Anderson — i följd hvaraf beslöts, att fortsätta frimurarebrödraskapet i dess gamla författning, lära och liturgi, men såsom ett icke mera byggnadskonstnärligt, utan såsom ett af alla byggnadsskrån oafhängigt samfund. I enlighet med traditionernas anda förklarades brödrakärlek, välgörenhet och trohet för detta samfunds väsentliga uppgifter, och skulle samfundet visa sig inför regering och folk såsom ett brödraförbund i människokärlek, tolerans och samhällelighet. Namn, författning och bruk bibehöllos efter de „Frie och antagne murarnes (accepted Masons) urgamla och ärevördiga Brödraskap".

Genom utdrag ur de 16 grundlagarna i Yorkska konstitutionen affattade Anderson år 1722 den nya Engelska Storlogens konstitutionsbok. Det viktigaste i denna codex

utgör de 6 s. k. gamla plikterna. Ur dessa må här anföras: „Muraren är förbunden att lyda sedelagen. Murarne äro förpliktade att bekänna allenast den religion, hvari alla människor öfverensstämma, det är att vara goda och redlige män, eller män af ära och rättskaffenhet, ehvad benämningar och öfvertygelser i öfrigt än må åtskilja dem. Härigenom blir mureriet en föreningspunkt och ett medel att stifta trogen vänskap mellan personer, som annars skulle för alltid blifvit främmande för hvarandra. Muraren är en fredälskande undersåte under den borgerliga makten, hvarhelst han bor och arbetar, och bör aldrig inlåta sig i sammangaddningar mot nationens frid och välfärd eller bete sig pliktförgätet mot underordnade“.

Samtidigt med skråföreningarna i England utbildade sig i Tyskland „Stenhuggarebrödraskapet“, hvars första uppkomst kan förläggas till Karl den stores tid, då genom munkarnes inflytande föreningar af byggnadsmän uppkommo för uppförande af kyrkor, kloster, slott o. d. Understödde af påfven och de tyska kejsarne medelst fribref och privilegier, kommo de snart att intaga en framstående samhällsställning. Särskildt märkligt blef det skråsamfund, som vid Strassburgerdômens uppförande bildades af byggmästaren Ervin von Steinbach och hvartill hörde samtliga byggnadsmän, såväl murare och stenhuggare som målare och andra konstnärer. Från denna tid träffar man i nästan alla större tyska städer dylika samfund och murarehyddor, hvilka alla tillika stodo i nära förbindelse med hvarandra och ansågo det Strassburgska skråsamfundet såsom moder — eller hufvudhyddan. Den äldsta urkunden rörande dessa brödraskap finner man i den gamla stenhuggareordningen af år 1459. Strassburgerhyddans auktoritet varade ända till början af 18:de seklet, då på riksdagen i Regensburg all förbindelse med Strassburgerhyddan för framtiden förbjöds de tyska byggnadshyddorna, enär Strassburg genom Ludvig XIV:s eröfring blifvit en fransysk stad.

Liksom det engelska, så hade äfven det tyska brödraskapet mycken likhet med det senare frimureriet. I hvartdera voro bröderna fördelade i tre successiva grader: lärling,

gesäll och mästare. Med upptagandet i dessa grader voro mystiska ritualer förbundna äfvensom en ed om obrottslig tystnad rörande alla meddelade kunskaper och hemliga ordenstecken, hälsningar och symboler, af hvilka i synnerhet cirkeln eller passaren, vinkelmåttet och vattupasset tilldelades en djup mystisk tydning.

Från England, frimureriets egentliga hemland, har detta ordenssamfund spridt sig till Skottland, Frankrike och andra länder. Det skottska skilde sig dock i början från det engelska och betjänade det regerande husets katolska intressen, men har, sedan dess politiska betydelse gått förlorad, gestaltat sig till att bilda högre grader till det engelska systemet. Från Frankrike inkom frimureriet till Sverige och därifrån till Finland.

I början hade frimurareorden endast en stormästare, hvilken var engelsman. Numera ha de olika länder, där frimurare finnas, hvar sin stormästare. Frimurarena benämna sina sammankomster „Loger“, hvilket ord öfvergått att beteckna jämväl lokala afdelningar af orden. Det franska namnet loge är härledt från italienska ordet *logia* (= brädbod), eng. lodge, hvari de forna stenhuggaresällskapen höllo sina sammankomster i närheten af de byggnader, som af dem uppfördes. Frimurarenas hieroglyfiska tecken för logen är en □.

Med ledning af ofvan citerade arbete „Handbok för Frimurare“, må beträffande vissa till ämnet hörande detaljer anföras:

Frimurareorden i sin helhet har numera ingen centralstyrelse och inga gemensamma förbundslagar, men alla ordensmedlemmar äro sinsemellan förenade genom frimureriets grundidé. Orden delar sig i ett mycket stort antal enskilda kretsar, hvilka benämnas loger och i de högre graderna kallas kapitel eller ock bära andra namn. De enskilda logerna med sina säregna namn sortera under en i landet inrättad storloge, äfven kallad landloge, hvilken i allmänhet utgöres af representanter från landets samtliga loger, eller ock äro logerna underordnade ett styrande högsta råd, konselj eller kapitel, som består af vissa af de

högre gradernas medlemmar. Emellan logerna och den högsta styrande myndigheten finnas ofta mellaninstanser, kallade provinsialloger eller undre kapitel, hvilka hafva att omedelbart befalla öfver ett mindre antal af samtliga under storlogen lydande loger.

Det hieroglyfiska tecknet för kapitel är $\overset{+}{\square}$.

Hvarje loge, arbetande vare sig i högre eller lägre grader, firar årligen en högtidsdag. Denna är vanligen årsdagen af logens stiftelse eller invigning eller ock firas dagen till minne af det namn logen bär eller med anledning af omständigheter, som ha afseende på logens uppkomst. För högtidsdagens firande finnas särskildt bestämda ordningsregler. Då väljas nya ämbetsmän, redogörelse för det gångna arbetsåret uppläses m. m., hvarefter medlemmarne vanligen samlas till en högtidlig „måltidsloge“.

Vid upptagandet till frimurare, hvilket benämnes *reception,* försättes adepten genom lämplig förberedelse i en allvarlig och väntansfull stämning, som afser att lära honom inse, det frimuraren för det höga mål, som förenar människorna, skall glömma det fåfängliga och världsliga, som åtskiljer dem. Villkoren för reception äro dels reella dels formella. Till de förra höra: myndig ålder (21 år) samt moralisk mogenhet och frihet. De formella villkoren äro, att två frimurare till antagande föreslagit recipienten, hvilket förslag kungöres i logen och underkastas omröstning. En broder, som vanhedrar sig, kan varnas eller uteslutas.

Hos de gamla engelska frimurarne synas särskilda *grader,* som nu förekomma inom orden, ännu icke ha förefunnits, utan anses dessa ha uppkommit först efter engelska storlogens stiftande 1717, då det spekulativa frimureriet uppstod. De tre första graderna (Lärling, Gesäll, Mästare) inom det nuvarande frimureriet, hvilka äfven kallas de blå graderna, de symboliska graderna och S:t Johannes graderna, förekomma i alla frimuraresystem, men de grader, som därutöfver finnas, äro till antalet i olika länder mycket olika. De blå graderna ha sitt namn däraf, att de begagna den blåa färgen såsom hufvudfärg i prydnader och klädnad, medan höggraderna, hvarmed förstås alla högre gra-

der än de tre första, använda andra hufvudfärger, såsom rödt, grönt, purpur m. fl. Där frimureriet icke afslutas med Johannes graderna, förekomma vanligtvis efter dessa: tre Skottska eller S:t Andreas grader. Tjänande bröder kallas inom frimureriet de, som hafva underordnade befattningar, såsom att verkställa städning, uppassning, eldning o. s. v. De kunna dock, likasom öfriga ordensmedlemmar, avancera till högre grader.

Med *system* inom frimureriet menas sammanfattningen af de sätt, enligt hvilka de olika frimuraresamhällena arbeta, deras olika lagar, ritualer, indelning m. m. *Ritual* betecknar inom frimureriet dels den bestämda ordning, i hvilken en sinnebildlig handling skall försiggå, dels den skrift, hvari denna ordning är upptecknad. Den symboliska handlingen har här en särskild betydelse, emedan frimurarekunskapen meddelas icke endast genom ord, utan äfven genom symboliska former och bruk. De allmännaste fordringar, som kunna ställas på en sinnebildlig handling, äro, att den skall vara enkel och värdig; den bör icke vara praktfull eller prålande, för att icke afleda tankarna från själfva syftet, men värdig, emedan dess betydelse är allvarlig. Den hålles hemlig, emedan blott den invigde kan med rätt sinne fatta det värdiga i dess innebörd. För den utomstående, den „profane", som ej känner symbolerna och deras betydelse, skulle måhända handlingen mången gång förefalla löjlig. Själffallet är ritualen något olika för olika ställen och förhållanden, och såsom allt under tidernas lopp förändras, så måste äfven ritualen undergå förändringar, men det bör ske småningom och med omtanke, så att byggnaden i sin helhet ter sig i sitt gamla värdiga skick. — Bland symboler intager sjutalet ett viktigt rum, såsom sammansatt af 3 och 4 eller från geometrisk synpunkt af triangeln och kvadraten. Det har blifvit ett mystiskt tal, synnerligen med afseende på den gamla astrologin och astronomin.

Ämbetsorganisationen är för enskilda loger mycket växlande, men har likväl i sina grunddrag en viss enhet. I spetsen för hvarje loge står ordförande mästaren (= O. M.)

Därefter kommer deputerade mästaren (D. M.) eller mästarne (en eller tvenne) och så de två bevakande bröderna (B. B.) Till dessa komma sedan särskilda ämbetsmän, olika efter olika system. Officianter kallas i allmänhet tjänstemännen inom en loge, men i provinciallogerna och stora landlogen delas de flesta tjänstemännen uti öfverofficianter, vanliga officianter och underofficianter. Stora landlogen har dessutom storofficianter.

Såsom medlemstecken har af frimurare användts en medalj, ett kors eller något litet murareverktyg, buret i knapphålet eller om halsen i kedja eller i band. På särskildt sätt utförda handtag vid hälsningen tjäna till igenkänningstecken bland frimurare. Vid de allmänna logesammankomsterna bära frimurarne en särskild dräkt, hämtad från murarehandtverket. Denna symboliskt betydelsefulla dräkt, består i förkläde eller förskinn, hvita handskar, hatt och gradprydnader. Från och med mästaregraden, bäres af frimurare halsband.

För tjänstemännen tillkomma ämbetsprydnader och för särskilda bröder prydnader i egenskap af hedersledamöter eller såsom representanter för utländska storloger. Höggraderna ha särskilda dräkter. Inbördes kalla sig frimurarne „invigde“ eller „bröder“. Utomstående benämnas af dem „profane“. Inom orden räknas åren olika inom olika frimuraresystem. Den mest använda tideräkningen, utom den kristna, är från världens skapelse genom att i rundt tal tillägga 4,000 till den kristna tideräkningen.

Frimureriets sträfvanden afse framförallt att genom välgörenhet mot medmänniskor och särskildt mot brödraskapets medlemmar förverkliga ett sedligt ideal. Då nu kristendomen bland alla religioner innesluter de högsta moraliska begrepp, så kommer ock frimureriets tendens kristendomens sedlighetsbegrepp ganska nära. Men med sin i grunden helt deistiska världsåskådning och sin absoluta likgiltighet för skiljaktighet i trosläror står frimureriet tämligen främmande för den sant kristliga religiositeten.

Karaktäristiskt för de *humanistiska* principer, som ge-

nomgå frimureriet, är åter, att dessa afse blott den ena hälften af människosläktet, enär den kvinnliga delen förblifvit utesluten från detta samfund.

II.

Den förste kände frimurare i Sverige var generalmajoren och presidenten i kungl. krigskollegium, öfverståthållaren i Stockholm, grefve Axel Ericsson Wrede-Sparre (f. 1708 † 1772). Han hade år 1731 i Paris antagits till frimurare. Återkommen till Sverige instiftade han efter fransyskt mönster den första svenska frimurareloge, kallad „Gref Wrede-Sparres loge", hvilken trädde i verksamhet den 13 januari 1735, och egde bestånd till omkring 1746.

Den 2 januari 1752 konstituerades i Stockholm S:t Johanneslogen under namn af S:t Jean Auxiliaire, hvars stiftare var kaptenen, grefve Ernst Carlsson Posse († 1771). Denna har alltsedan varit ansedd såsom moderloge för svenska frimureriet och äfven benämnts Svenska Landlogen.

Det svenska frimureriets förste beskyddare blef konung Adolf Fredrik, som i juli 1753 öfvertog protektoratet öfver orden i Sverige.

Härtills hade i Sverige funnits endast S:t Johannesloger, men 1756 uppträdde dåvarande kanslisten Karl Fredrik Eckleff (f. 1723 † 1786) med fullmakt från utlandet och upprättade med sex andre skottske bröder den 30 november i Stockholm S:t Andreaslogen l'Innocente, och juldagen 1759 upprättade han jämte 23 andre frimurarebröder det Stockholmska Storkapitlet, äfven kalladt Innocente, hvars högste styresman och således dess förste ordensmästare Eckleff blef. När sedan Svenska Stora Landlogen, som utgjordes af ämbetsmän och delegerade från alla i Sverige arbetande lagliga loger, instiftades år 1761, valdes Eckleff till deputerad landsstormästare under riksrådet grefve Scheffer såsom landsstormästare.

Sedan hertig Carl af Södermanland intagits i det svenska storkapitlets 7:de grad, öfverlämnade Eckleff till honom kapitlets styrelse 1774. Den 31 maj 1778 öfvertog hertigen

såsom högste styresman hufvudstyrelsen för hela svenska frimureriet, hvilket då ännu hörde till frimureriets VII:de provins. Men icke långt därefter, den 18 mars 1780 upprättade hertig Carl särskildt för Sverige den IX:de frimurareprovinsen, eller såsom den kallades „IX:de Provinsen af vår Herres Jesu Christi heliga och fattiga Tempel orden", [1]) och blef dennas „Härmästare" eller styresman. Det svenska frimureriet, som på 1750-talet bestod af sju grader, har sedermera utbildats och utgöres numera af tio grader:

„*S:t Johannes-Logen*" (uppkallad efter Johannes Döparen) med tre grader: lärling, gesäll och mästare. Vidare „*S:t Andreas-Logen*" (uppkallad efter Johannes Döparens, sedermera Jesu lärjunge Andreas) eller „*Skottska-Logen*" likaledes med tre grader: S:t Andreas lärling och gesäll (hvilka två grader dock meddelas på en gång) samt de „lysande" S:t Andreas Mästare). Öfver dessa grader höja sig „*Stuarts-Logen*" eller Kapitlet, omslutande följande grader med epiteten lysande, upplyste, högt upplyste och högst upplyste: 7:de graden Stewards bröder, 8:de graden Salomos förtrogne bröder, 9:de graden S:t Johannes förtrogne bröder samt 10:de graden S:t Andreas förtrogne bröder. Alldeles oegentligt har någon gång Carl XIII:s riddare ansetts bilda en särskild högsta grad. Denna orden stiftades den 27 maj 1811 till belöning och utmärkelse inom frimureorden. Riddarnes antal är här inskränkt till 27 värdslige och 3 andlige medlemmar af orden. För en sådan utmärkelse fordras 36 års ålder.

Utom de för frimurarlogen sedvanliga 4 à 5 högste ämbetsmännen förekomma i de svenska logerna: en talman, en ceremonimästare, en skattmästare samt en instruktionsbroder. — På hertig Carls förslag fastställdes 1797 af konung Gustaf IV Adolf en frimurareuniform, i följd hvaraf

[1]) Benämningen häntyder därpå, att frimurarne ansett sig ha återupplifvat den fransyska Tempelorden, hvars siste stormästare Jacob Bernhard af Molay brändes lefvande på bål den 18 mars 1314. Den var stiftad af 6 franska riddare under korstågen 1118 och hade sitt namn efter riddarnes bostad i närheten af det forna Salomoniska templet i Jerusalem.

alla frimurarebröder, som innehade minst 8:de graden, ägde rätt att anlägga och bära sådan uniform äfven utom logerna. Den bestod af mörkblå frack med rödt foder, röd krage och röda uppslag, hvit väst, paillegula byxor och blankläders stöflar med höga kragar och sporrar. Fracken tillknäpptes med en rad förgyllda knappar, i hvilka syntes bokstafven T. Hög svart trekantig hatt och värja med hvitt axelgehäng samt en plåt därå på bröstet, hvarå några ordenssymboler, fulländade dräkten, hvilken dock numera icke bäres.

Inom frimurareorden ha, åtminstone i Sverige, medlemmarne burit särskildt antagna namn. Så kallade sig hertig Carl [Eques] „à sole vivificante".

Under svenska IX:de frimurareprovinsen lydde hundra år därefter, 1880, Stora landlogen, 5 provinsialloger, 11 S:t Andreasloger och 14 S:t Johannesloger. Af äldre loger hade dåmera 4 S:t Andreas skottska loger och 14 S:t Johannesloger dels blifvit upplösta, dels ingått i andra loger.

Förutom dessa loger ha under den äldre tiden flere bröder utan annan rättighet än god vilja inrättat loger, dock inga högre än S:t Johannesgraderna. Alla dessa ha arbetat särskildt utan inbördes sammanhang och utan att vara förenade under ordentlig landloge. Enligt „Bidrag till F. M. O. Annaler af C. L. D." (antagligen öfverintendenten vid Kungl. Maj:ts hof, regementspastorn Carl Ludvig Dahlfelt) funnos i Sverige år 1786 icke färre än 69 frimurareloger.

III.

Från 1756 kan man anse att frimureriet utsträckt sin verksamhet till Finland. Ty den 24 juni detta år grundades härstädes S:t Johanneslogen S:t Augustin, uppkallad efter generalmajoren, sedermera fältmarskalken, grefve Augustin Ehrensvärd (f. 1710, † 1772), skaparen af Sveaborgs fästning och af Sveriges skärgårdsflotta. Logen instiftades af moderlogen S:t Jean Auxiliaire i Stockholm. Men dess arbeten kommo ej i behörig gång förrän på Augustinerdagen den 28 augusti 1758 och begynte då i Åbo. Dess förste ordförande var ryttmästaren vid lifregementet till häst, slutligen

hofmarskalken John Jennings (f. 1729 † 1773). År 1762 förlades dess verksamhet till Stockholm, där den begynte den 1 april detta år under ordförandeskap af dess logemästare Jennings, som då bevistade riksdagen därstädes och ägde såsom ordförande rätt att hålla logesammanträden, där han vistades. Men redan Augustinerdagen samma år 1762 finna vi logen börja sina sammanträden icke mera i Åbo, utan i Helsingfors — måhända i anledning af Sveaborgs anläggande och med afseende på dit förlagdt militärbefäl. Chef eller såsom han äfven titulerades Stormästare för logen i Helsingfors var då landshöfdingen i Nylands och Tavastehus län, senare friherre Hans Henrik Boije, på hvars anhållan borgmästaren Ignatius och rådman Burtz vid ett sammanträde å magistraten den 16 oktober 1762 utverkade, att Helsingfors stads äldste till lokal för frimurarelogens sammankomster öfverläto stadens gamla rådstufvulokal mot en årlig hyra af 100 daler kopparmynt och af logen bekostad nödig remont (enligt Helsingfors Rådstufvurätts Dombok för 1762, sidd. 579—581).

Från början bedrefvos logen S:t Augustins arbeten i Helsingfors med stor ifver. Högtidliga fester firades under åren 1763 och 1764 dels på Johannes Döparens dag, dels på Augustiner dagen. Men då följande år riksdag öppnades i Stockholm den 16 januari 1765 och fortgick till den 15 oktober 1766, i hvilket möte många af logens ledamöter deltogo, inställdes ånyo logens arbeten i Finland och förlades till Stockholm, där logesammanträdena började den 12 mars 1765 och slutade den 27 september 1766. Härefter vidtogo de åter i Helsingfors i en under tiden anskaffad ny lokal [1]). Här i Helsingfors finnes ock S:t Augustini loge sedermera upptagen under n:o 10 bland sven-

---

[1]) En *Frimuraregård* uppges ha funnits i Helsingfors, där riddarhuset nu är beläget. Å denna fanns en rödmålad envåningsbyggnad, som såg mystisk ut, emedan den för jämnan hade tilluckade fönster.

Björkholmen å Kronbergsfjärden mellan Kalfholmen och Hästnässundet, har äfven kallats „Frimurareholmen" däraf, att frimurarne där höllo sammankomster omkring en stor flat stenhäll, som där skall finnas. (Reinholms anteckningar i Finska Fornminnesföreningens samlingar).

ska S:t Johannesloger i Frimurareordens kalender till och med 1809, hvarefter samma loge ansågs helt och hållet ha upphört den 17 december 1813. — Logen, hvars högtidsdag firades den 28 januari, synes haft tre grader, att döma däraf, att i Frimurareordens kalender för 1803 samlingsdagarna för detta år uppgifvas sålunda: Mästaregrad den 16 februari, den 23 mars och den 19 oktober. Medbrodersgrad den 9 februari och den 12 oktober. Lärlingsgrad den 19 januari, den 16 mars, den 3 april, den 5 oktober och den 7 december. — Då logen 1809 upphörde att vara förenad med svenska frimureriet, skall medlemmarnes antal inom logen varit 460.

Omkring år 1777 konstituerades i Helsingfors en S:t Andreas skottska loge med namnet Phoenix. En sådan loge hade år 1767 instiftats i Stockholm af sekreteraren vid engelska legationen Charles Tullman, som från engelska storlogen hade erhållit patent såsom engelsk provinsialmästare i Sverige. Stridigheter, som uppstått mellan honom och Svenska Stora Landlogen, bilades genom Tullmans tillbakaträdande, hvarpå logen Phoenix i Stockholm upphörde att arbeta. I stället inrättades en motsvarande loge i Helsingfors, om hvars tillkomst lämnas följande underrättelse från Svenska Landlogens sammanträde i Stockholm den 18 April 1777: „Beslöts, att skottska logen Phoenix' i Stockholm medlemmar skulle fördelas på de två S:t Andreaslogerna L'Innocente och Glindrande Stjernan. Ordföranden Hertig Carl förklarade därjämte, att som omständigheterna fordrade, att en S:t Andreasloge i Finland blefve inrättad samt brodren Biörnberg [1]) till mästare för densamma blifvit utsedd, så kunde samma loge få namn af Phoenix, på det att genom den nu skedda föreningen

[1]) Friherre *Carl Biörnberg*, född i Stockholm 1735, fänrik 1750, slutligen major i Lovisa 1770, hade tidigare i Sverige tillhört en ambulant fransk militärloge „La parfaite union". Sedan han öfverflyttat till Finland, blef han ordförande mästare såväl i S:t Johanneslogen S:t Augustin som i skottska logen Phoenix, bägge i Helsingfors. Uti orden bar han namnet „ab Ursa majore".

detta namn icke måtte ur Svenska Frimurarehandlingar försvinna, då Logen tillhöriga decorationer och redskap kunde namnet åtfölja". Bland Sveriges S:t Andreas skottska loger finnes sedermera Phoenix i Helsingfors upptagen under n:o 6 i Frimurareordens kalender till och med 1809, hvarefter äfven denna loge ansågs ha helt och hållet upphört den 17 december 1813. För åren 1803 och 1804 anmärkes dock, att denna loges arbeten hvila tills vidare. Såsom logens högtidsdag firades den 28 januari.

Icke långt efter det ofvannämnda beslut af 1777 fattats, tillkännagaf vid Svenska Landlogens sammanträde den 2 maj 1777 ordensmästaren hertig Carl, att han „utfärdat Constitutorial för brodren Toll [1]) att vara uppseende broder öfver logerna i Skåne, Blekinge, *Finland* och Pommern, emedan dess syssla såsom Hans Maij:ts Generaladjutant af flygeln ofta kommer att gifva honom tillfälle att besöka dessa orter".

I Åbo synes en s. k. Stuartsloge varit afsedd att inrättas. Det förmäles nämligen, att vid Stora Svenska Landlogens sammanträde den 23 januari 1778 ordensmästaren (hertig Carl) uppläste konstitutionsbref för kapitlen i Åbo (äfvensom tre andra städer), och innehöllo brefven, att bemälda kapitel eller Stuartsloge skulle underordnas och stå under uppsikt af „det stora Capitlet i Stockholm, kalladt L'Illuminé". Under Stuartslogen i Åbo skulle lyda alla i Finland arbetande loger och till provinsialmästare i Finland förordnades presidenten i Åbo hofrätt, friherre Axel Leijonhufvud. Om Stuartslogens i Åbo arbeten finnas emellertid inga upplysningar att hämta från Svenska Stora Landlogens arkiv. Det antogs dock fortfarande såsom gifvet, att kapitel skulle bildas såväl i Finland som på flere andra orter, och till styresmän för dessa kapitel utsågos af hertig Carl lämpliga frimurarebröder.

---

[1]) *Johan Christoffer Toll,* naturaliserad baron och grefve, f. 1743, stud. i Lund 1764, major i armén och generallöjtnant af flygeln 1775, fältmarskalk 1807, † 1817. (Anrep).

Det har ofvan anförts, att grefve Toll år 1777 hade af hertig Carl blifvit ombetrodd uppsikten bland annat öfver logerna i Finland. Någon tid senare synes dock den „högst upplyste brodren, Magister Templi af den IX:de provinsens norra priorat", friherre Biörnberg fått sig af hertig Carl anförtrodd kommissionen att vara uppsyningsman öfver de i Finland arbetande kapitel och loger. Sedermera genom en beställning i Sverige hindrad att bestrida samma förtroendesyssla, anhöll Biörnberg hos hertig Carl att därifrån varda befriad, hvilket ock medgafs.

Frimureriet hade emellertid alltmer förkofrats i Finland. I följd häraf bestämde sig hertig Carl för att låta uppbygga och inviga ett nytt tempelhus i Helsingfors. Han förordnade då ock i Biörnbergs ställe medelst fullmakt af den 7 mars 1786 „den högst upplyste brodren, denna heliga ordens Magister templi och heraldicus magnus samt stor Guardian af denna provinsens norra priorat, brodren Gustaf Adolph Reuterholm [1]), friherre", att såsom hertig Carls *legatus à latere* [2]) öfverse och hafva uppsikt öfver de uti Storfurstendömet arbetande kapitel och loger, hvarjämte honom i detta ämbete tilldelades samma rättigheter och prerogativer, som tillkommo själfva härmästaren, hertig Carl.

På grund af denna maktställning handhade Reuterholm under en tid framåt tillsynen och omsorgen om frimurareordens angelägenheter i Finland. Då från samma tid finnas i Svenska Riksarkivet i behåll rörande dessa angelägenheter nio st. bref, skrifna af Reuterholm 1786—1788 till en högt stående ordensbroder, dåvarande general en chef i Finland, grefve Fredric Posse [3]), och då samma bref

---

[1]) *Gustaf Adolph Reuterholm,* friherre, f. på Svidja i Sjundeå 1756, öfverkammarherre, president i kammarkollegium och i hertig Carls konselj, † i Sleswig 1813. Uti orden kallades han „de Sanguine Puro".

[2]) *Legatus à latere* kallas inom frimureriet ordensstormästarens befullmäktigade eller representant vid visitationer, konvent, fester m. m. Hertigen af Södermanland erhöll på deputationsdagen i Braunschweig 1779 rättighet att för 7:de provinsen bland dess medlemmar utse en L. a l.

[3]) *Fredric Posse,* grefve till Gottenvik och Rafnäs, f. 1727, fänrik vid lifgardet 1743, avancerade till generallöjtnant 1778. Öfverste för Tavastehus regemente 1780. Öfverbefälhafvare och general en chef i

erbjuda en inblick i denna hemliga ordens arbeten i Finland, så har ref. ej tvekat att här nedanföre i Bilagan n:o 1 återgifva trenne af dessa bref, hittills otryckta, medan de öfriga sex finnas publicerade i: Portefeuille [af M. J. Crusenstolpe], Andra Delen, tryckt i Stockholm 1841. Såsom Bilaga n:o 2 intages här äfven från Svenska Riksarkivet ett frimurareangelägenheter rörande bref, adresseradt till excellensen G. A. Reuterholm, och i en tredje Bilaga har det synts värdt att till belysning af en frimurares sociala ställning införa ett edsformulär.

Sina eröfringar i Finland gjorde frimurareorden dock icke utan allt motstånd. Mycket sparsamma äro väl underrättelserna om ett dylikt motstånd, sannolikt i följd af ordens hemlighetsfulla uppträdande och tysta operationer. Genom biskop H. Råberghs välvilliga tillmötesgående är referenten emellertid i tillfälle att ur Borgå Consistorii protokoll för den 1 och 2 mars 1769 meddela ett referat, som delvis vittnar om misstroende och opposition beträffande bemälda ordens inflytande på prästerskapet i Finland.

„Den 1 och 2 mars 1769 anställdes i Borgå Domkapitel sammanräkning af rösterna vid val af ombud för Borgå stift till nästföljande riksdag [1]). Representanter för de särskilda prosterierna voro närvarande för att meddela angående resultaterna. Vid sammanräkningen erhöll kyrkoherden i Helsingfors Zachris Cajander [2]) de flesta rösterna. Härvid gjorde lektor d:r Borgström den anmärkning mot valet, att biskopen Forthelius ej ägt rätt att rösta inom Thusby kontrakt för sin annexa Sibbo, ännu mindre att votera på kyrkoherden Cajander, som var gift med biskopens systerdotter, hvarjämte bemälde doktor och lektor

---

Finland s. å. Serafimerriddare 1782. Entledigad från general en chefs embetet 1790. General af Infanteriet och en af rikets herrar 1792, † 1794.

[1]) Den började den 19 april 1769, och riksdagsbeslutet är dateradt den 30 januari 1770.

[2]) Var jämte Biskop Forthelius Borgå stifts deputerade vid nämnda riksdag. Cajander var född 1728 l. 1729, prästvigdes 1749, blef kyrkoherde i Helsingfors 1767, teol. doktor 1779 och afled 1781.

anmärkte, att Cajander allmänt veterligen är en medlem af det på ena sidan så litet bekanta, som på den andra uppmärksamhet förtjänande frimuraresällskapet, helst nu då det förspörjes hafva sträckt sig till prästaståndet. Biskopen försvarade sitt tillvägagående genom anförande af precedensfall. Kyrkoherden Cajander, som var närvarande såsom ombud för Thusby kontrakt, anmärkte, att lektor Borgström icke hade att inmänga sig i stiftets prästerskaps val, för hvilken ingen reda behöfde visa och att icke öfverhopa honom med anstötliga tillvitelser".

Vid sammanträdet öfverenskom man om särskilda desiderier till riksdagen. Bland dessa berör 7:de punkten frimurareväsendet och har följande lydelse:

„Ändteligen har Consistorium det högvördiga prästaståndets nogaste uppmärksamhet allerödmjukast underställa bort det i dessa senare åren här i orten och synnerligast i Helsingfors stad så mycket tilltagande och sina sammankomster inför menighetens ögon firande frimuraresällskapet. Det besynnerliga anseende, detta sällskap i några stater sig ådragit, har förvållat dess landsförvisning utur desamma. — — — Detta frimuraresällskap synes nu, då det jämväl inom sig upptagit någon af prästaståndet, förtjäna det högvördiga prästaståndets nogaste uppmärksamhet, hvartill Consistorium denna sak allerödmjukast bort anmäla. Viljande Consistorium närmare uppgifva grunderna till denna uppmärksamhet, när det högvördiga ståndet täcktes för Guds församlings skull låna detta sin omtanke".

Härvid androg herr lektorn och prosten doktor Krogius (sedermera biskop i Borgå), „att han såsom Consistorialis och redogörande ledamot finner hvarken sin ämbetsskyldighet fordra eller närvarande tidens omständighet tillåta att ingå med några politiska postulater och partisaker, utan blifver han för sin del allenast vid de desideria, som Consistorium angå".

Ett annat inlägg i ämnet från finskt håll är en af en „ledamot i läroståndet och Consistorio Borgoensi" till Samfundet pro Fide et Christianismo insänd afhandling „Om Frimureriet", däri förf. mycket omständligt polemiserar mot

Frimureriets i grunden okristliga, endast i en naturlig religion grundade, villfarande åsikter och denna ordens lösa moral. Afhandlingen, hvars författare icke är namngifven, innefattar 8 folioblad, och dess författare torde väl vara ofvannämnde lektor, doktor Johan Borgström.

IV.

År 1753 hade svenska frimurare, i anledning af prinsessan Sofia Albertinas födelse, beslutit att grunda en inrättning, i hvilken fattiga barn skulle erhålla vård och uppfostran. Saken uppbars främst af riksråden, grefvarne Ehrenheim och Tessin. Liksom i Stockholm bildades också i Helsingfors af frimurare en understödsinrättning för fattiga barn.

Sedan öfverstelöjtnanten Hans Henrik Boije[1]) blifvit landshöfding å sistnämnda ort och styresman för det finska frimureriet, ansåg han nödigt att få en sådan inrättning till stånd och utverkade därför kunglig majestäts medgifvande därtill. Det kungliga brefvet är dateradt den 19 maj 1762 och finnes af refer. publiceradt i Historiallinen Arkisto XV bland samfundets protokoller, sidd. 46—47. Boije insamlade för ändamålet under en vistelse i Stockholm flere tusende daler kopparmynt och i Finland erhöll han äfven åtskilliga bidrag. Enligt uppgift skulle i Stockholm ha influtit 25,000 daler, genom Borgå domkapitel 13,000 daler, af frimurare i Helsingfors 6,000 daler o. s. v. — inalles 60,377 daler kopparmynt (1 daler kopparmynt = 8 öre, således en summa af något mer än 5,000 kronor i nuvarande svenskt mynt).

I samråd med fältmarskalken Augustin Ehrensvärd, som redan tidigare på sin egendom Brändö i Helsingfors skärgård anlagt ett mindre barnhus, beslöts då att uppföra

[1]) *Hans Henrik Boije* af Gennäs, f. 1714, volontär vid Östgöta infanteri 1732, avancerade till öfverstelöjtnant 1758, landshöfding i Nylands och Tavastehus län 1761, friherre 1771, president i Statskontoret 1772, † 1781.

en för barnhusinrättningen lämplig byggnad uti en „Courtin-Linie af denna stads södra sida“, men denna byggnad kom, i följd af ogynnsamma förhållanden, icke till stånd. Rörande denna omständighet säger Boije, att „då 1765 års riksdag inföll och under hvilket tidehvarf de flesta nyttiga inrättningar i riket icke undgingo att vidkännas sådana skakningar, hvilka syntes bebåda deras undergång, så blef äfven finska frimurare samhällets barnhusinrättning beröfvad sitt understöd af statsmedel. Från början hade man dock med de influtna penningemedlen bisprungit öfver 30 fattiga barn“.

Den icke obetydliga summan, som af Boije insamlats och sedermera genom upplupna räntor ytterligare ökats, användes därefter dels till bidrag åt skolinrättningen för soldatbarn på Sveaborg (1778—1808)[1]), dels till torftiga knektebarns handledning i kristendomen vid åtskilliga finska regementen, hvilka förut bidragit till barnhusfondens bildande. Dessutom lämnade barnhusdirektionen äfven bidrag „till undsättning för i armod och nöd stadde personer“, fattiga soldatbarns koppympning m. m. Senaste underrättelser rörande denna barnhusinrättning, hvilka enligt uppgift skola finnas i Svenska Landlogens arkiv, gå till 1788.

V.

Beträffande de under Svenska Stora Landlogen sorterande Phoenix och S:t Augustin-logerna i Helsingfors finnas följande såsom funktionärer namngifna personer, hvilka, för såvidt de voro gemensamma för bägge logerna, här utmärkas med en *).

---

[1]) Det årliga belopp, som af „Frimuraresällskapet“ eller „Frimuraredirektionen“ i Helsingfors anslogs till soldatbarnskolan på Sveaborg, synes ha utgjort 50 Rdr. (Leinberg, Handlingar rörande finska skolväsendets historia. III, sidd. 497 och 518).

För Phoenix logen.

Ordförande Mästare:

1777. Carl Biörnberg, friherre, major, † 1790 *).
1786. Fredrik Boije, landshöfding, † 1809.
1791. Axel Christian Reuterholm, friherre, president, † 1811 *).
Från $^{5}/_{7}$ 1797. Axel Gabriel Leijonhufvud, öfverstelöjtnant, senare öfverste, † 1826.
1799—1801. Axel Reuterholm, friherre, president *).
1802. Axel Reuterholm, president. Vikarie: Axel Gabriel Leijonhufvud, öfverstelöjtnant *).
1805—1809. Vakant.

Deputerad Mästare:

— Anders Hedenberg, med. d:r, lifmedicus, archiater, † 1798.
1786. Nils Mannerskantz, generalmajor, † 1809 *).
1791. Fabian af Enehjelm, krigsråd, † 1822 *).
1797. Densamme.
1799—1801. Densamme.
1802—1809. Carl Nathanaël af Klercker, generalmajor, senare generallöjtnant, † 1817.

1:ste B(evakande) B(rodren):

1797 och 1799—1801. Carl Nathanaël af Klercker (se ofvan).
1802. Claes Fredrik Hornstedt, med. d:r och amiralitets medicus, † 1809 *).
1805—1809. Olof Niklas Wahlberg, kapten, † 1816.

2:dre B(evakande) B(rodren):

1797. Lars Niklas Thuring.
1799. Knut von Troil, öfverstelöjtnant, slutligen friherre och geheimeråd, † 1825.
1800 och 1801. Claes Fredrik Hornstedt, med. d:r.
1802. Johan C. Rosvall, kapten *).
1805—1809. Gustaf Kurtén, kapten *).

Sekreterare:

1797—1801. Johan Fredrik Kreuger, kontrollör, senare tullförvaltare, † 1823 *).

1802. Vakant.
1805—1809. Thomas Wahlberg, löjtnant, senare kapten *), † 1815.

Skattmästare:

1799—1801. Henrik Jakob Govinius, handlande, senare kommerseråd, † 1825.
1802. Vakant.
1805—1809. Carl Wilhelm von Christierson, major, senare öfverstelöjtnant, † 1828 *).

T. (= Taleman):

1802—1809. Vakant.

C. M. (= Ceremonimästare):

1802. Per Paul Grise, löjtnant, senare kapten och konungens stabsadjutant.
1805—1809. D:o. D:o.

I. B. (= Instruktions Brodren):

1802. Nils Johan Perander, bataljonspredikant *).
1805—1809. D:o. D:o *).

F. St. B. (= Förste Stewards Brodren):

1802. Vakant.
1805—1809. D:o.

A. St. B. (= Andre Stewards Brodren):

1802. Vakant.
1805—1809. D:o.

För S:t Augustin logen.

Ordförande Mästare:

1756. John Jennings, hofmarskalk, ryttmästare, † 1773.
1762. Hans Henrik Boije, friherre, landshöfding, senare president, † 1781.
1777. Carl Biörnberg, friherre, major, † 1790 *).

1791—1801. Axel Christian Reuterholm, friherre, president, † 1811 *).
1802—1803. Vikarierande och från den 28 januari 1803 ordinarie: Axel Gabriel Leijonhufvud, friherre, öfverstelöjtnant, senare öfverste, † 1826 *).

Deputerad Mästare:

1786. Nils Mannerskantz, generalmajor, † 1809 *).
1791. Fabian af Enehjelm, krigsråd, † 1822 *).
1797—1801. Axel Gabriel Leijonhufvud, friherre, öfverstelöjtnant, (se ofvan) *).
1802—1809. Henrik Jakob Govinius, kommerseråd, † 1825.

1:ste B(evakande) B(rodren):

1799. Johan Niclas Berger, kapten, † 1819.
1801 och 1802. Claes Fredrik Hornstedt, med. d:r, amiralitets medicus, † 1809 *).
1803—1805. D:o. D:o.
1806—1809. Gustaf Reinhold af Klercker, kapten, konungens stabsadjutant, † 1823.

2:dre B(evakande) B(rodren):

1799—1801. Johan C. Rosvall, kapten vid arméens flotta.
1802—1805. D:o. D:o *).
1806—1809. Gustaf Kurtén, kapten *).

Sekreterare:

1799—1801. Johan Fredrik Kreuger, kontrollör *).
1802—1804. Thomas Wahlberg, löjtnant, senare kapten, † 1815.
1805—1809. D:o. D:o *).

Skattmästare:

1799—1801. Carl Wilhelm von Christierson, major, senare öfverstelöjtnant, † 1828.
1802—1804. D:o. D:o.
1805—1809. D:o. D:o.

T. (= Taleman):

1802. Vakant.
1803—1806. D. Bachman, regementspastor och hofpredikant.
1807—1809. Vakant.

C. M. (= Ceremonimästare):

1802—1804. Per Paul Grise, löjtnant, senare kapten och stabsadjutant.
1805—1809. D:o. D:o *).

I. B. (= Instruktions Brodren):

1802—1809. Nils Johan Perander, bataljonspredikant *).

VI.

Utmärkande för frimureriet var liksom för andra ordnar under 1700-talet den mängd af dekorationer, som tillhörde de särskilda graderna och hvarmed medlemmarne utstyrde sig vid festliga tillfällen inom orden. I det offentliga nöjde sig dock orden i Sverige och Finland med endast den allmänt kända hattkordonen af gult och rödt, och man satte efter sitt namn ett kors [1]), hvilket äfven fanns vid konungens signatur sedan år 1777. Detta kors sågs en och annan finne nyttja ännu år 1826, då frimureriet här i landet blef officiellt förbjudet. — Om den för högre frimuraregrader fastställda uniformen notificerar Calonius i ett bref till Porthan, dateradt Stockholm den 14 april 1797. (Svenska Litteratursällskapets skrifter IV, sidd. 266—267).

I finska etnografiska museet, som innehåller en del af finska fornminnesföreningens samlingar, förvaras en stor mängd till föreningen skänkta frimuraretecken, emblemer och dekorationer, såsom bröstsköld eller förkläde af hvitt skinn, breda sidenband af olika färger, dock företrädesvis svarta, med vidhängande emblemer, stjärnor och kors, stundom en dolk, en nyckel eller en mindre elfenbensklubba. Af särskildt intresse är dessutom ett där förvaradt frimurarebref, utfärdadt på latin från Skottska S:t Andreas logen Phoenix i Helsingfors för fältsekreteraren vid generalbefälet i Finland *Fredrik Vilhelm Krogius,* sedermera jurisdoktor, lagman och adlad med namnet *Edelheim.* Det har följande lydelse:

[1]) I Finlands Statsarkiv finnes bland „Biographica, Wegelin“ trenne bref till grosshandlaren, sedermera kommerserådet Johan Wegelin från hertig Carl, efter hvars namn frimurarekorset är tecknadt.

Blanketten tryckt med stor kursiv stil å tjockt papper, stor tvär folio.

(2 liksidiga trianglar, ställda mot och på hvarandra, med eldslågor mellan vinklarna.)

In Gloriam D. E. I. Optimi, Maximi,

(2 svärds klingor, korsande hvarandra.) (Dödsskalle öfver 2 benknotor i kors.)

Nos Subscripti, Summus Magister, Fratres Custodes et Ministri Societatis *S:ti Andreae Phoenicis* — communi omnium Societatis Nostrae membrorum consensu, desiderio Fratris *Fredericus W. Krogius* statisfacturi, hoc Illi debitum testimonium reddimus: Intrepidus et propositi tenax ad Regium huncce Ordinem aditum sibi paravit. Deinde per quatuor memorabiles gradus a convictu *S:ti Johannis* ad *S:ti Andreae* Societatem transgressus intima familiaritate nobiscum conjunctus fuit. Lumen profanis occulis absconditum per tenebras vidit, viamque ad lucem, propria sua experientia edoctus, feliciter investigavit. Per tenebrosos et difficiles tractus iter expediens, quartam probationem subiit et censuram non timuit. Hunc ergo Fratrem dilectum, cujus nomen, manu propria exaratum, in limine hujus Testimonii conspicitur, quemque Amicum et Fratrem electum — — Scoticae nostrae Societatis profitemur omnibus per totum Orbem dispersis veri nominis Fratribus de meliori nota hisce commendamus: illosque aeque ac nosmet ipsos, gratiae et tutelae Summi Totius Universi Ter Optimi Maximi Architecti committimus.

Dabamus ab Oriente in Societate *S:ti Andreae Phoenicis Hellsingforsiae* die XXV Martii Anni MDCCXCVII.

F. af Enehielm +
Magister Deputatus.
(Adels Sigill.)

(Sigill [1])

C. N. af Klercker +
Prim. Custos.

L. N. Thuring
Sec. Custos.

Joh. Fr. Kreüger
Secretarius.

[1]) Ordens sigillet: en triangulär femhörning med eldslågor mellan vinklarna och följande omskrift: Sigil. Convivii Frat. Lathoma Sancti Phoenix—Holm.

Utom detta inhemska bref förvaras på samma ställe äfven fyra utländska, men för finnar utfärdade, frimurarebref, nämligen:

1 franskt, utfärdadt år 5799 (= 1799) för Carl Gustaf von Schoultz [1]), hvilket bref sedan, enligt därå gjord anteckning af T. Wahlberg, uppvisats den $^{25}/_{2}$ 1802 i S:t Johannes logen S:t Augustin i Helsingfors och i Stockholm den $^{12}/_{3}$ 1803. Brefvets innehafvare var vid den senare uppvisningen löjtnant vid arméns flotta och Johannes Mästare.

1 engelskt med latinsk text i spalten till höger, utfärdadt den $^{26}/_{2}$ 1813 för Gustaf Adolph Åberg. Den latinska texten har följande lydelse:

Grand Lodge
Of Free and Accepted Masons
of
England
according to the Old Constitutions.

(Två spaltig, till vänster engelsk, till höger latinsk text.)

Gustaf Adolph Åberg
ne varietur.

Omnes, quorum intererit, Hae Literae certiores faciunt fratrem nostrum Gustaf Adolph Aberg qui nomen suum in margine scripsit esse regularem *Principem Architectum* Coetus numerati 302 in archivo Angliae uti nobis cons[t]at ex literis certificatoriis dicti Coetus, et in Archivo *Coetus Majoris* relatum Londini 25^0 die Februarii anno *Artis Architectonicae* 5813 In cujus rei testimonium nomina nostra singuli subscripsimus et sigillum *Coetus Majoris* apposuimus 26^0 die Februarii anno *Artis Architectonicae* 5813 et anno Domini 1813.

Rob. Leslie G. Sec.

Edw. Harper D. G. Sec.

Randskrift:
Lodge N:o 302 Shakespear Savern
Liverpool.

---

[1]) Var född på Sveaborg 1779, † i Vasa 1841 såsom navigationslärare och hofråd.

1 engelskt från S:t Georgs loge, utfärdadt i London den $^{31}/_{8}$ 1814 för brodren Salomon Sundman, samt

1 engelskt från en skotsk loge utfärdadt i Marseille år 1847 för Johan Otto Sjöblom.

VII.

Bland tidigare omnämnda medlemmar af frimurareloger i Finland förekomma icke nedannämnde fyra mera bemärkte finske män, hvilka tillhört frimurare-samfundet och beträffande hvilkas lefnadsomständigheter följande må anföras:

1. *Fredrik Granatenhjelm,* f. 1708, militär, slutligen major. Enligt uppgift i Helsingfors Posten för den $^{5}/_{6}$ 1904 disponerade major Granatenhjelm från medlet af 1700-talet invid Helsingfors ett allodialsäteri, hvartill hörde det nuvarande Kaisaniemi och Botaniska trädgården samt närmast söder därom belägna del af Helsingfors stads nuvarande område, speciellt hörngården mellan Vilhelmsgatan (n:o 3) och Berggatan (n:o 10). Han afled i Helsingfors år 1784 och hans aktade minne har länge bevarats genom den s. k. Frimurarens graf i Kaisaniemi. (Se mera om honom i J. A. Ehrenströms Anteckningar I, sidd. 32—34).

Ur slutorden i den i början af denna uppsats omnämnda novellen „Frimurarens fosterson“ må ännu följande skildring af Granatenhjelms personlighet anföras: „Undertecknad (= författarinnan) hörde i unga år major Granatenhjelm omtalas af personer, hos hvilka han lefde i tacksamt minne. Åfven andra mindes den åldrige mannen i sin trådslitna blå uniformsrock, hopknäppt upp till den smala svarta halsduken; lifvet omgafs af ett gult läderbälte. Han bar sitt hår likt Karl 12:te, kortklippt och uppstruket. Åren hade däri rikligen strött sitt puder.

Mången sade, att hans långa magra gestalt hade något dystert. Men att hans hjärta slog lika varmt för mänskligheten, som hans hand var öppen, däri instämde alla.

Hans stora förkärlek för den plats, där han sedan

enligt sin bestämda önskan erhöll sitt hvilorum, var allmänt känd; hela timmar kunde han sitta där.

Undertecknad såg äfven i den nu med gräs öfvervuxna bergsklacken inhuggna tecken; de sades vara af honom, hvilket är ganska troligt; äfven häggen stod där, knotig, som detta trädslag ofta blir med åren, i synnerhet då det står instängdt emellan barrträd.

Vidskepelsen hos de mindre upplysta hade mycket att säga därom, att hela frimurarekorpsen, både från staden och Sveaborg, i full ornat ledsagade honom till sitt ensliga hvilorum, som invigdes af stadens dåvarande prost. Men de ville på detta sätt hedra en aktad medlem, som väl aldrig deltog i deras nöjen och tillställningar, men alltid var verksam, då något nyttigt eller välgörande ändamål var i fråga. Ingen kände så väl som han den blyga fattigdomen; i dess torftiga hem var han en ofta välkommen syn.

Genom hans omsorg blefvo flere mindre skolor för de fattiga soldatbarnen inrättade, där de åtminstone lärde sig läsa, ehuru kanhända dåligt nog, ty undervisningen skedde af äldre medellösa kvinnor".

2. *Gustaf Biörman,* f. i Savolaks 1746, mystiker, student i Åbo 1768 [1]), avancerade till löjtnant i svensk tjänst, var en tid finsk translator i Stockholm, sedermera handsekreterare hos hertig Carl, † 1801. (Se mera om honom i Finlands Minnesvärde män II, sidd. 206—228, och J. A. Ehrenströms Anteckningar I, sidd. 24 och 194—198).

3. *Johan Fredrik Aminoff,* f. 1756, en af konung Gustaf III:s närmaste tromän och af honom belönad med höga värdigheter, men efter denne konungs död på det nesligaste behandlad af den under Gustaf IV Adolfs minderårighet mäktige rådsherren Gustaf Adolf Reuterholm. Af konung Gustaf IV Adolf åter insatt i sina förra värdigheter och upphöjd i nya sådana, äfven i friherrligt stånd, återvände han dock efter Gustaf IV:s afsättning 1809 till

---

[1]) Dock icke upptagen i Lagus' Åbo akademis studentmatrikel.

Finland, där han af kejsar Alexander I hedrades med höga förtroendeuppdrag, erhöll grefvevärdighet och blef 1821 vicekansler för Åbo universitet. Från denna befattning afgick han 1827 och bosatte sig på sitt födelsegods Rilax i Bromarf, där han afled 1842. — Enligt egen uppgift 1826 hade grefve Aminoff 50 år tidigare, således i medlet af 1770-talet blifvit intagen i Svenska Stora Frimurarelogen i Stockholm.

4. *Michael Choraeus,* f. 1774, skald, teol. lektor vid Carlbergs krigsakademi, † 1806.

VIII.

Den 15 mars 1803 utfärdade konung Gustaf Adolf till samtliga landshöfdingar i riket en förordning, hvarigenom, med undantag af frimurareorden, som stod under Hans Maj:t Konungens eget omedelbara beskydd, alla ordenssällskap anbefalldes, vid vite af ordens upplösning, att till kungl. Maj:t till granskning och eventuellt godkännande inlämna sina eds- och förbindelseformulär äfvensom redogörelse för sällskapets syftemål. Följden häraf blef, att en stor del af dessa sällskap upplöstes. Men frimurareorden ägde fortfarande bestånd icke blott i Sverige, utan äfven i Finland, och detta härstädes ännu några år efter Finlands skilsmässa från Sverige. Dock torde efter nämnda skilsmässa ordens verksamhet i Finland i saknad af förbindelse med logerna i Sverige varit tämligen reducerad, innan totalt förbud för dess existens i vårt land inträdde under kejsar Nikolai I:s regering.

Ett till Åbo universitets dåvarande vicekansler, grefve J. Fr. Aminoff från ministerstatssekreteriatet för Finland ställdt memorial angifver motiverna till nämnda förbud och därtill hörande särskilda momenter. Afskrifvet efter en afskrift i Rilaxsamlingen i Finlands Statsarkiv (konvolut 44) har dokumentet följande lydelse:

Memorial!

Sedan Högtsalig H. M. K. Alex. den förste, glorvördigst i åminnelse, medelst den 1 Aug. 1822 utfärdadt Nådigt Rescript till då för tiden tjenstförrättande Ministern för Inrikes Ärenderna, Grefve Kotschubei, anbefalt upphörandet af Frimurare Orden och andra hemliga Samfund i Riket, har Hans Majestät, vår nu Regerande Aller Nådigste Kejsare likväl, under fortgången af undersökningen rörande de emot Statens lugn under förflutna tider anlagde stemplingar förnummit, det ingen af dem, som förut varit Medlemmar i desse Sällskap, derom anmält uti de förbindelser, som tillfölje af Högstberörde Nådiga Rescript blifvit dem affordrade. Af hvilken anledning och då en sådan uraktlåtenhet uti fullgörandet af Högstsalig Hans Majestäts förklarade vilja syntes innefatta uppsåtligt döljande af nämnde Sällskap, Hans Maj:t Kejsaren funnit sig föranlåten, att innom dess Kejsaredöme förnya den uti ofvan åberopade Rescript gifne befallning och ansett detta af Statens säkerhet påkallade Stadgande jemväl böra utsträckas till alla öfrige under Dess spira lydande Stater, samt för den skull äfven för Finland särskildt i Nåder förordnat:

1:o Att Frimurare-orden och andra hemliga Sällskaper, under hvad namn de vara må, i händelse sådane funnits i Finland, skola tillslutas och upplösas samt inrättandet af så beskaffade Samfund framdeles derstädes icke tillåtas.

2:o. Att hvar och en i Landet varande Finsk Embets och Tjensteman af Militaire och Civila Ståndet, förpligtas afgifva en egenhändigt undertecknad förbindelse, enligt de af Hans Kejs. Majestät dertill Nådigst fastställde Formulairer, att icke framdeles ingå uti Frimurare-orden och andra hemliga Samqväm af hvad namn som hälst, och i fall någon härförinnan samt efter Finlands förening med Ryska Riket hört till ett dylikt Sällskap uti sin afgifvande förbindelse omständeligen uppgifva namnet, under hvilket Sällskapet existerat, ändamålet med detsamma, äfven som de medel man användt eller varit sinnad att, till ernående deraf, använda; och

3:o. Att vid förbindelsernas affordrande, hvar och en uttryckligen förständigas, det icke allenast de, hvilka efter sagde tid genom Ed, Hedersord eller löften varit såsom medlemmar intagna i Frimurare-orden eller andra hemliga Sällskap och bevistat deras sammankomster, utan ock alle, som utan dylika formaliteter deltagit i något sådant Sällskap eller haft kunskap om dess tillvarelse, äro pligtige, att, vid förbindelsens afgifvande, sådant noggrant, upprigtigt och öppenhjertigt tillkännagifva: kommandes den något häraf fördöljer att, såsom Statsbrottslig, efter all Lagarnes stränghet behandlas.

Detta Höga Förordnande har Hans Kejserliga Majestät, meddelst den 11 innevarande Maij aflåtit Nådigt Rescript, jemväl mig meddelat, med Nådig Befallning att detsamma vid Kejserliga Universitetet i Åbo, till verkställighet befordra: Och får jag altså i följe deraf till Herr Grefven och Vice Cancelleren samt Consistorium Academicum öfverlemna, att samteliga Academie Staten tillhörande Embets- och Tjenstemän Högstberörde Nådiga Förordnande förständiga och affordra bemälde Embets- och Tjenstemän egenhändigt undertecknade förbindelser, i enlighet med härhos i bestyrkta afskrifter bilagde Tvänne Formulairer, samt desse förbindelser därefter till Mig fordersammast insända, för att jag må komma i tillfälle att, genom underdånig anmälan deraf Hans Kejserliga Majestäts mig härom meddelade Nådiga Befallning fullgöra. S:t Petersburg den 19 Maij 1826.

Robert Rehbinder.

Carl Gust. Mannerheim.

Formulairer.

Jag undertecknad förklarar härmed, att jag icke tillhörer någon Frimurare-Loge eller något annat hemligt Sällskap, hvarken innom Kejsaredömet eller utom detsamma, och förbinder mig att i dylika Sällskap framdeles icke ingå och med dem icke hafva någon gemenskap.

Jag undertecknad förklarar, att jag efter Storfurstendömet Finlands förening med Kejsaredömet Ryssland icke tillhörer Frimurare-ordens Logen under namn af N. N. uti N. N. stad, eller något annat hemligt Sällskap och att (:här intages de omständigheter som hvar och en, jemlikt Rescriptet kan hafva att uppenbara:). Förbindande jag mig, i grund af Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Befallning att ifrån denna stund och framdeles icke tillhöra eller hafva någon gemenskap hvarken med förenämnda eller någon annan loge eller hemligt Sällskap, vare sig inom eller utom Riket.

I öfverensstämmelse härmed utfärdade Åbo hofrätt såväl som andra styrelseverk i Finland till samtliga sina underlydande den 20 juni 1826 cirkulär om „upphörande af Frimurare Orden och andra hemliga Sällskap samt om aflämnande af förbindelse enligt bifogade formulär, att framdeles icke tillhöra slika samfund". Cirkulären ingå i

Finlands författningssamling, femte delen 1825—1829, sidd. 115 ff.

Den sedan af grefve Aminoff i öfverensstämmelse med förestående formulär afgifna förbindelsen var enligt konseptet, som återfinnes i förenämnda Rilaxsamling, så lydande:

Undertecknad förklarar, att jag för 50 år sedan är intagen i Svenska Stora Frimurarelogen i Stockholm, hvilken hugnades af konungen i Sveriges Höga Beskydd och ofta af Dess egen Närvaro, och hvilken Loge hade till allmänt känt föremål utöfvande af christliga, medborgerliga och undersåtliga dygder och pligter; har jag tillhört ett för längre tid sedan upphört vittert ordens sällskap i Stockholm, kallat Utile Dulce; har jag tillhört en Orden, kallad: Coldings [!] Orden i Stockholm stiftad af dåvarande Hertig Carl af Södermanland, sedan konung Carl XIII:de; har jag tillhört Innoncence orden i Stockholm, stiftad för Cavallierer och Damer [1]); har jag allt sedan jag blef H. K. Ryska Maj:ts undersåte icke deltagit eller haft gemenskap med någon Frimurareloge, eller annat hemligt sällskap; förbindande jag mig i grund af H. K. M:s Nådiga befallning att ifrån denna stund och framdeles att icke hafva gemenskap med förenämnde eller någon annan Loge eller hemligt Sällskap vare sig inom eller utom Riket.

---

[1]) Den 25 maj 1784 blef J. F. Aminoff utnämnd till riddare af S:t Helene och det Heliga Försoningskorsets orden, en hemlig orden, hvars Stormästare var hertig Carl af Södermanland, men detta medlemskap är icke ofvan upptaget. Ej heller har han i sin ofvananförda förklaring nämnt, att han den 1 november 1793 blef på egen anhållan antagen till Broder i S:t Knuts gille i Malmö. Han var då öfverste, generaladjutant och riddare af Kungl. Svärds orden.

Bilaga I.

Svenska Riksarkivet.
Reuterholms koncept m. m.

Stockholm d. 9:de Julij 1786.

Högvälborne Herr Grefve och General En Chef i Finland, samt Riddare och Commendeur af Kongl. Maij:ts Orden!

Ehuru på resande fot stadd, att för några få veckor besöka Skåne, där H. K. H. Hertigen af Södermanland nu vistas och gifvit mig rendez-vouz, bör jag likväl ej uppskiuta, att för äran af Herr Grefvens Generalens, Riddarens och Commendeurens gunstiga Skrifvelse, under d. 1 sidstledne Junij, aflägga min ödmiuka tacksägelse.

Den ynnest och vänskap, Herr Grefven, Generalen, Riddaren och Commendeuren mig däruti behagar förklara, kan icke annat än på det högsta smickra mig, och mitt sorgfälligaste bemödande skall alltid vara, att af dess fortfarande giöra mig förtient. Den mig af Hertigen i Nåder uppdragne Maconniqve Commission, är mig äfven i det afseende särdeles angenäm att den gifver mig ett det önskeligaste tillfälle, att för Herr Grefven, Generalen, Riddaren och Commendeuren, uppå ett Högtideligit sätt få ådagalägga min Högacktning och lifliga ärkänsla; Äfvensom jag reserverar mig den äran, att munteligen, med Herr Grefven och Generalen få öfverlägga om hvad till Dess Speciela Nöije, samtlige Finska Brödernes förmån af vårt Stora Ändamåls = Det Sanna Liusets utspridande därstädes, lända kan.

Tiden för min öfverkomst, är jag väl icke i denna momenten i stånd att precist utsätta; men med Guds hielp skall den dock visst i Augusti månad skie, då jag hoppas att min Tournée till Skåne, som jag i morgen anträder, må vara fullkoml. sluten. En stor del af de Handlingar och Patenter, jag vid de förestående réceptjoner behöfver, har jag ock redan siöledes öfverskickat till Finland, och begär intet bättre än att snart sjelf få föllja efter, då jag straxt efter ankomsten, vidare skall hafva äran låta höra af mig.

Hade det varit med Finska Logernas förmögenhet och närvarande tillstånd enligit, genast utgiöra någodt sammanskott till det Nya ☐:s formerande, skulle jag nogsamt här hafva besörgt om den möijeligaste lindring dervid och hade i det fallet äfven kunnat få låna härifrån en hoper saker till Modeller, som kanskie därstädes med mera hushållning på stället kunnat giöras; men som Herr Grefven och Generalen anser denna operatjon fordra mera tids utrymme, få vij äfven om de bästa utvägar till

Dess snara befrämjande närmare muntel. öfverenskomma, då hvad jag i det afseendet redan låtit författa, skall blifva mitt vittne, huru gierna jag till Herr Grefvens, Generalens, Riddarens och Commendeurens nöije velat vara ett bijdragande medel, och skulle äfvenledes Sielfva Constitutjons Patentet redan varit skrifvet, om Herr Grefven och Generalens önskan och val af det nya ☐:s förnämsta Åmbetsmän, innan Hertigens nederresa, varit mig bekant.

Emellertid, och ehuru Jnauguratjons Ceremonjen icke denna Sommar för dessa ordsaker kan komma att skie, har dock hans Kongl. Höghet, i afseende däruppå, anbefallt och uppdragit mig, i kraft af ett särskildt Nominations Patent, att vid min öfverkomst denna Sommar, först hafva den äran till Herr Grefven och Generalen å Dess vägnar öfverlämna en af de Högre Ordens Grader, och sedan till flere särskilte af de samma antaga 27 Riddare, hvaribland äro 9 gröna band (både af öster och väster) och de öfrige Skottiske Mästare- och Lärlinge Band. Derjemte får jag då äfven äran, tillställa Herr Grefven och Generalen den Skottiske ☐:s Acter och ritueller, hvilcka jag redan alla fått utskrifne och färdiga. En liten Nota fogar jag härtill, af gamla vaktmästaren Murs uppgift på kostnaden af Skottiske décoratjonerne, i fall, kan hända, någon beskedlig Handtvärkare i Helsingfors, skulle åtaga sig giöra dem för bättre. Beloppet af Gröna Bandens depense, har han än icke gifvit mig; men med första skall jag äfven hafva äran lemna densamma. Skulle Loge Cassans tillstånd sådant medgifva, underställer jag Herr Grefvens och Generalens Egit godtfinnande, om det icke vore bäst, att kanskie genom någon Dess Commissionaire, härstädes för Finska Logens räckning låta upphandla alla dessa décoratjoner, då hvar och en sedan, vid antagningen, efter samma pris finge tillösa sig dem och remboursera Cassan för dess utläggning.

Herr Grefvens, Generalens, Riddarens och Commendeurens Compliment för Hertigen, skall jag med största nöije framföra jemte våra finska Bröders underdåniga vördnadsbetygelser. Får jag tillbaka, af Herr Grefvens och Generalens ynnest utbedja mig, att De samt och synnerligen å mine vägnar försäkras, om den lifliga åtrå jag hyser, att till Deras nöije och upplysning någodt kunna bijdraga, såväl som om den fullkomliga éstime och tillgifvenhet, hvarmed jag sorgfälligt skall inför Vår Hel. Ordens Hufvud och Hemliga Conseille, frambära Deras angelägenheter, och trogit vittna om den Nit för Dess ändamål och bestånd, som i synnerhet utgiör en värdig Frij Murares Årofullaste Stämpel, och den jag är helt förvissad, att hos hvar och en af Desse Bröder få igenkänna.

Herr Grefvens och Generalens, såsom Deras upplysta Styresman, Gunstiga råd skall jag ock i synnerhet utbedja mig i anseende till de förestående nominatjoner, af dem som H. K. H. icke sielf nämt utan mig lemnat att uppfylla; Åfvensom, att alltid i Dess ynnest och Hugkomst innesluten, med fullkomligaste Högacktning få äran framhärda.

Högvälborne Herr Grefvens, Generalens, Riddarens och Commendeurens!

ödmiukaste tjenare
G. A. Reuterholm.

Svenska Riksarkivet.
Reuterholms koncept m. m.

Svidja d. 9 Septbr. 1787.

Högvälborne Herr Grefve och General en Chef, samt Riddare och Commendeur af Kongl. Maij:ts Orden!

För alla de mångfalldiga Vedermälen af Herr Grefvens, Generalens, Riddarens och Commendeurens benägna ynnest och vänskap, likasom för den ymnoga och utmärkta välfägnad, jag under min angenäma varelse i Helsingfors hade den äran åtniuta, utber jag mig nu få aflägga min ödmiukaste tacksägelse. Det vore för mig äfvenså omöjiligt att glömma den lifliga tacksamhet, Herr Grefvens, Generalens, Riddarens och Commendeurens mig visade Cordiala och Gracieusa förtroende billigt kräfver som att i ärkänsla däremot och den oinskräncktaste vördnad för Herr Grefven och Generalen någonsin kunna brista. Jag hoppas Herr Grefven och Generalen giör mitt tänckesätt den rättvisa, att därom vara fulleligen öfvertygad, och skall å min sida aldrig försumma någodt tillfälle att ådagalägga Dess uppricktighet.

Hos Hans Kongl. Höghet, har jag redan i korthet aflaggt underdånig berättelse, om den synbara fägnad Dess nådiga omsorg för Finska Frijmureriet hos samtelige Bröderna väckte samt därjemte huru sig lik i attachement för Hertigens dyra Person, Herr Grefven, Generalen, Riddaren och Commendeuren äfven vid detta tillfälle varit! men hoppas att snart få giöra det fullständigare då de omständigheter, Herr Grefven och Generalen mig vid afresan täcktes anförtro, visserligen icke skola komma i förgiätenhet, hvarom jag ifrån Stockholm skall hafva den äran vidare underrätta.

Min Bror som om sin ödmiuka respect för Herr Grefven, Generalen, Riddaren och Commendeuren Suplicerar, har ålagt mig vid dess frambärande, att äfven å hans vägnar betyga den

vördnadsfullaste ärkänsla för all hos Herr Grefven och Generalen sednast åtniuten Grace af välfägnad. Öfverhopad med Resanstallter säger jag dock ännu intet Herr Grefven och Generalen mitt sidsta farväl ifrån denna ort, i hopp att med den förväntade Expressen, få äran giöra det. J Herr Grefvens, Generalens, Riddarens och Commendeurens vanliga Gracieusa hugkomst har jag emedlertid den att innesluta mig, under det jag med fullkomligaste vördnad högacktning, har äran framhärda,

Högvälborne Herr Grefvens, General en Chefs, samt Riddarens och Commendeurens!

ödmiukaste tjenare
G. A. Reuterholm.

Svenska Riksarkivet.
Reuterholms koncept m. m.

Stockholm d. 10:de Januar. 1788.

Högvälborne Herr Grefve och General en Chef, samt Riddare och Commendeur af Kongl. Maij:ts Orden!

Nyss uppkommen ur en dödelig Siukdom, är det väl med nog svaga krafter jag denna gången får den äran hos Herr Grefven, Generalen, Riddaren och Commendeuren giöra mig påminnt, men den skylldigheten att för Dess senaste högtärade skrifvelse aflägga min ödmiuka tacksägelse har jag hvarcken bordt eller kunnat längre uppskiuta. Tillika är mig af H. K. H:t uppdragit, öfversändandet af hosgående Circulaire, hvaraf till en fullkomligare ordnings vinnande, alla $\overset{+}{\square}\overset{+}{\square}$ och $\square\square$ redan fått del. Det jag sednast af misstag omnämde, rörande Revisorsvalet till Drätselvärckets öfverseende, kommer icke för detta året att afgå till S:t Augustiner Logen, emedan sådant, enligit Convents Beslutet, bör skie tour-vis, efter den Logerna emellan fastställte ordning, hvilcket jag således härmedelst får rätta.

Med mycken fägnad hörer jag Skott:e-logen vara så nära sin början, och redan förmodeligen i fullt arbete. Men icke utan största bekymmer, ser jag de betänckeligheter, som vid effectuerandet af sidsta Convents beslut rörande réceptions afgifternas ärläggande, möta. Jag har äfven i anledning af Herr Grefvens och Generalens ofvannämde skrifvelse hos Hertigen derom giort underdånig réprésentatjon; men som H. K. H:t hvarcken kan eller vill ändra ett af Honom och Orden underskrifvit formeligit beslut, har han befallt mig endast bedja Herr Grefven, Generalen, Riddaren och Commendeuren, att med den varsam-

het och urskillning som alltid åtföllgt Dess klubba söka giöra denna tunga så drägelig och omärckelig någonsin möijeligt är för de Finska Bröderne hvilcken vid nästa Convent, men svårligen förr, kan blifva ändrad eller upphäfven. — Hertigen inser väl i kännbarheten däraf för det närvarande, men hoppas att Herr Grefven och Generalen af attachement för Honom och frijmureriet icke endå ledsnar vid hela värcket, hvarom jag äfven på det högsta är intresserad att förena mina böner med Hans Kongl. Höghets.

Herr Grefvens, Generalens, Riddarens och Commendeurens Gracieusa löfte för Capit. Kalm, emottager jag med lifligaste ärkänsla såsom ett förnijat vedermäle af den ynnest och Vänskap, hvarmed Herr Grefven och Generalen mig altid behagat hedra och hvars Continuatjon jag mig äfven för alla tider ödmiukeligen utbeder.

De till Johannes Log:nas indrifvande vidtagne annstalter, äro så goda, att önskad värckan däraf icke lära kunna fela, och vittna tydeligen om den fullkomliga ordning, hvarmed Herr Grefven, Generalen, Riddaren och Commendeuren, styrer de under Dess Befäl stående Loger.

De Politiske Gissningarne tror jag aldeles att utgången besannar. Gud skie lof, att alla de Ryckten om krig här lupit, dageligen blifva allt mer och mer vederlaggde. Med våra resourcer och det usla tillståndet i vårt land, vore en förestående ruptur efter all liknelse för Sverige Den sidsta *Smörjelsen.* Att vänskapen uppå Danska sidan, är uppå det aldra närmaste befästad, synes af de skiedde demonstratjoner. — Cronprinsens Contravisite därifrån skall äfven uppå detta åratal förväntas. Han har nyligen tillika med större delen af vårt Kungahus stått Fadder, åt en nykommen späd Armfeltisk telning, som efter honom och vår Kung kallades Gustaf Frederic. Att de gamla Ricks Åmbetena begynna qvickna vid, efter mera än hundrade års dvala, är förmodeligen redan bekandt. Äfvensom den nya tillökningen i Riddare Capitlet af de såkallade Herrar Commendeurer af Kongl. Maij:ts orden hvilcka sidsta ordens dag blefvo tillskapade, till allas och deras egen förundran, men emedlertijd äro rätt granna Amphijbier. — Man gissar nu uppå de återstående 4 höga Åmbetsmännen, hvilcka skola redan vara färdige in petto, och med hvilcka mycken rörelse i Senaten säges vara förknippad. Innan kordt lärer det väl visa sig, hvad däraf är sandt eller icke.

Sedan jag nu sqvallrat så mycket jag vetat och orckat, utber jag mig att pour la bonne bouche för Herr Grefven och Generalen få frambära de trogna och uppricktiga önskningar, i anseende till det nyssingångna åraskiftet, jag af innersta hierta giör. — Måtte den Högste så i detta som många därpå följande

glada år, uppehålla Herr Grefven och Generalen samt välsigna Dess lefnad och dagar med allt upptänckeligit godt. Jag skall däruti altid finnas taga den lifligaste del, äfvensom jag med fullkomligaste Högacktning och ärkännsla oaflåteligen har den äran framhärda:

Högvälborne Herr Grefvens, Generalens, Riddarens och Commendeurens!

ödmiuka, trognaste tienare

G. A. Reuterholm.

Bilaga II.

Svenska Riksarkivet.

Ceremonialia, Handlingar rörande Ordensväsendet.

Högstupplyste Broder Frie och antagne Murare Riddare och Commendeur med röda korset och Salomons Tempels Sigill Bevarare! Sedan I, högstuplyste Broder, genom frivillig anteckning uti den så kallade Hvita Boken, förbundit Eder til en årlig afgift til Land Logens Cassa af Två Riksd: så har det, af den Visaste Salomons Vicarie i nåder förordnade, denne IX:de Provincens, Drätsel Directorium, vid noga efterseende af hvad til samma hvita bok, uti slik årlig afgift influtit, eller ännu hos en och annan Broder obetalt utestår, funnit det I, högstuplyste Broder, ännu är skyldig den af Eder til 2 Rd. frivilligt påtagne afgiften, för åren 1785, 1789, 1790, 91, 92, 93 och 1797, utgörande Fjorton Riksdaler. Och som den Visaste Salomons Vicarius nådigst anbefalt Drätsel Directorium, at infordra och upbära samt redovisa alla medel, som Ordens allmänna eller Stora Land Logens enskilta Cassa tilhöra eller tilkomma böra; Så är Drätzel Directorii broderliga och värdiga begäran, det I, högstuplyste Broder, af Eder vanliga och kända nit för Orden, ville med första, berörde skuld 14 Rd. til Drätzel Directorium insända. Inneslutandes Drätzel Directorium Eder, högstuplyste Broder, Frie och antagne Murare, Riddare och Commendeur med röda korset och Salomons Tempels Sigill Bevarare, uti den trefalt store Bygmästarens nådiga hägn och beskydd. Stockholm den 2 Jan. 1798.

På Drätzel Directorii vägnar:

Nils Posse.

A. Lantingshausen.	P. af Ugglas.	O. I. Lagerheim.
Fred. Otto Hassell.	Casten Lijckou.	E. Budberg.
Joh. Fr. Julius.	Carl Hagman.	

I. Fr. Agrell.

Til den högstuplyste Brod. Hans Excel. H:r Friherre Reuterholm.

Bilaga III.

Ur Portefeuille (af Crusenstolpe), Tredje Delen.
Stockholm 1842 sidd. 238—239.

Frimurarens Första Ed.

Jag N. N. lofvar och svär frivilligt, utan tvång och list inför Gud den Aldrahögste, hela verldens *Trefaldt Store Byggmästare,* inför denna hedervärda Logens Högvördige Ordförande Mästare, och inför alla härvarande Frie Murare Bröder, att aldrig upptäcka Frimurare-Ordens hemligheter, som mig i dag eller framdeles kunna anförtrodde blifva, rörande den Konungsliga Konsten och dess förborgade kunskaper. Jag skall ej heller sjelf eller genom andra vara orsak, medel eller hjelp till deras yppande, hvarcken genom Tal, Tryckande, Graverande, Ritande, Målande eller Skrifvande, på hvad Språk, eller med hvad Caraktärer och Figurer det vara må. Jag lofvar och försäkrar äfven, uppå detta heliga Evangelium, att aldrig tala om Fri Mureriet, eller göra mig känd som Fri Murare för någon annan än den, som jag efter riktiga prof och tecken undersökt och befunnit för en verklig Broder, af en äkta och laglig Loge, samt att aldrig besöka, än mindre ingå i någon Loge, hvilken jag icke vet vara af mina Förmän lagligen erkänd. Jag försäkrar äfven, att aldrig, utan särskildt tillstånd af min Ordförande Mästare, ingå i någon Orden, Bröderskap eller Gille, der Syn och Vapen mig betagas, undantagen en sådan, som af min Lagliga Öfverhet utdelas. Jag utfäster och förbinder mig likaledes, att obrottsligen efterkomma denna ordens Lagar och Stadgar, samt att med lydnad, hörsamhet och undergifvenhet verkställa de bud och befallningar, som den, å denna Ort och Provins, i SALOMOS stad och ställe, förordnade Visaste Vicarius och Mästare, eller hvad denne Logens Högvördige Ordförande-Mästare i Hans Höga Namn mig bjudandes varder. Jag skall fullgöra alla dessa pligter, såsom det en rättskaffens Fri Murare Broder anstår, samt uppfylla mina skyldigheter, åligganden och utskylder, enligt Ordens Fundamental Constitution och fastställda Convents Beslut. Men i fall jag, i ringaste måtto, skulle detta mitt löfte bryta, så samtycker jag, att min hals må blifva afhuggen, mitt hjerta utrifvet, min tunga och mina inelfvor utryckta, samt allt kastadt i hafvets afgrund, min kropp förbränd, och dess aska kringspridd i luften, på det ingenting af mig och min hågkomst må finnas qvar ibland menniskor samt Frie Murare Bröder. Detta lofvar jag uppriktigt och sannfärdigt; så sannt mig GUD hjelpe till lif och själ!!!

Tillägg till sid. 225.

Förutom de i det föregående omnämnde fyra notable finske män, som tillhört frimurareorden, må här ännu anföras angående förste expeditionssekreteraren i svenska utrikesexpeditionen, tillika kanslerssekreteraren för Åbo universitet *Carl Fredrik Fredenheim* (född 1748 † 1803) följande utdrag ur sjunde serien af professor H. Schücks „Ur Gamla Papper", sid. 35.

„Fredenheim intogs 1773 i S:t Johannes Auxiliaire och behedrades sedermera med „tvenne avancementer". 1776 var hertig Karl nog nådig att dessutom upptaga honom i den skottska frimurarelogen. — — — I ett bref till sin fader, ärkebiskop Mennander skrifver Fredenheim: Hans kongl. Höghet Prins Karl har vist mig mycken nåd uti maçonnerievägen och uppdragit mig göromål där, som jag ej får omskrifva och knappast omtala, när jag får den äran att åter träffa min huldaste far. Mest en gång i veckan är jag i sådana ärenden uppe hos hertigen, då Hans Majestät äfven ofta är tillstädes".

Samfundet pro Fide et Christianismo och dess finske medlemmar [1]).

Ett af de mest omfattande, gagneliga och varaktiga sällskap, som, ännu bestående, stiftats i Sverige och i förgången tid äfven varit utsträckt till vårt land, har varit „Samfundet pro Fide et Christianismo". Efter tvenne föregående öfverläggningar af för saken intresserade personer stiftades detta samfund den 27 mars 1771, till en början med den lärda titeln „Societas Svecana pro Fide et Christianismo", hvilken på det romerska världsspråket affattade stämpel sannolikt föranleddes af de tilltänkta förbindelserna med utlandet. Den inom svenska kyrkan vid denna tid förhärskande neologin tillfredsställde icke vidare ett stort antal af Stockholms mera framstående prästmän, hvarför desse ock beredvilligt upptogo en maning att arbeta för en sannare kristendom. Förslaget framställdes af kungl. hofpredikanten, d:r *Carl Magnus Wrangel,* som, hemkommen från ett tioårigt vistande i England och Amerika samt tjänstgöring såsom kyrkoherde och prost för svenska församlingen i det senare landet, med detta förslag gaf upphof till bemälda samfunds stiftelse, närmast efter förebilden af en likartad, redan 1698 i England ingången förening „For Promoting Christian Knowledge". Af samfundets första, 1771 upprättade föreningsstadga och dess tidigaste pro-

[1]) Enligt Samfundets i kongl. Biblioteket i Stockholm förvarade äldre handligar och det af C. H. Levin 1871 utgifna 100-åriga minnesblad.

tokoll vill det synas, såsom skulle man vid sällskapets stiftelse velat uppmärksamma den kristna religionen i allmänhet både inom och utom Sverige. Men sedermera har samfundet åsyftat blott Sverige och dess invånare.

Det nya svenska samfundet tillväxte hastigt och räknade redan vid första årets slut 76 in- och utländske medlemmar, hvilkas antal sedan, i synnerhet de inländskes, år efter år ökades. Då ansedde och förtroende ingifvande män från början trädt i spetsen för föreningen och då dess sträfvanden befunnos ädla och behjärtansvärda, vann samfundet genast stort anseende, hvarför det ock ansågs synnerligen hedrande att efter därom gjord framställning vid en samfundets sammankomst blifva invald till medlem af detsamma.

Samfundets styrelse utgjordes från början af en preses och två sekreterare, en för den inländska och en för den utländska brefväxlingen, en vice preses, en kassaförvaltare, tre censorer eller revisorer för inkomna skrifters granskning och publicerande och dessutom en preses för hvardera af de två divisioner — Pastoraldivision och Uppfostringsdivision — på hvilka samfundets arbeten voro fördelade. Till den förra divisionen hänskötos alla mål rörande predikoämbetet och den praktiska kristendomens befrämjande, till den senare de ärenden, som angingo den kristliga uppfostran. — Något senare beslöts, att blott en ständig sekreterare med viss lön skulle antagas.

Föreningens sammankomster voro i början bestämda att hållas sista onsdag i hvarje månad, men inskränktes senare till fem om året — januari, mars, maj, september och november. Såsom årsdag firades den 21 mars. Samfundets sigill alltifrån 1771 föreställer ett lamm, hvilande på en med 7 insegel tillsluten bok (enl. Upp. B. 5 kap.) För att bereda samfundet i och för dess verksamhet behöfliga medel skedde frivilliga sammanskott af ledamöterna, hvartill kommo donationer och tillfälliga gåfvor.

Samfundet ådagalade, särdeles i början, mycken nitälskan för sitt syfte och stor lifaktighet. Första föremålet för dess verksamhet blef utforskandet af orsakerna till för-

därfvet i kristenheten och att uppgifva botemedlen däremot. Såsom dylika botemedel angaf doktor Wrangel: bättre kristendomsundervisning, bättre beredelse till prästämbetet, bättre barnavård och uppfostran o. s. v. I betraktande af sakens vikt utfärdade samfundet en uppmaning till samtliga sina medlemmar, såväl in- som utrikes, att uti insända skrifter redogöra för den religiösa och sedliga ståndpunkten på de olika orterna samt särskildt meddela beskrifningar om märkvärdiga personers lefverne och sista stunder, troende kristne till uppmuntran och de icke troende till varning.

Till befrämjande af religiös väckelse och kristligt lif begynte samfundet redan under sitt första år 1771 utgifva skrifter, och har sedermera under samfundets långvariga tillvaro en tallös mängd traktater af kristligt innehåll fortfarande utgifvits, dels såsom självständiga arbeten, dels såsom årsberättelser eller cirkulär. Äfven genom diskussioner och afgifna utlåtanden samt från 1806 utlysande af prisfrågor till utredning af teologiska, kyrkliga och pedagogiska spörsmål har samfundet sökt verka för sitt ädla syfte.

Ännu har detta samfund på ett rent praktiskt sätt arbetat för en förbättrad kristendomsundervisning genom inrättande och underhållande af „Catechetskolor", d. v. s. söndagsskolor, hvari särskildt anställde lärare eller kateketer undervisade, dels personer öfver 15 års ålder, hvilka icke ägde nöjaktig kristendomskunskap, dels barn, som, antagna i tjänst på fabriker eller i handtverk eller ock af annan orsak, saknade tillfälle till skolgång under veckans söcknedagar.

Så länge Finland var förenadt med Sverige, var bemälda samfunds verksamhet i nära 40 års tid äfven utsträckt till vårt land, där samfundet räknade mellan 30 och 40 medlemmar. Till och genom dessa spriddes samfundets skrifter, och flere af dem underhöllo en trägen skriftväxling med samfundets styrelsemedlemmar.

Den „Matrikel öfver Samfundets pro Fide et Christianismo Ledamöter", som, innefattande två volymer in

4:o, inbundna i rödt marokängband, numera liksom samfundets öfriga äldre handlingar förvaras i kungl. biblioteket i Stockholm, omfatta åren 1771—1830. Häraf upptager förra bandet, för åren 1771—1809, 450 inländska och 79 utländska ledamöter samt det senare bandet, för åren 1810—30, n:ris 451—816, endast inländska ledamöter. De i förra bandet inmatrikulerade finnar voro efter nummerföljd och inskrifning i matrikeln följande:

År 1771.

N:o 27. *Carl Fredric Mennander,* teol. d:r, biskop i Åbo. Preses för uppfostringsdivisionen d. $^{30}/_{10}$ 1771, likaså för 1772.
N:o 50. *Axel Gabriel Leijonhufvud,* friherre, president i Åbo hofrätt, invald d. $^{31}/_{7}$ 1771, † 1789.

År 1772.

N:o 51. *Pehr Bonsdorff,* lektor i Borgå, invald d. $^{31}/_{7}$ 1771. Sedermera prost i Hauho och teol. d:r, † 1803.
N:o 54. *Gabriel Fortelius,* teol. d:r och biskop i Borgå, invald d. $^{25}/_{9}$ 1771, † 1788.

År 1773.

N:o 71. *Eric Lencqvist,* kyrkoherde i Karislojo, senare i Orivesi, invald d. $^{19}/_{2}$ 1772, † 1808.
N:o 72. *Thomas Stenbäck,* kyrkoherde i Salo och Brahestad, senare i Limingo, invald d. $^{19}/_{2}$ 1772, † 1776.
N:o 73. *Daniel Backman,* kyrkoherde i Finström, senare prost o. teol. d:r, invald d. $^{25}/_{3}$ 1772, † 1784.

År 1774.

N:o 91. *Johan Sederholm,* grosshandlare i Helsingfors, senare kommerseråd, invald d. $^{26}/_{1}$ 1774, † 1805.

År 1775.

N:o 102. *Abraham Lind,* mag. i Upsala 1764, finsk translator i kanslikollegium, invald d. $^{12}/_{7}$ 1775, revisor 1776 o. 1777, † 1785.

År 1776.

N:o 120. *Joël Jacob Petrejus,* kyrkoherde vid Finska förs:n i Stockholm, senare vid Marie församl. och teol. d:r, invald d. $^{30}/_{10}$ 1776. Vice preses 1778—1780. Preses i pastoraldivisionen 1781, 1784, 1785, † 1804.

År 1778.

N:o 140. *Zacharias Cygnaeus,* kyrkoherde i Mäntyharju, slutligen biskop i Borgå och teol. d:r, invald d. $^{30}/_{9}$ 1778, † 1809.

År 1783.

N:o 161. *Iwar Wallenius,* kyrkoherde vid finska församl. i Stockholm, senare teol. d:r och prost i Hauho, invald d. $^{26}/_{1}$ 1783, vice preses 1787. Preses i pastoraldivisionen 1788—1790, revisor 1786—1788, † 1818.

År 1785.

N:o 175. *Olof Hambraeus,* notarie i Stockholms stads consistorium, senare kyrkoherde i Jomala, teol. d:r och kyrkoherde i Umeå, invald d. $^{9}/_{11}$ 1785, samfundets sekreterare 1785—1789, † 1833.

År 1787.

N:o 194. *Jeremias Wallens,* landssekreterare i Heinola, häradshöfding, lagman, invald d. $^{26}/_{3}$ 1785, † 1791.

År 1792.

N:o 217. *Jacob Gadolin,* teol. d:r och biskop i Åbo, invald d. $^{11}/_{1}$ 1792, † 1802.

N:o 222. *Jacob Skogman,* prost i Perno, invald d. $^{11}/_{1}$ 1792, † 1807.

År 1794.

N:o 256. *Magnus Jacob Alopaeus,* domprost i Borgå, senare teol. d:r och biskop i Borgå, invald d. $^{27}/_{11}$ 1794, † 1818.

N:o 265. *Anders Achrenius,* kyrkoherde i Nousis och kontraktsprost, invald d. $^{4}/_{2}$ 1795, † 1810.

N:o 266. *Carl Hägg,* kyrkoherde i Sund, senare i Nousis, teol. d:r och slutligen kyrkoherde i Tierp i Upsala stift, invald d. $^{4}/_{2}$ 1795, † 1829.

År 1796.

N:o 285. *Anders Chydenius,* prost i Gamlakarleby och teol. d:r, invald d. $^{30}/_{11}$ 1796, † 1803.

N:o 286. *Jacob Tengström,* teol. professor i Åbo, senare teol. d:r och biskop i Åbo samt slutligen ärkebiskop, invald d. $^{30}/_{11}$ 1796, † 1832.

År 1797.

N:o 287. *Carl Ephraim Carpelan,* friherre, öfverstelöjtnant, invald d. $^{30}/_{11}$ 1796, † 1819.

N:o 291. *Bengt Jacob Ignatius,* kyrkoherde i Vichtis, senare i Halikko och slutligen i Ulfsby, teol. d:r, invald d. $^{2}/_{8}$ 1797, † 1827.

År 1798.

N:o 323. *Matthias Calonius,* juris professor i Åbo, slutligen prokurator vid regeringskonseljen, invald d. $^{5}/_{12}$ 1798, † 1817.

År 1799. *Rabbe Gottlieb Wrede,* friherre, löjtnant, kommendör af Wasa orden med stora korset, invald d. $^{15}/_{5}$ 1799, † 1828.

År 1803.

N:o 362. *Israel Gustaf Wänman,* kungl. hofpredikant och kyrkoherde i Hammarland, senare prost och kyrkoherde i Wimmerby, invald d. $^{26}/_{1}$ 1803, † 1821.

N:o 368. *Johan Helsingberg,* prost i Letala, invald d. $^{5}/_{5}$ 1803, † 1812.

År 1809.

N:o 449. *Isak Lagus,* kyrkoherde vid finska församl:n i Stockholm, senare i Katarina församl. och teol. d:r, invald d. $^{10}/_{12}$ 1809, † 1811.

I samma volym finnes bland utländske ledamöter upptagen:

N:o 66. *Emanuel Indrenius,* domprost i Fredrikshamn, invald d. $^{30}/_{11}$ 1796, † 1816.

I senare bandet af denna matrikel upptages blott en finne:

År 1814.

N:o 477. *Franz Michael Franzén,* professor, kyrkoherde i Kumla, invald d. $^{28}/_{9}$ 1814, censor 1827—1829, † såsom biskop i Hernösand 1847.

Förenämnda matrikel är emellertid ej fullt korrekt, såvida beträffande samfundets finske ledamöter äfven följande trenne hade bort observeras i dess förra del:

Johan Sparre, grefve, generalmajor och kommendant på Sveaborg, senare generallöjtnant, invald d. $^{19}/_{6}$ 1778, † 1791.

Eric Stigzelius, pastor vid kungl. Flemingska regementet på Sveaborg, invald d. $^{19}/_{6}$ 1778, † före 1801. — Den 30 december 1777 hade pastor Stigzelius donerat till en skolinrättning för soldatbarn på Sveaborg 6,000 daler kopparmynt eller 333 $^{1}/_{3}$ Rdr. specie, af hans lön hopsparade sedan 1757, med villkor bland annat, att „om fästningen en gång fölle under främmande välde, hvilket Gud förbjude, kommer kapitalet att tillfalla Samfundet pro fide et Christianismo i Stockholm, som äger att för räntan däraf efterhand utgifva böcker, tjänliga till trons och kristendomens befordran“ (Leinberg, Handlingar rörande finska skolväsendets historia, III, sidd. 489—493).

Johan Pihlman, kyrkoherde i Euraåminne, senare teol. d:r och honorär teol. professor, invald d. $^{28}/_{3}$ 1789, † 1811.

K. G. Leinberg.

Svenska Uppfostringssällskapet och dess finske medlemmar [1]).

Bland de många sällskap, som mot slutet af 18:de seklet stiftades i Sverige och hvari äfven finske män deltogo, intog „Upfostrings sälskapet" med afseende på sina bildningssträfvanden ett mycket framstående rum. Dess stiftande var helt och hållet ett verk af kungl. bibliotekarien Carl Christoffer Gjörwell (f. 1731 † 1811), hvilken sedan ock såsom sällskapets direktör så godt som ensam i åtta års tid utförde sällskapets värf, intill dess det senare befanns nödigt att omorganisera detsamma. Sällskapet stiftades af Gjörwell i januari 1779, såsom det uppgafs, „till åminnelse och glädjebetygelse öfver hans kungl. höghet kronprins Gustaf Adolfs höga födelse den 1 november 1778", hvilken dag äfven sällskapet sedan årligen firade såsom sin stiftelsedag.

Enligt den för sällskapet i tolf artiklar affattade, den 25 augusti 1779 af hofkanslern, friherre Fredric Sparre (sedermera rikskansler och grefve, f. 1731, † 1803) och C. C. Gjörwell undertecknade „Stadga" hade sällskapet „till föremål att författa, granska och utgifva böcker, tjänliga för undervisningen, så den offentliga som den enskilda", till hvilken uppgift år 1781 fogades: „att samla och arbeta i Svenska Historien". Sällskapet, hvars valspråk var *„Aldrig orkeslöst"*, borde alltid stå under någon *Herres beskydd,*

---

1) Enligt de Uppfostringssällskapets Handlingar, som förvaras i Stockholm dels i Norra Elementarläroverket, dels i kungl. Biblioteket.

hvilken ägde att inför tronen tolka sällskapets underdåniga sträfvanden och att befrämja de sundaste grundsatser inom och genom sällskapet. Dess invärtes styrelse och dess arbetens utgifvande skulle bestridas af en „Director" med „Skyddsherrens" goda minne. Direktorn skulle ha sig till biträde en sekreterare. Sällskapet ägde antaga hedersledamöter och ordinarie ledamöter, af hvilka enhvar borde äga någon betydlig förtjänst om vetenskaperna eller detta sällskap. De skulle föreslås af direktorn och utnämnas medelst kallelsebref af skyddsherren. Sällskapets sigill utvisar en genius, som fäster och vårdar en å öppen mark utplanterad telning med öfverskrift: Upfostrings-Sälskapet och inunder: 1778. Då sällskapet icke ägde någon egen fond, utan hela inrättningen med dess förlag underhölls och drefs af direktorn Gjörwell med hans enskilda medel, så komme och dess förlag att höra honom till.

I enlighet med förenämnda stadga ombesörjde Uppfostringssällskapet eller rättare Gjörwell, till någon del med sekreteraren Jakob Björkegrens biträde — utgifvandet af en mängd mycket förtjänstfulla arbeten både i bokform och såsom periodisk litteratur, hvarjämte år 1780 ett bibliotek inrättades, hvilket hölls öppet för allmänheten och innefattade arbeten i svenska historien, utländska encyklopedier och tidskrifter, lexika, läroböcker m. m., hvarförutom en egen bokhandel uppsattes. — Till ledamöter i sällskapet hade kallats nästan idel utmärkta män på den inhemska lärdomens område, såsom den förteckning utvisar, hvilken ingår i „Upfostrings Sälskapets Tidningar", januari 1787.

Sålunda fortgick sällskapets verksamhet inpå år 1787, ehuru med ganska kännbar ekonomisk förlust för direktören, enär de dyrbara bokförlagen hade en trög åtgång. I följd af sitt omsider iråkade obestånd afsade sig Gjörwell nästnämnda år direktörskapet, och sällskapet, som helt och hållet varit hans verk, — „blott Directeuren hade varit wärckelig, men icke sälskapet" — upplöstes eller fastmer omorganiserades 1787. Den 17 september 1787 inrättades i Stockholm med bibehållande af det äldre namnet och

årsdagen ett förnyadt „Upfostrings Sälskap", som jämväl hade „till ändamål att från trycket utgifva till allmänhetens tjänst goda och nyttiga böcker". — För en sådan afsikts förverkligande hade man nu likväl uppgjort en annan plan, än den Gjörwellska, i det man öfverenskom, att till medels erhållande ett lån skulle upptagas af medlemmarne såsom lottägare på följande villkor:

1:o. De insatta penningarna skulle fördelas i smärre lotter till 5 Rdr 26 sk. 8 rst. per lott, och de, som på en gång toge 10 sådana lotter, vore själfskrifna ledamöter af sällskapet.

2:o. Af den subskriberade summan skulle erläggas genast 10 procent vid lottens tecknande; det öfriga infordras efter behof.

3:o. Lottägande njuta på sina erlagda pengar 1:sta året 3 % ränta, 2:dra året 4 d:o, 3:dje året 5 % och sedan allt framgent 6 %, så länge pengarna innestå. Efter 4 år fördelas den rena behållningen mellan kassan och lottägarne i proportion af det förevarande lånekapitalet.

Verket skulle härefter ombesörjas af 8 ombudsmän och 2 föreståndare.

Det sålunda omorganiserade sällskapet omfattade år 1788 154 ledamöter, af hvilka 81 tillhört det äldre sällskapet och 73 tillkommit genom teckning af aktier eller lotter. Senare var aktieägarnes antal 118, hvilka tecknat från 1 till 40 lotter, tillsammans 1,515 lotter.

Efter förenämnda reorganisation ombesörjde Uppfostringssällskapet utgifvandet af flera värdefulla historiska arbeten af Berch, Warmholtz och Botin, förutom några delar af Witterhets-, Historie- och Antikvitets-Akademins handlingar. Tyvärr var äfven nu afsättningen af sällskapets dyrt påkostade förlag mycket trög, hvilket ock torde hos ledamöterne föranledt intressets afsvalnande mer och mer, så att till årsdagen slutligen infunno sig endast ett par, tre medlemmar. Den sista årsberättelsen är afgifven den 30 oktober 1794, och kan man därför äfven anse, att sällskapets egentliga verksamhet med detta år upphörde.

Såsom ofvan angifvits var det endast sådana män,

som på den inhemska lärdomens område ansågos vara mycket framstående, hvilka hedrades med kallelse till medlemmar af det svenska uppfostringssällskapet. Till dessas begränsade antal hörde därför icke heller många finnar. De voro inalles endast fem, nämligen i det äldre uppfostringssällskapet:

Professor Johan Bilmark.
„ Pehr Adrian Gadd.
„ Matthias Calonius.
Ceremonimästaren Carl Fredrik Fredenheim.

I det reorganiserade uppfostringssällskapet finnes såsom lottägare upptagen:

Professor Henrik Gabriel Porthan, hvilken tecknat 10 lotter, medan Fredenheim i det nyorganiserade sällskapet tecknat 20 lotter.

K. G. Leinberg.

En sannsaga.

En vacker högsommardag för åtskilliga år sedan landade jag med min kutter vid Signilskär, dessa för en främling gemenligen så föga inbjudande klippor, hvilka bilda Ålands sista utpost i väster. För mig ägde den storslagna ödsligheten här ute vid yttersta hafsbandet någonting underbart tjusande, och jag ville gärna dröja här ett par dygn för att hvila ut efter en ansträngande seglats.

Det var icke första gången jag kom till skäret. Jag hade varit där förut, och jag var väl bekant med gamle lotsen Ekvall, hvars förfäder sedan urminnes tid varit här bofasta och skött samma ansvarsfulla yrke.

Min farkost hade knappt hunnit stryka in genom porten till den egendomliga, konstgjorda, nu förfallna båthamnen — ett minne från svenska tiden — förrän Ekvall stod välkomnande på piren och bjöd mig att stiga upp till sin trefna bostad, en tvåvånings byggnad, som utgör det mest i ögonen fallande på det släta skäret.

Vi sutto om kvällen i förstugukvisten och språkade. Samtalet rörde sig till en början om fiske och sälskytte, om lotsning och skeppsbrott, om vådliga menföresfärder den tid post och resande färdades häröfver, samt om mera dylikt. Småningom gick talet tillbaka till äldre tider. Ekvall berättade om Döbelns tåg öfver hafvet och Kulneffs därpå följande visit i Grisslehamn. Händelserna voro mig visserligen väl bekanta, men icke dess mindre lyssnade jag uppmärksamt till min värds enkla berättelse, synnerligast som däri funnos åtskilliga detaljer af lokalt intresse.

Och så blef det fråga om den gamla, här befintliga „kapellruinen“ och skärets första bebyggare.

Ekvall förtäljde härvid hurusom en åbo, hvilken i forna tider bodde på skäret, en gång öfverkommit på besök till Eckerö. Man hade då tillsport mannen, huru det var möjligt att han kunde hafva sin lifsbärgning på de kala klipporna. Härtill hade han genmält: *„Samma rackare, som hittills födt mig, skall ock framdeles draga försorg om mig“*. Detta hädiska tal hade nått fram till församlingens själasörjare. Saken hade sedermera gjorts anhängig vid tinget, hvarefter den afslutats med att åbon ifråga för sin grofva försyndelse dömts från lifvet och halshuggits å den s. k. Skarphagen vid Eckerö storby.

Denna korta men innehållsrika sägen föreföll mig rätt anmärkningsvärd. Den syntes mig svårligen hafva kunnat tillkomma utan någon grund. Jag upptecknade därför densamma såsom ett litet bidrag till Ålands kulturhistoria. Men någon förhoppning om att få vidare ljus i saken hade jag ej, enär min sagesman icke kunde angifva någon som helst tid, då denna händelse skulle försiggått. Stundom händer dock hvad man minst väntar.

För icke länge sedan bläddrade jag i en af Ålands äldre domböcker. Jag sökte där en helt annan sak. Vid det jag genomögnade folianten föll min blick på orden Signilskär, gamla skälmen, blasphemie. — — Min nyfikenhet väcktes, jag tog reda på hvad saken gällde och fann snart, att jag hade för mig den af Ekvall berättade händelsen, i all sin ohygglighet omständligen beskrifven.

Då detta högmål är rätt märkeligt och åtminstone i Ålands häfder ensamt stående, torde en redogörelse för detsamma icke sakna intresse.

Det var på senhösten året 1684.

Vid den tiden fanns å Eckerö västra strand, troligen ungefär där tullhuset nu är beläget, en s. k. krog, där vägfarande mot skälig betalning kunde erhålla „öl, bröd och allehanda ätande varor“. Krogens innehafvare, Johan Ivars-

son, — tavernaren, såsom han kallades — var för tillfället bortrest till Stockholm, men hemma voro hans hustru, Karin benämnd, deras dotter och måg samt en piga.

En kväll sutto där i stugan två krukomakare från Gefle och språkade vid ett stop öl. Kom så dit in en man vid namn Per Jönsson. Han var åbo på Signilskär och hade nu i åtta dagar legat för motvind vid Eckerö, hvarifrån han med sin skuta skulle föra en last ved. Sedan också han beställt åt sig öl, slog han sig i samspråk med nämnda krukomakare. Huru nu talet gick under 2 à 3 timmar, hvarvid Per, vandrande af och till, inmundigade några stånkor öl, hördes han omsider utropa: „Gud gifve mig penningar att köpa dricka för!“

„Än bröd då?“ genmälde krögarmor.

„Gud har lofvat föda mig, och det skall han hålla, han gambla skälmin“, menade Per.

„Jesus Christus, Per, säg aldrig sådana ord!“ utropade hustru Karin förskräckt och gjorde korstecknet.

„Hvad, är det inte sant, som jag säger?“ sporde nu Per, seende tillbaka, och tillade — leende, liksom för att „göra gländz däraf“ — „den gamble rof — (paus) — paddan!“ (eller — lapparen, hvilketdera kunde krögarmor ej så noga uppfatta). Och vändande sig åt husets måg yttrade han vidare: „Anders, när jag ej svalt ihjäl, då vi voro åt Stockholm med strömmingen i år, blir jag fuller ock nu bärgad med Guds hjälp“.

Kort därefter gick Per, med något osäkra steg, ur stugan.

Hans hädiska tal hade hos åhörarena gjort ett lika djupt som skrämmande intryck. Då Johan Ivarsson, tavernaren, anlände hem, redogjorde man för honom utförligt om saken; och han i sin tur var ej sen att för „coadjutorn“ i Hammarland, vördige herr Nils Grubb, angifva densamma, och så vardt den slutligen upptagen af häradsrätten vid ordinarie tinget med Eckerö på nyåret 1685.

Vid detta ting trädde förenämnda hustru Karin fram för rätten och afgaf berättelse om Per Jönssons ogudaktiga tal.

På ordförandens fråga, huru det kom sig att den anklagade ej befanns tillstädes, upplyste länsmannen att man i anseende till det menföre, som rådt sedan tiden före jul, ej kunnat komma ut till Signilskär för att afhämta mannen. Med anledning häraf resolverade rätten, att profossen jämte fyra karlar skulle resa åstad och göra all sin flit att få Per Jönsson inställd för rätten vid dess nästa sammanträde.

Saken ansågs emellertid vara af så högviktig beskaffenhet, att för dess vidare behandling urtima ting utlystes redan till den 5 februari. Sedan häradshöfdingen vid detta ting refererat tavernerhustruns förenämnda berättelse om Per Jönssons ogudeliga tal, „som rörde det gudomliga majestätet uti den vördnad, alla skapade kreatur honom förbundna äro“, och meddelat att den anklagade nu vore tillstädes, vidtogo vittnesmålen. Jämte Per Jönsson inkallades till först hustru Karin. Rättens ordförande förehöll henne att, förrän hon finge aflägga någon berättelse, hon borde prestera sin sanningsed; hon skulle alltså „taga sig granneligen tillvara att hon icke något berättade, som icke i sanning passeradt vore, vetandes att hennes eviga salighet pericliterade, där hon annorledes gjorde, anten af hat, afund eller någon väld“.

Med försäkring att hon i allt ville hålla sitt samvete fritt, begick hustru Karin eden och redogjorde därefter ännu en gång för Per Jönssons lasteliga tal, sådant det ofvan blifvit framställdt. Sedan fingo äfven mågen, dottern och slutligen pigan, hvar efter annan, träda in och, likaledes efter aflagd ed, berätta hvad de hört Per Jönsson säga. Deras vittnesmål öfverensstämde i hufvudsak med hustru Karins.

Tillspord af ordföranden, hvad den anklagade själf härtill hade att säga, yttrade denne: „Jag kan inte neka att ju mesta delen sant är och att jag framsläppt de första orden; men jag gjorde det i min fåkunnighet och dryckenskap och aldrig i något ondt uppsåt; men det andra, „rof-paddan“, kom aldrig ur min mun, ej heller svarade jag inspektorskan (tavernarens hustru) något“.

Domaren uppmanade nu Per att själf utsäga de ord, han visste sig hafva yttrat.

Per: „Detta sade jag: nog föder Gud mig, och han har lofvat föda mig, det skall han hålla, han gambla skälmin; men detta var mitt ovett, och sade jag sådant aldrig mer än den ena gången; det andra tager jag aldrig på mig".

Det förehölls honom nu ordspråket, att „den med ett blir sedder, är så godt som med tio tedder", och att, enär han själf bekände till en del sitt alltför syndfulla tal, det „vore ej nogt att han blott neka ville till det öfriga, som hade med det förra lika gemenskap". Det oaktadt förblef Per Jönsson fast vid sitt påstående, att han de senare orden aldrig sagt och blott en gång det förra.

Nämnden tillfrågades nu hurudant den anklagades lefverne eljes varit.

Härom kunde nämnden upplysa att Per varit mycket begifven på att dricka, att han tålde intet förr än han blef „öfverlägsen", att han icke hade minne af hvad han talat i dryckesrördt tillstånd, samt slutligen att han vore „mycket yppig i munnen och oförvägen, som flere (tyvärr!), att bruka eder".

En af nämnden visste ännu härtill förtälja att, då under förliden jul han på kyrkoherdens anmodan tillsagt Per, att han ej borde understå sig att gå till Herrans bord, innan det vore rannsakadt om det sällsamma talet, som ginge om honom, Per strax svarat: „Jag vet nog hvad det är om", och därvid gått ut utan att svara vidare.

Sedan undersökningen härmed var slutförd, hänsköt ordföranden till nämndens öfverläggning „hvad häri vore att statuera efter Guds och världslig lag, hvarvid strax kom i konsideration, att såsom denna gärning öfvermåttan grof och syndafull vore och tvifvelsutan anginge den sakgifnas lif, så borde ock till dess bevis vara dagklara skäl och fullt öfvertygande". Nu föreläge visserligen fyra edliga vittnesmål; men härvid vore att märka att vittnena voro från ett och samma hus och mest kvinnspersoner. Å andra sidan fylldes det bristande af den anklagades egen frivilliga bekännelse, så vidt de första orden i hans tal anginge, så att intet tvifvel vore att, om han ock ej hade yttrat mera än han vidgått, han tvifvelsutan i hvarje händelse komme

att undergå ett hårdt straff. Men alldenstund han nu så enständigt nekade och på intet sätt ville vidkännas de honom påbördade senare orden, „som dock arguera hos honom en större arghet och fullkommen förgätenhet af all det gudomliga majestätet skyldig vördnad", och man i de tvenne ofvannämnda krukomakarena hade att tillgå ytterligare vittnen, samt vidare 1665 års kongl. plakat angående eder och Guds namns missbruk förmälde att smäderi mot Gud borde straffas som den grofvaste missgerning, där *blasphemien* så grof vore, beslöts enhälligt att häradshöfdingen strax skulle tillskrifva borgmästare och råd i Gefle en uppmaning att affordra bemälda krukomakare edligt vittnesmål och detsamma skyndsamt öfversända. Per Jönsson skulle under tiden förvaras i kronans häkte vid Kastelholm [1]).

Hofrätten, till hvilken häradshöfdingen utan tvifvel inberättat om målets förlopp, fann emellertid tillvägagåendet alltför omständligt och befallde att icke vidare uppehålla saken, utan ofördröjligen afdöma densamma.

Till följd häraf sammanträdde åter ett urtima ting, i slutet af mars, denna gång uti Tosarby i Sund samt med nämnd, eget nog, från Sunds och Saltviks socknar.

Domaren tillkännagaf här orsaken, hvarför nämnden nu „utom rättan tingstima" vore tillhopakallad, samt att det nu gällde att, sedan den anklagade Per Jönsson efter skedd uppläsning af den föregående rannsakningen blifvit yttermera förhörd, fatta ett beslut, „som med Guds och världslig lag i slikt fall kunde vara enligt".

Tillspord huruvida icke protokollet beträffande vittnesmålen egde sin riktighet samt om han icke onödd bekänt sig hafva talat sådana ord mot Gud, himmelens och jordens herre och alltså det högsta majestätet öfver allt det, som någonsin högt och värdigt nämnas kunde, svarade

---

[1]) Uti Ålands räkenskaper för år 1685 upptages bland „fångtractamente": Per Jönsson från Signelsklär hafver med sin illaka ordh smedat Gudh; [suttit fängslad] från den 11 maj och till den 24 d:o — 2 dlr 20 öre".

den anklagade: „Gud tröste mig! Jag sade det i min svaghet allenast den ena gången, men inte de senare orden". Härvid framlade han för rätten ett af hela Eckerö socken afgifvet intyg, med hvilket han ville bevisa sig „icke vara af fullt förstånd, i synnerhet i dryckesmål".

Emedan man nu icke af den anklagade kunde afvinna någon vidare bekännelse, och rannsakningen därmed var afslutad, tog rätten saken till flitig skärskådning och slutlig ompröfning samt enades om följande åsikter: 1) att den anklagade vore fullkomligt brottslig till begånget groft smäderi emot den högste Guden och 2) att intet afseende kunde fästas vid den af honom framhållna hufvudsvagheten i dryckesmål, ej heller vid det att han endast skämtvis och uti intet argt uppsåt fällt det förgripliga yttrandet; ty hvad det förra vidkom, hade han icke varit af dryck så öfverlastad, att han ju icke hade vetat hvad han talade, och äfven om så varit fallet, säges dock, särdeles af krigsartiklarnas 2:dra punkt, att druckenhet icke ursäktade en så grof gärning eller befriade den skyldige från förtjänt straff; i senare afseendet åter anstode det ingen kristen „att drifva apespel och skämt med Gud och hans heliga ord". Enär alltså den anklagade själf tillstått, att han nämnt Gud en gammal skälm, „hvilken hädelse ingen människa af den andra, som dock är stoft, mull och aska, vill lida", och sålunda begått en grof blasphemia mot det gudomliga majestätet, dömdes han, med hela nämndens instämmande, „att böra efter Guds egen lag, förklarad uti Levit. 24 kap. 13, 14 och 15 v. samt världsliga stadgar, såsom kongl. religionsplakatet de anno 1655, artik. 5, kongl. plakatet mot eder och Guds namns missbruk af år 1665, artik. 10 och krigsartiklarna, utgångna 1683, tit. 1, art. 2, mista sitt lif, dock sådant ödmjukeligast ställandes under den höga kongl. hofrätts ytterligare högvisa ompröfvande och censur" [1]).

---

[1]) För en rätt uppfattning af domen är det af intresse att känna lydelsen af de åberopade stadgandena; de meddelas därför här:

Levit. (III Mose bok) kap. 24, v. 13—15: Och Herren talade med

Hofrättens utslag finnes ej i behåll, och icke heller har jag uti kronoräkenskaperna funnit någon utanordning åt „mästermannen“ för förrättadt värf. Det lider dock icke något tvifvel om att häradsrättens dom vardt stadfäst och att den anklagade med lifvet — och därtill ännu, såsom det tyckes, på ett synnerligen grymt sätt — fick umgälla sitt tanklösa skämt; ty ett år därefter tog kronofogden i häradet af tinget med Eckerö socken vittnesmål att Per Jönsson blifvit „*steglad* för blasphemie“.

Att exekutionen skedde, såsom sägnen uppgifver, å den s. k. Skarphagen invid Eckerö storby, är högst sannolikt. Man bör nämligen ihågkomma att ett par årtionden tidigare allmogen i norra Åland inför landets krono-

---

Mose och sade: För honom, som bannats hafver, ut för lägret och låt honom alla dem, som det hörde, lägga sina händer på hans hufvud och låt hela menigheten stena honom; och säg Israels barn: Hvilken som bannar sin Gud, han skall bära sin synd.

Religionsplakatet 1655, art. V.: Där ock så vore att någon, den må vara af hvad religion han vill eller pretenderar vara, finnes i vårt rike och dess underliggande provinser, som fördristade sig med ord eller gärningar att försmäda eller förtala Gud, hans heliga ord och vår kristna gudstjänst, densamma skall därför fordras till försvar, och där han befinnes vara skyldig, då efter beskaffenheten af hans brott plikta och lida straff efter lag, eller om någon viss lag [icke] vore stadgad öfver ett slikt brott, saken då lämnas till vårt nådiga utslag; men enkannerligen skall den, som öfvertygas att hafva sig förgripit emot Gud med en grof blasphemia efter föregången dom först kasseras ifrån sin tjänst och sedan blifva straffad till lifvet.

K. M:ts plakat om eder och sabbatsbrott, 1665, art. X.: Eho som så öfvergifven och okristen är, att han hädar Gud och blasphemerar och därtill öfvertygad och öfvervunnen varder för rätten, så att han till sådant brott finnes skyldig, som i religionsstadgan articulo 5:to förmäles, den straffas som för en den grofvaste missgärning, såväl efter bemälda religionsstadga som eljest efter Guds egen lag, jämväl till själfva lifvet, om blaphemien så grof är. Så böra de ock sålunda konsidereras som fjärde resan för domaren anklagas, sedan de trenne resor efter förra artikel äro afstraffade blefne, att de såsom förhärdade och uppsåtliga blasphemanter anses och utan nåde deras missgärningar umgälla.

Krigsartiklarne 1683, tit. I, art. 2: Hvilken som försmädar och blasphemerar Herrans namn, nykter eller drucken, och blifver därtill vunnen med två laga vittnen, han skall döden dö, utan all nåd.

betjäning uttryckt sitt stora missnöje med att ett område vid Färjsundet begagnades som allmän afrättsplats, och påyrkat „att hvar socken, som här på landet var ett särdeles tingslag, måtte hafva sin rätteplats för sig“ [1]).

På skäret där ute satt nu i armod Per Jönssons änka med sina små faderlösa barn och sökte en nödtorftig lifsbärgning. Den sorg, som drabbat henne, var dock ej nog; hon skulle ännu därtill få röna bitterheten af att hennes egen, likaledes på skäret bosatte svåger sökte göra henne stridigt en del af det lilla spannmålsunderhåll, hennes man åtnjutit för gästning af post och resande. Hon framhöll väl i en böneskrift till landshöfdingen Lorenz Creutz, hurusledes hon hade ingen åkerfläck, ingen skogsmark och intet höslag att lita till, utan bodde på bara bergklippan i stora sjön. Förgäfves gjorde hon dock detta; landshöfdingen fråntog henne en tredjedel af understödet, hvilken del skulle tillfalla nämnda svåger, under förutsättning likväl att också han skulle stå vägfarande till tjänst.

Det är ju lätt att tänka sig, hvilket hemskt minne den upprörande händelsen måste efterlämnat på det ensliga skäret. Åt släkte efter släkte erbjöd detsamma ett det tacksammaste samtalsämne under långa, mörka höst- och vinterkvällar. Kan man väl då undra öfver att sägnen om gudasmädaren genom mer än tvenne århundraden hos skärets bebyggare bibehållit sig så lefvande, att man där ännu i den dag som är vet att till och med anföra de ord, för hvilka han fick plikta med lifvet!

[1]) Se Sv. Litt. S:s Förh. o. upps. VIII sid. 198.

Reinh. Hausen.

Bernardin de Saint-Pierre och Finland.

I en år 1898 utgifven akademisk inbjudningsskrift har statsrådet C. G. Estlander behandlat Bernardin de Saint-Pierre's förhållande till Finland[1]. Med hjälp af de notiser, som meddelas i Aimé-Martin's lefnadsteckning[2] samt i Saint-Pierre's egna bref[3], har han försökt rekonstruera historien om det besök, som den ryktbare författaren aflagt i vårt land. Därtill har han ur Bernardin de Saint-Pierre's skrifter utvalt och sammanställt alla de spridda stycken, i hvilka författaren skildrat sina minnen från Finland. Sålunda har det, på grund af Estlanders arbete, blifvit möjligt att göra sig en rätt fullständig föreställning om arten af de intryck, med hvilka den finska naturen påverkat en af världslitteraturens förnämsta landskapsskildrare.

Statsrådet Estlanders skrift erbjuder emellertid äfven något annat än en redogörelse för de uttalanden om Finland, som äro kringströdda i Saint-Pierre's tryckta arbeten. Såsom titeln angifver det, har utgifvaren framför allt intresserat sig för ett särskildt värk: Bernardin's s. k. Mémoire om Finland. Detta arbete, som omnämnes i ett bref

---

[1]) *Estlander,* Bernardin de Saint-Pierre och hans Mémoire om Finland. Akademisk inbjudningsskrift. Helsingfors, 1898.

[2]) *Aimé Martin, L.,* Essai sur la vie de Bernardin de Saint-Pierre. Paris 1826. Ingår äfven i „Oeuvres posthumes de *Jacques-Henri-Bernardin de Saint-Pierre*". Paris 1836.

[3]) *Saint-Pierre, J.-H. Bernardin de,* Correspondance précédée d'un supplément aux mémoires de sa vie par L. Aimé-Martin. 1—3. Paris 1826.

från Hennin af den 15 mars 1766 [1]), och som i korthet refereras i Aimé-Martin's lefnadsteckning [2]) har hittills icke blifvit publiceradt. I den äldre litteraturen anträffar man ej heller någon uppgift om hvar Mémoire'n hamnat, efter det Aimé-Martin på 1820-talet, med manuskriptet för ögonen, nedskrifvit sitt referat af densamma. Det är delvis för att vinna en föreställning om innehållet i den outgifna skriften, som Estlander sammanfogat sin mosaik af utdrag ur Bernardin's tryckta arbeten [3]). Men han framhåller å andra sidan, att Mémoire'n „måste ha varit något annat än den rekonstruktion", som han „sökt åstadkomma ur „Etudes de la Nature" och „Harmonies de la Nature" [4]). Och efter att ha afslutat sin redogörelse för Bernardin's resa i Finland, säger Estlander uttryckligen:

„Hvilket intresse det än kan ega att lära känna hans intryck af vår natur, som voro så djupa och varaktiga, att de följde honom lifvet igenom och lätt kunnat förmå honom att dikta en Paul och Virginie för våra bygder, i alla fall tjenat honom som ett det väsentligaste substrat för hans naturstudier, så vore det dock af icke mindre vigt att erhålla hans anteckningar om kulturförhållanden, fästningar och försvarsplaner i den tidens ryska Finland. Hans dagbok och uppsats hafva icke förgåtts i Aimé-Martins' hand, men hvar befinna de sig nu?" [5])

Detta spörsmål kan icke annat än intressera hvar och en, som genom Estlanders publikation fått sin uppmärksamhet riktad på den franske författarens uttalanden om vårt land. Det var därför med en liflig tillfredsställelse, som jag i Maurice Souriau's nyligen utgifna bok „Bernardin de Saint-Pierre d'après ses manuscrits" anträffade en hänvisning till en i stadsbiblioteket i Le Havre förvarad,

---

[1]) *Saint-Pierre,* Correspondance. I. s. 73. *Estlander,* anförda arbete s. 1.

[2]) *Aimé-Martin* i S:t Pierre, Oeuvres posthumes. ss. XX sq.

[3]) *Estlander,* a. a. s. 11.

[4]) *Estlander,* a. a. s. 22.

[5]) *Estlander,* a. a. s. 24.

outgifven handskrift om Finland [1]). Denna handskrift bär visserligen icke titeln *Mémoire,* utan den heter *Observations* sur la Finlande. Men det framgår otvetydigt af innehållet, att „observationerna" icke äro någonting annat än just den „mémoire" som omnämnts af Hennin och refererats af Aimé-Martin. Manuskriptet bekräftar äfven till fullo Estlanders uttalande om den saknade mémoire'ns betydelse för Finlands historia. Hvad Bernardin har att förtälja om „kulturförhållanden, fästningar och försvarsplaner" synes mig vara af den vikt, att texten väl är förtjänt af en fullständig publikation. Den aftryckes därför i det följande, enligt en kopia, om hvars trohet jag förvissat mig genom en noggrann jämförelse med originalet.

De notiser, dem Estlander meddelat i sin afhandling, göra det öfverflödigt att utförligt kommentera Bernardin's „Observations sur la Finlande". Då de senaste årens forskning emellertid bragt i dagen några fakta, som komplettera kännedomen om den ryktbare författarens ungdomslif, är det skäl att ännu en gång i korthet relatera historien om hans äfventyr i Ryssland och Finland. För att hans anteckningar fullt skola förstås, och för att dem ej må tillmätas en annan betydelse än de värkligen äga, nödgas jag äfven inlåta mig på en granskning af det manuskript, som ligger till grund för det här publicerade aftrycket. I samband med dessa historiska och kritiska undersökningar skall jag dessutom redogöra för några smärre anteckningar rörande Finland, hvilka jag anträffat i samlingen af Saint-Pierre's handskrifter i Le Havre.

---

[1]) *Souriau, M.,* Bernardin de Saint-Pierre d'après ses manuscrits. Paris 1905 s. 27. Det bör påpekas, att „Observations sur la Finlande" särskildt omnämnes i den officiella förteckningen öfver handskrifterna i Le Havre. *Fernand Maury's* år 1892 utgifna „Etude sur la vie et les oeuvres de Bernardin de Saint-Pierre", kunde äfvenledes ha gett anledning att förmoda, det den stora Saint-Pierre samlingen i Le Havre skulle gömma på några manuskript om Finland.

Under hösten 1762 hade den blifvande författaren, som då ännu icke visat prof på några slags litterära böjelser, anländt till S:t Petersburg. Det var ödet, mer än någon afsikt hos honom själf, och hans eget oroliga lynne mer än ödets nycker, som hade drifvit honom till de nordliga delarna af Europa. Bernardin de Saint-Pierre var, som bekant, i sin ungdom en stor resenär. Han hade redan vid den tid, hvarom det nu är fråga, d. v. s. innan han fyllt 26 år, varit med om en färd till Västindien, han hade med den franska armén under det 7-åriga kriget vandrat genom trakter af Tyskland, och han hade tagit del i en expedition till Malta. Men det var egendomligt för Bernardin's sätt att färdas, att han sällan kom fram till just de platser, som han hade drömt om att besöka. Tillfälligheterna förde honom till länder, dem han icke förut intresserat sig för, och han uppbyggde stora planer om forskningsresor, som aldrig blefvo utförda. Vid den långa färd, som blef hans ryktbaraste, hade han inskeppat sig för Madagaskar, ehuru han icke fullföljde sin plan, utan i stället stannade på L'Ile de France, — den dittills obekanta lilla ö, som skulle bli så berömd genom Paul och Virginie. Och den gång han hamnade i S:t Petersburg, hade han haft för afsikt att resa till Portugal.

Le Chevalier de Saint-Pierre — som han den tiden kallade sig med stöd af ett hemgjordt stamträd — sökte nämligen sina framgångar på den militära banan. Då han icke lyckats utmärka sig i Tyskland eller på Malta, beslöt han att taga tjänst i den portugisiska armén under kriget mot Spanien. Han erhöll ett rekommendationsbref till den befälförande general, som från Haag skulle begifva sig till Pyreneiska halfön, men han anlände till Holland först några dagar efter det fartygen afseglat. Genom de vänner, han lyckades förvärfva i Holland, skulle han emellertid ha ernått en fördelaktig position (man bjöd honom både en god anställning och ett rikt gifte) om han blott kunnat öfvervinna sin äfventyrslust. Men han var för ung för att slå sig till ro i ett holländskt, borgerligt lif. Kriget mellan Ryssland och Danmark syntes honom erbjuda ett

nytt tillfälle att göra sig gällande. I Lybeck t. ex., som hotades med belägring, borde ju en ingenjörofficer lätt finna användning för sina talenter. Bernardin lånade därför upp en reskassa, förskaffade sig nya rekommendationsbref, och afseglade under sommaren 1762 från Amsterdam. Men han kom äfven denna gång för sent. Kort efter det han anländt till Lybeck, blef det kändt att Peter den tredje var död, att fred var sluten, och att Katarina var Rysslands själfhärskarinna.

En annan kunde ha fällt modet efter så många motgångar. Bernardin däremot behöfde ej lång tid för att fatta ett nytt beslut. Då det icke gafs någon möjlighet att göra tjänst mot Ryssland, kunde han väl i stället förvärfva sig en anställning *hos* den ryska monarken. Katarina hade visat sig angelägen om att samla utländingar till sitt hof. Från Lybeck hade hon sålunda kallat till sig Stefano Torelli, en bolognesisk målare, som vistades på orten för att dekorera senatssalen i rådhuset och som nu skulle öfvertaga ledningen af den Kejserliga ryska konstakademin. Saint-Pierre försummade icke tillfället att i så godt sällskap få följa med till Petersburg [1]).

I sin apologi för Bernardin de Saint-Pierre har Aimé-Martin sökt göra det troligt, att det var mer än en tillfällighet, som låg till grund för resan till Ryssland [2]). Bernardin hade, säger han, redan innan han lämnade Frankrike uppgjort en plan om en republikansk koloni någonstädes på gränsen mellan Asien och Europa, som skulle förmedla handeln mellan öster och väster, och som skulle erbjuda en asyl för de hemlösa och olyckliga i alla länder. Det är äfven sant, att man bland Bernardin's papper anträffat ett „Projet d'une compagnie pour la découverte

[1]) De ofvan meddelade uppgifterna om resan till Holland och Lybeck grunda sig främst på Souriau's utdrag ur Bernardin's handskrifna anteckningar. (*Souriau*, a. a. ss. 22—25) hvilka otvetydigt bevisa oriktigheten af Aimé-Martin's framställning. *Aimé-Martin*, Essai sur la vie de B. de S:t-Pierre, i „Oeuvres posthumes" s. XII. Jfr äfven *Maury*, Etude ss. 14—16 o. *Estlander*, a. a. s. 2.

[2]) *Aimé-Martin*, Apologie s. LIX. (Supplément à la Vie de B. de S:t-Pierre i „Correspondance de B. de S:t-Pierre" I).

d'une passage aux Indes par la Russie, présenté à S. M. L'Impératrice Catherine II[1]). Men det synes icke finnas några bevis för att detta förslag, hvilket bland annat äfven inrymmer planer om en asyl för emigranter, skulle ha blifvit utarbetadt, eller ens uttänkt, innan Bernardin hade anländt till Ryssland. Och om det äfven hade varit för att realisera några humanitära idéer, som han beslutit att uppsöka den ryska själfhärskarinnan, så kan man vara viss om att han samtidigt äfven tänkt på sin egen karriär. Bernardin var ingalunda en sådan oegennyttig svärmare, som hans första biograf velat göra troligt. Han sysslade visserligen under hela sitt lif med världsförbättrande projekt, men han försummade för dessa stora uppgifter ingalunda omsorgen om sin egen lilla lycka. Under hans ungdomstid var motsatsen mellan dessa båda sträfvanden ännu mer framträdande än senare, då han som författare ernått en ansedd position och ej mera behöfde arbeta för sitt uppehälle. Den Bernardin de Saint-Pierre, som vid 26 års ålder gjorde sin resa till Ryssland, var på en gång en utopist och en äfventyrare, en opraktisk drömmare och en förslagen streber, och framför allt en man med en utomordentlig förmåga att, när det gällde, förvärfva sig beskyddare bland för honom fullständigt obekanta människor — en egenskap, som, inom parentes sagdt, förenade sig med en ödesdiger oförmåga att till någon varaktig fördel begagna sig af den protektion man gaf honom.

Konsten att vinna beskyddare kom Bernardin väl till pass under vistelsen i Ryssland. Strax efter landstigningen öfvergafs han nämligen af Signor Torelli, som i sin nya ställning fann det obekvämt att vidkännas bekantskapen med den obskyre reskamraten. De inflytelserika personer, till hvilka Bernardin i Lybeck enligt sin vana hade för-

[1]) Aftryckt af Aimé-Martin i S:t-Pierre's Oeuvres posthumes. I ingressen, som utelämnats af Aimé-Martin, men numera publicerats af Souriau (a. a. s. 27) refererar författaren till några kejserliga ordonnanser af den 23 Augusti 1763. Projektet kan sålunda icke, som Aimé-Martin påstår, ha framlämnats redan under början af Saint-Pierre's vistelse i Ryssland.

skaffat sig introduktionsbref, befunno sig alla mot förmodan med Katarina den andra vid hofvet i Moskwa. Och den magra reskassan blef redan de första dagarna uttömd. Bernardin skulle varit förlorad, om han icke en dag utanför katolska kyrkan hade stiftat bekantskap med en landsman, som var anställd hos fältmarskalk Münich. Hans nye vän, ty bekantskapen ledde omedelbart till vänskap, föreställde honom för sin herre, och Bernardin fick ett tillfälle att göra sina meriter gällande. Han kunde i själfva värket förete några dokument, som väl voro egnade att intressera en hög militär: ett betyg från ingenjörskolan „des Ponts et Chaussées" i Paris, ett första pris i matematik från akademin i Rouen, ett intyg öfver tjänstgöring vid fortifikationsarbetena på Malta, och en officersfullmakt från fälttåget vid Weser. Man hade i Petersburg ingen anledning att afvisa bildade franska officerare, som ställde sina tjänster till den ryska arméns förfogande. Bernardin utnämndes inom kort till löjtnant vid ingenjörkåren [1]) och befordrades senare till kapten [2]). Münich gjorde honom därtill bekant med några af de ledande generalerna, Sievers, de Villebois och du Bosquet. Den förstnämnde hade t. o. m. erbjudit Saint-Pierre en plats i den svit, med hvilken han begaf sig på resa till Moskwa [3]). Sålunda blef den lycklige äfventyraren introducerad vid hofvet och presenterad för kejsarinnan själf, som hugnade honom med några vänliga ord och, antagligen något senare, gaf honom en present om 1,500 livres [4]).

---

[1]) *Souriau,* a. a. s. 27. Manuskriptsamlingen i Le Havre. Dossier N:o 49 ss. 17—18.

[2]) *Aimé-Martin,* Essai etc. s. XX och *Souriau,* a. a. s. 27 påstå att Bernardin avancerat till kapten, medan han tjänade i Ryssland. Af det koncept till en meritförteckning, som förvaras i manuskriptsamlingen i Le Havre, (Dossier N:o 49 ss. 17—18) synes det mig emellertid framgå, att den högre graden beviljades honom först vid afskedet ur tjänsten. „Sa santé s'étant notablement dérangée il fut contraint de demander son congé qu'il obtint avec le grade du capitaine, c'était en 1764".

[3]) *Aimé-Martin,* Essai sur la vie de B. de S:t-Pierre s. XIV. *Maury,* Etude s. 18.

[4]) *Souriau,* a. a. s. 27.

Bernardin omtalar i sina anteckningar och bref, att han fått mottaga „des marques personelles de distinction“ [1]) och att han blifvit „honoré des bontés particulières de S. M. I.“ [2]). Dessa uttalanden, och måhända äfven några muntliga traditioner i familjen, ha antagligen legat till grund för Aimé-Martin's påstående, att Saint-Pierre skulle ha förvärfvat sig den höga damens alldeles särskilda gunst [3]). Man ville vid hofvet, säger han, begagna sig af den vackre och elegante franske officeren, för att störta den allsmäktige gunstlingen Orloff. Det är kändt att man redan tidigare hade försökt sig på intriger af detta slag, hvilka synas ha inspirerats af kabinettet i Versailles [4]). Och det är i och för sig icke osannolikt, att Bernardin blifvit framskjuten af det franska partiet i Moskwa, och att han — något som biografen särskildt framhåller — utan några egna ansträngningar skulle ha ernått en plats bland kejsarinnans gunstlingar. Den nyare forskningen, som främst stöder sig på Bernardin's efterlämnade manuskript, har emellertid icke lyckats anträffa något enda bevis för att han skulle ha blifvit utmärkt af Hennes Majestät [5]). Och om Aimé-Martin's historia äfven ägde någon grund, så skulle Bernardin i alla händelser ha varit endast en konung för en dag. Af det understöd för sina kolonisationsplaner, som han gjort räkning på, blef det intet. Om projektet till den humanitära republiken vid Aralsjön alls blef mottaget af den höga adressaten, så föranledde det åtminstone icke till någon åtgärd. Bernardin lyckades ej heller erhålla någon varaktig anställning i Moskwa. Han dröjde visserligen i Ryssland nära ett och ett halft år, men han blef allt mer och mer missnöjd med förhållandena där. Klimatet gjorde honom sjuk, och konspirationerna vid hofvet väckte hans afsmak och leda. Då därtill hans beskyd-

---

[1]) *Saint-Pierre,* Correspondance. II. s. 55.
[2]) *Souriau,* a. a. s. 27.
[3]) *Aimé-Martin,* Apologie s. LIX. (*Saint-Pierre,* Correspondance. Vol. I), Essai etc. s. XVII.
[4]) Jfr *Maury,* Etude etc. s. 20. (Utdrag ur utrikesministeriets arkiv).
[5]) *Souriau,* a. a. s, 27.

dare råkade i onåd, och några af dem t. o. m. blefvo politiskt misstänkta, tvekade han icke att afbryta sin ryska karriär. Han begaf sig, under försommaren 1764, öfver Riga till Warschau[1]). Och han kände sig nu så bitter mot den kejserliga regeringen, att han, som det heter i en af hans handskrifna anteckningar, „var förtjust öfver att i Polen finna medborgare, som stridde för sin frihet mot ryssarna, hvilka jag hoppades skulle komma att ångra förlusten af mig“ [2]).

Med förflyttningen till Polen begynner det intressantaste kapitlet i den romantiska äfventyrsroman, som Bernardin upplefde under sin ungdoms resor. Aimé-Martin har ej heller försummat att arrangera materialet så, att hans biografi blifvit både spännande och pikant[3]). M. Souriau's kritiska forskningar ha visserligen afklädt värkligheten en god del utsmyckningar, som bifogats af den tidigare lefnadstecknarens alltför rika fantasi[4]). Men det som återstår af otvetydiga, med dokument bekräftade fakta, bildar i alla fall ett egendomligt och fängslande intrigdrama. Bernardin hade anslutit sig till det polskt-nationella partiet, hvilket tvärtemot Rysslands önskningar ville göra någon prins af det gamla saxiska huset till konung i Polen. Han begaf sig i en hemlig mission till furst Radziwil, som då beredde sig för att med vapenmakt afvärja ett väntadt ryskt infall i landet. Förrådd af sina följeslagare, föll S:t-Pierre i ett bakhåll, hölls en tid fängslad och kände sig, som före detta rysk officer, hotad af deportation till Sibirien. Han befriades emellertid, efter att från fängelset ha riktat en appell till furst Czartorisky — det ryska partiets chef. De

---

[1]) Tiden för Bernardin's resa till Polen bestämmes genom några bref, som han under färden afsände till sin vän, juveleraren Duval i Petersburg. Det första, odaterade brefvet, är skrifvet i Riga. Det andra, som ej bär någon ort, är dateradt den 15 juni 1764. Brefven till Duval äro publicerade af *Sainte Beuve* i tillägget till sjette bandet af Causeries du Lundi.

[2]) *Souriau,* a. a. s. 34.

[3]) *Aimé-Martin,* Essai etc. ss. XXIII—XXIX.

[4]) *Souriau,* a. a. ss. 35—60.

faror han utstått för den goda saken gjorde honom till en firad gäst i den högre polska societeten. Han inveckiades i ett fashionabelt kärleksförhållande — med furstinnan Marie Miesnik — som, om man får lita på hans egna uttalanden, skulle ha varit den mest seriösa affären i hans lif. Alla dessa politiska och erotiska äfventyr, liksom äfven Bernardin's senare öden, efter det han från Polen begifvit sig till Preussen för att söka sin lycka vid Fredrik den stores hof, kunna här endast antydningsvis omnämnas[1]). Det gäller i detta sammanhang endast att redogöra för de omständigheter, som föranledde Bernardin de Saint-Pierre till att, medan han uppehöll sig i Ryssland, göra en resa i Finland.

De uppgifter man hittills anträffat i litteraturen om Bernardin's besök i Finland, äro både ofullständiga och motsägande. Det enda som framstår med otvetydighet, såväl ur Aimé-Martin's biografi som ur Saint-Pierre's egna skrifter, är att resan företogs på grund af ett officiellt uppdrag. Man vet att general du Bosquet hade blifvit utsänd för att inspektera fästningsverken i det ryska Finland, och att Bernardin åtföljde honom som hans adjutant[2]). Aimé-Martin har emellertid, egendomligt nog, lämnat det onämndt, när inspektionen försiggick. Man erfar icke heller, hvilken route de resande följde, eller huru länge de dröjde på sin färd. På ett ställe i lefnadsteckningen säges det visserligen, att Bernardin varit borta från Ryssland i fyra månader[3]). Men denna uppgift, som ej bestyrkes med

---

[1]) Jfr *Aimé-Martin,* Essai etc. ss. XXIII—XXIX. *S:t-Pierre,* Relation de ce qui s'est passé depuis mon départ de Varsovie, i „Correspondance". Vol. III, ss. 59—84. *Maury,* Etudes ss. 36—62. *Souriau,* a. a. ss. 35—60.

[2]) I den tidigare citerade meritförteckningen, (Manuskriptsamlingen i Le Havre, Dossier N:o 49, ss. 17—18) säger Saint-Pierre att han „fut employé par S. M. Catherine II à la visite des places frontières de Finlande". Det synes dock antagligt, att uppdraget gifvits, icke åt honom utan åt Du Bosquet.

[3]) *Aimé-Martin,* Essai etc. s. XXI. *Maury,* a. a. s. 32.

några bestämda fakta, kan ensam för sig icke väcka tilltro hos den, som känner Aimé-Martin's sätt att handskas med kronologiska data[1]). Lika litet kan man fästa någon vikt vid lefnadstecknarens påstående, att Bernardin skulle ha gjort tvenne resor i vårt land, den ena inom det ryska området och den andra i det svenska Finland[2]). Estlander har äfven därför, utan att låta störa sig af Aimé-Martin's motsägande notiser[3]), grundat sin skildring nästan enbart på de uttalanden, som anträffas i *Etudes de la Nature, Harmonies de la Nature, Voyage à l'Ile de France* och *Mémoire sur la Russie.* Genom ett kritiskt studium af dessa S:t-Pierre's egna skrifter har han kommit till det resultat, att „Färden tyckes hafva gått från Petersburg till Viborg, Villmanstrand och Fredrikshamn, och därifrån utmed riksgränsen till Nyslott. Förmodligen var det här Bernardin de Saint-Pierre gjorde den utflykt till svenska Finland, som synts biografen vara en skild färd“[4]). Som Estlander själf framhållit, lämnar emellertid denna rekonstruktion af resans plan en hel del frågor oafgjorda. En slutlig utredning af dessa problem kan man icke — så synes Estlander anse — ernå innan man lärt känna de outgifna manuskript, som refererats i Aimé-Martin's biografi[5]).

Jag nödgas tyvärr medgifva att „Observations sur la Finlande“, d. v. s. den text som här publiceras, icke i någon väsentlig mån kan förhjälpa oss till lösningen af de problem, vid hvilka Estlanders arbete har stannat. Det enda tillägg till historien om Bernardin's resa i Finland, som jag med stöd af handskriften kan göra, gäller den

---

[1]) Som ett exempel på denne egendomlige biografs bristande noggrannhet kan det nämnas, att han (a. a. s. XXIII) omtalar S:t-Pierre's „fyraåriga“ vistelse i Ryssland. Ur de bref och anteckningar, dem han själf begagnat, framgår det emellertid att Bernardin ej dröjt mer än ett och ett halft år i Ryssland.

[2]) *Aimé-Martin,* a. a. s. XX.

[3]) *Estlander,* a. a. ss. 12 o. 21.

[4]) ibid. s. 21.

[5]) ibid. s. 24.

kronologiska bestämningen. Arbetets undertitel angifver nämligen, att utflykten till Finland företogs i augusti år 1763, och icke, som Estlander antagit det, år 1764[1]. Däremot får man icke bestämdt veta, huru länge inspektionen varat. Och det synes mig svårt, om icke omöjligt, att på grund af handskriften draga några säkra slutsatser om den väg, de resande tagit.

Då „observationerna“ i detta afseende svikit mina förhoppningar, återstod det ännu en möjlighet att i S:t-Pierre's dagboksanteckningar finna några utförligare notiser om resan i Finland. Det är nämligen kändt att Bernardin under sin ungdom åtminstone tidtals förde en noggrann journal, i hvilken han regelbundet annoterade alla sina erfarenheter. Man kunde ju föreställa sig, att handskriftsamlingen i Le Havre skulle gömma på några uppteckningar, som ej blifvit refererade i de hittills utgifna biografierna. För att erhålla upplysningar härom har jag satt mig i förbindelse med den främste kännaren af S:t-Pierre's lif och skrifter, M. Maurice Souriau, professor vid universitetet i Caen, som läst, och många gånger genomläst, hela den enorma massan af Bernardin's efterlämnade anteckningar. Jag hade äfven senaste höst nöjet att mottaga ett älskvärdt svar på alla mina frågor: „Hvad Bernardin's dagbok angår“, skrifver M. Souriau, „så nämner han själf i ett af sina bref, att han förlorat den under sin resa i Polen[2]. I själfva värket har jag bland hans papper icke anträffat mer än ett enda dagboksfragment, som jag delvis reproducerat i min bok“. „Och om resan i Finland“ — heter det på ett annat ställe i brefvet — „innehålla

---

[1] *Estlander,* a. a. s. 26.

[2] M. Souriau syftar antagligen på ett uttalande i ett bref till Hennin, afsändt från Warschau den 5 september 1764. I detta bref talar Bernardin emellertid endast om de dagboksanteckningar, dem han utfört „depuis votre départ“. Det „papier“ han förlorat kan sålunda icke ha innehållit annat än iakttagelser om Polen. Jfr *S:t-Pierre,* Correspondance, I, s. 32.

manuskripten ingenting utöfver de dokument, till hvilka jag hänvisat i min bok“ [1]).

De notiser man icke anträffat i den franska handskriftsamlingen, kunde emellertid — invänder man — stå att finna i något ryskt arkiv. Bernardin säger själf i ett bref till Hennin, dateradt Paris 4 maj 1766, att de vyer och teckningar han utfört under resan i Ryssland alla stannat i Petersburg [2]). Vidare bör det väl antagas att Du Bosquet, i sitt eget eller i sin adjutants namn, till regeringen inlämnat någon slags rapport om inspektionsresan. Statsrådet Estlander har äfven i de ryska arkiven gjort förfrågningar angående detta dokument, men dessa efterforskningar ha ledt till intet resultat [3]). Förutsätter man emellertid, att en officiell reseberättelse ännu bevaras någonstädes i Ryssland, så är det i alla händelser icke afgjordt, att detta aktstycke skulle meddela några viktiga notiser utöfver dem som anträffas i „Observations sur la Finlande“. Det är nämligen mer än sannolikt, att inspektionsrapporten icke författats af den gamle Du Bosquet — som helt visst var alltför maklig för att syssla med skriftställeri [4]) — utan af Bernardin de Saint-Pierre. Och i ett sådant fall är det ju antagligt att manuskriptet i Le Havre utgör en kopia eller en bearbetning af den ursprungliga rapporten. Sättet att framställa „Observationerna“ tyder i själfva värket på att skriften varit afsedd att inlämnas till någon officiell myndighet. Om Bernardin verkligen i Petersburg aflevererat någon reseberättelse, så är det icke

---

[1]) Oaktadt Aimé-Martin i sin lefnadsteckning, (Essai etc. ss. XX—XXI) talar både om „mémoirer“ och om „noter“ angående Finland, så bevisar detta icke att han värkligen, som Estlander antagit, (a. a. s. 21) „jämte Mémoiren“, d. v. s. observationerna haft för ögonen också de dagboksanteckningar, som legat till grund för densamma. Det skall nämligen visa sig, att nästan alla de uttalanden, dem Aimé-Martin refererar, återfinnas just i det manuskript, som här publiceras.

[2]) *S:t-Pierre,* Correspondance, I, s. 86. Uttalandet användt af *Estlander,* a. a. ss. 3 o. 26.

[3]) Muntligt meddelande af statsrådet Estlander.

[4]) Jfr *Aimé-Martin,* Essai etc. s. XX.

troligt att denna varit mer fullständig än den bevarade uppsatsen. Förhållandet torde snarare, som jag inom kort skall ådagalägga, ha varit det motsatta.

Det kan sålunda tagas för gifvet, att „Observations sur la Finlande" utgör det enda sammanhängande och afslutade arbete, som Bernardin de Saint-Pierre författat om Finland. Som sådant äger det ett obestridligt intresse för oss. Men det är värdt att uppmärksammas äfven af den allmänna litteraturhistorien, emedan det, i sin ursprungliga affattning, synes utgöra den store författarens tidigaste litterära försök[1]).

* * *

Bereder man sig emellertid på att i „Observations sur la Finlande" finna några poetiska landskapsbeskrifningar, så blir man storligen bedragen. Om de egenskaper, som skulle göra „Paul et Virginie" och „Etudes de la Nature" så populära, gifver denna reseberättelse knappast en aning. Författaren har äfven själf under sin mognare ålder beklagat, att han vid tiden för resan i Finland var alltför upptagen af politiska och militäriska intressen, för att egna någon särskild uppmärksamhet åt naturen[2]). Hans observationer rikta sig nästan uteslutande åt de håll, som bestämdes af det officiella uppdraget för hans färd. Men han inskränkte sig icke till att rapportera om fästningsverkens belägenhet och försvarsduglighet. Han ville äfven för sina förmän framställa ett prof på sin kompetens som geniofficer; och han utarbetade därför en detaljerad plan

---

[1]) Jag frånser härvid en „oraison funèbre" vid Madame de Bayard's död, författad i Bernardin's tidigaste ungdom, *(Aimé-Martin,* Essai etc. s. VI) samt några fragmentariska anteckningar, gjorda under vistelsen på Malta. (*(Souriau,* a. a. s. 22). Det ryktbara projektet till en koloni vid Aralsjön, som enligt Aimé-Martin's framställning skulle ha uppgjorts under den första tiden af S:t-Pierre's vistelse i Ryssland, kan, som i det föregående påpekats, åtminstone icke ha inlämnats förr än efter den finska resan. Jfr noten till s. 215.

[2]) *Saint-Pierre,* Oeuvres posthumes s. 209. (Harmonies de la nature, Livre IV ch. 3). Uttalandet citeradt af *Estlander,* a. a. s. 23.

för det ryska Finlands försvar under ett möjligt krig med Sverige.

Det är denna plan, som utfyller största delen af handskriftens omfång[1]. Efter några inledande betraktelser om Finlands politiska belägenhet, och om dess geografiska konformation, öfvergår författaren i det första kapitlet till den taktik, som man borde förutsätta att svenskarne skulle följa vid ett krig mot Ryssland. Han uppvisar att det var tre sidor, från hvilka „Ni", d. v. s. den ryska regeringen eller militärstyrelsen, hade att vänta en attack. Svenskarne kunde angripa från hafssidan, därför att de ägde en hamn vid Finska viken; från landsidan invid „Frédérichsam" därför att de uppförde en fästning nära gränsen, och slutligen från sjöarna i trakten af Nyslott, därför att man icke väntade dem på detta håll. Saint-Pierre varnar uttryckligen de ryska anförarne för att tro, det fienden skulle begagna sig endast af de stora stråkvägarna. Man bör, säger han med tanke på de skogbevuxna, af åsar och sjöar genomskurna nejderna vid Nyslott, hafva sin uppmärksamhet särskildt riktad på de trakter, som förefalla ofarbara. Ty historien erbjuder otaliga exempel på djärfva angrepp, som lyckats just därför att de kommit från ett oväntadt håll. Caesar's tåg genom det oländiga Gallien synes författaren särskildt värdt att hållas i åtanke af dem, som ha att försvara de finska ödemarkerna.

Efter denna digression in på den klassiska historien behandlar Bernardin i ordningsföljd de olika flott- och truppförelserna i det fingerade kriget. Han antager att svenskarne fullbordat sina befästningar vid Lovisa, och beskrifver därpå huru de från denna ort skulle afsända truppfördelningar mot Fredrikshamn och Nyslott. Samtidigt skulle ett antal krigs- och transportfartyg afsegla från Stockholm för att begynna anfallet från sjösidan. Det första slaget, hvilket utförligt beskrifves, skulle komma att

[1] Det har icke ansetts nödigt att fullständigt öfversätta „Observations sur la Finlande". För deras räkning, som icke läsa den franska texten, meddelas på de närmast följande sidorna en kort redogörelse för arbetets väsentliga innehåll.

stå invid Fredrikshamn, som på en gång blefve angripet af flottan och af landttrupperna. För framställningens skull förutsätter författaren tillsvidare, att den svenska krigsmakten har alla fördelar på sin sida. Den kejserliga armén, som icke förmår försvara Fredrikshamn, tvingas att med hela sin styrka retirera mot Viborg. Angreppet på Villmanstrand kan därför af Bernardin affärdas med några rader, på hvilka han helt kort framhåller ortens blottställda läge och fästningens dåliga skick, som döma den till att bli intagen af de anryckande svenskarne. Med något större utförlighet redogöres för land- och sjödrabbningen vid Viborg. Staden skulle komma att kapitulera, enär den ryska armén blefve tvungen att skynda till försvaret af Petersburg, som hotades af fientliga trupper från nordväst. Svenskarne skulle nämligen, som Bernardin uppvisar det i de tre följande kapitlen, med lätthet från Lovisa tåga till Nyslott, intaga denna ort, samt sedan därifrån, öfver näsen, och med hjälp af timmerflottar, uppnå Kexholm.

Genom att sålunda hos angriparena förutsätta en oafbruten framgång till lands och vatten, har Bernardin endast velat utpeka alla de synpunkter, dem försvaret borde beakta. Han öfvergår därefter till att framställa den plan, med hjälp af hvilken den ryska krigsmakten skulle kunna afvärja en från de tre olika sidorna på en gång företagen attack. Därvid antager han, så synes det mig, fortsättningsvis att den svenska armén är öfverlägsen i antal och styrka. Men det ger honom en så mycket större tillfredsställelse att just för en sådan situation söka förutse — som han med diplomatisk taktfullhet uttrycker det — „de visa och insiktsfulla anordningar, som skola vidtagas af ledarena för denna provins försvar“. Hans plan har nämligen till ändamål att ställa klokheten upp mot styrkan, „hvilket under alla omständigheter och på alla håll är den enda värdiga uppgiften för en geniofficers studium“. „Puisqu'ils [mes travaux] auroient pour objet d'oposer l'adresse à la force et quę ce doit être la seule étude du génie dans tous les cas et dans tous les lieux“.

Det första förslag, som Bernardin framställer, gäller den allmänna fördelningen af den ryska krigsstyrkan i Finland. Man bör, påpekar han, finna ett medel, som gör det möjligt att med lätthet sammandraga trupperna till en enda front, hvilken förmår erbjuda fienden ett så kraftigt motstånd som möjligt. För detta ändamål vill han åstadkomma en militärisk kommunikationslinje mellan Fredrikshamn och Villmanstrand, „så att gränsrån kommer att bilda en båge, till hvilken denna linje är strängen". För vägens befästande skulle man tillgodogöra sig alla förmånliga naturbildningar: åsar, sjöar och floder. Och man skulle — detta är en tanke till hvilken Bernardin ofta återvänder — låta försvarslinjen skyddas af små skogsbälten, „dessa naturliga fortifikationer, hvilka tiden icke förstör, utan endast förstärker". Som redan Aimé-Martin påpekat, är Bernardin under sina resor genom de finska skogarna ifrigt upptagen med att „beräkna kanonernas värkningar på dessa vidunderliga trän, dem man, för deras elasticitets och cylinderforms skull, kan träffa endast genom tangenten"[1]).

De två städerna vid försvarslinjens ändpunkter skulle utgöra hufvudorter för hvar sin arméafdelning, och blefve naturligtvis starkt befästade. För försvaret af Fredrikshamn uppgör Bernardin ett detaljeradt program, som uppenbarligen grundar sig på ett noggrant studium af terrängförhållandena. Likväl inlåter han sig icke på frågan om fortifikationerna i själfva staden. Han antyder visserligen, att de dåvarande vallarna borde ombildas, men han vill icke närmare uttala sig angående dessa arbeten, enär omsorgen om dem blifvit anförtrodd åt skickligare officerare än han är. Det bör icke se ut, bifogar han anspråkslöst, som om han upphäfde sig till domare öfver män, hvilka måste respekteras på grund af sina befattningar och sin erfarenhet. Med afseende å området utanför staden, samt den halfö, på hvilken staden är belägen och där man icke

[1]) *Aimé-Martin*, Essai etc. s. XX. Uttalandet öfversatt af *Estlander*, a. a. s. 23.

uppfört några fortifikationer, känner han sig däremot oförhindrad att framställa sina förslag: om ett batteri mörsare, som skulle fördrifva fienden från de omgifvande höjderna, om några högvärn vid stränderna af floden, fördämningar, halfmånar och redaner m. m. Åt sjösidan borde staden försvaras genom små skansar på holmarna, samt framför allt genom en flottilj af kanonslupar — ett vapenslag, hvars betydelse i sjödrabbningar Bernardin framhåller med synnerlig ifver.

I Villmanstrand borde några förskansningar uppföras, och den närmaste höjden befästas. Dessutom skulle staden bli hufvudort för en galerflotta, på hvilken de kejserliga trupperna vid behof kunde retirera till Vuoksen, eller företaga diversioner åt norr och väster. En liten flotta borde jämväl stationeras vid Nyslott. Genom en sådan anordning kunde denna stad, trots fästningens bristande försvarskraft, bli en „mycket intressant punkt". Hvad man skulle företaga, för att stärka självfva borgen, vill Bernardin icke uttala sig om — antagligen på grund af samma grannlagenhet, som gjort honom så förbehållsam i fråga om fästningsvärken i Fredrikshamn, Villmanstrand och Viborg. „Jag tillåter mig", säger han, „att framställa några detaljerade reflexioner endast i fråga om Kexholm, därför att denna fästning blifvit uppförd af svenskarna".

Kapitlet om Kexholm är i själfva värket en utförlig studie i fortifikationskonst, vederbörligen försedd med hänvisningar till Vauban och Coehorn. För att bedöma, eller ens referera, dessa ingenjörsprof saknar jag emellertid den nödiga kompetensen. För fackmän torde i alla händelser äfven denna del af observationerna kunna erbjuda ett visst intresse. Jag föreställer mig äfven, att Bernardin's iakttagelser och planer kunna vara af betydelse för den historiska forskningen. De fingerade operationer, som beskrifvas i det här publicerade manuskriptet — och hvilka i det föregående endast i största korthet refererats — kunde helt visst ge anledning till en rätt kuriös jämförelse med de värkliga tilldragelserna under Gustaf den tredjes krig i Finland. En sådan jämförelse har emellertid sin rätta plats

i ett krigshistoriskt arbete. Här är det lämpligast att endast påpeka de egenskaper, som ge åt Bernardin's observationer en allmännare, geografisk, historisk eller litterär betydelse.

Så teknisk inspektionsberättelsen än är såväl till sitt syfte som till sin framställning, förmår den i alla fall till en viss grad väcka intresse äfven hos en lekman. Den unge ingenjörofficeren framställer sina åsikter om fortifikationens principer med en ifver och öfvertygelse, som gör hans rapport till något mer än ett blott öfningsstycke i krigisk lärdom. Det har redan påpekats, hur lifligt han tager till orda för skogens betydelse som försvarsmedel. En annan idé, som måhända för honom personligen varit ännu mer kär, är den om nödvändigheten att rätta fästningsvärkens bildning efter landets konformation. „Man måste", säger han i kapitlet om Viborgs försvar, „förvisa de regelbundna värken till Flandern, Holland och andra slättländer, där de göra största möjliga effekt. I ett kuperadt land nödgas man lämpa sina projekt efter landets bildning. Den första regeln är här att afvika från reglerna".

Det vore frestande att i detalj uppvisa, hur den unge författaren med dessa påståenden i sitt förstlingsarbete omedvetet har uttalat en princip, som skulle bli den ledande i hans framtida värksamhet. När Bernardin som naturskildrare och naturforskare — ty han hade ju äfven ambitionen att bli betraktad som vetenskapsman — sökte utbilda åt sig ett eget åskådningssätt, så lade han hufvudvikten just vid afvikandet från reglerna, d. v. s. från de enbart klassifikatoriska och analytiska principer, som hade gjort sig gällande vid djur- och växtbeskrifningen. Hvad han ville uppfostra sina läsare till var ett sätt att betrakta alla naturens former i deras inbördes samband, och att studera den invärkan, som landskapets bildning utöfvar på växternas gestaltning och djurens vanor. „Naturens harmonier" kunde ha tjänat som en titel, icke blott för hans posthuma värk, utan äfven för de omfattande „Etudes de la Nature", som han under sin lifstid utgaf.

Sträfvandet att öfverallt söka dolda samband ledde visserligen, i synnerhet sen dess det kombinerats med en teleologisk världsuppfattning, till en monomani, som i Bernardin's ålderdomsskrifter har gett sig rent af groteska uttryck. Men principen i och för sig var icke desto mindre riktig och fruktbärande. Den har legat till grund för den syntetiska och samtidigt noggrant detaljerade naturmålning, i hvilken Bernardin är en af de första mästarena, och till den växt- och djurgeografiska skildringsmetod, i hvilken han varit en lärare för så många stora elever.

Sträfvandet att ställa alla företeelser i samband med naturens, och särskildt landskapets former, har antagligen utöfvat sin värkan på Saint-Pierre's iakttagelseförmåga redan före den tid, då han medvetet intresserade sig för landskapsskönheten. Om också, medan han reste i Finland, hans tankar främst voro sysselsatta med förskansningar och löpgrafvar, så förutsatte de fortifikatoriska planerna i alla fall ett noggrant studium af terrängförhållandena. Att Bernardin ännu på sin ålderdom med sådan åskådlighet förmår beskrifva den finska naturen, berodde måhända i icke så ringa mån på att han berest vårt land som ingenjör, d. v. s. på att ett praktiskt syfte tvungit hans sinnen till skärpt uppmärksamhet. Den litterära behandlingen af naturintrycken anträffas visserligen först i de skrifter, dem han författat flere tiotal år efter sitt besök i Finland. Men redan den officiella inspektionsrapporten låter läsaren märka, att Saint-Pierre väl förstått att begagna sina ögon under resan. Det är därför icke så få kapitel af det östra Finlands fysiska geografi, som beröras i samband med de olika försvars- och anfallsplanerna.

Hvad som emellertid, mer än någonting annat, gör Saint-Pierre's observationer intressanta äfven för lekmän, är att han icke uteslutande inskränkt sig till att betrakta landet ur en ingenjörs och officers synpunkt. Redan i de första, inledande styckena uttalar han sig om befolkningens olyckliga lefnadsförhållanden. Och efter det han slutat sitt kapitel om fästningsvärken i Kexholm, går han med en vacker vändning öfver till att redogöra för landets

kommunikationsleder och naturliga produkter. „Vi ha hittills“, säger han, „sammanfört iakttagelser, som tjäna till att motivera särskilda anfalls- och försvarsplaner. Med dessa undersökningar, som det tillkommer en krigare att utföra, ha vi likväl icke fullständigt uppfyllt plikterna hos en ingenjör, som äfven bör vara medborgare“.

Det förefaller som om de ekonomiska synpunkterna, näst efter de militära, främst skulle ha upptagit Bernardin's uppmärksamhet. Han intresserar sig lifligt för vattendragens utnyttjande i handelns och industrins tjänst. Sålunda beskrifver han utförligt en såg vid Kymmene älf, och påpekar det värde, som Imatra skulle vinna, om man använde dess kraft för drifvande af maskiner. Han framhåller vikten af att göra Vuoksen till en flötningsled, genom hvilken inlandets timmer kunde bringas ned till Kexholm, och han tänker sig t. o. m. möjligheten af att öfver Ladoga transportera flottarna fram till Petersburg. Vidare omnämner han svenskarnes arbeten för åstadkommande af en kanal mellan Saimen och hafvet, och framkastar själf flere nya kanalprojekt. Det viktigaste af dem går ut på en förbindelse mellan Hvita hafvet och Finska viken, genom Onega och Ladoga sjöar.

Utom landets största naturliga rikedom, timret, har Bernardin äfven beaktat de stenarter, som kunde vara af någon betydelse för handeln eller industrin. Han omtalar sålunda bland annat granaterna från Ladogatrakten, och antimonfyndigheterna vid Nyslott. Rapakivin synes honom „bonne à rien“.

I kapitlet om Viborgs försvarsverk påpekar han de finska teglens öfverlägsenhet i förhållande till de ryska. „Om man från detta karga land, där det växer så mycken oanvänd skog, icke skulle förse hufvudstaden med annat än godt byggnadsmaterial, så vore redan detta en vinst för en och hvar“.

Som synes anser Bernardin att man i det ryska Finland icke tillräckligt tillgodogjort sig landets naturliga resurser. Han förvånar sig öfver att man icke — „enligt de gamla romarenas föredöme“ — försökt tillvärka papper

af björkens bark. Och bären, som täcka klipporna och af hvilka man bereder vin och likörer, kunde lätt, om man förstod att taga vara på dem, blifva en viktig handelsartikel.

Det är icke omöjligt att Bernardin's rapport utöfver dessa antydningar innehållit några bestämda förslag till förbättrande af Finlands ekonomiska ställning. Den handskrift, som förvaras i Le Havre, afslutas nämligen — efter kapitlet om sjöar och floder — med en rubrik: „Conclusion". Själfva den text, som följt på rubriken och som måhända innehållit en sammanfattning af de närmast föregående reflexionerna, har emellertid blifvit bortrifven ur manuskriptet. Sådana de kommit till oss, utgöra därför Observationerna om Finland en uppsats utan afslutning. Men det finns ett stycke i denna uppsats, som väl vore ägnadt att tjäna som en sammanfattning af de spridda iakttagelserna. Under öfverskriften „Jordbruket och befolkningen" inlåter sig författaren nämligen på några allmänna betraktelser öfver förhållandena i de nejder han berest. Och han slutar dessa betraktelser med ett oförbehållsamt uttryck för sina egna politiska åsikter, hvilka, som det lätt inses, icke väl stämde öfverens med den ryska regeringens förvaltningsprinciper.

„Man kan", heter det, „med lätthet öfvertyga sig om att Finland förut varit tätare befolkadt och bättre odladt än hvad det för närvarande är. Man ser stora jordområden, på hvilka rödjningsarbetena förblifvit ofullständiga, och man anträffar i byarna många hus, som öfvergifvits af sina invånare. Jag känner icke orsaken härtill, men dessa ting iakttagas oftare nära Ryssland än vid den svenska gränsen".

„Man måste häraf draga den slutsatsen att existensmedlen blifvit förminskade, och då klimatet icke undergått några förändringar, måste regeringssystemet ha blifvit försämradt (altérée). De finnar, som äro fria, begagna sig af sin frihet för att öfvergifva ett ofruktbart land, i hvilket de kunde kvarhållas endast af milda lagar. Det är endast de fria händerna, som komma jorden att blomstra! Grekland och Italien ha stiftat lagar för världen; nu äro dessa

länder öde och obrukade, emedan de äro förslafvade. Under spanjorernas regering var Holland ingenting annat än en sank och sandig hafsstrand; i dag är det en af Europas mäktigaste stater, och utan gensägelse den bäst uppodlade. Likväl äger Holland färre naturliga resurser än Finland".

* * *

Detta sista stycke har delvis aftryckts i Aimé-Martin's lefnadsteckning öfver Bernardin de Saint-Pierre. Och biografen har dessutom, för att förhöja den retoriska effekten, tillfogat några satser, som alls icke finnas i handskriften, och hvilka innebära en direkt appell till rapportens adressat. „Beskydden alltså, om i viljen regera, ty det är folkens lycka som utgör konungarnas styrka". Efter detta delvis falska citat utbrister Aimé-Martin i uttryck af beundran för det mod, som författaren ådagalagt med sitt oförbehållsamma uttalande. „Hvilken själ utan fruktan, hvilket omutligt samvete! Det är så man bör tala till jordens mäktige, ty för att rätt uppskatta energin i dessa rader, bör man veta att de nedskrifvits för det ryska hofvets räkning: det var inför den förskräckliga Katarinas ögon, som vår unge resande inom kort skulle framlägga dem" [1]).

För dem, som beundra Saint-Pierre som författare, vore det naturligtvis behagligt att jämväl kunna dela Aimé-Martin's beundran för hans personlighet. Den unge ingenjörofficeren, som sökte sin lycka vid det ena hofvet efter det andra, hade ju icke visat prof på någon absolut oförvitlig karaktär. Man skulle därför med glädje anteckna det på hans kreditkonto, att han uppträdt som en modig sanningssägare och en ridderlig förespråkare för Finlands fattiga befolkning. Tyvärr kan dock icke biografens påstående ensamt för sig öfvertyga oss om att Bernardin

---

[1]) *Aimé-Martin,* Essai etc. s. XXI. *Estlander,* a. a. s. 21.

värkligen haft för afsikt att låta uttalandena om den politiska frihetens välsignelser komma inför den ryska kejsarinnans ögon. Det är sant att man på baksidan af det sista halfva bladet i manuskriptet anträffar några rader, som synas utgöra ett koncept till eller en afskrift af ett bref till någon tjänsteman vid hofvet. Dessa rader ha blifvit så tätt öfverstrukna, att de nu äro absolut oläsliga. Jag har endast lyckats dechiffrera följande små fragment: „Je prie encore Votre Excellence de remettre à Sa Majesté" — — — „quel qu'il soit ne peut être que glorieux à l'Empire" — — — „j'ai l'honneur de" — — —. Om detta bref värkligen haft afseende på „Observations sur la Finlande", — och icke, som man äfven kunde antaga det, på projektet om en koloni vid Aral — så skulle Bernardin obestridligen haft för afsikt att få sin rapport frambefordrad till kejsarinnan själf. Men häraf följer det ännu icke, att han värkligen velat rikta hennes uppmärksamhet på nödvändigheten att skänka Finland några mildare lagar. Vi äga nämligen icke någon säkerhet om att handskriften i Le Havre fullständigt motsvarar den reseberättelse, som Bernardin uppgjort under sitt besök i Finland.

* * *

För att motivera dessa tvifvelsmål är det nödvändigt att nämna några ord om den stora manuskriptsamlingen i Le Havre, och om källorna för Saint-Pierre's biografi öfver hufvud. När man ser de ofantliga massorna af handskrifter — förvarade i många tiotal kartonger — föreställer man sig att Bernardin's lefnad vore lättare att studera än de flesta andra författares. Så vore äfven fallet, om han icke haft olyckan att råka ut för en biograf, hans egen forne sekreterare, som redigerat hans anteckningar med en sådan djärfhet, att de i många fall förlorat hvarje slags värde som dokument. M. Aimé-Martin kände sig tydligen som ett slags delägare i Saint-Pierre's rykte och litterära ära — han hade ju också icke blott ärft dennes manuskript, utan äfven gift sig med hans änka. Tillsammans

med den forna Madame de Saint-Pierre omarbetade han därför sin lärares efterlämnade skrifter, uteslöt och uppbrände allt, som föreföll honom värdelöst, och kompletterade allt som var ofullständigt[1]). Genom en rad mödosamma och ytterst noggranna forskningar har M. Souriau lyckats bevisa, att den posthuma boken „Harmonies de la Nature“ — tyvärr just det arbete, i hvilket författaren oftast talar om Finland — till den grad har förändrats under utgifvarens och renskrifvarens hand, att den tryckta editionen snarare kunde kallas ett verk af Martin än af Saint-Pierre[2]). I detta fall har man lyckligtvis anträffat den originala handskriften, hvilken måhända snart skall bli utgifven i en kritisk upplaga[3]). För „Observations sur la Finlande“ däremot äger man icke mer än ett enda manuskript, hvilket jag, på grund af jämförelse med autentiska autografer, icke är böjd att betrakta som ett original af Saint-Pierre's hand. Man behöfver dock ingalunda tro att Aimé-Martin skulle dristat sig att ur egen fatabur införa några tillägg i ett arbete, hvilket berörde för honom så främmande ämnen som Finlands geografi och historia. Men hvad man har att frukta är att redaktören till den ursprungliga, officiella berättelsen i afskriften bifogat några utdrag ur andra anteckningar, hvilka ej mera finnas i behåll. Det synes mig till och med att man kan bevisa det ett sådant inflikande ägt rum.

När Bernardin de Saint-Pierre talar om Finlands oanvända rikedomar, yttrar han sig nämligen på följande sätt. „Le premier qui s'avisa de confire le bouton du câprier ne pensait pas qu'il rendrait féconds les roches de la Pro-

---

[1]) Jfr de fakta, som anföras af *Souriau,* Bernardin de Saint-Pierre d'après ses manuscrits, ss. VII—XLVIII. (Kapitlet „Les méfaits d'Aimé-Martin“).

[2]) *Souriau,* Le texte authentique des „Harmonies de la Nature“ Caen. 1904, s. 10. (Extrait des Mémoires de l'Académie nationale des Sciences, Arts et Belles-Lettres de Caen. 1904).

[3]) Som ett profstycke på en dylik edition kan man betrakta de kapitel, hvilka publicerats af Souriau i det ofvan citerade arbetet.

vence, et que des villes entières lui devraient leur subsistance".

Denna mening, om kaprisbuskarna i Provence, öfverraskas man af att möta på ett annat ställe och i ett helt annat sammanhang. I sin lefnadsteckning omtalar Aimé-Martin, som tillbörligt är, med stor utförlighet de väckelser och lärdomar, dem Bernardin under vistelsen på L'Ile de France (åren 1768—1770) mottog af guvernören på ön, M. Poivre. Denne man, som mer än någon annan har förtjänsten af att ha väckt Saint-Pierre's intresse för naturstudium och naturbetraktelser, var en ifrig anhängare af det 18:de seklets ekonomiskt praktiska läror[1]). Bernardin brukade, säger biografen, ännu på sin ålderdom ofta citera hans visa yttranden. Och som exempel på M. Poivre's reflexioner citeras följande uttalande:

„En agriculture rien n'est à négliger; la plus petite invention peut produire un grand bien. *Le premier qui s'avisa de confire le bouton du câprier ne pensait pas qu'il rendrait féconds les rochers de la Provence, et que des villes entières lui devraient leur prospérité*" [2]).

Om detta yttrande värkligen förskrifver sig från M. Poivre, så är det tydligt att Bernardin icke kan ha nedskrifvit sin mening om kaprisbusken, medan han befann sig i Finland eller Ryssland, d. v. s. fem år innan han gjort M. Poivre's bekantskap.

* * *

Man kan sålunda icke med bestämdhet påstå att Saint-Pierre i sin officiella rapport skulle ha berört några andra ämnen än de strategiska anfalls- och försvarsplanerna. Men äfven om det antages, att alla de ekonomiska och politiska reflexionerna ingått redan i den ursprungliga berättelsen,

---

[1]) Om Poivre's personlighet och hans betydelse för Saint-Pierre's utveckling, jfr *Maury*, Etude sur la vie et les oeuvres de B. de S.-Pierre, s. 76 och *Souriau*, B. de S.-Pierre d'après ses manuscrits, s. 116.

[2]) *Aimé-Martin*, Essai etc. s. XXXVIII.

så skulle denna i ingen händelse vittna om något synnerligt intresse för landet och landskapet som sådant. Bernardin säger uttryckligen i sin „Harmonies de la Nature“ att han „betraktade vistelsen i Finland som en förvisning“, och att han „bereste landet med hjärtat fullt af begär som oaflåtligen kallade honom till hans fädernesland“ [1]). Men oaktadt han sålunda, medan han var här, måhända icke fullt förstod att skatta vår naturs egendomliga skönhet, eller åtminstone var alltför upptagen af politiska drömmar och ärelystna planer, för att fullt kunna njuta af denna skönhet, så tedde landet sig helt annorlunda för honom, då han såg det för sig som ett minne. Hans lynne var alltför oroligt, för att han någonsin skulle känna sig tillfredsställd på den plats, där han befann sig. Han fattade städse med skarp och säker uppmärksamhet det egendomliga i företeelserna, men han njöt af det vackra hos dem, först när dessa företeelser blifvit aflägsna och när erinringen, med sin omedvetna konstvärksamhet, hade ombildat intrycken till poesi. Trots det han längtat från Finland och fattat sin vistelse där som en landsflykt, så kom det en tid, då han talade om denna förvisningsort med känslor af saknad. „Det är“, säger han sålunda i sin estetiskt-naturhistoriska skildring af granens former, „i skuggan af detta vackra träd, i dess doftande luft och vid det milda suset af dess grenar, som jag i det ensliga Finland tillbragt fridfulla stunder, dem jag ofta saknar“ [2]).

Ju större kontrasten var mellan de intryck, hans sinnen mottogo, och de minnen som hans fantasi arbetade

---

[1]) *Saint-Pierre,* Oeuvres posthumes, s. 209. Jfr äfven *Aimé-Martin,* Essai etc. s. XXI. Det tidigare citatet anträffas i fullständig öfversättning hos *Estlander,* a. a. s. 23. Som Estlander påpekar, talar Saint-Pierre ännu i den 1766 afslutade „Voyage en Russie“ om Finland på ett sätt, som ingalunda vittnar om någon liflig beundran. Jfr *Estlander,* a. a. s. 22 och *Saint-Pierre,* Oeuvres posthumes, s. 19. Beskrifningen om Imatra är särskildt betecknande.

[2]) *Saint-Pierre,* Oeuvres posthumes, s. 72. (Harmonies de la nature. Livre I). Frasen citerad, i dess sammanhang, af *Estlander,* a. a. s. 17.

med, desto vackrare syntes honom, i enlighet med hans fredlösa och ständigt otillfredsställda lynnes lagar, det aflägsna och det förflutna. När han bodde på l'Ile de France, omgifven af denna tropiska natur, som han senare med sådant lif och sådan glöd skulle skildra i Paul och Virginie, så beundrade han icke den sydliga sommarens yppiga prakt. Han påminte sig tvärtom med vemod att han — jag citerar hans egna uttryck — „i det fattiga Finland hade sett en sommar, som var skönare än tropikernas" [1]). Han längtade från den stilla, tryckande hettan till nordens isar och de „ständiga stormarna i Finlands skogar" [2]). Och när han nu, eller några år senare hemma i Frankrike, upptecknade sina intryck från norden, så visade det sig att hans öga bevarat lifliga och åskådliga minnen af de företeelser, dem han trott sig vara så likgiltig för. Jag behöfver endast hänvisa till alla de märkliga utdrag ur „Etudes de la Nature" och „Harmonies de la Nature", som öfversatts af Estlander. Det kan dessutom tilläggas, att man äfven i Bernardin's små romanfragment, och i hans dramatiska försök, anträffar enskilda uttryck, som ådagalägga, att han städse bevarade Finlands natur i ett kärt minne [3]). Så ofta återkommo dessa hänvisningar till vårt land i

[1]) *Saint-Pierre,* Oeuvres. Paris 1840, ss. 105—106 (Voyage à l'Ile de France). *Estlander,* a. a. s. 12.

[2]) „il souhaitait les glaces de la Finlande, les forêts agitées par d'éternels aquilons". *Anatole France,* Inledningen till lyxupplagan af Paul et Virginie. Paris 1900, s. XXV.

[3]) I det lilla, alltför förbisedda dramat „La pierre d'Abraham" talar sålunda en af de uppträdande personerna om sina resor genom Finlands skogar, och om kusterna af Finland, som städse piskas af stormarna. *Saint-Pierre,* Oeuvres posthumes, ss. 592—593. „C'est dans ces lieux que je vous montrerai les objets qui m'occupaient loin de vous; je vous dirai: Ces joncs agités le long des eaux me rappelaient les côtes de la Finlande toujours battues des vents". — — — s. 589. „Quand je voyageais dans les forêts solitaires de la Finlande et que j'apercevais des moineaux, j'étais sûr de n'être pas loin d'un village". Detta sista citat förtjänar jämföras med uttalandet om de finska skogarna i „Voyage en Russie" (*S:t-Pierre,* Oeuvres posthumes, s. 19 och *Estlander,* a. a. s. 19). „Je n'y ai vu d'autre oiseau que des moineaux, et c'était alors signe que nous étions près de quelque habitation".

Bernardin's skrifter, och med ett så lifligt intresse skildras dess natur, att M. Fernand Maury sett sig föranlåten till påståendet, att det var i Finland som den store författarens sinne första gången blifvit väckt för landskapsskönheten [1]). Detta är helt visst ett alltför djärft påstående. Men man vågar åtminstone antaga, att Bernardin i Finland fått sin uppmärksamhet riktad på vissa enskilda af naturens företeelser. När man läser det praktfulla, berömda stycket i Harmonies aériennes: „Majestueuses forêts, paisibles solitudes etc.", så tänker man med en viss tillfredsställelse på, att det kanske var våra ödemarker, som lärt den ryktbare landskapsskildraren att uppskatta de stora skogarnas sus och stormens hvinande kring kusterna.

Det har redan framhållits af Estlander, att Bernardin troligen haft för afsikt att begagna sina intryck från Finland i någon poetisk komposition [2]). Man kan, om man jämför med hvarann de tidigare och de senare uppteckningarna, med lätthet iakttaga, att minnena småningom liksom kristalliserat sig kring några kärnor. Berättelsen om den gamle franske officeren i torpet invid Villmanstrand [3]) ter sig sålunda som ett utkast, hvilket endast väntar på en liten bearbetning, för att gestalta sig till en roman. Det skulle äfven ha varit fullt öfverensstämmande med Bernardin's sätt att komponera, om han hade uppfört en omfattande, poetisk konstruktion öfver detta lilla, men tacksamma motiv, som värkligheten erbjöd honom. Man vet att han t. ex. hade gjort upp en plan till en rysk roman, i hvilken han skulle ha sammanväft sina personliga minnen med några fritt inventerade berättelser [4]). Och hans ryktbaraste och märkligaste värk, den lilla romanen „Paul et Virginie" grundar ju sig, för allt som angår handlingen,

---

[1]) *Maury,* Etude sur la vie et les oeuvres de B. de S:t-Pierre, ss. 31—32.

[2]) *Estlander,* a. a. s. 24.

[3]) *Saint-Pierre,* Oeuvres posthumes, s. 19 (Voyage en Russie) och ss. 99—100 (Harmonies de la Nature) samt *Estlander,* a. a. ss. 22—23, där dessa båda uppteckningar jämföras med hvarann.

[4]) *Souriau,* a. a. s. 29.

på några lokala traditioner från L'Ile de France [1]). Tyvärr har man dock icke bland de efterlämnade manuskripten lyckats anträffa någon annan behandling af historien om den franske kolonisten vid Saimen, än den korta skildringen i „Harmonies de la Nature". Men det finns andra anteckningar, som tydligt ådagalägga att Bernardin's tankar sysslade med bearbetandet af de finska minnena för romaner och noveller. Det påstås sålunda af Maury, att han i sin oafslutade, stort anlagda roman „Arcadie" ämnade införa en skildring af finskt allmogelif [2]). Man anträffar äfven bland Saint-Pierre's handskrifter några enskilda fragment till beskrifningar om Finland. Sålunda lyckades jag, vid mitt besök i Le Havre, af en händelse öfverkomma en del små utkast, hvilka tydligen varit afsedda att införas i en längre berättelse. I och för sig äga dessa lösa anteckningar icke något stort litterärt värde. Men de ge oss en rätt kuriös inblick i författarens sätt att notera intryck eller minnen för framtida bearbetning. Hur mycket säger icke redan en afbruten mening som denna, (antecknad på baksidan af bladet 154 i den första kartongen):

„froid de Finlande" — „on ne distinguait ancun chemin ni aucune trace sur la neige que celle qu'il avait fait".

Ett annat stycke, funnet på samma blad, ger oss en fullständig inventarieförteckning öfver bohaget i en bondstuga:

„Cabane. Des cordes de chanvre, des traineaux, de petits chariots de bois de bouleau avec leur roues d'une seule tige courbée en cercle, toute sorte d'instruments d'agri-

---

[1]) En utförlig och rikt dokumenterad redogörelse för källorna till „Paul och Virginie" meddelas af *Adolphe Brisson* i hans essaysamling „L'Envers de la gloire" Paris 1904, ss. 292—308. (Le vrai roman de Paul et Virginie.)

[2]) *Maury,* Etude sur la vie et les oeuvres de B. de S:t-Pierre s. 503. Maury omtalar äfven (a. a. ss. 592—593) ett romanutkast, Le Paysan de Finlande, hvilket emellertid icke är kändt af Souriau. På ett blad i den S:t-Pierre'ska manuskriptsamlingen (Kartong I, blad 154 recto) har jag anträffat en rubrik utan motsvarande text, „Le Paysan de Finlande", hvilken måhända gifvit anledning till Maury's uppgift om ett romanfragment med denna titel.

culture, de pelles et des rateaux, des petits tonneaux d'ecorce de bouleau"

„au dessus, ou était ouverte une grande trape on voyait grande quantité de gerbes, d'orges, du foin"

„en un coin étaient un vieux cheval, des chèvres couchés, et des poules".

„on leur sert à souper du fromage de chèvre".

Tyvärr vågar man dock icke påstå, att ej denna beskrifning måhända hänfört sig till en rysk bondgård, liksom äfven anteckningen om det finska snöfältet antagligen grundat sig på intryck af vintern i Ryssland. Af otvetydigt intresse för Finland är däremot det fragment, som i en med Aimé-Martin's handstil skrifven blyerts rubrik betecknas som en „Plan d'un roman sous les glaces du pôle" [1]). Så knapphändigt utkastet än är, ger det oss likväl en rätt liflig föreställning om en romantisk och sentimental roman:

Kartong I, s. 155:

Plan d'un roman sous les glaces du pôle.

1. „Vue d'un pays de rochers et de sapins, couverts de neige, au loin les quatre tours de Nyslot, sa cataracte, son lac, petites maisons, aucun personage ne paraît, la lune est sur l'horizon, aurore boréale".

2. „Opinion désignée par une infinité de gens — — [här följer en rad, som jag ej lyckats dechiffrera], gens de robe et de guerre, un jeune homme s'en va, une des promenades de Paris, magnificence et pauvreté extrêmes".

3. „Scène charmante au mois de mai, un jeune homme, une jeune femme se promenant, arbres ayant leur tige verte et roide, printemps, oiseaux dans leurs nids, fleurs éclos et en bouton, fontaines, matinée".

4. „Vue d'une campagne de Normandie, petites maisons, jeune homme très mélancolique pleure à la vue du lieu natal, gens etonnés conversant avec lui, au loin couvent de religieuses, coucher de soleil en automne".

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

[1]) Det sista stycket af detta fragment citeras af Souriau (a. a. s. 2) som dock icke framhållit att romanen begynner i Finland.

Utkastet är, som synes, så fragmentariskt, att man icke ens kan afgöra till huru stor del romanens handling varit afsedd att försiggå i Finland. Det enda som framgår med otvetydighet, är att några finska landskap skulle ha blifvit utförligt skildrade. Om „romanen under polens isar" också ej hade blifvit en „Paul och Virginie för våra bygder" [1]) så skulle i alla fall dessa bygders skönhet ha förhärligats i den. Den franska litteraturen kan godt umbära ett värk, som måhända, om det afslutas, icke hade blifvit märkligare än Bernardin de Saint-Pierre's posthuma berättelser och romaner. Men de finska beundrarne af hans konst kunna icke annat än beklaga, att författaren aldrig fullbordat den roman, som var afsedd att begynna vid foten af de fyra tornen i Nyslott.

[1]) *Estlander*, a. a. s. 24.

Yrjö Hirn.

Observations sur la Finlande

mois d'aoust 1763 *).

[Par Jacques-Henri Bernardin de Saint-Pierre.]

Ce serait un journal bientost fait que celui de mon voyage en finlande, des roches, des bois, des lacs, quelques malheureux villages, des villes fort pauvres, voila tout ce que vous voyés jusqu'aux frontières de suede. les moeurs des habitants sont tristes comme le pays, il y en a deux grandes raisons, le climat et la mauvaise nourriture, ils mangent en quelques endroits du 1
pain fait de la seconde ecorse du bouleau mêlé avec des racines de marais. c'est un aliment détestable qui empoisonne beaucoup de ces malheureux. ce n'est pas que le pays ne puisse fournir à la subsistance des habitants; mais les Seigneurs disent que les paysans sont paresseux, et les paisans se plaignent de la dureté de leurs seigneurs.

Voila à peu pres ce qu'observera tout voyageur qui parcourera la finlande; mais l'homme de guerre doit y voir autre chose que des malheureux et des roches.

la finlande depuis la paix est devenüe frontiere entre la suede et la russie, c'est à dire une bariere contre l'ennemy le plus voisin et par consequent le plus redoutable, à la première rupture entre les deux couronnes elle sera le theatre de la guerre.

si j'avais une carte bien détaillée de ce pays là, il me serait très instructif de prevoir les marches et les dispositions qu'on

*) Utgifvaren har, så vidt det varit möjligt, bibehållit handskriftens ortografi. Rättelser ha företagits endast där tydligheten fordrat det. Läsaren bör därför icke förvånas öfver de språkliga inkonsekvenserna. En del ord skrifvas på olika sätt t. o. m. då de förekomma på en och samma rad. (*Paysan* och *paisan*, *écorce* och *ecorse* etc.) Användningen af accenter är fullkomligt nyckfull. De talrika felen, särskildt i namnens ortografi, skulle lätt förklaras, om man antoge att manuskriptet utskrifvits af Bernardin's sekreterare efter ett äldre original eller efter diktamen. Det bör dock framhållas, att Bernardin's egen ortografi, ännu efter det han uppträdt som författare, var ytterligt vårdslös. Bevis härför anträffas i de bref, som med filologisk noggrannhet aftryckts af *Jean Ruinart de Gournier* i hans bok „Amour de philosophe. Bernardin de S:t-Pierre et Félicité Didot" Paris 1905.

pourrait faire pour s'opposer aux entreprises de l'ennemy, je remarquerais sur cette carte les plaines qui sont destinées à rassembler les troupes distribuées par pelotons sur la frontiere; j'examinerais quels sont les postes où il serait sur d'etablir des magasins puisque le pays ne peut rien fournir pour la subsistance d'une armée, je ferais une grande attention à ce nombre prodigieux de gorges et de défilés où l'ennemy est attendu, j'y verrais de longues lignes d'abatis, des retranchements, des redouttes piquettées avec des routtes commodes pour que l'armée imperiale put les parcourir avec facilité, je prevoyerais l'usage qu'on pourrait faire des moindres ruisseaux pour se fortifier sur-le-champ sur un tres grand front, car on sçait qu'un filet d'eau barré loin de sa source, devient en très peu de temps un fleuve en refluant dans tout son cours.

c'est ainsy qu'en cherchant à prévoir les dispositions sages et sçavantes de ceux qui sont chargés de la deffense de cette province, je me ferais pour ma propre utilité une suitte d'operations dont l'evenement justifierait la bonté, mes travaux du moins seraient dignes de l'attention de mes chefs puisqu'ils auroient pour objet d'oposer l'adresse à la force et que ce doit être la
2 seule étude du génie dans tous les cas et dans tous les lieux.

le premier des secours me manque pour former de mes observations un sisteme bien détaillé, je me fixerai donc à un plan général de l'attaque et de la deffense de la finlande tel que l'offre le coup d'oeil d'un pays embarassé qu'on parcourt pour la premiere fois.

je me represente donc la finlande bornée au midy par le golfe qui porte son nom; à l'ouest et au nord par le fleuve Kimene et par des lignes de demarcation; au nord par la rive septentrionale du Grand lac Seima qui la traverse jusqu'a Vilmanstrand; le reste est étranger à mon objet.

voila trois points par ou l'ennemy peut venir à vous. il peut vous attaquer par la mer puisqu'il a un port sur le golfe, par la terre du coté de frédérichsam puisqu'il construit une forteresse sur la frontière, et par les lacs du coté de nyslot par la raison qu'on ne s'y attend pas. avant de supposer à l'ennemy aucun mouvement comme je lui fais faire par nyslot une marche extraordinaire, il est bon que je m'apuye d'exemples d'hommes qui ont fait leur réputation.

la finlande n'offre qu'un tableau continuel de rochers brisés de défilés remplis de bois, tout cela parait impénétrable, on conclut donc qu'il ne peut venir que par la grande route et partout que chaque pas doit lui couter du sang, cela doit etre s'il vient par le grand chemin.

il faut bien se méfier de tous ces endroits qu'on croit

impraticables, il y a dans l'histoire mille passages qui tiennent du prodige, celui des alpes par annibal etc., mais ne nous arrestons qu'à ceux d'un usage moins avanturier.

le plus savant des Capitaines, Cesar a fait la guerre dans les gaules, c'etait alors un pays couvert de bois, coupé dans beaucoup d'endroits, de montagnes, de marais et de rivières, par intervalles des peuples nombreux et agueris. lorsqu'on aprenait le bruit de son arrivée, les habitants prenaient les armes et occupaient les routtes par ou il était naturel de l'attendre. Cesar envoyait reconnaitre par ses armées à la legere toutes les gorges qui menaient à l'ennemy et tout à coup il paraissait derriere lui. C'était victoire gagnée car lorsque l'ennemy debouche par un endroit qu'on n'a pas prevu, la tete tourne au genéral et le coeur manque aux soldats.

si on veut des exemples plus modernes, il n'y a qu'à lire l'histoire de toute cette guerre, on y verra des marches plus difficiles, des surprises moins attendues, enfin la valeur bien conduitte penetrer partout, ce que je voulais prouver.

Supposons maintenant que les suedois ayant rendu Louise un poste respectable et qu'ils y ayent établi de bons magasins, voici peut-etre le plan des operations qu'ils suivraient en portant la guerre en finlande.

Attaque de la finlande. Observation généralle

Vers la fin de l'hyver on ferait marcher rapidement vers la frontière cinquante mille hommes pour se trouver rassemblés sous la Louise au commencement du printemps. de ces cinquante mille hommes, dix mille seraient destinés à deffendre la Louise, dix mille à se porter vers le nord, sur le point de Nyslot, le reste se disposerait à passer le fleuve Kimene et à tomber sur Fréderichsam. ces mouvements obligeraient les russes de se porter promptement sur la frontière afin de s'oposer aux premiers pas de l'ennemy. cependant vingt vaisseaux de guerre et grand nombre de navires de transport chargés de tout ce qui est nécessaire pour un siege et de quinze mille hommes de debarquement mettraient à la voile et partirait de Stocolm.

Attaque de la finlande par la mer

Cet armement maritime peut se faire dans le plus grand secret. l'hyver rassemble tous les vaisseaux dans les ports, lorsque la mer devient libre tout peut se trouver prest à la fois, si les arsenaux et les magasins de Stockholm sont en bon etat. le premier vent d'ouest vous mene en vingt quatre heures à la hauteur

de Frédérichsam, les vaisseaux de guerre russes ne peuvent s'opposer à cette entreprise, par ce que le dessein de l'ennemy est ignoré, et qu'en les supposant prest à agir ils ne peuvent que croiser dans le golfe, et que le vent d'ouest rendra toujours la mer libre aux suedois pour cette expedition.

l'escadre suedoise jette l'ancre à mille toises de la ville et tentera le debarquement sur la terre ou sur les isles qui couvrent le port.

l'armée imperiale que je supose avoir étably ses subsistances à frédérichsam sera obligée de retrograder avec la plus grande celérité pour couvrir ses magasins, cette demarche ouvre aux suedois le passage du Kimene et de la frontiere.

Attaque de frédérichsam

frédérichsam est situé à l'istme d'une presqu'isle formée par un lac et par la mer, cette presqu'isle ressemble assée à une feuille de meurier et elle peut avoir six à sept cents toises de diamètre. le coté par ou on y arrive de la suede est deffendu par les eaux du lac qui se jette dans la mer et par un escarpement de rochers qui regnent sur un front de plus de six cent toises, c'est dans l'etendûe de cette presqu'isle qui se trouve devant la ville que l'armée impériale prendrait necessairement sa position afin d'empecher passage du coté de la terre, le débarquement du coté de la mer et d'ouvrir sa retraite libre sur vibourg.

il y a cent toises au dela de ce passage un rocher tres escarpé dont le sommet commande tout ce qui se trouve dans la presqu'isle, l'armée suedoise y apuyerait sa gauche et sa droitte a la mer pour agir de concert avec la flotte, le sommet de ce roc est pélé et fort escarpé, cependant on y peut placer une batterie de canon en se blindant avec des madriers, car il n'y a la-dessus ny terre, ni arbres. cette disposition faitte, les troupes de la mer s'empareront des isles qui couvrent le port de frédérichsam, ce qu'elles feront aisement car elles se trouvent commandées de la ferme. elles se retrancheront dans ces isles et y établiront des batteries de mortiers pour incommoder l'armée imperiale renfermée dans la presqu'isle.

les vaisseaux suedois s'approcheront de ces isles et se mettront en ligne en debordant le plus qu'il sera possible la ville du coté de l'est afin d'attirer l'attention des russes de ce coté la par le feu tres étendu des isles et des vaisseaux.

tout étant disposé, les chaloupes de debarquement sortiront d'entre les isles pour venir debarquer à cent toises des ouvrages de frédérichsam a la faveur d'un rideau qui les met à couvert

du feu de la ville dès qu'elles seront à terre. si quelque troupe s'oposait à leur descente en se mettant entre la ville et la mer, le feu des vaisseaux les obligera bientot de laisser le terrain libre parceque dans cet espace rien ne les couvre du coté de la mer.

cependant le signal de debarquement etant donné par les vaisseaux, dans le même moment les troupes de terre se disposeront à passer dans la presqu'isle en traversant la riviere formée par l'ecoulement des eaux du lac. cette riviere est gueable dans plusieurs endroits et le coté de la rive dont elles sont maitresses est formé de hauteurs qui battent l'escarpement opposé, le canon placé sur le roc dont nous avons parlé dirigera son feu a l'endroit du gué qui se trouve au bas du village, tandis que les mortiers placés sur l'isle la plus voisine jetteront des bombes où se trouve le pont.

ces deux attaques obligent l'armée imperiale de se jetter dans frédérichsam pour empecher la ville d'etre emportée d'assaut par les troupes du débarquement et par l'impossibilité de s'opposer au passage de la riviere à cause du canon de la hauteur qui la commande en plein, et des feux des isles et des vaisseaux qui les voyent de revers.

les suedois ayant penetré dans la presqu'isle se formeront dans le bois et marchant à couvert par les hauteurs qui s'y trouvent ils se saisiront d'un commandement qui vient presque au glacis de la place, ils y etabliront une batterie qui enfilera toutte la palissade qui deffend la ville du coté du lac. leurs troupes peuvent à la faveur de ce feu se couler le long du lac et penetrer dans la ville, car il est impossible de deffendre cette palissade qui à plus de trois cents toises, puisqu'on y est entierement vu par le commandement dont nous parlons.

si on faisait de ce coté la quelqu'ouvrage plus respectable, les suedois peuvent faire le siege de la place dans les regles, le sol ne permet pas d'ouvrir la tranchée, car c'est du roc intraitable, mais dans un pays de forests, il peut s'avancer au moyen de pieux de bois dont il forme un parapet sur le revers duquel on jette des feuilles de sapin mêlées avec du sable, pour empecher qu'on ne le brule.

dans cette nouvelle maniere de faire ses aproches ont peut s'avancer en ligne droitte sans biaiser, à l'aide de forts mantelets qu'on peut renouveller souvent, où par des troncs de sapin qu'on roule devant soi à mesure qu'on avance.

on tirerait un bon retranchement depuis le lac jusqu'a la mer, afin d'empecher les sorties et pour peu que la chose trainast en longueur on se haterait de bruler la ville, ce qui est fort aisé puisque tout est de bois. de quelque façon que ce soit frédérichsam

ne tiendrait pas longtemps surtout la flotte des suedois remettant à la voile pour se porter sur Vibourg, car l'armée imperiale craignant de se voir inquietée sur ses derrieres se haterait de marcher à la deffense de vibourg en abandonnant le point de Vilmanstrand quelle ne peut proteger.

Attaque de Vilmanstrand

Vilmanstrand est une mauvaise forteresse située sur le bord méridional du grand lac saima. elle est construitte sur un plateau, et cependant commandée de plusieurs cotés, si on voulait la couvrir par un corps détaché il courrait risque d'etre coupé dans sa retraitte par l'armée suedoise avancée jusqu'à vibourg, et par dix mille hommes descendus de Nyslot jusqu'à l'endroit ou la Voxa prend sa source dans le lac Saima. nous suivrons la marche de ces troupes lorsque nous aurons parlé de l'attaque de Vibourg.

Attaque de Vibourg

Vibourg capitale de la finlande est situé dans une presqu'isle formée par la mer et par une rivière. il y a un vieux chateau dans une isle et un ouvrage à couronne sur la terre ferme, tout cela est commandé de plusieurs cotés, et ce qu'il y a de particulier c'est que la plupart des rues sont enfilées par un commandement. on raconte qu'un roi de suede Charles onze a donné expres cette disposition au plan de la place. je n'en vois pas la raison, mais l'inconvenient saute aux yeux, en cas de siege personne ne peut paraitre dans les rues, et vous êtes obligé de faire partout des traverses enormes ce qui epuise la garnison de travail, et vous ote la facilité de communiquer.

la flotte suedoise faisant routte pour Vibourg pourrait rencontrer dans son passage la flotte impériale, elle aurait sur elle plusieurs avantages, celui du plus grand nombre d'hommes par les troupes de débarquement dont elle est chargée, ces troupes n'étant occupées que du service du canon et de la mousquetterie permettent d'employer tous les matelots à la manœuvre qui en devient beaucoup plus prompte et par conséquent supérieure, le second avantage qui est considerable, celui de tenir la mer depuis quelque temps; car ceux qui ont navigué, sçavent que c'est un coup de partie d'attaquer des gens qui sortent du port, vous les trouvés mal en ordre, embarassés d'equipages, la plupart incommodé du mouvement des flots, s'il survient un combat, personne ne sçait ou est son poste, le soldat embarasse le matelot, les capitaines occupés à demeler cette confusion ne peuvent faire attention aux signaux de l'amiral, la ligne ne se forme point ou

se forme tard, l'ennemy qui s'est exercé avec la mer s'avance en bon ordre, et acheve par sa contenance de mettre le désordre partout.

je me crois obligé en raisonnant l'attaque de ce pays de supposer l'ennemy toujours supérieur afin d'aporter pour la deffense un grand nombre de raisons. nous supposons donc la flotte suedoise victorieuse continuant sa route entre vibourg et petersbourg, cette démarche oblige l'armée imperiale de se porter sur la capitale surtout lorsqu'elle aprendrait que dix mille hommes de troupes suedoises se dispose à passer la Voxa au point de Keksolm. Vibourg n'etant alors deffendu que par une garnison serait obligé de se rendre à cause du grand nombre de commandements qui plongent dans cette place.

Marche d'un corps de troupe[s] suedoises par Nyslot

Dix mille hommes de troupes choisies partant de la Louise marchent au nord du lac Saima. le silence et la solitude des forests assurent le secret de leur marche, ils n'auraient pour armes que leurs fusils et de ces petits mortiers que des hommes peuvent porter facilement. cette arme est très avantageuse dans un pays fort couvert, car l'ennemy n'ayant pas toujours le temps de faire de grands abbatis autour de ses retranchements, son canon lui devient inutile, d'ailleurs un petit rideau le long duquel vous vous avancés vous couvre de ses feux et vous l'obligés par vos bombes à abandonner son poste.

ces troupes après avoir traversé sur des radeaux sans inquietude et sans opposition les differentes branches du lac Saima arrivent sous le canon de Nyslot.

Attaque de Nyslot

Nyslot est un vieux chateau situé dans une isle du lac Saimen, il servait aux suedois de prison d'état, il est fortifié de quatre tours et d'une enceinte au haut de laquelle règne une platte forme avec du canon, on a fait de petits bastions pour occuper le reste de l'isle sur lequel il est baty.

cette forteresse est très delabrée; comme on peut s'avancer très près à la faveur des hauteurs qui la commandent, on ecraserait la garnison avec des bombes.

si on y avait fait des casemattes et que la garnison parut disposée à se bien deffendre, les suedois peuvent passer outre en laissant un petit détachement pour l'empecher de sortir.

ils arriveront ensuitte en marchant sur Keksolm à la naissance d'une digue de plus de six verste de longueur qui traverse

le lac Saima. cette digue est extraordinaire en ce qu'il semble que la nature se soit assujetie pour la former a l'economie des travaux humains, sa largeur est presque partout de 30 à 40 toises, à droite et à gauche un talus bien formé, et sur la hauteur un espace suffisant pour un chariot, je ne ferais pas de difficulté de l'attribuer à la main des hommes si l'histoire nous eut transmis le souvenir de quelque nation puissante et civilisée qui eut
3 habité ces deserts.

lorsque les suedois seront parvenus à l'endroit ou la digue est séparée de la terre ferme par un bras du lac, ils se disposeront à le traverser sur des flottes, ils peuvent même recevoir à cet endroit un train de grosse artillerie descendue sur des radeaux de la partie septentrionale du lac, dont ils sont les maitres, munis de ce renfort, ils se porteront sur Keksolm.

Attaque de Keksolm

Keksolm est situé dans une isle formée par la voxa qui vient se jetter en cet endroit dans le lac Ladoga. cette petite place qui dans sa plus grande largeur n'a pas 120 toises de diamettre, est flanquée de cinq bastions et d'un grand front où l'on en a projetté un sixième, ce qui rend toutte la deffense de ce polygone petite et etranglée, il y a des flancs qui n'ont qu'une embrasure, des parapets qui n'ont pas six pieds d'epaisseur, des gorges qui n'ont pas 2 toises, tout cela est l'un sur l'autre, et malgré la bonté de ses fossés où la voxa coule avec une rapidité extraordinaire, six mortiers vont jetter dans une heure le desordre dans tous ces petits ouvrages, et mettre la garnison aux abois.

Keksolm pris, l'armée suedoise vient occuper l'espace compris depuis la source de ce fleuve qui vient se jetter à Vibourg jusqu'au coude le plus voisin de la Voxa etablissant des ponts sur cette riviere pour communiquer avec les dix mille hommes restés au delà de la Voxa.

Deffense générale de la finlande

Nous avons supposé dans l'attaque de cette province, l'ennemy faisant effort par trois endroits à la fois, nous raisonnerons la deffense relativement à ce plan.

les troupes russes étant repandues par pelotons sur la frontiere, il s'agit de trouver le moyen de les rassembler facilement afin d'oposer à l'ennemy la plus grande force possible. pour cela nous supposerons une ligne tirée de Frédérichsam à Vilmanstrand, en sorte que toute la circonférence de la frontière soit

comme un arc dont cette ligne soit la corde. cette disposition nous donne deux points importants, Frédérichsam pour la mer et pour cette partie de la frontiere ou coule le fleuve Kimene, Vilmanstrand pour le reste de la frontiere et ce grand lac Saima qui va bien au dela de Nyslot. l'armée impériale se partagerait donc en deux corps détachés ayant chacune, leurs magasins, leur camp de rassemblement et leur retraitte sous ces deux places. on construirait [à] Vilmanstrand des demy-galères afin de s'oposer au passage des suedois sur des flottes, afin de jetter du secours partout où il serait nécessaire et pour retirer en cas de besoin les detachements placés dans des postes avancés. d'ailleurs ces demy-galères se portant partout avec célerité donnent la facilité d'inquieter l'ennemy sur sa propre frontiere et l'obligent à employer une partie de ses forces à se tenir sur la deffensive.

Deffense de frédérichsam

Nous avons vu par la description de frédérichsam que la nature avait ménagé devant la ville un espace suffisant pour un camp. rien ne serait si avantageux que de le retrancher pour obliger l'ennemy à en faire l'attaque dans les formes. il ne s'agirait donc que d'etablir sur les hauteurs qui bordent la riviere quelque cavalier qui commandat la rive opposée, et de tirer du coté de la mer sur un parapet avec des redans pour empecher d'etre vu de revers de ce coté la.

on peut oposer au commandement de ce grand rocher dont nous avons parlé, une batterie de mortiers, car il serait trop hasardeux de s'en saisir par quelqu'ouvrage, vous ne pouvés point le deffendre du camp retranché, à cause des gorges tortueuses qui l'environnent et il serait à craindre que l'ennemy ne tournat a son avantage le canon et les matériaux que vous y auriés porté. une batterie de mortiers dont vous aurés eprouvé plusieurs fois les portées sur ce commandement, y rendent tout établissement impossible, je crois que c'est un très bon moyen de deffense dans un pays parsemé de hauteurs qui se commandent mutuellement. le succès depend à la verité de l'adresse de quelques bombardiés[!], mais il est facile de la leur faire acquerir puisqu'il ne s'agit que d'un point invariable et peu eloigné.

comme il se trouve dans ce camp retranché une partie marécageuse, formée par un epanchement du lac, on releverait les bords de ce lac par une bonne digue, afin de rendre tout cet espace praticable.

on occuperait cette hauteur qui vient aboutir sur les glacis de la place par une demy-lune dont une des faces batterait la mer et le port, et l'autre face l'entrée dans la presqu'isle, afin

d'empecher les suedois de se former en arrivant. la gorge de cette demy-lune serait toutte ouverte au feu de la place, afin d'empecher l'ennemy de s'y établir.

il serait tres convenable de fortifier ce grand front de palissades qui bordent la ville du coté du lac par un bon parapet avec des redans qui voyent ce defilé dans toutte sa longueur.

je ne parlerai point de la deffense particulière de la ville et des défauts qui s'y trouvent par la forme de ses courtines brisées en angles saillants. cet objet est confié à des hommes plus exercés que moi. je ne m'etendrai en parlant de la deffense que de celle des dehors ou il n'y a point d'ouvrages établis, de peur qu'en projettant sur ce qui a été fait je ne paraisse copier les idèes d'autruy, ou faire la censure des hommes que leurs emplois et leur expérience ont rendu respectables.

De la deffense de frédérichsam du coté de la mer

Entre les isles qui couvrent frédérichsam du coté de la mer, il y en a une ou l'on communique de la terre ferme par un pont, cette isle s'avance à l'ouverture d'une petite baye, et forme le port. la tête de cet[te] isle peut être bien fortifiée car il s'y trouve une hauteur où l'on elevait un bastion qui commanderait les isles voisines; d'ailleurs elle serait flanquée d'un coté par le camp retranché, et de l'autre par les ouvrages de la ville. l'ennemy ne pourrait donc risquer de debarquement qu'après s'en etre emparé ce qu'on pourrait rendre impossible en tenant dans le port formé par la pointe de cet[te] isle, une demy dousaine de chaloupes canoniéres.

ce sont des chaloupes qui portent deux pieces de 24 livres de balles, l'une a l'avant l'autre a l'arrière. ce fut au Havre de Grace où l'on en fit l'essay lorsque les anglais sont venus le bombarder. dans cette guerre leurs galiottes à bombe avaient jetté l'ancre à deux mille toises de la ville, et comme ils employaient des mortiers à chambre sphérique leurs bombes tombaient à plus de trois mille toises. cependant le feu des batteries, de la mer, de la citadelle, et de la ville n'allant pas jusquà eux la ville courait risque d'etre brulée sans pouvoir leur nuire, un corsaire fit armer une chaloupe comme nous venons de le dire, et s'avança jusquà la moitié du chemin des vaisseaux, sous la protection des forts.

une frégatte s'aprocha pour l'enlever, lorsqu'il la vit bien à portée il fit feu et la perça à l'eau, un second coup lui fut aussy favorable. cet exemple engagea les assiégés d'armer pendant la nuit deux ou trois autres chaloupes de la même maniere.

le lendemain elles s'avançèrent à la portée des galiottes dont une fut percée de part en part et eut pery si elle n'eut été promptement remorquée.

lorsque les chaloupes canonieres étaient poursuivies par les fregattes elles faisaient retraitte sous le feu des forts, enfin cette manœuvre fut si bien conduitte que ce jour-la même leurs galiottes leverent l'ancre, et touttes leur escadre s'eloigna.

On a donné ensuitte à ces chaloupes de proportions convenables. comme elles ont deux canons plus longs et plus forts que les canons marins, qu'elles tirent a fleur d'eau et qu'elles ne présentent qu'un point au feu des vaisseaux qu'elles attaquent, elles leurs deviennent très redoutable[s]. je suis persuadé qu'une demy-douzaine de ces chaloupes rendront un bombardement impossible, si elles sont conduittes par de braves gens, et sy l'ennemy ne s'est précautioné contre une pareille manoeuvre.

si malgré ces précautions, l'ennemy vous force dans frédérichsam vous faittes votre retraitte(s) sur Vibourg le long de la mer afin d'empecher les entreprises de la flotte. cependant l'ennemy n'ose vous suivre de peur d'etre pris en queue par le corps de troupes resté à Vilmanstrand, ainsy il est obligé de se rendre maitre de cette autre extremité de votre ligne et de diviser ses forces en l'attaquant avec un corps détaché.

Deffense de la ligne depuis frédérichsam jusqu'a Vilmanstrand

je ne me represente point cette ligne comme un parapet d'une tres grande etendue tel qu'on l'eleverait dans un pays plat. je la considere plustost comme un chemin ou une communication facile entre ces deux points; en sorte qu'on profite habilement de touttes les deffenses naturelles qui se trouvent sur le front de ce chemin et dans toutte sa largeur pour s'opposer sans cesse à l'ennemy.

On ferait donc une grande attention aux endroits où deux lacs isolés forment un passage etroit, et autant qu'il serait possible on les ferait communiquer ensemble, où on se rendrait maître du defilé par une bonne redoute. on enverrait plusieurs partis de chasseurs courant sans cesse au dehors de la ligne et se tenant tantost sur les derrieres de l'ennemy, vous l'obligés par la d'employer beaucoup de troupes dans ses convois et à la garde de ces bagages.

les deux corps de troupes russes destinées à couvrir Vilmanstrand et frédérichsam ne se retireraient sur ces deux points qu'après avoir bien disputé les passages de la frontiere. on choisirait donc les plaines qui en sont les plus voisines, de chacune

de ces plaines on tirerait comme d'un centre plusieurs chemins venant aboutir a quelque redoute placée surtout aux endroits où la frontière ne se trouve pas deffendue par des lacs ou des rivières.

toutte la lisiere serait rendue d'un facile accès par un chemin tres large qui suivrait autant que la nature le permettrait les sinuosités des fleuves et des lignes de demarcation. on aurait soin de ne pas l'exposer aux insultes de l'ennemy en le découvrant immediatement jusqu'au bord de l'eau, car vous vous trouveriés exposé au feu de son artillerie placée sur la rive opposée, ce qui vous empecherait de vous mettre en bataille et de disputer le passage. on laisserait donc croitre un espace de bois de trente à quarante toises sur les bords des rivieres qui seront de limittes. nous croyons devoir insister sur cette observation, qu'on a tout a fait négligée même dans le choix des postes avancés où les redoutes se trouvent presque toutes plongées du coté qui est la suede.

Deffense de Vilmanstrand

Cette petite ville comme nous l'avons vu est placée sur un plateau commandé de plusieurs cotés. on pourrait occuper la hauteur la plus voisine par un ouvrage qui commanderait la plaine et enfilerait le chemin qui mene à frédérichsam, on formerait dans la plaine un retranchement capable de contenir 15 à 20 mille hommes.

la position de Vilmanstrand est très avantageuse pour y former des magazins et un port pour des galeres. il y a une isle qui de quelque coté que l'ennemy vint, mettrait ce port à couvert de ses insultes. après avoir disputé aux suedois les aproches de Vilmanstrand, les troupes impériales forcées de faire retraitte s'embarqueraient sur les galeres et pouraient faire un coup assés hardy en se jettant sur la partie septentrionalle du lac Saima, où à l'ouest pour couper entierement leur communication en marchant sur la Louise, ce qui les forcerait de retrograder, autrement elles se porteront vers l'endroit où la Voxa sort du lac Saima.

si le nombre des galeres n'etait pas suffisant pour embarquer touttes les troupes ensemble, on profiterait d'une des isles voisines qui sont en grand nombre, en sorte que dans une nuit, elles puissent répeter ce trajet plusieurs fois.

Deffense de Vibourg

Vibourg comme nous l'avons vu est commandé de tous cotés, il y a un vieux chateau dont on pourrait tirer party, il est

dans une isle, et sa tour commande tous les environs. cette tour est solidement construitte, et trois de ses étages portent du canon. il serait aisé d'y faire une platte forme et d'y disposer une bonne batterie qui commanderait tout le reste. pour cela, il s'agirait de disposer autrement la mauvaise charpente de l'intérieur ou l'on a ménagé un mauvais escalier et un grand espace vuide pour monter jusqu'au haut les choses nécessaires, un bon assemblage montant de fond supporterait une platte forme ou l'on mettrait des piéces de 24 et tout cela serait elevé par dehors avec facilité.

le chateau consiste en quelques ruines où sont encore des souterrains en assés bon état, le reste de l'isle est occupé où plutot embarassé de petits redans et de mauvais cavaliers. il serait possible de réparer tout cela et d'y faire de bons magasins. de ce point vous prenés des revers sur l'attaque dirigée sur l'ouvrage à couronne et l'ennemy ne peut s'y loger que très difficilement, la garnison y trouve un azile sur où elle peut se maintenir longtemps si elle est bien commandée. l'ennemy obligé de perdre un temps considérable à l'y forcer, est obligé de s'etendre fort au loin.

enfin on peut en tirer un grand party, mais il y faut de grandes réparations, des cazemattes, retrancher peut être un étage de la tour et en augmenter l'épaisseur par des contreforts du coté ou l'ennemy peut la battre. cette tour est d'ailleurs solidement construitte et la brique employée dans ces temps, de la meilleure qualité, les mortiers n'en sont pas si bons.

en général la brique de Vibourg est superieure à celle de petersbourg qui est lourde, cassante, malcuite, et qui n'a point de durée. on doit examiner si cette différence vient de la qualité de la terre, ou de la main d'oeuvre. quand toutte cette terre ingratte ou il croit tant de bois perdu ne fournirait à la capitale que de bons matériaux, ce serait un avantage pour tout le monde.

je ne parlerai point des défauts qui se trouvent dans la fortification de Vibourg. je l'ai déja dit, cette partie n'est point de mon ressort. je ne me permettrai que de réfléxions généralles sur les trois places dont nous venons de parler, me reservant à entrer, sur Keksolm, dans un plus grand détail parceque c'est l'ouvrage des suedois.

on s'est un peu trop assujety à donner au plan des places des formes trop régulieres et trop symetriques, ce qui n'en impose que sur le papier, mais dans l'exécution vous êtes obligé de diriger de grandes parties de polygone sous des commandements qui les prennent de revers et d'enfilade. vous etes encore forcé de faire des deblays et des remblais considerables à cause de l'inégalité du terrain, il faut renvoyer aux places de flandre, de hollande et dans les plaines ces ouvrages réguliers ou il font

tout l'effet possible, mais dans un pays rompu, il faut assujetir ses projets à la forme du pays. alors la premiere regle est de s'ecarter des règles.

on a retranché encore par de grandes palissades des parties naturellement fortes. à la verité tous ces pieux qui herissent la terre et qui ne sont point enlevés dans un chemin couvert etaient bons autrefois quand il fallait employer la hache ou le feu pour les detruire. aujourd'hui une volée de canon jette tout cela à bas et les grenadiers marchant ensuitte se font un passage avec la bayonnette. on doit leur préferer le plus mauvais fossé.

pour remédier aux commandements il serait avantageux de planter des arbres le long des courtines et aux angles saillants des ouvrages commandés. leur feuillage cache au moins à l'ennemy les mouvements qui se font le long des faces. lorsqu'il sont assés forts on peut les blinder en temps de siège avec des madriers, cela donne une traverse très solide qui n'embarasse point le rempart, et qui s'eleve fort haut, on y peut pratiquer des meurtrieres pour la mousqueterie et une embrasure pour une forte piece de canon, avantage que les traverses de terre n'ont point. leur chutte même dans le fossé lorsque la breche est grande oppose de grands obstacles à un assaut.

on ne tire point assés party des arbres dans la fortification, c'est cependant la deffense la plus naturelle et le temps qui détruit tout ne fait que l'augmenter. je crois qu'en les employant avec intelligence dans les chemins couverts on en mettrait les branches saillantes à l'abry du ricochet. cette idée nouvelle peut etre de la plus grande utilité puisque le ricochet rend les meilleurs ouvrages hors d'état d'etre deffendus, malgré les bonnettes qu'on ne peut elever assés haut.

la force des arbres pour resister au canon est considerable, on sçait que les vaisseaux qui ont vingt sept pouces d'épaisseur dans l'eau sont à l'epreuve du canon. c'est toutte autre chose quand le bois est verdi, son elasticité et la forme cylindrique du tronc ne permet au boulet de le toucher que par la tangente. à Corbach les hanovriens étaient retranchés sur le bord d'un bois. quinze pieces de douze et de seize livres de balles les battirent plus de six heures consecutives. plusieurs arbres avaient reçus jusqu'a dix coups de canon, sans qu'il y'en eut un seul d'abatu.
4 leur diamètre cependant n'excédait pas un pied d'épaisseur.

De la Deffense de Nyslot

Nyslot se trouve à l'extrémité du lac Saima au nord de Vilmanstrand. il est en très mauvais état et sa principale force est dans l'isle sur laquelle il se trouve baty. il serait bon d'avoir

là quelques magazins et de faire des cazemattes pour mettre la garnison à couvert. on peut y tenir en temps de guerre des galères d'observation. ce poste devient alors très intéressant. vous pouvés débarquer sur la frontière suédoise de petits partis qui courent les bois et harcelent sans cesse l'ennemy dans son propre pays, si les suédois tentent quelque entreprise de ce coté là et se disposent à prendre la route de cette digue dont nous avons parlé, alors les galeres de ce poste iraient jetter des troupes dans un ouvrage à couronne qu'on construirait à la naissance de la digue. ce] petit nombre transporté avec célérité, s'y defend par la scitutation. s'il est forcé il fait sa retraite avec ordre, faisant devant lui des coupures et des retranchements. pendant ce temps les galères de Vilmanstrand arrivent au secours. si l'ennemy s'est engagé trop avant sur la digue on lui coupe sa retraitte par des troupes jettées à propos dans les endroits convenables.

Deffense de Keksolm

Nous avons vu en parlant de Keksolm que la multiplicité et la petitesse de ses ouvrages le rendent incapable d'une bonne deffense. pour en tirer party il faudrait y construire de bonnes cazemattes, donne[r] de plus grandes épaisseurs aux parapets, réduire les bastions à un moindre nombre et construire une contre-garde du coté de la terre à cause d'un commandement qui se trouve la.

tout cela entraine une grande dépense pour un poste qui ne parait pas fort important, mais il est important de réfléchir lorsqu'on projette sur de petits emplacements que rien n'est si inutile et de si superflu que de petits ouvrages les uns sur les autres. la bonne fortification ne souffre point de petittes parties. il faut de grands flancs qui vous donnent un grand feu, de grandes gorges qui vous permettent de faire des retranchements qu'on disputte pied à pied. ce cont là les principes de la raison qu'ont suivies Vauban et Coëhorn, et celuit- ci surtout malgré la multitude de lunettes et de petits ouvrages employés dans son sistème.

mais tous ces petits ouvrages ne sont pas des divisions de grandes parties qui fournissent un grand feu sur une même ligne et dans une même direction. cette observation est essentielle car il n'y a rien de si suivi que l'exemple des grands hommes et rien de si dangereux que d'imiter leur marche sans étudier leur esprit.

dans un emplacement semblable à celui de Keksolm, c'est à dire sur un diamettre de cent vingt toises j'aurais préféré une

grande redoute à large parapet, dans son épaisseur j'aurais construit des cazemattes pour loger la garnison, au centre, un large cavalier contenant mes magazins à poudre et mes vivres, sur ce cavalier une batterie de canon de vingt quatre.

pour empêcher l'ennemy de risquer le passage de la voxa sur des radeaux je ferais battre autour de l'isle des pieux à fleur d'eau, outre cela un chemin couvert au pied de la redoute servirait à la fois de fossé sec. j'y joindrais une ecluse pour le remplir d'eau dans l'occasion. il n'y a a tout cela ny flanc, ny face, ny redan, mais y en a t'il au risban et aux autres ouvrages que Vauban à construit dans la mer, et n'est on pas dans la mer, lorsqu'on est environné d'un torrent qu'il est impossible de détourner.

j'employerais beaucoup de mortiers derrière mon parapet, dans une pareille position ils sont d'un excellent service, vous plongés dans les aproches de l'ennemy, vous lui otés l'avantage du commandement. un seul coup heureux lui desempare toutte une batterie, et vous changés à votre gré la direction de votre feu, avantages dont les meilleures places sont privées.

il n'y a point la d'embrasures que l'ennemy puisse enfiler, ny de pieces à demonter. mes canons de vingt quatre sur mon cavalier battent au loin tout ce qui se promène dans la campagne et tout ce qui s'eleve sur les commandéments voisins. mon cavalier me sert encore de traverse qui arrête le ricochet et me donne des abris contre les bombes.

dans mon chemin couvert, construit au dessous du niveau de l'eau je disputte à l'ennemy l'épée à la main le passage qu'il tenterait de faire sur des radeaux, comme je ne lui ai point laissé d'espace depuis la contrescarpe jusqu'a l'eau, il faut qu'il franchisse tout à coup mes palissades sous le feu de mousqueterie du parapet dont le talus vien répandre vers le milieu du fossé. si je suis forcé à la retraitte je la fais par des poternes ménagées dans toutte la longueur du parapet, des herses l'empecheront de me suivre, et l'eau que j'introduis tout à coup en levant mes écluses lui ote jusqu'au moyen de se retirer.

mon parapet n'etant point coupé par des embrasures me donne la facilité de planter sur des fourchettes ces longues armes si recommandées par le maréchal de saxe, elles son chargées d'un boulet de plomb et partent à des distances prodigieuses; pour moins exposer encore ceux qui les servent, on les chargerait par la culasse. leur service n'empêche nullement celui des mortiers, et jai assés d'espace jusqu'au cavalier pour en former deux lignes. tous ces feux qui portent si loin obligent l'ennemy de se tenir eloigné, empechent les partis de vous observer ou des vous bloquer de trop près avec des barques. vous pouvéz faire sortir

des partis de chasseurs, qui traversant les bois inquiettent l'ennemy et font aisément leur retraitte, enfin vous pouvés recevoir aisement des secours et vous retirer a votre gré, seuls avantages qu'on doit rechercher dans de pareils postes qui d'ailleurs doivent être imprenables.

je donnerais au parapet six toises d'épaisseur dans la partie supérieure, c'est à dire trois toises de terre-plein et trois toises pour les casemates dont le revetement interieur fait de deux rangs de madriers empêche les terres supérieures de s'ebouler. lorsque l'ennemy battera en breche à mesure que les terres s'écrouleront dans le fossé, j'en fais le deblay par les poternes et je les rejette ensuitte par dessus le parapet, manoeuvre qui rend la breche impossible.

je ne parlerai point de la construction du chemin couvert au-dessous du niveau de l'eau, il ne faut qu'avoir vu la hollande, pour sentir la possibilité de l'exécution, je ne dirai rien non plus de sa deffense où l'on peut employer le feu, le fer et l'eau, et surtout beaucoup de ces armes anciennes trop négligées.

tout ce que je dirais de plus me jetterai[t] dans un traité de fortification, et je ne dois parler ici que de ce que j'ai vu en finlande.

nous avons rassemblé jusqu'ici les observations qui peuvent servir à raisonner l'attaque et la deffense de la finlande, ces choses qui appartiennent à l'homme de guerre, ne remplissent pas tout à fait le devoir d'un ingénieur à qui il reste encore d'être citoyen.

De l'agriculture et de la population

il est aisé de se convaincre que la finlande a été plus peuplée et mieux cultivée qu'elle ne l'est à présent. on voit de grands terrains ou les défrichements sont restés imparfaits, et vous trouvés dans les villages beaucoup de maisons qui sont abandonnées. je n'en sais pas la raison, mais ces choses se remarquent plus fréquement près de la russie que sur les frontières de suede.

il en faut conclure que les moyens de subsistance ont diminué, et comme le climat n'a pas changé, il faut que la constitution du gouvernement y ait été alterée. le finois qui est libre se sert de sa liberté pour abandonner une terre ingrate où il ne peut être retenu que par la douceur des lois. il n'y a que des mains libres qui peuvent faire fleurir la terre. la grece et l'italie ont donné des lois au monde, depuis longtemps ces beaux pays sont déserts et incultes par ce qu'ils sont asservis. la hollande n'etait sous le gouvernement des espagnols qu'une plage de

sables et de marais, c'est aujourd'hui un des plus puissants
états de l'europe et sans contredit le mieux cultivé, elle a ce-
5 pendant moins de ressources que la finlande.

Des productions de la finlande

Les rochers de finlande sout couverts partout de framboiziers
dont on peut faire un espece de vin, et d'une petite plante à
fruit rouge dont on tire de l'eau de vie, on attribue à ces deux
liqueurs des vertus médicinales. quoiqu'il en soit elles sont agréab-
les au goust, et si on rassemblait un grand nombre de ces plan-
tes, ils pourraient devenir une branche de commerce.

Le premier qui s'avisa de confire le bouton du caprier ne
pensait pas qu'il rendrait féconds les roches de la provence, et
6 que des villes entieres lui devraient leur subsistance.

le bouleau croit partout, son bois facile à fendre, ne parait
propre qu'a de petits usages mais je m'étonne qu'on ne tire pas
un meilleur party de son ecorse, les anciens en faisait du papier
qui durait des siècles, témoin les reglements de Numa qui fu-
rent trouvées à Rome quatre cents ans après sa mort, sous le C. de
P. Cornelius et de M. Baebius, ils étaient parfaitement conservés
malgré le grand nombre d'années qu'ils avaient passé sous la terre.

cette matière si vile en apparence contient une huile qui
a la proprieté singuliere de ne pouvoir se corrompre à l'humidité,
elle parait intimement liée avec l'ecorce, et on peut juger de sa
pureté par la blancheur de sa flamme et le peu d'odeur et de
7 fumée qu'elle jette lorsqu'on la brûle.

on trouve en finlande des pierres de différente nature, la plus
commune et celle dont les masses sont les plus considerables,
ne parait bonne à rien, elle est composée de terre et petits cail-
loux. cet espèce de roc est sujet à se dissoudre de lui même,
ce qu'on peut juger par les sapins qui croisent immediatement
dessus.

il s'en trouve une espece noirâtre d'une dureté extrême
qu'on peut picquer comme le gres et qui serait d'un bon usage
dans les ouvrages baignés par l'eau.

il y a une sorte de marbre batard rouge et blanc qu'il
serait peut-être possible de travailler. ce marbre a de grandes
parties à demy transparentes. lorsqu'on en frotte la nuit deux
morceaux ils paraissent lumineux et ils exalent une forte odeur
de souffre. le plus grand défaut de cette pierre est d'etre un
8 peu tendre, je pense qu'on en ferait de très bonne chaux.

j'ai vu beaucoup de pierres remplies de sable et de talc,
elles sont friables et ne paraissent propre[s] à rien. mais il s'en

trouve une espece en Carelie dont le grain est plus serré et moins brillant. je la crois une pierre à platre.

il y[a] à trois verstes de Nyslot une mine d'antimoine que les gens du pays prennent pour du plomb. on dit que le baron Schetin qui a fait bien des projets dans ce pays là l'a prise pour une mine d'argent. ce baron Schetin n'etait pas heureux, il a fait batir en finlande beaucoup de cabarets ou personne n'est venu boire.

on trouve encore du coté de Ladoga de mauvais grenats, d'une coule[u]r sombre, et remplis de pailles et de vapeurs.

au reste touttes les pierres dont nous venons de parler ne sont point posés comme dans d'autre[s] pays par grandes couches, elles sont en grands blocs jettés çà et là et confondues les unes parmy les autres. la plus grande richesse de la finlande consiste dans ses sapins. Vibourg fait un grand commerce de planches et de goudrons que les hollandais viennent chercher tous les ans. on pourrait mettre à profit tous les bois qui se perdent dans le nord de la finlande et les faire descendre par ladoga jusqu'à pétersbourg, en profitant des lacs et des rivieres dont ce pays
est remply. 9

Des lacs et des Rivières de finlande

le fleuve Kimen sort du lac de ce nom et vient se jetter dans la mer au dessus de fréderichsam et il ne parait pas impossible de faire communiquer ce lac à celui de Saima, ce qui barerait entierement le passage du coté de la frontière. Le Kimen forme dans son cours une cascade considérable, sa chutte est d'environ vingt pieds, il y a un moulin à scier des planches qui est mis en mouvement par une partie des eaux qui se precipitent dans un auge qui n'a pu être construitte qu'avec de grandes difficultés.

la voxa se forme aupres d'imatra de l'ecoulement du grand lac Saima, après avoir parcouru un espace de cinq ou six verstes en formant ça et la quelques bouillons, elle se trouve resserée tout à coup et obligée de passer au travers d'un rocher que la nature semble avoir fendu exprès pour lui former un canal. ce canal est très étroit, et sa pente très rapide, qu'on se figure un torrent qui n'a pas vingt toises de largeur, formé par les eaux d'un grand fleuve qui roulent sur la pente d'un rocher. rien n'est comparable au bruit épouvantable que font ces eaux, qui se précipitent en bondissant et en écumant l'espace de plus de trois
cents toises. 10

les eaux ont taillé en talus tout un coté de ce canal et ont creusé l'autre par dessous de plusieurs toises, on pourrait

tirer party de ce torrent, et y construire des machines dont l'effet serait prodigieux. touttes nos écluses, nos digues et nos inventions pour accélerer la vitesse et la chute des eaux, n'ont rien qui produisent des mouvements aussy terribles.

la Voxa vient se jetter à Keksolm où elle est aussi rapide qu'à sa source, les différentes chuttes de son cours l'empechent d'être navigable, mais il serait possible de mettre en flotte les bois qui croissent dans le nord de la finlande, soit qu'on les eut liés en trains de madriers, qu'on les débitat en planches, où qu'on les jettat à bois perdu. on les rassemblerait à Keksolm et ils déscendraient par ladoga jusqu'a petersbourg. il y a une autre rivière qui passe à Cronebourg et se jette dans ladoga, elle porte bateau dans son cour. il serait peut-etre possible de faire communiquer cette rivière avec le lac Saima, ce qui établirait une communication directe. on assure qu'on peche dans cette rivière de belles perles. au reste il y a un grand nombre de leurs isles qu'on peut faire communiquer. les suedois ont commencé à huit verstes de Vilmanstrand un canal pour joindre les eaux du lac Saima avec ceux d'un autre lac qui s'ecoule jusqu'à la mer, ce projet mérite d'etre verifié.

à la seule inspection d'une carte générale on ne peut s'empecher de croire qu'il est possible de joindre la mer blanche au golfe de finlande par les lacs onéga et ladoga. ce serait de toutte[s] les entreprises utiles à la russie celle qui produirait les plus grands avantages, car elle attirerait à Petersbourg tout le commerce d'arcangel et du nord.

Conclusion.

[$^1/_2$ feuille déchirée et enlevée.]

Anmärkningar.

Vid läsningen af Saint-Pierre's skrifter är man ofta i tillfälle att iakttaga, hurusom författaren i flere olika arbeten gör bruk af en och samma observation, eller t. o. m. af samma uttyckssätt. I en del fall — som t. ex. vid den å s. 284 i det föregående påpekade öfverensstämmelsen mellan ett uttalande i „Voyage en Russie“ om gråsparfvarna i Finland och ett liknande uttalande i „La Pierre d'Abraham“ — har antagligen Bernardin från ett manuskript helt enkelt öfverfört några fraser till ett annat. I andra fall har han i sina bref begagnat uttryck, som tidigare gjort tjänst i uppsatser och afhandlingar, eller tvärtom i sina tryckta arbeten lånat några satser ur sina brefkoncept. Man kan äfven förutsätta, att han vid flere särskilda tillfällen gjort utdrag ur några dagboksanteckningar, som nu ej mera finnas i behåll. Ett sådant förfaringssätt har antagligen varit orsak till att de reflexioner om Finska vikens kustbildningar, som anträffas i Voyage en Russie (Oeuvres posthumes, s. 18, aftryck hos *Estlander,* a. a. s. 16) äga en så stor likhet med några iakttagelser, dem Bernardin redan den 15 juni 1764 framställt i ett bref till Duval. (Brefvet publiceradt af *Sainte-Beuve,* Causeries du Lundi, VI, s. 421). Det behöfver icke särskildt framhållas att upprepandet af enskilda tankar och uttryck ofta kan vara en följd af att författaren omedvetet i sitt minne bevarat vissa fraser, dem han tidigare användt.

Utan att vilja afgöra, hvilka af dessa förklaringsgrunder böra användas i de olika fallen, skola vi i nedanföljande anmärkningar påpeka några öfverensstämmelser mellan „Observations sur la Finlande“ och öfriga arbeten af Bernardin de Saint-Pierre.

1. Ett nästan likalydande uttalande anträffas i Voyage en Russie (Oeuvres posthumes s. 21 o. Estlander, a. a. s. 20): „ils mangent en quelques endroits du pain fait de la seconde écorce du bouleau et d'une racine de marais“.

2. Aforismen om en ingenjörofficers uppgift kom Bernardin väl till pass, då han år 1764 hade att försvara sin inblandning i de polska oroligheterna. I det bref han från fängelset afsände till furst Czartorisky, framhåller han att han tagit parti för Radziwill endast för det denne var olycklig. Och han fortsätter „D'ailleurs, mes services ne pouvaient convenir qu'à ce Prince. *Le génie est l'art d'opposer l'adresse à la force;* ceux qui lui font guerre n'en ont pas besoin“ *Saint-Pierre,* Correspondance, III, ss. 79—80. (Relation de ce qui s'est passé depuis mon départ de Varsovie 1764).

3. En fantastisk beskrifning om Punkaharju (som öfversatts af *Estlander,* a. a. s. 20) meddelas af S:t-Pierre i en not till hans Projet

d'une compagnie pour la découverte d'un passage aux Indes. Oeuvres posthumes, s. 35.

4. Reflexionerna om trädens motståndskraft mot kanonkulor refereras af *Aimé-Martin*, Essai etc. s. XX. Jfr *Estlander*, a. a. s. 23.

5. Jfr med afseende å *Aimé-Martin's* falska citat af detta stycke s. 279 i det föregående.

6. Jfr s. 282 i det föregående.

7. I „Harmonies de la Nature" framhåller Bernardin med ännu mer eftertryck björkens betydelse som ett nyttigt trädslag. Oeuvres posthumes, ss. 71—73 o. *Estlander*, a. a. s. 17.

8. I „Harmonies de la Nature" omtalar Bernardin detta experiment. Han säger här, att han senare erfarit, det stenen i fråga icke varit marmor, utan granit. Jfr Oeuvres posthumes s. 174 och *Estlander*, a. a. s. 15.

9. En kort redogörelse för Finlands naturprodukter anträffas i *S:t-Pierre's* Voyage en Russie. Oeuvres posthumes, s. 19. Jfr *Estlander*, a. a. s. 19.

10. För en till innehåll och framställning afvikande beskrifning om Imatra se Voyage en Russie. Oeuvres posthumes, s. 19 o. *Estlander*, a. a. s. 18. *Aimé-Martin* refererar i korthet den i „Observations sur la Finlande" meddelade skildringen. *Aimé-Martin*, Essai etc. s. XXI.

Y. H.

Äldre kort å- och u-ljuds motsvarigheter i mellersta och östra Nylands svenska dialekter.

De socknar, hvilkas dialekter i denna uppsats komma att beröras, äro Esbo (Esb), Helsinge (He), Tusby (Tu), Sibbo (Sbo), Borgå (Bo), Pärno jämte Liljendals kapell (Pä), Mörskom (Msk), Lappträsk (Lptr), Strömfors (Strf) och Pyttis (Py).

Det korta *å*-ljudet är i alla dessa socknars dialekter enahanda (= lmf. *o*). Med afseende å *u*-ljudet åter kunna de delas i tvenne grupper, af hvilka de till den ena (gruppen a) hörande dialekterna (i Sbo, Bo, Pä, Msk, Lptr och sv. Strf) jämte s. k. europeiskt *u* (lmf. *u*) hafva äfven ett s. k. norskt *u* (lmf. *ɯ*), medan åter de till den andra gruppen (b) hörande dialekterna (i Esb, He, Tu, nö Strf — byarna Abborfors, Finby, Näsby, Svenskby, Kungsböle och Virby — samt Py[1]) hafva endast europeiskt *u*.

I betonad stafvelse.

motsvaras äldre kort *å*-ljud

1 af *o* fr. o. m. Esb t. o. m. Py.

a) framför konsonantgrupp *l* geminata (ang. *kk* och *pp* samt *l* och *r* se nedan mom. 2 a, b samt mom. 5) t. ex.

[1]) Inom Pyttismålet förekommer väl äfven ett *ɯ*-ljud, men motsvarande äldre kort *y*-ljud — i st. f. hvilket äfven — och vanligare — användes ett ljud mellan *u* och *y* (*ɯ* — *ꝩ*, i Ordb. öfver Estl. sv. dial. tecknadt med *ü*) t. ex. *pɯt̲ɪs*, *mɯg̲o*, *nɯt̲o*.

fsv.	*lopt* —	*loft*	fsv.	*konstogher* —	*konstoqær*
	tolf	*tolv*		*korper*	*korp*
nsv.	*kofta*	*kofto*		*thorp*	*torp.*

b) framför kort interv. kons. t. ex.

fsv.	*dogha* —	*doqa*	fsv.	*skodha* —	*skoda*
	klova	*klova*		*sova*	*sova*
	koma	*koma*		*thola*	*tola*
	lova	*lova*		*trodha*	*troda.*

Anm. I Sbo användas om hvartannat formerna *knoda —knuda* samt *toqa — tuqa (opa — upa), ovan — uvan.*

c) i enstafviga, kortstafviga ord t. ex.

fsv.	*lok* —	*lok*	fsv.	*skot* —	*skot*
	for	*for*		*slot*	*slot*
	kol	*kol*		*son*	*son*
	lov	*lov*		*trogh*	*troq*

Anm. 1 *o* motsvarar äldre kort *a* framför urspr. *ld* och *ng* t. ex. *older* fsv. *alder, sogq* fsv. *sanger,* äldre långt *a,* förkortadt framf. kons. grupp 1. gem. t. ex. *oska* fsv. *āsikkia* (i Msk dock äfven *aska), ota* fsv. *ātta, von* fsv. *vārn.*

Anm. 2 *o* motsv. äldre kort och slutet *o*-ljud i *orm* fsv. *ormber.*

2 af *o* l. *u.*

a) framf. *kk* af *o* i Esb, He, Tu, Sbo och Bo (med undantag af Pellinge), af *u* i Bo Pellinge, Pä, Msk, Lptr, Strf och Py t. ex.

fsv.	*dokka* —	*doko, duko*	nsv.	*kock* —	*kok, kuk*
	bokka	*boka, buka*	fsv.	*plokka*	*ploka, pluka*
	klokka	*kloko, kluko*		*stokker*	*stok, stuk.*

Anm. I Sbo och Bo *tuka,* Esb, He och Tu *toka* (*= skuffa).*

b) framför *pp* af *o* i Esb, He och Tu, af *u* i Sbo, Bo, Pä, Msk, Lptr, Strf och Py t. ex.

fsv. *doppa* —	*dopa, dupa*	fsv. *hoppa* —	*hopa, hupa*
**droppa*[1])	*dropo, drupo*	*loppa*	*lopo, lupo*
kropper	*krop, krup*[2])	*soppa*	*sopo, supo*
koppa	*kopa, kupa*	*stoppa*	*stopa, stupa.*

c) framf. kort interv. kons. i tvåstafviga ord på *a* af *o* i Esb, He och Tu, af *u* i Sbo, Bo, Pä, Msk, Lptr, Strf och Py t. ex.

fsv. *drupar* —	*dropar, drupar*	fsv. *losa* —	*losa, lusa*
floti	*flota, fluta*	*mosi*	*mosa, musa*
kopar	*kopar, kupar*	*foli*	*fola, fula*
somar	*somar, sumar*	*stroki*	*stroka, struka.*

d) i enstafviga kortstafviga ord t. ex.

fsv. *blos* —	*blos, blus*	fsv. *los* —	*los, lus*
bor	*bor, bur*	*don*	*don, dun.*

3 af *u* uti orden:

fsv. *kokla* — *kukla*[3]) fsv. *oxe* — *uks(a)*[4]).

4 af *ɯ* (grupp a), *u* (grupp b)

a) framf. urspr. *ld, ll, lt,* i hvilken ställn. *o* > *u* i fsv. omkr. år 1350 (N—n An. gr. II § 111, 2) t. ex.

fsv. *bolter* —	*bɯlt, bult*	fsv. *mold* —	*mɯld, muld*
folder	*fɯl, ful*	*soltin*	*sɯltn, sultn*
kolli	*kɯla, kula*	*troll* Sbo, Bo	*trɯl*

b) i enskilda ord t. ex.

fsv. *hiogg* — *hɯqd, huqd* nsv. *sponta* — *spɯnta, spunta*
skora *skɯrɯ, skuru*
dɯvn, duvn jfr fsv. *dovi* nsv. *dufven.*

---

[1]) Dialektordet är en ombildning af (finl.) hsv. *droppa.* — [2]) i Sbo vanl *krop* samt f. ö. passim i hela ö. Nyl. — [3]) *klucka* om höns. — [4]) i Msk dock äfven *oks(a).*

5 af ǫ a) framf. *l* och *r* i Pä, Lptr, Strf och Py t. ex.

fsv. *folk* —	*fǫlk*	fsv. *moln* —	*mǫln*
olia	*ǫlio*[1]	*torka*	*tǫrka*

Likaså *gǫlv* fsv. *gulv, golv, trǫl* fsv. *troll, trull.*

I alla dialekterna motsvaras *o* af ǫ i orden:

fsv. *borst* — *bǫrst* nsv. *borsta,-e bǫrsta,-a.*

b) genom *u*- och *w*-brytning af *e* uppkommet *io* motsvaras af *iǫ (iǫ)* utom i vissa fall (se N—n An. gr. II § 98) t. ex.

fsv. *miol* — *miǫl* fsv. *miolk* — *miǫlk*

Anm. 1. I Lptr användes formen *bion,* motsvarande öfriga dialekternas *biǫrn.*

Anm. 2. I Sbo säges äfven *kǫlv* fsv. *kolver* samt i mycket gammalt språk *gǫlv* fsv. *golv* (jfr mom. 5).

I obetonad ställning

motsvaras äldre *o*

1 af *o* i allmänhet i ordstammar, slutstafvelser och böjningsändelser, t. ex.

fsv. *doktor* —	*doktor*	nsv. *krokodil* —	*krokodil*
dristogher	*dristo*	*postiljon*	*postiliǫn*
biskoper	*biskop*	fsv. *öghon*	*øgon.*

Anm. 1. Efter lång rotstafvelse förekommer *o* i adj. motsv. fsv. adj. på *ogher, otter* t. ex. *frakno, stako.*

Anm. 2. *o* motsv. äldre kort *a* efter lång rotstafvelse i sv. fem. t. ex. *høno* fsv. *höna, nyto* fsv. *nytta, vago* fsv. *vagga.*

Anm. 3. *o* motsv. äldre långt *u* i *hostro* fsv. *hūstrū.*

---

[1]) äfven i Sbo och Bo.

2 af *ɯ* (grupp a), *u* (grupp b) i ett antal ord, af hvilka de vanligaste äro:

nsv.	*Hugo* —	*hɯ̱qɯ,*	*hɯ̱qu*	nsv.	*Olof* —	*qlɯ,*	*qlu*
	ackordera	*akɯdḙra,*	*akudḙra*		*Otto*	*otɯ,*	*otu*
	lagom	*laqɯm,*	*laqum*		*timotej*	*tɪmɯtḙ,*	*tɪmutḙ*

3 af *u* jämte *o* i Pyttismålet i pl. af sv. fem. *(-ōn st.)* efter lång rotstafvelse, t. ex.

flikur, skǫskur, bültur.

4 af *ǫ* i pref. *fǫr* fsv. *for* t. ex.

fsv. *forbanna* — *fǫrbáṉa fornuft* — *fǫrṉɯ́ft, fǫrṉúft.*

I betonad stafvelse

motsvaras äldre *u*

1 a af *ɯ* (grupp a), *u* (grupp b) framf. kons. grupp l. gem.

a) framför *gg* (jfr N—n An. gr. II § 109) t. ex.

nsv.	*dugg,-a* —	*dɯq̄,-a,*	*duq̄,-a*	nsv.	*mugg* —	*mɯq̄,*	*muq̄*
fsv.	*glugger*	*qlɯq̄,*	*qluq̄*		*plugg,-a*	*plɯq̄,-a,*	*pluq̄,-a*
	gnugga	*qnɯq̄a,*	*qnuq̄a*		*snugga*	*snɯq̄o,*	*snuq̄o*
	hugg,-a	*hɯq̄,-a,*	*huq̄,-a*	fsv.	*sugga*	*sɯq̄a,*	*suq̄a*
	lugg,-a	*lɯq̄,-a,*	*luq̄,-a*		*tugga,-a*	*tɯq̄o,-a*	*tuq̄o,-a*

Anm. Framf. *g* + kons. i *lɯqṇ, luqṇ* och *smɯq̄la, smuq̄la.*

b) framför *kt* t. ex.

nsv.	*bukt* —	*bɯḵt,*	*buḵt*	nsv.	*fukter* —	*fɯḵtær,*	*fuḵtær*
	duktig	*dɯḵtɪ,*	*duḵtɪ*	fsv.	*lukt*	*lɯḵt,*[1]	*luḵt*[1]
fsv.	*frukt*	*frɯḵt,*	*fruḵt*		*tukta*	*tɯḵta,*	*tuḵta.*

c) framf. *ll* eller *l* + kons. t. ex.

nsv.	*bulle* —	*bɯḻa,*	*buḻa*	nsv.	*puls* —	*pɯḻs,*	*puḻs*
fsv.	*bulder*	*bɯḻdær,*	*buḻdær*	fsv.	*pulver*	*pɯḻvær,*	*puḻvær*
	bulta	*bɯḻta,*	*buḻta*		*skuld*	*skɯḻd,*	*skuḻd*
	gull	*qɯḻ,*	*quḻ*		*smultron*	*smɯḻtron,*	*smuḻtron*
nsv.	*lulla*	*lɯḻa,*	*luḻa*		*ull*	*ɯḻ,*	*uḻ*

Jfr ofvan *o* mom. 4 a.

---

[1]) Jfr ofvan *o* mom. 1 a *loft.*

d) framf. *mm* eller *m* + kons. i orden:

nsv. *dum* —	*dum̲,*	*dum̲*	nsv. *slump,-a*[1] —	*slump̲,-a*	*slump̲,-a*
gumma	*gum̲a,*	*gum̲a*	*sump*[1]	*sump̲,*	*sump̲*
nummer,	*num̲ær,*	*num̲ær*	*trumf*	*trumf̲,*	*trumf̲*
skumma	*skum̲a,*[2]	*skum̲a.*			

e) framf. *nn* eller *n* + kons. *d* eller *t*. (Jfr nedan mom. 4 d) t. ex.

nsv. *blund,-a* —	*blun̲d,-a,*	*blun̲d,-a*	nsv. *rund* —	*run̲,*	*run̲*
brunte	*brunt̲a,*	*brunt̲a*	*strunt,*	*strunt̲,*	*strunt̲*
bunt,-a	*bunt̲,-a,*	*bunt̲,-a*	fsv. *sunnan*	*sun̲an,*	*sun̲an*
fsv. *hundradh*	*hun̲dra,*	*hun̲dra*	*sunnudagher*	*sun̲da,*	*sun̲da*
hunder	*hun̲,*	*hun̲*	*tunna*	*tun̲o,*	*tun̲o*
nsv. *munter*	*munt̲ær,*	*munt̲ær*	*undan*	*un̲dan,*	*un̲dan*
plunta	*plunt̲o,*	*plunt̲o*	*under*	*un̲dær,*	*un̲dær*
pund	*pun̲d,*	*pun̲d*	*unna*	*un̲a,*	*un̲a.*

f) framför *ss* l. *s* + kons. t. ex.

nsv. *buss,-a* —	*bus̲,-a,*	*bus̲,-a*	nsv. *fluss* —	*flus̲,*	*flus̲*
bussig	*bus̲s̲ig,*	*bus̲s̲*	*fusk,-a*	*fus̲k,-a*	*fus̲k,-a*
no. *hussa*	*hus̲,-a,*[3]	*hus̲,-a*	fsv. *lust*	*lus̲t,*	*lus̲t*
nsv. *just*	*jus̲t,*	*jus̲t*	nsv. *lustig*	*lus̲t̲ig,*	*lus̲t̲ig*
knussla	*knus̲la,*	*knus̲la*	*puss,-a*	*pus̲,-a.*	*pus̲,-a*
kusk	*kus̲k,*	*kus̲k*	*rusta*	*rus̲ta,*	*rus̲ta*
kust	*kus̲t,*	*kus̲t*	*tussa*	*tus̲a,*	*tus̲a*

g) framf. *tt* eller *t* + kons. i orden. (Jfr nedan mom. 4 f).

nsv. *huttla* —	*hut̲la,*	*hut̲la*	fsv. *suttla* —	*sut̲la,*[4]	*sut̲la*
sv. dial. *huttra*	*hut̲ra,*[5]	*hut̲ra*	nsv. *skutt,-a*	*skut̲,-a,*	*skut̲,-a*
	lut̲a,[6]	*lut̲a*	*slutta*	*slut̲a,*	*slut̲a*
nsv. *puts,-a*	*puts,-a,*	*puts,-a*	*smuts,-a*	*smuts,-a,*	*smuts,-a*
fsv. *siutan*	*ʃ(s̲)ut̲on,*	*ʃut̲on*			

---

[1]) Jfr nedan mom. k. — [2]) jämte skuma. — [3]) gungning upp och ned, gunga (v.). — [4]) söla. — [5]) gnägga. — [6]) löpa.

h) framf. *r* + kons. *k* eller *s* i orden. (Jfr nedan mom. k).

nsv. *durka* —	*dwrka,*	*durka*	nsv. *kurs* —	*kwrs,*	*kurs*
gurka	*qwrko,*	*qurko*	*burk*	*bwrk(ɪl),*	*burk*

i) framf. *rr* förekommer *u* äfven i Sbo och v. Bo i likhet med grupp b, *w* i ö. Bo, Pä, Msk, Lptr och sv. Strf t. ex.

no. dial. *durra*[1]) —	*dwra,*	*dura*	nsv. *murra* —	*mwra,*	*mura*
nsv. *hurra*	*hwra,*	*hura*	*snurra*	*snwra,*	*snura*
* *kurra,-a*[2])	*kwra,-o,*	*kura,-o*	*surra*	*swra,*	*sura.*

k) framf. *gq, gk, mb, mp, ms, rk* och *rs* motsvaras äldre *u* af *w* i ö. Bo, Pä, Msk och Lptr, af *u* i Esb, He, Tu, v. Bo, Strf och Py, af *o* i Sbo t. ex. (Jfr nedan mom. 4 c, e).

fsv. *gunga* —	*qwgqa,*	*qugqa,*	*qogqa*
hungrogher	*hwgqro,*	*hugqro,*	*hogqro*
lunga	*lwgqo,*	*lugqo,*	*logqo*
unger	*wgqær,*	*ugqær,*	*ogqær*
siunga,	*ʃwgqa,*	*ʃugqa,*	*sɪogqa*
tunga	*twgqo,*	*tugqo,*	*togqo*
dunk,-a	*dwgk,-a,*	*dugk,-a,*	*dogk,-a*
bunke	*bwgka,*	*bugka,*	*bogka*
klunk	*klwgk,*	*klugk,*	*klogk*
humbli	*hwmbla,*	*humbla,*	*hombla*
nsv. *plump,-a*	*plwmp,-a,*	*plumpa,-a,*	*plomp,-a*
pump,-a	*pwmp,-a.*	*pump,-a,*	*pomp,-a*
plumsa	*plwmsa,*	*plumsa,*	*plomsa*
**pumsa*[3])	*pwmsa,*	*pumsa,*	*pomsa*
turk	*twrk*	*turk,*	*tork*
murkna	*mwrkna,*	*murkna,*	*morkna*[4])
stursk	*stwrsk,*	*sturssk,*	*storsk.*

[1]) dåna, mullra. — [2]) kasta trissa, trissa. — [3]) ett sätt att sy skodon. — [4]) jämte *morkna.*

1 b af *ɯ* (grupp a), *u* (grupp b) framf. kort interv. kons. t. ex.

fsv. *flugha* — *flɯqɯ, fluqu* fsv. *brutas* — *brɯtas, brutas*
isl. *fura* *fɯrɯ, furu* *mulin* *mɯlɪ, mulɪ.*

Anm. Fsv. *huvudh* och *stugha* lyda i Pyttismålet *hüvu, stüvu* eller *hɣvu, stɣvu.*

ɯ, u förekommer vidare i pret. part. och sup. af st. v. af 2:dra och 4:de aflj. ser. t. ex.

fsv. *brutin* — *brɯtɪ, brutɪ* fsv. *burin* — *bɯrɪ, burɪ*
supin, *sɯpɪ, supɪ* *skurin* *skɯrɪ, skurɪ.*

Anm. 1. *ɯ, u* motsv. äldre långt *ū* i orden: *hɯr, hur* fsv. *hūru* (Lptr äfven *hɤr), hɯsbɯn, husbun* fsv. *hūsbōnde, nɯ, nu* (Tu ofta *nɣ)* fsv. *nū, rɯbɪl, rubɪl* (Py äfven *rubɪl)* nsv. *rubel, sɯlɯ, sulu* fsv. *sūla, tɯ, tu* (Tu ofta *tɣ)* fsv. *thū.*

Anm. 2. *ɯ, u* motsv. äldre långt *ō* i orden: *bɯn, bun* (äfven i Lptr *bun)* fsv. *bōnde, nɯ, nu* fsv. *nōgh* i obeton. ställn., *ɯnt, unt,* fsv. *ōnt, frɯkost, frukost* fsv. *frōkost.*

Anm. 3. I Pyttismålet finnes *ɯ* uti orden *qɯs, qɯsa* (jämte *qüs, qüsa)* lockrop för svin, *skuksdɯrk* benämn. för varg i en gåta. (Jfr ofvan *ɯ* pro. *ɣ).*

Anm. 4. Sbo *stɯrɯbaq*[1]) motsv. Pä *stɣrɪbaq.* Jfr fsv. *styria.*

2 af *u* framför *ff* i alla dialekterna t. ex.

nsv. *buffa* — *bufa* nsv. *skuff,-a* — *skuf,-a*
knuff,-a *knuf,-a* *puff,-a* *puf,-a*
muff *muf.*

Und. I Sbo och Bo säges *qrɯf* jfr no. dial. *gruffa* (= liten grop, däld).
Anm. *u* förekommer vidare i ordet *mutla* Sbo *mumla.*

3 af *o* eller *u.*

---

[1]) vildbasare.

a) framf. *kk* af *o* i Esb, He, Tu, Sbo, Bo (med undant. af Pellinge), af *u* i Bo Pellinge, Pä, Msk, Lptr, Strf och Py t. ex.

fsv. *bukker* — *boḳ, buḳ.*

I alla dialekter förekommer *u* i orden:

nsv. *klucka* — *kluḳa* nsv. *kucku* — *kuḳu*
sluḳ insupning af rök ock *sluḳa* insupa rök.

b) framf. *pp* af *o* i Esb, He och Tu, af *u* i de öfriga dialekterna t. ex.

nsv. *trupp* — *trop̣, trup̣* nsv. *upp* — *op̣, up̣.*

Anm. 1. Ordet *tupp* lyder i Esb, He, Tu och Strf *tup̣(ɑ),* i Sbo *tup̣(ɑ)* l. *tup̣,* i Bo, Pä och Msk *tup̣(ɑ),* i Lptr och Py *tup̣* l. *top̣.*

Anm. 3. Fsv. *blōma* lyder i Lptr. jämte *blǫmo* äfven *blumo* (så äfven i He, Esb och Tu) och *blomo* (i Lindkoski by anv. af en och annan pers.).

c) framf. kort interv. kons. i tvåstafviga ord på *a* af *o* i Esb, He och Tu, af *u* i de öfriga dialekterna t. ex.

fsv.	*bruni* —	*brona, bruna*	fsv.	*frusi* —	*frosa, frusa*
	bruti	*brota, bruta*		*lughi*	*loǫa, luǫa*
	bughi	*boǫa, buǫa*		*rughi*	*roǫa, ruǫa*
	drusi	*drosa, drusa*		*pusi*	*posa, pusa.*

4 a af *o* framf. kons. förb. eller geminata.
a) framför *bb,* t. ex.

fsv.	*klubba* —	*kloḇo*	fsv.	*skrubba* —	*skroḇa*[1])
nsv.	*knubb*	*knoḇ*		*stubb*	*stoḇ*
fsv.	*krubba*	*kroḇo*		*stubbi*	*stoḇa*
	skubba	*skoḇa*	nsv.	*trubbig*	*troḇo.*

Und. *u, u* förekommer i: *quḇɑ*), quḇɑ, nuḇ, nuḇ. duḇɑl, duḇɑl* samt *stuḇ, stuḇ* i bet. kjol.

[1]) Jfr dock mlt. *schrobben.*
*) äfven *goḇɑ* i Lptr, Strf och Py.

b) framför *dd* t. ex.

fsv.	*kludhogher* —	*klodo*	nsv.	*sudd* —	*sod*
nlt.	*fluddern*	*flodra*	fsv.	*udder*	*od.*

c) framf. *mm, mb, mp* och *ms* t. ex.

isl.	*hlummr* —	*lom*[1])	nsv.	*gump* —	*qomp*
no. dial.	*dumla*	*domblas*[2])	fsv.	*rumpa*	*rompo*
fsv.	*kumbel*	*kombel*		*stumper*	*stomp*
no. dial.	*stumla* Sbo	*stombel*[3])	nsv.	*strumpa*	*strompo*
fsv.	*trumba*	*trombo*		*klumsig*	*klomso.*

d) framf. *nn. nd* och *nt* t. ex.

fsv.	*brunner* —	*bron*	fsv.	*sprund* —	*sprond*
	grund	*qrono*		*stund,-om*	*stond,-om*
	lunnar	*lono*[4])		*tunder*	*tondær*
	bundon	*bondon*		*sundrogher*	*sondro*
	qrunder	*qrondær*	nsv.	* *klunt*	*klont*[5])
	sund	*sond*		*(träd)strunt*	*stront.*

Anm. I Sbo säges äfven *sonda* jämte *sunda* fsv. *sunnudagher.*

e) framför *gq* och *gk* i orden:

fsv.	*liung* —	*iogq*	fsv.	*dru(n)kna* —	*drogkna*
ffris.	*diunk*	*diogk*[6]).			

f) framf. *tt* eller *t* + kons. t. ex.

fsv.	*ighulkutter* —	*iqilkot*	nsv.	*puttra* —	*potra*
mlt.	*putte*	*pot*	fsv.	*rutna*	*rotna*
sv. dial.	*pluttra*	*plotra*[7])	no. dial.	*smutt* Sbo	*smotær*[8]).

g) i ensk. ord t. ex.

fsv.	*bulster* —	*bolstær*	nsv.	*fux* —	*foksa*
	buske	*boska*	isl.	*hnupla* Sbo	*knopla*[9]).

---

[1]) skaft på kvast l. åra. — [2]) tumla sig om häst. — [3]) snafva. — [4]) lång stång. — [5]) kluns. — [6]) matt om glas. — [7]) tala otydligt. — [8]) smula. — [9]) fingra, prassla.

Anm. 1. Jfr Sbo *knopəl* prassel och *knupıl* brandstump, *pukıl* puckel o. s. v. *(o—ə, u—ı).*

Anm. 2. Uti pret. part. och sup. af st. v. af 3:dje aflj. ser. motsvaras äldre *u* desslikes af *o* t. ex. fsv. *bundin bondı, brunnin bronı, sunkin sogkı, svullin svolı, brustin brostı, sluppin, slopı* o. s. v.

4 b i enstafviga kortstafviga ord t. ex.

fsv	*budh* — *bod*	fsv.	*flut* —	*flot*
	flugh *flog*		*hul*	*hol*
	hugher *hoq*		*rugher*	*roq*
	uk *ok*		*spur*	*spor*[1])
dial.	*tiug* *tķoq*[2]),		*tugh*	*toq*

5 af ǫ i orden:

fsv. *studh* — *stǫd* fsv. *sudher* — *sǫdær*[3]).

Anm. Långt *ụ* finnes i orden: *lụko* fsv. *luka, prụsta* nsv. *prusta, tụm* fsv. *thumi, ụn* fsv. *ughn (skķuş skķuşa,* jfr fsv. *skiūt* häst).

I obetonad ställning

motsvaras äldre kort *u*

1 af *u* (grupp a), *u* (grupp b) i böjnings- och afledningsändelser efter kort rotstafvelse samt i obetonad ställn. för öfrigt t. ex.

fsv. *lidhugher* —	*lıdu, lıdu*	fsv.	*skakul* —	*skakul, skakul*
blæsuter	*bləsu, bləsu*	nsv.	*fundēra*	*fundēra, fundēra*
fiætur	*fķətur, fķətur*		*studera*	*studēra studēra.*

Anm. 1. *u, u* motsv. äldre kort *a* i sv. fem. efter kort rotstafvelse t. ex. *flugu, fluqu* fsv. *flugha, haku, haku* fsv. *haka.* (Jfr ofvan *o* mom. 1 anm. 1 och 2). Den i fsv. rådande vokalbalansen *u : o* gäller sålunda (frånsedt några undt.) regelrätt i dessa mål.

---

1) jämte *spur* fr. o. m. Sbo t. o. m. Py. — 2) Sbo. — 3) I Bo Pellinge äfven *sudær,* i Pä, Strf. Lptr (passim) *sydær.*

Anm. 2. *u, u* motsv. äldre långt *ō* i orden: *husbun, husbun* fsv. *hūsbōnde, farbru (fabru)*[1], *farbru* fsv. *fadhurbrōdhir* samt i hälsningsorden *qu,- qu-afton, mida* o. s. v. nsv. *god-afton, middag* o. s. v.

Anm. 3. *u, u* motsvarar äldre *ö* uti *spisul, spisul* jfr fsv. *öl.* På Vessölandet i Borgå socken användas former som *lombul* nsv. *Lomböle, skavarbul* nsv. *Skafvarböle, andærsbul* nsv. *Andersböle* o. s. v.

Anm. 4. Det s. k. urgerm. *a* omlj., som i fsv. bl. a. framträdde som en växling *o : u* (N—n An. gr. II § 163, 2), framträder i He, Esb och Tu som en växling *o : u,* i Sbo, Bo, Pä, Msk, Lptr och sv. Strf som en växling *u : u (o : u),* i nö. Strf och Py (någon gång) *o : u* t. ex.

brotas —	*brutu*[2]),	*brutas* —	*brutu*
pota	*putu*[3]),	*puta*	*putu*
skota	*skutu*[4]),	*skuta*	*skutu*
sola	*sulu,*	*sula*	*sulu*
troda	*trudu*[5]),	*troda*	*trudu*
tola	*tulu*[6]),	*tola*	*tulu.*

I Py och nö. Strf. *troda* — *trudu.*

---

[1]) åtm. i Sbo. — [2]) linbråka. — [3]) redskap att påta med. — [4]) liten skofvel. — [5]) väftramp. — [6]) härdig.

V. E. V. Wessman.